

Юридична клініка
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
Координаційний центр з надання правової допомоги
Рада адвокатів Харківської області
Громадська організація
«Центр розвитку правничої клінічної освіти»

АКТУАЛЬНІ ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Збірник тез наукових доповідей і повідомлень
XVI Всеукраїнської науково-практичної конференції вчених,
практикуючих юристів, аспірантів та студентів

(м. Харків, 19 листопада 2022 р.)

Харків
«Право»
2022

Редакційна колегія:

Анатолій Гетьман – ректор Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, академік Національної академії правових наук України, доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України (голова оргкомітету конференції);

Олег Ярошенко – проректор з навчально-методичної роботи Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України (заступник голови оргкомітету конференції);

Олександр Баранов – в. о. директора Координаційного центру з надання правової допомоги (заступник голови оргкомітету конференції);

Анатолій Бородавка – директор Регіонального центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги у Луганській та Харківській областях (заступник голови оргкомітету конференції);

Вікторія Гайворонська – голова Ради адвокатів Харківської області (заступник голови оргкомітету конференції);

Віктор Янишен – керівник Юридичної клініки, доцент кафедри цивільного права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук, доцент (член оргкомітету конференції);

Яна Токарь – член правління ГО «Центр розвитку правничої клінічної освіти» (член оргкомітету конференції);

Оксана Яворська – консультант Юридичної клініки, студентка Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (секретар оргкомітету конференції)

*Відповідальність за зміст тез доповідей
та повідомлень несуть самі автори*

Актуальні шляхи вдосконалення українського законодавства : зб. тез наук. доп. і повідомл. XVI Всеукр. наук.-практ. конф. вчених, практикуючих юристів, аспірантів та студентів (м. Харків, 19 листоп. 2022 р.) / Юрид. клініка Нац. юрид. ун-ту ім. Ярослава Мудрого [та ін.]. – Харків : Право, 2022. – 384 с.

ISBN 978-966-998-448-7

Збірка розрахована на науковців, аспірантів юридичних ЗВО, молодих учених-правників, студентів і всіх, хто цікавиться тенденціями розвитку українського законодавства.

УДК 134(477)-044.337

ISBN 978-966-998-448-7

© Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2022

*Без власної держави, без визволення,
отже і без визвольної боротьби,
Україна не може мати ані свободи,
ані добробуту, ані якої-небудь тіні демократії.*

Степан Бандера

ОСНОВИ ПРАВА

Олександра ГОРБАТЮК

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
факультет слідчої та детективної
діяльності, 3 курс, 3 група

УКРАЇНСЬКА МОВА У ПРОФЕСІЙНІЙ КОМПЕТЕНЦІЇ ЮРИСТА

Українська мова – багатоманітна та надзвичайна. Її дослідження як професійної компетенції юриста є надзвичайно актуальною темою. З кожним роком лунають такі думки, що: «Мова юриста це його першо-основний портрет». Тому дослідження таких фундаментальних аспектів як мова завжди є влучними і актуальними. Такі науковці як Л. Дадерко, С. Сливка, А. Токарська, І. Радомський та ін. Намагаються сформулювати та довести важливість мови у професійній компетенції юриста на сучасному полі юриспруденції.

Юрист – це професіонал, який стоїть на сторожі закону. Відмінно розбираючись в правовій документації, він захищає інтереси громадян, які звернулися до нього за допомогою. Юрист – це, насамперед, вірець для інших. Своєю працею він повинен завжди показувати, що право прозоре та доступне для усіх. Все це втілити в реальність йому допомагає велика кількість засобів. Мова – один з головних. Будь-який спеціаліст, який працює у сфері права (нотаріус, слідчий, адвокат, прокурор) завжди працює із засобами усного та писемного мовлення. Усне мовлення є головним інструментом спілкування. З її допомогою безпосередньо здійснюється комунікативна і управлінська діяльність. [4] Для усного мовлення важливо, щоб співрозмовникам дане спілкування було зрозуміле та доступне. Дослідження показують, що у людини, яка слухає співрозмовника і, при цьому, не має змоги бачити його, сприйняття різко знижується. Юрист, у свою чергу, повинен використовувати дві речі: професійну компетенцію разом із простотою та відкритістю до кожного громадянина. Адже юридичні консультації надаються простим людям, які, у більшості випадках, не є сильно компетентними у праві.

Різновидом усного мовлення є ще діалогічна мова. Особливість її виражається у тому, як сприймається сказане співрозмовником. Одне і те ж слово, фраза чи речення можуть вимовлятися по-різному і означати наказ, прохання, дружнє зауваження, осуд, догану і т. п.

Діалогічній мові протистоїть інший вид під назвою монологічний. Він існує у найрізноманітніших формах: виступи перед аудиторією, читання вголос, усний звіт і т. д. Цей вид мовної діяльності отримав в юридичній практиці великого поширення. Оволодіння технікою монологічного мовлення передбачає насамперед засвоєння основ ораторського мистецтва.

Письмова мова, у свою чергу, характеризується відсутністю співрозмовника (як у живому спілкуванні) і не залежить від тих факторів, з якими ми зустрічаємось під час усного мовлення. Юрист, приступаючи до укладання різних документів (довідок, звітів, протоколів і т. д.) шукає і досліджує ті мовні засоби, які можуть допомогти у вираженні мислення. [2]

Письмова мова повинна бути граматично правильно сформульована. Для ділових паперів вона має бути обумовлена лаконічними фразами, точними поняттями і відповідною термінологією. Існують певні стандарти (реквізити), від яких працівник у юридичній сфері не має права ухилятися (наприклад назва документа (форми), дата складання, назва підприємства (установи), від імені якої складено документ, особистий підпис або інші дані, що дають змогу ідентифікувати особу, яка брала участь при укладанні даного документу). Обов'язковою вимогою до професійної компетенції юриста є те, що він повинен добре володіти різними стилями української мови. Беззаперечно, що більшість документів укладається в офіційно-діловому стилі, проте існують різні випадки, в яких юрист повинен застосовувати й інші стилі мови (написання юридичної статті у публіцистичному стилі, створення власної книги у художньому стилі, трактування певних юридичних дефініцій у науковому стилі тощо).

У діяльності юриста-практика підготовлена мова (як усна, так і письмова) вживається повсюдно: заготовлені відповіді на запитання, виступи на процесах, монолог перед аудиторією, запитання на допиті і т.д. Попередня робота над змістом і формою майбутньої мовної комунікації важлива і необхідна. Разом з тим, одним з мінусів заздалегідь підготовленої мови може бути те, що вона сковує й утримує творче мислення працівника

юриспруденції, робить його догматичним. [3] Тому юристу поряд з ретельною підготовкою висловлювань потрібно зважати і на імпровізацію. Вона представляє собою один зі складних процесів творчого використання досвіду. Без попередньої копіткої роботи над темою виступу, своїми головними здібностями, жестикуляцією та всіма іншими аспектами – імпровізація просто неможлива. [1] У зв'язку з цим дане явище можна вважати певним етапом у розвитку мовної діяльності, якому передують етапи усередних підготовок, який, інколи, може тривати роками.

Юристу потрібно вміло пов'язувати зміст свого виступу з життям, враховувати стан і запити слухачів його людей, користуватися різними мовними засобами виразності (паузи, інтонації, наголоси і т. п.). Успіх у даній сфері залежить насамперед від знань, які юрист повинен вміло застосувати на своєму кар'єрному шляху.

Науковий керівник: Лисенко О. А., к.ф.н, доцент кафедри культурології, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Станіслав ІВАНОВ

к.і.н., доцент кафедри теорії та історії держави і права,
Харківський національний університет
внутрішніх справ

ПРОБЛЕМА МОДЕРНІЗАЦІЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Під час розбудови незалежної української держави, особливо актуально постає питання, щодо реформування юридичної освіти, як невід'ємної складової загальнонаціональної концепції вищої освіти, оскільки фундаментальним джерелом правової свідомості громадян у сучасному суспільстві є саме вища юридична освіта. Процес інформатизації та глобалізації соціуму, інтеграція української вищої освіти до європейського простору, вимагає докорінних змін в освітній політиці, зокрема у царині підготовки майбутніх правників.

Загалом питанням вдосконалення моделі юридичної освіти та підготовки кваліфікованих фахових правників в Україні займалося багато

вітчизняних науковців зокрема: К. В. Воронцова, Г. П. Клімова, С. Д. Гусарєва, В. Я. Тацій, В. В. Комарова та ін. Однак проблема розвитку та модернізації вищої юридичної освіти у нашій державі є актуальною і тепер.

На сьогоднішній день в Україні простежується тенденція, щодо поповнення ринку праці дипломованими юристами, які на жаль мають не високий рівень теоретичної та практичної підготовки. Це можна пояснити насамперед тим, що наразі поширюється процес комерціалізації правничої освіти і відбувається погіршення її якості. Саме тому, МОН України виступає ініціатором реформування юридичної освіти, задля чого у 2019 році був розроблений проєкт Концепції [1, 2], який оприлюднений для дискусійного обговорення.

Автори проєкту пропонують підвищити рівень освіти, стимулюючи посилення конкуренції між юридичними закладами вищої освіти, що у свою чергу призведе до зменшення їхньої кількості. Одним із дискусійних питань цієї Концепції є те, що сам зміст правничого фаху буде розглядатися по-новому. Тобто юридичні професії мають поділитися на окремі категорії. До першої категорії належатимуть: прокурори, судді, адвокати, тому що їхня діяльність визначена положеннями Конституції України та спеціальними законодавчими актами. До другої категорії належатимуть: слідчі, нотаріуси, фахівці юридичних служб, державних органів, підприємств, організацій, юридичні радники тощо. До третьої категорії належатиме підготовка науково педагогічних кадрів. Головною метою даного поділу є встановлення особливих вимог до підготовки майбутніх правників. Варто відзначити, що положення Концепції розділили академічну спільноту України на два табори. Під час дискурсу наукової спільноти було сформовано декілька обґрунтованих пропозицій, щодо вдосконалення процесу реформування юридичної освіти, які так і не були враховані.

Не дивлячись на небезпідставну критику, беззаперечними перевагами запропонованими даним проєктом Концепції модернізації юридичної освіти є підвищення вимог щодо ліцензування освітньої діяльності закладів вищої освіти, зміна підходів до методів навчання та введення системи незалежного оцінювання майбутніх правників [3].

Отже, процес реформування юридичної освіти в Україні є складним, дискусійним та довготривалим. Формуючи програмне підґрунтя, яке буде визначати подальший напрямок змін, варто враховувати як зарубіжний

досвід підготовки правників, так і особливості розбудови української системи освіти.

Список використаних джерел:

1. Реформування юридичної освіти: обговорення триває. URL: <http://yur-gazeta>.
2. Проект Концепції реформування юридичної освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/>
3. Білічак О. А. Реформа юридичної освіти в Україні: проблеми і виклики. *Освітня аналітика України*. 2019. №3 (7). С. 57–68.

Лілія ЛОБАС

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
факультет юстиції, 2 курс магістратури,
група 04-21м-05

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЄДИНОГО ГЛОСАРІЯ ПРАВОВИХ ТЕРМІНІВ

Термін «госларій» походить з латинської мови. Це словник вузько-спеціалізованих термінів у певній галузі знань із тлумаченням, іноді перекладом іноземною мовою, прикладами й коментарями. Практика створення глосаріїв не є новою. Так, наприклад, існує наказ Міністерства охорони здоров'я «Про затвердження Єдиного термінологічного словника (Глосарій) з питань управління якості медичної допомоги» від 20.07.2011 №427. Однак глосарія правових термінів в Україні досі немає.

Створення глосарія правових термінів передбачається ч. 5 ст. 28 проекту Закону України «Про правотворчу діяльність» від 23.06.2021 №5707, прийнятому за основу 16.11.2021 (далі – Законопроект №5707), відповідно до якої «з метою забезпечення єдності термінології, що вживається у нормативно-правових актах України, створюється Єдиний глосарій правових термінів» [1]. На мою думку, метою функціонування такого глосарія має бути надання суспільству усталених і загальноприйнятих, найдоцільніших і найточніших з точки зору теорії й практики визначень понять і термінів, використовуваних, зокрема, у нормативно-правових

актах. Українська правова термінологія має відповідати викликам сучасності, а також європейським стандартам. Створення такого словника допоможе: виробити єдине розуміння й вживання термінів у нормативно-правових актах, юридичній практиці задля уникнення термінологічних протиріч, проблеми вибору певного терміна чи найбільш точного визначення; забезпечити практику однаковістю тлумачення термінів з метою точного застосування актів нормативно-правового регулювання відповідно до Конституції і законів України [2, с. 216]; створити необхідні умови для упорядкування законодавчих актів, загальної і спеціальної систематизації законодавства [2, с. 216]; уточнити наявну юридичну термінологію, за необхідності змінити її, розробити нову, відмовитися від невдалої.

Вартий уваги механізм створення й функціонування Єдиного глосарія правових термінів. Відповідно до ч. 5 ст. 28 Законопроєкту № 5707 функції щодо його наповнення, зберігання, обробки та використання покладені на центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної правової політики. Відповідно до абз. 2 п. 1 Положення про Міністерство юстиції України, затв. постановою Кабінету Міністрів України від 02.07.2014 р. № 228, Мін'юст є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну правову політику. Тож, зрозуміло, що таке завдання має бути покладене саме на нього. Варто погодитися з науковцями, які пропонують використати замість словосполучення «центральный орган виконавчої влади» назву відповідного міністерства задля уникнення неточності, спроб перекласти це завдання на інші органи. З цього приводу Ігор Коліушко, аналізуючи Законопроєкт № 5707, зазначає: «не витримує критики узаконення в ньому практики вживання поняття «центральный орган виконавчої влади» в ситуаціях, коли мається на увазі виключно міністерство і не може бути інший центральний орган виконавчої влади» [3].

Участь у створенні такого глосарія, правил роботи з ним можуть узяти Лабораторія аналізу даних, Управління інформаційної політики, Управління забезпечення та документообігу, Громадська рада при Міністерстві юстиції України, його підвідомчі установи й державні підприємства тощо. Також до цього мають бути залучені члени та наукові співробітники установ Національної академії правових наук України, Національної академії наук України й Дослідницька служба Верховної

Ради України. Міністерство юстиції має право утворювати комісії з питань, що належать до його компетенції. Тож у даному випадку, якщо чітко закріпити за Міністерством юстиції України повноваження щодо роботи з глосарієм, то ним може бути створена й відповідна комісія. До її складу, крім представників перелічених підрозділів Міністерства юстиції, установ, мають входити й фахівці-філологи, які допоможуть забезпечити відповідність глосарія нормам нового правопису української мови (чого потребує і законопроект, який передбачає його створення). Також важливо установити строки формування такого глосарія, щоб цей процес не був загальмований.

До того ж Законопроектом № 5707 не визначено, яким органом мають бути встановлені правила наповнення, зберігання, обробки цього глосарія, про що йдеться й у висновку Головного науково-експертного управління на вказаний Законопроект. На мою думку, основні засади роботи з ним мають бути визначені законом, а деталі – відповідним наказом Міністерства юстиції України.

Згаданим Законопроектом не регламентується, чи буде Єдиний глосарій правових термінів загальнодоступним. Очевидно, що так і має бути. Якщо цього не зробити, мети його створення майже не можна буде досягнути. Варто передбачити можливість користування ним для широкого кола адресатів – працівників судових і правоохоронних органів, державних службовців, усієї наукової спільноти, адвокатів, громадських об'єднань, ЗМІ тощо. До того ж користування ним в електронному вигляді має бути безкоштовним. Такий глосарій має періодично доповнюватися, оновлюватися, змінюватися, розширюватися.

Створення й подальше удосконалення глосарія вплине на підвищення якості нормативно-правової бази, посилення зв'язку між теорією та практикою. Але насамперед має бути прийнятий Закон України «Про правотворчу діяльність», який у загальному вигляді регламентуватиме засади його створення й функціонування.

Список використаних джерел:

1. Про правотворчу діяльність : проект Закону України від 23.06.2021 № 5707. *Законопроекти* : база даних / Верхов. Рада України. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72355 (дата звернення: 04.11.2022).

2. Любченко М. І. Юридична термінологія: поняття, особливості, види: монографія. Харків : ТОВ «ВИДАВНИЦТВО ПРАВА ЛЮДИНИ», 2015. 280 с.
3. Коліушко І. Б. Аналіз законопроекту №5707 «Про правотворчу діяльність». *UPLAN*. URL: <https://uplan.org.ua/analytics/analiz-zakonoproiektu-pro-pravotvorchu-diialnist/> (дата звернення: 04.11.2022).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права №1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янишен

Ярослава ПОНОМАР

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студентка факультету юстиції, 3 курсу,
6 групи

РОЛЬ СУФРАЖИСТСЬКОГО РУХУ В БОРОТЬБІ ЗА ЖІНОЧЕ ВИБОРЧЕ ПРАВО

Жінки не мали права голосу ані в Стародавній Греції й Стародавньому Римі, ані в демократичних європейських державах до кінця XVIII століття. Питання про надання жінкам виборчого права набуло актуальності в XIX столітті й лише у перших роках XX століття деякі парламенти дозволили жінкам брати участь у національних виборах. Вагома роль у боротьбі за виборче право жінок належить суфражисткам – учасницям правозахисного руху за здобуття відповідного права та проти дискримінації жінок у різних сферах суспільного життя.

Найбільш активною діяльністю суфражисток була у Великобританії та США. Перший комітет із виборчих прав жінок був утворений в Манчестері в 1865 р., а у 1867 році побачила світ петиція про надання жінкам виборчого права, яка була запропонована цим комітетом і містила 1500 підписів. Законопроект про реформи 1867 року не включив положення щодо виборчого права жінок, але у 1870-х роках суфражистські організації подавали до британського парламенту безліч петицій з вимогою надати таке право. Загалом вони містили майже три мільйони підписів, що свідчило про значну підтримку руху.

У наступні роки парламент відхиляв усі законопроекти про жіноче виборче право. Проте у 1869 р. жінкам-платникам податків було надано право голосу на муніципальних виборах, а в наступні десятиліття вони отримали право бути обраними в окружні та міські ради. У наданні права голосу на парламентських виборах жінкам все ще відмовляли. У 1897 р. суфражистські товариства об'єдналися Національний союз жіночих виборчих товариств, забезпечивши злагодженість і організованість руху. Оскільки проекти про надання виборчого права продовжували зазнавати поразки в парламенті, суфражистки влаштовували більш жорстокі акції, за які їх відправляли до в'язниць. Але і там, голодуючи, вони продовжували протестувати.

Громадська підтримка жіночого виборчого руху значно зросла, організовувалися численні демонстрації та виставки. Під час Першої світової війни суфражистські організації надавали допомогу, що сприяло залученню громадськості до проблеми виборчого права. Члени парламенту від трьох головних партій визнали необхідність надання виборчого права жінкам. Закон народне представництво (Representation of the People Act) був прийнятий Палатою громад у червні 1917 року та Палатою лордів у лютому 1918 року. За ним усі жінки віком від 30 років отримали виборче право. Незабаром після цього набув чинності закон, що дозволяв жінкам засідати в Палаті громад. У 1928 році для забезпечення рівних з чоловіками-виборцями прав віковий ценз для жінок було знижено до 21 року.

У США рух за жіноче виборче право розпочався на початку XIX століття під час агітації проти рабства. У липні 1848 р. суфражистки закликали конгрес до обговорення питання виборчого права жінок. 19–20 липня 1848 р. було опубліковано декларацію, яка закликала до надання такого права, дотримання права жінок на освіту та можливість працевлаштування. У 1850 р. у м. Вустер, штат Массачусетс відбувся перший національний з'їзд жіночого руху. Спочатку передбачалося, що жінки зможуть отримати виборче право, якщо будуть внесені зміни до конституцій штатів, але, незважаючи на те, що штат Вайомінг надав жінкам право голосу на всіх виборах 1869 року, незабаром стало очевидним, що відповідна поправка до Конституції США є необхідною. Внесення змін до Основного закону прагнули: Національна асоціація виборчих прав жінок (1869 р.), Американська асоціація виборчого права (1869 р.) та Національна американська асоціація виборчих прав жінок,

у яку перші дві організації об'єдналися в 1890 р. Суфражистки проводили кампанії, маючи на меті переконати законодавчі органи внести поправки, які дозволили б надати жінкам виборче право, до конституцій штатів. Також багато зусиль було спрямовано, щоб вибороти для жінок право голосу на президентських, муніципальних та місцевих виборах. Протягом наступних 25 років окремі штати пішли на поступки та надали жінкам виборче право, збільшивши кількість членів Конгресу, яких частково обирали жінки. До 1918 року в 15 американських штатах жінок урівняли з чоловіками у виборчих правах.

Опозиція до виборчого права жінок, що залишалася в США, була зруйнована завдяки вагомому внеску жінок у боротьбу в Першій світовій війні. Поправки до федеральної конституції щодо виборчого права жінок були внесені в Конгрес в 1878 і 1914 рр. Жодна з них підтримки не здобула, але до 1918 р. обидві великі політичні партії підтримали жіноче виборче право. Поправка була внесена двома третинами більшості як палати, так і сенату в січні 1918 р. та червні 1919 р. відповідно. 18 серпня 1920 року штат Теннессі став 36-м штатом, який ратифікував поправку. 26 серпня дев'ятнадцята поправка була проголошена державним секретарем частиною Конституції США. Унаслідок цього жінки Сполучених Штатів Америки отримали право голосу нарівні з чоловіками.

Таким чином, неможливо переоцінити роль суфражистського руху в запровадженні жіночого виборчого права й забезпечення рівності з чоловіками в зазначеному аспекті.

Список використаних джерел:

1. Britannica, T. Editors of Encyclopaedia (2020, September 10). Women's suffrage. Encyclopedia Britannica – Режим доступу до ресурсу: <https://www.britannica.com/topic/woman-suffrage>
2. Women's Social and Political Union (W. S. P. U.) [Електронний ресурс] // Exploring 20th Century London – Режим доступу до ресурсу: <https://web.archive.org/web/20120327092340/http://www.20thcenturylondon.org.uk/server.php?show=conInformationRecord.271>

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри історії держави і права України та зарубіжних країн Булгаков А. О.

Аліна ЧУБАР

здобувачка вищої освіти

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПОМИЛКА ПІДМІНИ КОНКРЕТНОГО: КЛЮЧОВА ПОМИЛКА У ПРОЦЕСІ ПІЗНАННЯ ЗА А. Н. ВАЙТГЕДОМ

Вайтгед займався дослідженням логіки з багатьох аспектів. Проте, в основі його вчення лежать принципи філософії та математики. Логіка, за Вайтгедом, може існувати, як процес у декількох проявах: розуміння через синтез та аналіз шляхом узагальнення. З одного боку, синтез дійсно допоможе більш конкретно зрозуміти та усвідомити ту чи іншу подію. Але, якщо поглянути на цю думку з іншої сторони – синтез не завжди має місце, оскільки осмислення не складних конструкцій є можливим без спрощення. У той же час, кожна людина самостійно визначає рівень складності того явища, події чи думки, яку необхідно розтлумачити та осмислити.

Для розуміння чогось, з точки зору Вайтгеда, необхідним є використання двох способів розуміння – внутрішній та зовнішній. Також, Вайтгед наголошував, що розуміння має бути вищим за буття, тобто є реальні та уявні речі, але для того щоб повною мірою охарактеризувати уявне, необхідно доторкнутись до цього, інтерпретувати. У цьому випадку у людини розвивається декілька етапів аналізу та логічного мислення. Це, у свою чергу є значним елементом розвитку самої людини [1].

У своїй праці «Процес і реальність» Вайтгед мислитель відзначив, що чудовою здатністю математичного розуму є його здатність оперувати з абстракціями і витягувати їх з чітких доказових ланцюжків міркувань, цілком задовільних до тих пір, поки успіх наукових абстракцій (що дає, з одного боку, матерію з її простим становищем у часі та в просторі, а з іншого боку – розум, що сприймає, страждає, розмірковує, але не втручається) не нав'язав філософії завдання прийняття абстракцій як найбільш конкретного тлумачення факту. Тим самим сучасна філософія почала робити складні коливання між трьома крайніми поглядами: дуалістів, що приймають матерію і розум на рівних підставах, і двох різно-

видів моністів, з яких один поміщає розум всередину матерії, а інша – матерію всередину розуму, але при цьому, важко подолати внутрішній хаос, викликаний приписуванням наукової схеми XVII століття, що помилково адресується конкретності.

У межах досліджень філософії Вайтгед намагався переосмислити концепцію природи у її загальному значенні, як предмета природознавства. Зокрема, він посилається на позицію попереднього реалізму, яка приймає природу як сукупність уніфікацій. Також, Вайтгед протистоїть послідовникам ідеалізму Гегеля, які розглядали природу як ступінь становлення та формування розуму. Вайтгед також зазначав, що: «ми можемо відкинути термін «здається», бо існує тільки одна природа, а саме природа як вона нам дана в перцептуальному знанні... Філософія науки є спробою визначити найбільш загальні риси спостережуваних речей. Ці шукані риси – зовсім не казкові персонажі, що діють за сценою. Вони повинні бути рисами спостережуваних речей. Природа є тим, що спостерігається». Таким чином, концептуальне спотворює справжній сенс природи. Змішування перцептуального і концептуального сприйняття може спричинити підміну істинного – уявним.

Критикуючи традиційну схему подвоєння природи, Вайтгед розглядав теорію первинних та вторинних якостей у дослідженні механічного матеріалізму. Ця теорія ілюструвала звичний хід думки для такого напрямку, представляючи абстракцію чистого зв'язку з реальністю. Вчений констатує те, що первинні якості є суттєвими властивостями субстанцій, просторово-часові відносини яких утворюють природу. Упорядкованість цих відносин утворює порядок природи. Природні події пов'язуються розумом, який пов'язаний із живим тілом [2]. Насамперед розумова дія викликається процесами, до прикладу, мозковими. Але робота свідомості пов'язана також із сприйняттям відчуттів, які, є властивістю самого розуму. Ці відчуття створюються розумом для позначення відповідних тіл зовнішнього світу. Таким чином, речі сприймаються, будучи забезпечені тими властивостями, які насправді їм не притаманні, властивостями, які насправді є чистими продуктами розуму.

У своїй праці «Поняття природи» (The Concept of Nature) [5] концепція Вайтгеда набуває біфуркаційного характеру природи, критичного сприйняття суб'єктивних та об'єктивних компонентів природи. Він намагається сформулювати внутрішні протиріччя даного погляду

наступним чином: «теорія біфуркації є спробою інтерпретувати природознавство як дослідження причини факту знання. А саме: вона являє собою спробу уявити природу, що здається, як наслідок, що витікає зі свідомості лише під впливом природи казуальної». Казуальна природа прагне пояснювати природу знань, її мета – визначення поняття реальності.

Природою є те, що ми сприймаємо, оскільки Вайтгед дотримується принципу, що природа єдина, у ній немає розмежування суб'єктивного та об'єктивного, первинного та вторинного, а суб'єктивне сприйняття якостей об'єктів є псевдонаучним постулатом. Зокрема, він писав, що існує лише одна природа, а саме природа, яка виступає перед нами в перцептивному пізнанні. Вайтгед спробував розробити єдине поняття природи – як об'єкта фізики, ставлячи собі завдання подолання подвоєння природи. Мислитель намагається уявити природу як єдність подій – елементарних фактів – чуттєвого досвіду і об'єктів неминучих елементів природи [3]. Визнаючи вплив механічного матеріалізму, його понятійної системи, він вважає, що розроблена в Новий час модель світу, в якій в якості фундаментальних категорій виступали – простір, що складається з точок, які не мають виміру; час, складений з не маючих тривалість моментів і матерії, що складається з точкових мас, хоч і сприяла у певних своїх аспектах розвитку механіки, загалом, все ж таки була незадовільною, оскільки не могла пояснити феномена свідомості та знання людини.

У своїй роботі «Поняття природи» Вайтгед постулює дуалізм у природі у формі подій та об'єктів, розглядаючи поняття події як становлення та поняття об'єкта. Вайтгед поступово відходить від ідей феноменалізму, намагаючись створити власний концептуальний категоріальний науковий апарат. Вайтгед запроваджує поняття, які мають концептуальне значення для подальшого розвитку філософських поглядів, створюючи так звану ієрархію об'єктів. Він визначає елементарні об'єкти, що розглядаються наукою з позиції чуттєвих даних, порядок яких пояснювався характером та функціонуванням цих елементів. Він стверджує, що природа є не що інше, як вивільнена чуттєва свідомість. Вайтгед визначає цей вид об'єктів, як чуттєві об'єкти, тобто найпростіші об'єкти, які ми простежуємо як тотожні собі у зовнішніх подіях. Прикладом чуттєвих об'єктів можуть бути дані, які ми сприймаємо за допомогою почуттів, наприклад, колір, поверхня

тощо. Крім чуттєвих об'єктів, філософ окремо зазначає об'єкти сприйняття, або фізичні об'єкти, які є звичайними об'єктами повсякденного досвіду. Прикладом фізичних об'єктів можуть бути будь-які матеріальні речі, які здатна сприймати людина [4].

Також, Вайтгед класифікує ще один вид об'єктів – наукові об'єкти, створюючи власні інструменти дослідження. Вайтгед дає визначення даним об'єктам як об'єктам, що відкриваються наукою, і виражають суттєві сталості, наприклад електрони, атоми тощо. Наукові об'єкти фіксують ті аспекти ситуацій фізичних аспектів, які найбільш стійкі і виразні без співвіднесення з різноманітними відносинами, що включають сприйнятливую подію. Зрештою, особливості фізичних об'єктів, що спостерігаються, можуть бути виражені в термінах наукових об'єктів. Фактично весь сенс пошуку об'єктів і полягає у тому, щоб знайти такий простий вираз у природі подій. Ці наукові об'єкти, власне, не є просто формулами обчислення, бо формули повинні ставитися до речей у природі, а наукові об'єкти – саме у ролі таких речей.

Отже, доцільно сказати, що з точки зору Вайтгеда дійсно, логіка є спрощенням природи. Проте, у той же час, для того щоб спростити щось, розділити за допомогою аналізу, необхідно мислити не поверхньо, а використовуючи другий рівень аналізу. Така форма аналізу об'єктивного і суб'єктивного не є доступною усім, без виключення, тому певною мірою, таке спрощення не є універсальною формою.

Список використаних джерел:

1. Whitehead A. N. Aims of Education and Other Essays / A. N. Whitehead. – NY : Fordham University Press, 1967. – 165 p.
2. Whitehead A. N. American Essays in Social Philosophy / A. N. Whitehead. – NY : Harper & Brothers Publishers, 1959. – 206 p.
3. Whitehead A. N. Religion in the Making / A. N. Whitehead. – NY : Fordham University Press, 1996. – 256 p.
4. Whitehead A. N. Symbolism: it's Meaning and Effect / A. N. Whitehead. – NY: Fordham University Press, 1985. – 88 p.
5. Whitehead A. N. The Concept of Nature. Cambridge. At the University Press, 1971, 203 p.

Науковий керівник: Жадяєв Денис Володимирович, к. філос. н., доцент кафедри Міжнародних відносин та соціально-гуманітарних дисциплін

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

Єлизавета ВІНОГРАДОВА

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

Факультет прокуратури, 2 курс
20 група

АКТУАЛЬНІ ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ У КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Права людини є досить складним і багатогранним соціальним явищем, тому їх значення для сучасного суспільства не можна недооцінювати, оскільки вони присутні в усіх сферах життя людини. Стан справ у сфері прав людини та їх реальна реалізація є мірилом рівня демократичного розвитку будь-якої країни та суспільства в цілому [1]. У сучасній науковій літературі існують різні методологічні концепції, що пояснюють зміст поняття «прав людини», до якого входять три основні підходи: 1) підхід, який розглядає права людини як можливість діяти певним чином (або не робити чогось); 2) підхід, який наголошує на необхідності втілення прав людини в нормативних нормативно-правових актів і ототожнює їх із концептуальним підходом «свобода» 3) підхід, який розглядає права людини лише як можливість отримання певних благ від держави.

Термін «права» означає:

По-перше, людина діє певним чином або відмовляється від певних дій для забезпечення належного рівня життя, свого розвитку та можливості задовольняти власні потреби;

По-друге, ці можливості виникають з моменту народження людини і невіддільні від неї, людина не може бути позбавлена їх, оскільки вона не здатна формуватися як людина, особистість.

По-третє, здібності цих людей, їх зміст і чисельність в основному визначаються рівнем досягнутого економічного, соціального, політичного і духовного розвитку та можливостями суспільства.

Необхідність конституційно-правового регулювання суспільного розвитку не викликає сумнівів, оскільки воно забезпечує захист прав і свобод людини і громадянина, а також суспільну стабільність, порядок і органі-

зованість, реалізацію перспектив економічного і соціального розвитку. На чинність положень конституції та законів про права, свободи та обов'язки людини і громадянина впливають такі основні фактори: 1) відповідність конституційних норм рівню соціального, економічного та соціального розвитку; досконалість конституційних норм; 3) Усі правовідносини. Рівень правової грамотності та правосвідомості учасників, вони повинні чітко усвідомлювати свої суб'єктивні права та юридичні обов'язки та неухильно їх дотримуватись, а також уявляти наслідки дотримання або недотримання вимог законодавства [3, с. 135]. Деякі положення конституційних норм України, які закріплюють права, свободи та обов'язки людини і громадянина, вже не відповідають сучасним політичним, правовим і соціально-економічним реаліям, а тому потребують нових підходів і ракурсів щодо їх конституційно-правового регулювання, усунення.

Існуючі недоліки можуть лише сприяти покращенню рівня національного конституційного законодавства, розширенню номенклатури прав людини, забезпеченню мовної доступності з чітко та чітко визначеними та легко зрозумілими конституційними нормами кожному громадянину, виходячи з потреб, які існують у суспільстві [4, с. 182], а також наближення їх до міжнародних та європейських стандартів у сфері прав людини, сприяючи тим самим розвитку демократії в Україні та становленню правового суспільства, правової держави.

Безумовно, в період воєнного стану не йдеться про внесення змін до Конституції України. Адже, у нинішніх складних умовах воєнного стану пріоритетом для України є безпека її громадян та відновлення територіальної цілісності держави. Саме ці завдання є першочерговими та консоліднують зусилля усіх гілок влади, знаходять відображення в ухвалених законодавчих актах. Однак не можна виключати змін у подальшому. Мова може йти про забезпечення національної безпеки, гарантії функціонування нашої держави та удосконалення конституційного механізму забезпечення прав і свобод громадян України.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Пазенок А. С. Права та свободи людини і громадянина: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2010.

3. Сучасний конституціоналізм: проблеми теорії та практики: матеріали наукового семінару (25 червня 2021 р.) / упор. М. Т. Гаврильців. Львів: ЛьвДУВС, 2021. С. 134–136
4. Кириченко Ю. В. Конституція України: деякі питання удосконалення її змісту. Запоріжжя: Класич. приват. ун-т, 2011

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права №1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янишен

Карина КОСТЕНКО

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет прокуратури, 2 курс, 6 група

ОКРЕМІ АСПЕКТИ КОНСТИТУЦІЙНОГО РЕФОРМУВАННЯ ЩОДО УПОВНОВАЖЕНИХ ВЕРХОВНОЇ РАДИ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Проголошення в Основному Законі України як правової і демократичної держави, в якій людина визнається найвищою соціальною цінністю, актуалізувало питання функціонування ефективного механізму захисту прав людини.

Саме з цією метою у статті 101 Конституції України було закріплено інститут Уповноваженого Верховної Ради як форму парламентського контролю за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина.

Сучасні світові тенденції у сфері захисту прав і свобод людини свідчать про поширену практику створення спеціалізованих омбудсменів. Це пояснюється тим, що одна посадова особа, на яку покладені такі функції, не може ефективно виконувати належні їй повноваження.

У зв'язку з цим, на сучасному етапі були ініційовані зміни до Конституції України щодо Уповноважених Верховної Ради України. Пропонується законодавча ініціатива має на меті внесення змін до Конституції України – статей 85 та 101 – у частині регулювання статусу уповноважених Верховної Ради України. У законопроекті пропонується закріпити нові повноваження парламенту – призначення на посади та звільнення з по-

сади уповноважених за додержанням Конституції України і законів України в окремих сферах; заслуховування їх щорічних доповідь про стан додержання конституції України і законів у відповідних сферах. Також передбачається, що для здійснення парламентського контролю за додержанням Конституції України і законів в окремих сферах Верховна Рада України може призначати уповноважених, правовий статус яких визначається окремими законами. Водночас наразі законодавча база відсутня.

Тому на шляху конституційно-правового реформування на законодавчому рівні в Україні необхідна деталізація конкретного переліку уповноважених та їх спеціалізації. Наприклад, є потреба в існуванні уповноважених Верховної Ради України з прав дитини, із захисту персональних даних та з розгляду питань внутрішньо переміщених осіб та біженців. Окрім того, створення інституту військового омбудсмена покращило б реагування на факти порушення прав військовослужбовців.

З огляду на зарубіжний досвід, інститут омбудсмена функціє для захисту прав та позасудового вирішення спорів в окремих сферах як публічного, так і приватного сектору. Досить поширеним є омбудсмен із захисту прав споживачів (Данія, Норвегія, Фінляндія), із захисту особистих даних (Угорщина, Чехія), із захисту житлових питань, банківські та страхові омбудсмени, університетські омбудсмени (в університетах Західної Європи, США та Канади), омбудсмен з питань малого бізнесу (США).

Враховуючи недоліки законодавства у цій сфері правозахисту, реформування інституту уповноважених має бути спрямовано на підвищення ефективності механізму захисту прав людини, що сприятиме посиленню ролі омбудсменів та їх авторитету у суспільстві.

Мар'ян КУШНІР

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Факультет прокуратури, 2 курс, 5 група

МАЖОРИТАРНА СИСТЕМА ВІДНОСНОЇ БІЛЬШОСТІ – НЕВІДПОВІДНІСТЬ УКРАЇНСЬКИМ РЕАЛІЯМ

Новий Виборчий кодекс України приніс деякі позитивні корективи щодо використання мажоритарної системи. Наприклад, тепер парламент

обирається лише за пропорційною системою – визнаної у світі як найбільш демократичної. Натомість, сільських, селищних та міських голів обирають надалі за мажоритарною системою. Статистика показала, що місцеві вибори 2020 року проводилися з численними корупційними маніпуляціями. Необхідним видається запобігти махінаціям навколо наступного виборчого процесу, що може бути здійснено шляхом внесення змін до виборчого законодавства.

Відповідно до частини 3 статті 192 Виборчого кодексу України, сільського селищного, міського (міста з кількістю виборців до 75 тисяч осіб) голови проводяться за мажоритарною виборчою системою відносної більшості в єдиному одномандатному окрузі. Наразі лише близько 50 населених пунктів мають населення більше 75 тисяч осіб, тобто тисячі голів інших міст та сіл обираються за принципом відносної більшості.

Вибори сільського, селищного та міського голови є прикладом народного волевиявлення – конституційного права, закріпленого в статтях 5, 38 і 69 Основного Закону України. Відповідно до статті 42 Закону України «Про місцеве самоврядування», голови наділені широкими повноваженнями органів виконавчої влади на відповідній території, що є проявом децентралізації.

Мажоритарна система відносної більшості (First-past-the-post, FPTP) успішно застосовується у країнах, де існує стабільна двопартійна система. Наприклад, народні представники в США зазвичай висувуються від однієї з двох партій.

В Україні, згідно з статтею 15 Конституції України, квітне плюралізм політичного життя. Станом на 1 січня 2019 року в Україні офіційно зареєстровані 355 політичних партій. Тому логічно припускати, що сильних кандидатів буде більше, чим двоє. Саме тут часто виникають проблеми.

Змоделюємо подібну ситуацію. Представлено два хороших кандидати – А і Б, та ще один менш популярний – В. Біля 60% виборців не знають проголосувати за А чи Б, адже вони обоє викликають довіру та пропонують схожу політику. Інші 40% впевнені, що голосують за В, тому що політика А і Б їм не до вподоби. Результат: А – 30%, Б – 30%, і переможець В – 40%. Аналогічна ситуація була, коли республіканці поділили свої голоси між В. Тафтом (23%) і Т. Рузвельтом (27%), і переміг менш бажаний Вудро Вільсон (41%).

Наступний приклад показує як можна маніпулювати виборами. Кандидат А, який має немалі статки, хоче перемогти вибори в мери. Нато-

мість, він розуміє, що програє більш популярному кандидату Б, тому він платить іншим особам (так звані кандидати-спойлери) аби вони балотувалися у мери та зайняли схожу позицію з кандидатом Б. Як наслідок, вони забрали частку голосів у Б, так що відносно тепер у А голосів більше. Завдяки таким крокам перемога дістається саме А. Кандидати-спойлери зустрічаються на практиці доволі часто. Наприклад, кандидат Ральф Недер відібрав голоси у демократа Альберта Гора та допоміг виграти Джорджу Бушу молодшому президентські вибори США у 2000 році.

Результати місцевих виборів 2020 року в Україні показують трагедію виборчого процесу:

- явка на виборах, за даними ЦВК, склала 36,88%;
- за даними ЦВК, 56% виборців на місцевих виборах мали вік більше 50 років;
- за чинного мера Ковеля голосували лише 16,59% виборців;
- за чинного мера Новоград-Волинського голосували лише 18% виборців.

На мою думку, апатія громадян до політичного життя на місцевому рівні показує, що люди вже зневірені у чесноті виборчого процесу та порядності кандидатів. John C. Courtney у своїй статті «Plurality-Majority Electoral Systems: A Review» зазначає, що виборці, які підтримали невдалого кандидата (за системи FPTP), можуть відчуті після виборів, що вони «не представлені». Багаторазово повторюючись, репрезентативне розчарування з боку великої кількості виборців у регіоні може сприяти цинізму щодо політичної системи в цілому або втраті інтересу до неї. У свою чергу, це може сприяти зменшенню участі в політичних справах і зниженню явки виборців [1, с. 6].

Варто підкреслити переваги застосування FPTP в Україні: найзрозуміліший для виборця, найпростіший для підрахунку, перемогти може і безпартійна особа. Недоліки також присутні, адже обраний зазвичай представляє інтереси меншої половини населення, обмеження голосу до одного кандидата, можливість маніпуляції процесом, зниження активності громадян тощо.

На мою думку, можна запропонувати такі шляхи покращення системи.

По-перше, необхідно встановлювати поріг на явку – недемократично вирішувати надважливі питання лише третиною населення.

По-друге, змінювати мажоритарну систему відносної більшості на альтернативні системи. Реформи вже пропонуються в Канаді та Велико-

британії. У Австралії виключили FPTP ще у 1918 році та почали обирати представників Палати общин в одномандатних округах саме за системою Instant-runoff voting (IRV). Нещодавно і штат Мен запровадив IRV на місцевих виборах. За цієї системи виборець наділяється гнучкістю вибору – кожен розставляє кандидатів у порядку переваги. Так, комісії важче підраховувати голоси, але кандидат представляє більшість (додаємо прями та трансферовані голоси) і нівелюється казус поділу голосів; нівелюється можливість залучення кандидата-спойлера; виборець має свободу голосу, наділяючи ним кількох кандидатів.

Отже, підводячи підсумки, варто зазначити, що існує велика кількість виборчих систем та кожна має свої переваги і недоліки. Однак мажоритарна система відносної більшості є ще не знищеним пережитком минулого з безліччю проблем. Вбачаємо необхідним змінити виборчий процес на краще шляхом реформ, з метою прозорості, відкритості та чесності.

Список використаних джерел:

1. Courtney J. C. Plurality-Majority electoral systems: A review //Electoral Insight. – 1999. – Т. 1. – №. 1. – С. 7–11.

Анна РЕВА

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студентка господарського-правового
факультету, 3 курс, 1 група

ПИТАННЯ ВИЇЗДУ ЧОЛОВІКІВ ЗА КОРДОН ПІД ЧАС ВІЙНИ

24 лютого 2022 року указом Президента України № 64 був введений воєнний стан. І відповідно з'явилися обмеження для громадян. Стаття 65 Конституції України передбачає те, що обов'язком громадянина України є захист Батьківщини, незалежність і територіальна цілісність України, шанування її національних символів.

За загальним правилом, згідно з правовою системою воєнного стану, громадянам України чоловічої статі віком від 18 до 60 років, а також жінкам строкової служби заборонено залишати межі України, за винятком

військовозобов'язаних, які не зобов'язані проходити військову службу під час проходження військової служби відповідно до статті 23 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію».

Роз'ясненню Державної прикордонної служби України від 17 березня 2022 року №23–6855/0/6–22-Вих вказує, яких осіб не застосовується обмеження щодо заборони на період дії правового режиму воєнного стану виїзду за межі України громадян України чоловічої статі віком від 18 до 60 років.

Особливо важливим є пункт 9 Роз'яснення – мають дозвіл на виїзд за кордон здобувачів фахової передвищої та вищої освіти, асистентів-стажистів, аспірантів та докторантів, які навчаються за кордоном за денною або дуальною формами здобуття освіти (студенти, слухачі).

Стаття 24 Конституції передбачає громадяни користуються рівними правами і свободами, передбаченими Конституцією, і є рівними перед законом. Рівні права жінок і чоловіків забезпечуються: рівними можливостями жінок і чоловіків у суспільно-політичній і культурній діяльності, доступі до освіти і професійної підготовки, праці та винагороди. Що підтверджує ст. 14 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод – дискримінація заборонена. Тобто, рівність прав і жінок є основоположним принципом демократії. Багато чоловіків зараз, що не знаходяться на фронті місяцями не бачать свої родин, які виїхали для безпеки. Для удосконалення законодавства необхідне розширення категорій чоловіків, що можуть виїхати за кордон.

Але і наявна норма зараз має свої недоліки. Постановою Уряду від 27 січня 1995 р. №57, яка регламентує Правила перетину державного кордону громадянами України, чоловіки-студенти іноземних навчальних закладів не входять у перелік винятків, яким дозволений перетин кордону. Що є прямим порушенням ст. 53 Конституції України – кожен має право на освіту. Наприклад, нещодавно Харківський окружний адміністративний суд визнав незаконним рішення про заборону на перетин кордону студенту (Рішення від 13 жовтня 2022 року у справі №520/6229/22).

Одна з головних статей Конституції України це третя. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека є найвищими соціальними цінностями в Україні. Отже, навіть під час війни права і свободи людини та їх захист визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Надання державі законної можливості відмовитися від

конституційно гарантованих прав несе в собі й певні загрози, насамперед свавілля, деспотизму та диктатури держави. Тому, обмежувальні заходи, вжиті державою, мають бути винятковими, тимчасовими та пропорційними загрози національній безпеці, яку держава намагається усунути. Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) неодноразово заявляв, що принцип радикальної демократії полягає в обмеженні її винятковими випадками.

Тому, зараз є необхідним врегулювання цього питання державою та відшліфування законодавства.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) Міжнародний документ, Протокол від 04.11.1950 [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
2. Конституція України, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Роз'яснення Державної прикордонної служби України від 17 березня 2022 року № 23–6855/0/6–22-Вих «Щодо порядку організації виїзду за кордон на період дії правового режиму воєнного стану»

Карина ШАБЕЛЬНА

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
факультет прокуратури, 2 курс, 1 група

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ У ВОЄННИЙ ЧАС

У відповідності до статті 3 чинної Конституції України: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність». Оскільки, Конституція України має найвищу юридичну силу, то закони або міжнародні норма-

тивно-правові акти приймаються на її основі і повинні чітко відповідати їй (ч.1, ст.8 чинної Конституції України). Із вище зазначеного випливає, що національне законодавство України має перевагу над чинними міжнародними договорами, погодженими ВРУ, які є лише частиною національного законодавства.

Серед *переваг* євроінтеграції України у сфері дотримання прав людини і громадянина у період воєнного часу варто відзначити наступне: статтею 53 Конституції України встановлено, що кожен має право на освіту. У свою чергу, держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам. Важливим нововведенням у сфері освіти в Україні стане співпраця з програмою ЄС «ERASMUS+», що має на меті підтримку освітнього, професійного та особистісного розвитку громадян ЄС і поза його межами задля внеску до стійкого зростання, якості робочих місць і соціального згуртування, для розвитку інновацій та посилення європейської ідентичності. Програма підтримує можливості навчальної та академічної мобільності в освіті та для молоді, проекти та партнерства і розвиток стратегій та співпраці, що прямо відповідає статті 53 Конституції України та є перспективою розвитку освіти та спорту.

По-друге, згідно зі статтями 49: «Кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування» та 47 чинної Конституції України «Громадянам, які потребують соціального захисту, житло надається державою та органами місцевого самоврядування безоплатно або за доступну для них плату відповідно до закону. Ніхто не може бути примусово позбавлений житла інакше як на підставі закону за рішенням суду». Зазначені положення набувають наймовірнішого значення у воєнний час, оскільки внаслідок військової агресії РФ більшість громадян України позбавленні житла та належного медичного обслуговування. Натомість, найбільшими фінансовими донорами України є **Євросоюз та Сполучені Штати**, які разом пообіцяли Україні надати фінансову підтримку на понад 10 млрд доларів кожен. ЄС створює значну кількість програм міжнародної допомоги українцям з багатьох питань в умовах війни.

До того ж, особа, що проживає в Україні має право на допомогу для репатріації. Незалежно від громадянства і права на міжнародний захист, якщо особа живе в Україні і рятується від війни, вона має можливість перетнути кордон ЄС. Якщо особа може безпечно повернутися до країни постійного проживання, їй слід зв'язатися з відповідними державними органами або організаціями, які допоможуть повернутися.

Серед *недоліків* євроінтеграції України у сфері дотримання прав людини і громадянина у період воєнного часу варто відзначити наступні: По-перше, у випадку входження України до ЄС можлива часткова втрата суверенітету (що суперечить статті 1 чинної Конституції України: «Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава»). У якості прикладу варто зазначити, що в Україні з 27 вересня 2019 року Міністерство цифрової трансформації презентувало бренд «держави у смартфоні» – «Дія»: смарт центри надання адміністративних послуг у кожному куточку України., смарт портал допомоги середньому і малому бізнесу, онлайн доступ до освітніх програм та інформації з державних реєстрів. Цифровий портфель документів ДІА може припинити роботу, оскільки є винаходом незалежної, самостійної України. Членство союзу не практикує користування цифровим портфелем, отже, він не є європейським стандартом та може припинити роботу.

По-друге, загальноєвропейському праву ЄС притаманне верховенство над національним законодавством, що прямо суперечить положенням чинної Конституції України. Згідно зі статтею 9 Основного Закону чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України. У праві ЄС це положення носить назву: «Supremacy of the EU Law in relation to the national law of member states». Вперше верховенства права ЄС було рішення у справі *Costa v. ENEL*, прийняте Європейським судом на запит одного з італійських судів у 1964 році.

Отже, виконавши конституційно-правовий аналіз євроінтеграційних процесів у контексті прав і свобод людини і громадянина у воєнний час, слід зазначити, що входження України до ЄС має більше переваг для ординарних громадян, аніж недоліків.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права №1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янишен

Таміла ТКАЧУК

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
курсант 2 курсу, 2 групи Інституту
підготовки юридичних кадрів для
Служби безпеки України

ПРОБЛЕМА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Ефективність вирішення питання децентралізації напряму пов'язана з удосконаленням адміністративно-територіального устрою України. Метою поділу території держави на відповідні адміністративно-територіальні одиниці є створення умов для формування найбільш ефективної системи публічної адміністрації, заснованої на врахуванні географічних, демографічних, економічних, соціальних, культурних та інших особливостей територіальних одиниць, що здійснюється з метою забезпечення її максимальної відповідності потребам населення.

Децентралізація – це метод внутрішньої організації національної держави, що відбувається не всупереч державним інтересам, а у співпраці з ними. Децентралізація реалізується через відносини, що встановлюються між центральним урядом та регіональними і місцевими інституціями.

Децентралізація повинна ґрунтуватись на принципі субсидіарності, що захищає нижчі рівні влади від централізації, сприяє розвитку демократії в системі багаторівневого управління. Але, на жаль, в Україні принцип субсидіарності закріплено на законодавчому рівні лише в контексті розподілу фінансів у Бюджетному кодексі України. А ось питання правового забезпечення застосування принципу субсидіарності у процесі децентралізації ще недостатньо висвітлені в науковій літературі та потребують подальшого дослідження.

Реформа децентралізації України де факто відбувається на рівні громад, де з 2015 року проходить добровільне об'єднання невеликих територіальних одиниць та здійснюється загальна перебудова місцевого самоврядування. У цих рамках є помітні успіхи, а саме значно більше фінансове забезпечення та збільшення повноважень місцевих органів. Однак, для успішного функціонування громад існує потреба подальших (конституційних) змін законодавства, оскільки залишається нечіткість розподілу повноважень між органами виконавчої влади та представни-

ками центральної державної адміністрації в областях та районах, яка сильно впливає на діяльність місцевих органів.

На сьогодні чинна Конституція України в ст. 138 має кілька важливих принципів, які дають можливість навести децентралізацію у здійсненні державної влади.

Також є і позитивні результати децентралізації – У рамках проведення реформи з децентралізації в Україні спостерігається розвиток територій у різних регіонах. Об'єднані територіальні громади (далі – ОТГ) отримали платоспроможні місцеві бюджети, можливість самостійно вирішувати інфраструктурні питання населених пунктів: утеплення, ремонт шкіл, реконструкція дитячих садочків, ремонт доріг, відкриття ЦНАПів, фельдшерсько-амбулаторних пунктів тощо.

У поточному році для підтримки сталого розвитку регіонів України в Держбюджеті передбачено понад 9 млрд грн. Ці кошти передбачено на інфраструктурні проекти, які є стратегічно важливими для територій і забезпечують сталий розвиток громад, підвищують їхню конкурентоспроможність під час реформи місцевого самоврядування й децентралізації. Зокрема, це проекти щодо створення опорних шкіл, закладів охорони здоров'я, що відповідають моделі госпітальних округів, центрів надання сучасних адміністративних послуг та інші, реалізація яких забезпечить утворення нових робочих місць, економічний і соціальний розвиток територій.

Проект закону спрямований на внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації) – (проект Закону про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади) (реєстр. № 2598 від 27 грудня 2019 року)) з урахуванням листа Президента України від 13 січня 2020 року за вих. № 01–01/24, метою запропонованих Законопроектом змін є зміцнення конституційно-правових засад місцевого самоврядування, підвищення ефективності системи місцевого самоврядування, здатної забезпечити оптимальні умови для реалізації прав і свобод людини на рівні громади, округу та області, сприяння подальшому розвитку форм безпосередньої демократії та децентралізації влади, визначення раціональної просторової основи організації влади для забезпечення децентралізації, доступності та якості надання адміністративних послуг, посилення спроможності та відповідальності громад за свій розвиток, створення передумов стійкого розвитку територій. Запропоновані зміни відповідають встановленій у статті 2 Конституції України унітарній формі державного устрою. права законодавчої ініціативи, пропоновані Законопроектом зміни відповідають європейським та міжнародним

стандартам і дадуть змогу забезпечити спроможність місцевого самоврядування і побудувати ефективну систему територіальної організації влади в Україні.

На сьогоднішній день в Україні склалася континентальна модель місцевого самоврядування, яка базується на поєднанні державного управління на місцях і місцевого самоуправління. Одна із причин неефективності чинної в Україні системи місцевого самоврядування – це невідповідність інституційного забезпечення обраній моделі місцевого самоврядування. Чинна континентальна система місцевого самоврядування не забезпечує реального самоврядування, надання якісних послуг населенню та розвитку територій. Типовим є надмірне зростання апарату чиновників та їх фінансування, узурпація державними адміністраціями повноважень та функцій територіальних громад, фінансова залежність місцевих рад від вищих органів державної влади. Необхідно розглянути доцільність переходу до англосаксонської моделі місцевого самоврядування, яка передбачає максимальну децентралізацію влади та передачу прав і повноважень, включаючи фінансові ресурси, місцевому самоврядуванню.

Список використаних джерел:

1. Дубина М. В. Зарубіжний досвід децентралізації влади та його адаптації до українських реалій // М. В. Дубина, 2018 р. URL: http://bses.in.ua/journals/2018/27_1_2018/11.pdf.
2. А. Сербіна, В. Козіна, М. Бризіцький Посібник: Зміст, принципи та мета реформи з децентралізації // Сербіна А., Козіна В., Бризіцький М. 2019р. URL: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/436/25.08.2019.pdf>.
3. Проект Закону про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади) (реєстр. N 2598 від 27 грудня 2019 року)

ДЕРЖАВНЕ БУДІВНИЦТВО

Дар'я ІВОНІЧЕНКО

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

Факультет прокуратури, 2 курс,
16 група

ДЕПУТАТСЬКА НЕДОТОРКАННІСТЬ В УКРАЇНІ ЯК ОСОБЛИВІСТЬ СТАТУСУ ЧЛЕНІВ ПАРЛАМЕНТУ

1 січня 2020 року набув чинності закон про внесення змін до Конституції України щодо скасування депутатської недоторканності [1]. Це рішення було підтримано більше ніж двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України. «Два місяці переговорів, і ось нарешті Верховна Рада ухвалила історичне рішення і завершила цілу епоху. Ми припинили існування в нашій державі касты «небожителів», які мають ексклюзивні права на порушення закону. Саме так, на мою думку, можна було охарактеризувати обсяг депутатської недоторканності, який існував донині [2]», – коментувала скасування недоторканності Галина Янченко, народна депутатка і заступниця голови фракції «Слуга народу».

Чинна до цього стаття 80 Конституції України визначала, що зміст депутатської недоторканності складається з депутатського індемнітету та депутатського імунітету. *Депутатський індемнітет* є повною гарантією того, що народний депутат не буде притягнутий до юридичної відповідальності за голосування у парламенті та за висловлювання своєї політичної позиції щодо будь-яких аспектів парламентської діяльності. Єдиний виняток – це наклеп і образи. Отже, депутат може вільно висловлюватися у Верховній Раді України, вільно голосувати і за це він не несе юридичної відповідальності. Але якщо він буде вчиняти наклеп, то будь-яка особа, яка постраждала, може звернутися до суду і вимагати грошову компенсацію за відповідні незаконні висловлювання.

Існуючий до внесення змін до Конституції України *депутатський імунітет* визначався як гарантія непритягнення народного депутата України до кримінальної відповідальності, від арешту та затримання без

рішення Верховної Ради України. Причому депутатський імунітет не вважається привілеєм, а є елементом статусу представника народу, що пов'язаний з виконанням важливих державних функцій, який мав би забезпечити захист від необґрунтованих переслідувань з боку правоохоронних органів виконавчої гілки влади (з якою часто можливі конфлікти у депутатів, що належать до опозиції). Проте в українській практиці, на жаль, непоодинокими були випадки зловживання цією гарантією, що сприяла поширенню корупцію у вищих органах влади, уникненню покарань за зловживання владою. Як наслідок отримання статусу народного депутата України часто мало за мету саме отримання депутатського імунітету як привілею.

Більш того, проблема полягала не в самому інституті недоторканості, а в неефективності правоохоронних органів та судової системи через відсутність політичної волі, корупцію, некомпетентність тощо. Імунітет в Україні не був абсолютним, що кореспондувала зарубіжному досвіду, адже розвиток демократій показує, що імунітет ніде не має абсолютного характеру. Йдеться лише про різний зміст, обсяг та умови використання недоторканості. Тому більш логічною альтернативою було б зменшення її обсягу, а не повне скасування. Наприклад, зміна порядку надання Верховною Радою України згоди на притягнення до кримінальної відповідальності, затримання чи арешт народного депутата України. Таку позицію висловлювали, зокрема, політик В. Мусіяка та суддя Конституційного Суду І. Мельник.

Скасування парламентської недоторканості, на наш погляд, не було потрібною новелою, оскільки Україна за формою правління парламентсько-президентська республіка, в якій саме парламент відіграє ключову роль у прийнятті законів, формуванні уряду, здійсненні парламентського контролю, а тому депутати мають отримати гарантію необґрунтованих переслідувань з боку виконавчої гілки влади. Іншим аспектом скасування депутатської недоторканості є погляд на систему «стримувань і противаг влади», тобто наскільки ця система збалансована і чи така відносна рівновага не була порушена скасуванням депутатської недоторканості [3].

Доцільність зняття депутатського імунітету неодноразово критикувалась і з боку європейської спільноти та Венеціанської комісії. Остання визнала, що недоторканність може бути перешкодою для боротьби з корупцією, не варто повністю скасовувати депутатський імунітет через те,

що в політичній системі із вразливою демократією та корупцією в судовій гілці влади, повне скасування недоторканності може бути небезпечним для функціонування та автономії парламенту. В підготовленій Місією Європейського парламенту з оцінки потреб «Дорожній карті щодо внутрішніх реформ та підвищення інституційної спроможності Верховної Ради України» жодна з понад 50 рекомендацій не стосується питання скасування депутатської недоторканності.

Враховуючи вищевказане, а також посилаючись на зарубіжний досвід (зокрема, Німеччини, США, Франції), було б доцільно запропонувати викласти ст. 80 Конституції України у запропонованій І. Щебетун та Н. Горейко редакції:

«1. Народні депутати України не несуть юридичної відповідальності за результати голосування або висловлювання в парламенті та його органах, за винятком відповідальності за образу чи наклеп.

2. Недоторканість народних депутатів не поширюється на злочини, не пов'язані з політичною діяльністю, а також на тяжкі злочини чи злочини, пов'язані з державною зрадою.

3. Члени Верховної Ради України можуть бути заарештовані за кримінальні правопорушення лише зі згоди Верховної Ради України за винятком випадку затримання під час вчинення такого діяння або наявності доказів вчинення діяння» [4].

Саме такий вигляд статті, на нашу думку, був би найдоречнішим, адже додаткові обмеження щодо імунітету, а не повне його скасування слугували б конституційними гарантіями незалежності та невтручання в законодавчу гілку влади. Поряд з цим таке звуження прибрало б почуття вседозволеності, безкарності та нігілізму у депутатів.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України): Закон України від 3 вересня 2019 року. *Відомості Верховної Ради*. 2019. № 38. Ст. 160
2. Г. Янченко Депутатська недоторканність: остаточно прощай! *Українська правда. Блог Галини Янченко*. 2019. URL: [https://blogs.pravda.com.ua/authors/yanchenko/5dfa06a5e6e6e6e/](https://blogs.pravda.com.ua/authors/yanchenko/5dfa06a5e6e6e/)
3. В. Козадаєв Скасування депутатської недоторканності (імунітету): pro et contra. *Юридична Газета online*. 2020. URL: [//jur-gazeta.com/publications/practice/inshе/skasuvannya-deputatskoyi-nedotorkannosti-imunitetu-pro-et-contra.html](http://jur-gazeta.com/publications/practice/inshе/skasuvannya-deputatskoyi-nedotorkannosti-imunitetu-pro-et-contra.html).

4. І. С. Щебетун, Н. В. Горейко До питання про депутатську недоторканність. *Наукові праці НУ ОЮА*. 2021. Том 29. С. 215–220. URL: <http://npnuola.onua.edu.ua/index.php/1234/article/view/736/801>

Науковий керівник: Муртіщева А. О., к.ю.н., асистентка кафедри державного будівництва Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Анжеліка САМОЙЛІК

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка факультету юстиції, 2 курс,
10 група

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В РИТМІ СУЧАСНИХ ПОДІЙ

Процес створення, функціонування, удосконалення та дослідження територіальної громади та її правового статусу на теренах України триває роками. В умовах сучасного розвитку суспільства, питання децентралізації влади, що ґрунтується на принципі субсидіарності вважається актуальним. Тому, запровадження та дослідження більш дієвих засобів для ефективної діяльності органів місцевого самоврядування та територіальної організації влади посідає невід’ємне місце у процесі децентралізації влади.

Правовими джерелами, що закріплюють особливості правового статусу територіальної громади є Конституція України, Закон України «Про місцеве самоврядування», Закон України «Про співробітництво територіальних громад» та інші нормативно-правові акти.

Проаналізувавши ст. 140 Конституції України, можна визначити конституційне закріплення правосуб’єктності територіальної громади як безпосереднього права на самостійне вирішення громадою основних завдань в межах певної території. Таким чином, доречно зазначити, що територіальна громада являється первинним суб’єктом місцевого самоврядування[2].

Зокрема, у Законі України «Про місцеве самоврядування» чітко визначено, що «територіальна громада – це жителі, об’єднані постійним

проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративними одиницями, які мають єдиний адміністративний центр (ст.1) [1].

О. Гейда стверджує, що до особливостей правового статусу територіальних громад відносять такі аспекти:

1) за характером повноважень територіальні громади можуть бути власні та делеговані;

2) наявність у територіальних громад правової природи об'єктів впливу, а також особливого діапазону;

3) власна нормативно-правова основа територіальної громади[3 с.13].

Наступний дослідник А. Шевченко, дослідивши правовий статус та природу територіальної громади інтерпретує її як джерело місцевої влади та як невід'ємний суб'єкт місцевого самоврядування.

Науковець звертає нашу увагу до визначення основних ознак територіальної громади, фундаментом яких є принцип повсюдності місцевого самоврядування, прозорості та відкритості:

1) перш за все, це населення, а саме спільнота людей, що базується на культурному, історичному підґрунті тощо;

2) територія окреслена певними кордонами;

3) соціальна взаємодія(правила поведінки, відносини між людьми);

4) почуття спільноти(схожі інтереси населення, ідентифікація) [4].

Таким чином, якщо місцеве самоврядування набуває більше прав, то це значить про ефективність процесу децентралізації. Але, С. Г. Серьогіна звертає нашу увагу на доцільність поєднання принципів централізації та децентралізації. Тому, що це є проявом ефективного зв'язку між центральними органами та місцевими органами у виконанні владних повноважень.

О. Гречко підтримує вище наведену позицію, адже дана теорія містить раціональний перерозподіл як структурної так і функціональної компетенції між місцевими органами влади та центральними.

В цілому, реформа децентралізації входить до базових реформ, тому покращення функціонування територіальних громад залежатиме від курсу дій, що будуть запроваджуватись з боку законодавців.

Перш за все, доцільно запровадити комплекс примусових дій щодо об'єднання територіальних громад згідно із планом розвитку відповідних областей, яке матиме в кінцевому результаті перетворення ходу об'єднання з права громади на обов'язок. Також, необхідно забезпечити

територіальним громадам право виходу із ОТГ. Тому, що зміна даного положення матиме прояв у суперечливості з принципами добровільного об'єднання громад.

Отже, застосування поняття «територіальна громада» та «об'єднана територіальна громада» вкоренились у практичному та теоретичному аспекті, що унеможливило вилучення даних термінів із відповідних законів. Але доопрацювання деяких прогалини у законодавстві надало б більш чітку картину врегулювання суспільних відносин у галузі місцевого самоврядування та адміністративно-територіального устрою України[5].

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні»[Електронний ресурс]. Режим доступу:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Конституція України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Гейда О. В. Види територіальних громад в Україні та особливості їх правового статусу: загальна характеристика. *Європейські перспективи*. 2012. № 3. Ч. 3. С. 9–13. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evpe_2012_3%283%29__4
4. Шевченко А. О. Правова природа і статус територіальної громади: доктринальний аспект. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 3(104). С. 332–342. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvknuvs_2017_3_30
5. Гайдар М. Є. До питання конституційно-правового врегулювання статусу об'єднаних територіальних громад в Україні, № 83 (2019): Актуальні проблеми держави і права. [Електронний ресурс]. Режим доступу: DOI <https://doi.org/10.32837/apdp.v0i83.114>

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент кафедри державного будівництва Болдирев Сергій В'ячеславович.

СУДОУСТРІЙ, АДВОКАТУРА, ПРОКУРАТУРА ТА НОТАРІАТ

Олена ЛИТВИНЕНКО

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
факультет адвокатури, 2 курс
магістратури, група 18-21-02

ДІЯЛЬНІСТЬ АДВОКАТУРИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Указом Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», затвердженого Законом України від 24.02.2022 № 2102-IX із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року в Україні було введено воєнний стан, який суттєво вплинув на життя та діяльність всієї країни, в тому числі і на адвокатську спільноту. З чим же стикається інститут адвокатури в умовах сьогодення?

По-перше, адвокати мають справу з такими реаліями як: неможливість здійснення діяльності на територіях, де проходять активні бойові дії або на тимчасово окупованих територіях, скорочення кількості постійних та потенційних клієнтів, а також з економічними наслідками війни. Це ніби «снігова куля», яка призвела до того, що деякі юридичні компанії не відновили роботу з моменту повномасштабного вторгнення росії в Україну, деякі працюють в «економ-режимі», оптимізуючи (а точніше, звільняючи) працівників, щоб стабілізувати витрати відносно нових доходів. На жаль, адвокатура втрачає і клієнтів, і робочі місця, відбувається теж саме, що й на юридичному ринку країни в цілому, який зараз переживає найбільшу кризу свого існування.

По-друге, представникам даної професії потрібно не тільки прийняти нову реальність, але й пристосуватись до неї. Це обумовлено появою великої кількості змін до законодавства, потребою вирішення певного кола питань, адже ситуація неодмінно повпливала на запити клієнтів. Очевидно, що адвокати, які вели практику в сфері будівництва, розважальної діяльності зараз не будуть надавати свої послуги в тому ж об-

сязі, більшою потреба є в фахівцях з кримінального, земельного, сімейного права, в адвокатах, які розбираються в питаннях надання правової допомоги військовослужбовцям та їх сім'ям. Це виклик для фахівців, які мали вузьку спеціалізацію, їм потрібно змінити вектор розвитку на запитувані та ліквідні напрями в юриспруденції.

По-третє, адвокати, як вже було зазначено, зіткнулись з втратою постійних клієнтів, а тому з необхідністю залучення нових. Саме ця кризова ситуація є передумовою для часткового перенесення професійної діяльності в онлайн режим. За власними спостереженнями зросла кількість професіоналів, які розповсюджують на своїх сторінках актуальну інформацію, що слугує консультацією для широкого загалу з певних питань, окрім цього пропонують свої послуги з надання правової допомоги. Цю практику неодмінно потрібно оцінювати позитивно, адже користувачі безкоштовно отримують інформацію щодо своїх прав та обов'язків в умовах воєнного стану, інколи адвокати поширюють дописи ледь не з чек-листами дій в певних правових ситуаціях, така діяльність сприяє підвищенню рівня правосвідомості серед громадян України. Це розширює коло клієнтів для самого юриста, адже потенційні клієнти одразу можуть оцінити його з точки зору як і спеціаліста, так і особистості, що безумно важливо у відносинах Адвокат – Клієнт. Правознавці користуються Instagram, Facebook, Telegram та TikTok. Дуже корисним для молодих юристів можуть бути продукти такого роду діяльності адвокатів, які розміщують на сторінках різних соцмереж інформацію щодо зняття арешту з рахунку, на який надходять аліменти, про врегулювання правовідносин з банком по договору іпотеки в умовах війни та багато іншої.

Отже, введення воєнного стану на території нашої країни кинуло виклик представникам інституту адвокатури, правники покликані швидко реагувати на нові обставини та розвиватись саме в тих напрямках, що пропонує час, вони мають продовжувати надавати правову допомогу та злагоджено діяти разом з колегами, іншими учасниками Національної асоціації адвокатів України.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права №1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янишен

Сергій ПАЗІЙ

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет адвокатури, студент 6 групи
2 курсу магістратури

ДО ПРОБЛЕМАТИКИ ОБОВ'ЯЗКУ АДВОКАТА ПІДВИЩУВАТИ ПРОФЕСІЙНИЙ РІВЕНЬ ЯК ВИМОГИ ДОСТУПНОСТІ ПРАВОСУДДЯ

Принцип доступності правосуддя, що є складником загальної засади – верховенства права, втілюється у двох основних підходах до його розуміння: матеріальному та процесуальному. Так, з одного боку, доступність правосуддя розглядається як фундаментальне право особи на захист її порушених прав, свобод та її законних інтересів, а з іншого, – як засада здійснення судочинства – підстава для належного виникнення судового процесу щодо вирішення спору або врегулювання питань безспірного характеру, тощо.

Доступність правосуддя, відповідно до практики Європейського суду з прав людини, як право тотожне праву на справедливий суд, що закріплене у статті 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі – Конвенція), із чого випливає, що належна реалізація згаданого інституту можлива лише у разі дотримання мінімальних вимог встановлених Конвенцією, у тому числі права на правову допомогу.

Національне законодавство, зокрема Конституція України, містить безліч положень, що закріплюють та деталізують право на професійну правничу допомогу, що розглядається як фундаментальна засада процесуального права загалом та складник загального інституту правової допомоги, під яким розуміється захист, представництво та інші види правової допомоги, що надаються адвокатом як особою із досвідом у сфері права та високим рівнем правової підготовки, яка є гарантією втілення змагальності та рівності учасників справи [1, с. 197].

Право на професійну правничу допомогу вміщує декілька основних складників, серед яких, зокрема, професіоналізм або професійність, або компетентність особи, що здійснює надання правничої допомоги, – адвоката.

У цьому розрізі варто зауважити, що М. В. Шпак на монографічному рівні визначає, що професіоналізму адвокатської діяльності характерна глибока юридична обізнаність адвоката в питаннях застосування норм права судами та міжнародними судовими установами, юрисдикція яких визнана Україною; достатнє володіння інструментарієм правозастосування, тощо [2, с. 71–72].

На мою думку, такий підхід є частковим, оскільки професіоналізм можна розглядати на двох рівнях: формальному та змістовному.

Так, діяльність адвоката як суб'єкта надання професійної правничої допомоги сама по собі відповідає ознаці професійності, оскільки особа, яка має статус адвоката, відповідає формальним вимогам, що висуваються до кандидатів на отримання права на заняття адвокатською діяльністю, основу якої становить саме надання професійної правничої допомоги. Таким чином, правнича допомога може вважатись професійною тому, що її надає саме адвокат. Разом із тим, виходячи із положень окремих рішень Європейського суду з прав людини, зокрема у справі «Камазінські проти Австрії» [3], участь адвоката повинна бути ефективною та активною, оскільки лише призначення або залучення адвоката не є достатнім для належної реалізації права на правову допомогу. При цьому, враховуючи, що професійний рівень (компетенція) адвоката є процесуальним бар'єром, ключове значення має норма закріплена у п. 4 ч. 1 статті 21 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [4], що вказує на професійний обов'язок адвоката щодо постійного підвищення останнім професійного рівня. Згадане положення, вважаю, є одним із елементів, що складають зміст та сутність професійності правничої допомоги, оскільки у світлі глобалізаційних процесів у праві, швидкоплинної правозастосовної практики та інших чинників відповідність формальним вимогам статусу адвоката є недостатньою, хоч і не менш важливою. Так, ефективність правничої допомоги безпосередньо залежить від належної реалізації адвокатом обов'язку постійно підвищувати свій професійний рівень.

Практична реалізація та нормативна регламентація згадуваного професійного обов'язку має як свої переваги, так і недоліки. Зокрема, в українському законодавстві відсутня регламентація спеціалізації адвокатської діяльності, хоча вказаний стандарт діяльності адвоката згадується в деяких нормативно-правових актах. Відсутність правового закріплення можливості обирати адвокатом спеціалізацію та програми (заходи), що

спрямовані на підвищення кваліфікації адвоката в межах обраної спеціалізації, впливають на належний рівень підготовки адвоката та загалом обмежують свободу адвокатської діяльності та професійний розвиток. Спеціалізація може бути необхідною для адвокатів, що нещодавно здобули право на заняття адвокатською діяльністю та бажають здійснювати професійну діяльність у певному профілі, що зумовлюватиме потребу у змінах до модульної програми «Молодий адвокат» та створення подальшої комплексної підтримки кваліфікації адвоката в межах обраної спеціалізації. Важливим у цьому розрізі також є питання недостатньої кількості заходів в межах тих чи інших галузей та/або підсистем права.

Також сумнівним є обрахунок залікових балів та необґрунтованість зарахування балів за участь у тих чи інших заходах підвищення кваліфікації, відсутність прив'язки до об'єктивних критеріїв, формальний підхід до оцінки достатності підвищення кваліфікації та відсутність порівняного (за рівнями складності та відповідно до досвіду адвокатів, що є цільовою аудиторією окремих заходів) розподілу заходів, що надають оператори підвищення кваліфікації. На додаток до вищезазначеного постійним залишається питання дисбалансу між платними та безоплатними заходами підвищення кваліфікації, так, станом на 27 жовтня 2022 року, кількість безоплатних поточних заходів складає лише 22,7% від всіх поточних заходів [5]. Разом із тим, відсутність заохочень за належне та/або відмінне підвищення професійного рівня, а також невизначення непідвищення або недостатнього підвищення кваліфікації як самостійного дисциплінарного проступку є демотивувальними чинниками для адвокатів, що сумлінно виконують покладені на них обов'язки.

Таким чином, інститут підвищення професійного рівня адвоката є важливою складовою професійності правничої допомоги, що потребує змін, зокрема, визначення неналежного підвищення кваліфікації самостійним дисциплінарним проступком, впровадження критеріїв оцінки зарахування залікових балів з метою уникнення формального підходу, запровадження спеціалізації для адвокатів та розробки програм підвищення кваліфікації в межах обраної спеціалізації, тощо.

Також варто зазначити, що участь адвокатів у діяльності юридичних клінік могла б суттєво сприяти практичній підготовці майбутніх юристів та юристок, що, у тому числі, можуть обрати шлях адвокатури та здійснювати надання професійної правничої допомоги у подальшому. Сприяння адвокатами розвитку юридичної клінічної освіти може суттєво

покращити готовність здобувачів освіти до умов ринку праці та юридичної діяльності, а для адвокатів може стати одним із заходів підвищення кваліфікації, що потребуватиме акумулювання та відпрацювання більшості професійних знань, умінь та навичок.

Список використаних джерел:

1. Пазій С. А., Кузьменко А. В. Право на професійну правничу допомогу як складник доступності правосуддя у справах, що розглядаються у порядку цивільного судочинства. *Юридичний науковий електронний журнал*. Вип. 11, 2021. С. 193–198. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-11/47> (дата звернення: 27.10.2022).
2. Шпак М. В. Професійне представництво адвоката у цивільному процесі : монографія. Харків : Право, 2020. 224 с.
3. «Камазінські проти Австрії» : рішення ЄСПЛ від 19.12.1989 року. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57614> (дата звернення: 27.10.2022).
4. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : закон України від 5 лип. 2012 р. № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17> (дата звернення: 27.10.2022).
5. Акредитовані заходи з підвищення кваліфікації адвокатів. *Центр акредитації ВША НААУ* : вебсайт. URL: <https://cpd.hsa.org.ua/events> (дата звернення: 27.10.2022).

Науковий керівник: Янишен Віктор Петрович, кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права № 1, керівник Юридичної клініки Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Лоліта ПОТАПОВА

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студентка факультету прокуратури,
1 курсу магістратури, 6 групи

МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ ВИМОГИ ДО ПРОКУРОРА У СУДОВОМУ ЗАСІДАННІ

Не буде перебільшенням вказати, що роль прокурора у судовому засіданні є однією із ключових, оскільки, представляючи інтереси держа-

ви і виступаючи в якості публічного обвинувача, він активно взаємодіє зі значною кількістю людей, уособлюючи в собі комплексний образ як сторони обвинувачення, так і держави загалом. Безумовно, на прокурора, який присутній під час судового розгляду, поширюється дія встановлених правил професійної етики, зокрема в аспекті дотримання морально-етичних вимог, вираження професійної культури і вихованості, а також обов'язок забезпечувати таку поведінку, яка ґрунтується на принципах взаємоповаги, витримки і толерантності до судді та інших учасників судового процесу. Слід також наголосити на забороні публічного висловлювання з критикою прийнятих судових рішень, оскільки оцінка прокурором рішення повинна формуватися виключно із врахуванням принципів законності і дотримання матеріальних і процесуальних норм права.

Так, виокремлюючи приклади порушення прокурором правил прокурорської етики, В. Кравчук наголошує, що найпоширенішими є, зокрема, відверта неповага і зневажливе ставлення до учасників судового процесу [1]. Виокремлення відповідних порушень з боку прокурорів зумовлено тим, що вони спричиняють суттєву шкоду авторитету прокуратури і знижують довіру громадян до правоохоронних органів.

Недарма Закон України «Про прокуратуру» проголошує, що однією із засад діяльності органів прокуратури є неухильне дотримання вимог професійної етики та поведінки, що обумовлюється такими гарантіями як періодичні підготовки із вивчення етики, присяга та притягнення до відповідальності винних за порушення етичних правил [2]. Відповідне законодавче регулювання вчергове окреслює важливість дотримання норм професійної етики, враховуючи значну роль прокурора у гарантуванні прав та інтересів людини і держави і його соціальне покликання.

Значимо, що відповідно до ст. 4 Кодексу професійної етики та поведінки прокурорів професійна діяльність прокурорів базується зокрема на принципах, як: повага до незалежності суддів; доброчесність, зразковість і дисциплінованість; компетентність і професіоналізм; формування довіри до органів прокуратури тощо [3].

Крім цього, на міжнародному рівні у Рекомендації R (2000) 19 Комітету міністрів державам-членам Ради Європи про роль публічного обвинувачення в системі кримінального правосуддя наголошено на обов'язковості дотримання прокурорської етики в аспекті знання публічними обвинувачами принципів та етичних обов'язків своєї

служби [4]. Відповідно до Будапештських керівних принципів, прокурор зобов'язаний: чітко дотримуватися професійних стандартів; гарантувати честь і гідність своєї професії; поводитися, передусім, професійно, безсторонньо і чесно; виконувати свої обов'язки виключно на підставі закону, незважаючи на потенційний негативний вплив на діяльність тощо [5].

Аналіз фахової літератури свідчить про те, що, незважаючи на нормативне і міжнародне закріплення, питанню відповідальності прокурора за неетичну поведінку у залі судових засідань приділено недостатньо уваги і воно потребує подальших досліджень, враховуючи поширеність на практиці цих порушень.

Так, доволі резонансним була справа стосовно прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури. Так, у рішенні Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів (далі – КДКП) №138дп-18 від 29.03.2018 було вказано, що прокурор, не дочекавшись повного проголошення судового рішення, демонстративно покинув залу судових засідань і гучно «грюкнув» дверима. Як було наголошено у дисциплінарній скарзі, поведінка прокурора характеризувалась явною неповагою до суду, систематичними неетичними висловлюванням на адресу інших учасників і неприязними ставленням до них, не відокремлюючи власні емоції від необхідності належним чином виконувати покладені на прокурора обов'язки. За результатами розгляду скарги було встановлено порушення прокурором професійної етики [6]. При цьому із відповідним рішенням погодився і Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду у справі №9901/545/18 від 21.06.2018 [7]. Однак, Велика Палата Верховного Суду у постанові №9901/545/18 від 22.01.2019, розглянувши матеріали справи, скасувала попереднє рішення Верховного Суду та визнала протиправним рішення КДКП і зазначила про відсутність у діях прокурора дій, які суперечать морально-етичним вимогам і порочать звання прокурора [8]. Незважаючи на це і враховуючи, що представникам органів прокуратури варто оминати дій, які можуть прямо чи опосередковано вплинути на об'єктивність здійснення своїх обов'язків, скомпрометувати звання прокурора чи іншим чином підірвати репутацію і довіру населення, дана справа набула широкого розголосу у провідних ЗМІ, зокрема в аспекті звільнення від відповідальності, що, на наш погляд, певним чином формує негативне уявлення про органи прокуратури в цілому.

Відповідне рішення про притягнення прокурора до відповідальності за неповагу до суду було постановлено у справі Верховного суду №9901/565/18 від 12.07.2018, в якому прокурор, маючи обов'язки бути присутньою при розгляді справи і належним чином додержуватися порядку протягом судового засідання, покинула залу судових засідань без дозволу, спираючись на те, що в неї закінчився робочий час і почалась обідня перерва. Цікаво, що в цьому випадку Суд визнав грубе порушення прокурором правил прокурорської етики, виявивши неповагу до суду [9].

Однак, доцільно вказати на велику кількість відмов у відкритті дисциплінарних проваджень стосовно неетичної поведінки прокурорів під час судового розгляду. Прикладом може слугувати рішення КДКП № 07-480дс-20, у якому прокурор, під час виходу суду в нарадчу кімнату, у залі судових засідань дозволяв собі неетичне спілкування із скаржником та його захисником із приводу статусу скаржника. КДКП відмовило у провадженні за відсутності належних доказів і наявності провокативної поведінки скаржника і захисника у залі судових засідань. Однак, на наш погляд, прокурор повинен володіти витримкою, і провокації з боку іншої сторони не можуть бути виправданням неетичної поведінки прокурора.

Окремо питання дотримання морально-етичних вимог під час проголошення судової промови порушував науковець І. Козьяков. Так, автор вказував, що моральним обов'язком прокурора в судовому засіданні є не тільки дотримання норм закону, але й додержання норм моралі і людської гідності, оскільки за їх відсутності неможливо вчинити виховний вплив, винести справедливе та об'єктивне рішення і гарантувати високий рівень авторитету органів прокуратури і закону в цілому, а також забезпечити довіру суспільства до державних інституцій. Таким чином, враховуючи, що судова промова є ключовим висловленням процесуальної позиції держави щодо вчиненого кримінального правопорушення, прокурор зобов'язаний повною мірою проявити ерудитні, комунікативні і моральні здібності під час її проголошення [10].

Загалом, проаналізувавши рішення КДКП, можна дійти висновку, що при кваліфікації дій прокурора як порушення морально-етичних вимог необхідно встановити наявність факту поведінки, що здатна була скомпрометувати звання представника органу прокуратури, зашкодити репутації та авторитету прокуратури, викликати негативний громадський розголос.

Враховуючи все вище вказане, можливо зробити висновок, що діяльність певних представників органів прокуратури характеризується негативним відголоском, що провокує підвищенню соціального обурення і недовіри до держави. А. Лапкін зазначає, що ігнорування прокурами етичних вимог, здебільшого, викликана їх рекомендаційним характером і нехтуванням з боку керівництва органів прокуратури на прояви неетичної поведінки, що формує певну безкарність. Одним із варіантів вирішення автор пропонує посилити критерії відбору на посаду з точки зору проведення ретельної перевірки морально-етичних принципів прокурорів при доборі на посаду [11].

У цьому аспекті також варто наголосити на необхідності більш детального розгляду скарг КДКП задля усунення випадків необґрунтованих відмов у відкритті проваджень щодо прокурорів і мінімізації ігнорування ситуацій неетичних висловлювань представників органів прокуратури під час судових засідань. Звичайно, краще запобігти проблемі, однак при її виникненні оптимальним способом буде зацентувати увагу на притягненні прокурора до відповідальності відповідно до чинного законодавства, аніж замовчувати цей факт задля формальної картинки дотримання показової морально-етичної поведінки.

Таким чином, підсумовуючи, можна вказати, що дії, рішення і висловлювання прокурора у судовому засіданні, безумовно, повинні відповідати загальноприйнятим еталонам етичності, добропорядності і моральності, тобто характеризуватися виключним високоморальним характером. Враховуючи вище вказане, слід наголосити на пріоритетності подальшого дослідження обраного напрямку.

Список використаних джерел:

1. Кравчук В. Особливості дисциплінарної відповідальності прокурора за порушення правил професійної етики. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2018. 4(56). С. 66–80.
2. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18/conv#Text>. (дата звернення: 28.10.2022).
3. Кодекс професійної етики та поведінки прокурорів: Кодекс Всеукраїнської конференції прокурорів від 27 квіт. 2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001900-17#Text> (дата звернення: 28.10.2022).

4. Про роль публічного обвинувачення в системі кримінального правосуддя: Рекомендація R (2000) 19 Комітету Міністрів державам членам Ради Європи, прийнята 6 жовт. 2000 р. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/Rec_2000_19_2000_10_6.pdf.
5. Європейські керівні принципи з етики і поведінки для прокурорів: Будапештські керівні принципи; прийняті на 6-й конф. ген. прокурорів країн Європи 31.05.2005, Будапешт. URL: <https://rm.coe.int/conference-of-prosecutors-general-of-europe-6th-session-organised-by-t/16807204b5>.
6. Про притягнення до дисциплінарної відповідальності прокурора четвертого відділу управління процесуального керівництва підтримання державного обвинувачення в суді Спеціалізованої антикорупційної прокуратури Генеральної прокуратури України Перова Андрія Васильовича від 29.03.2018 №138дп-18. Офіційний веб-сайт Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів. URL: <https://kdkp.gov.ua/decision/2018/03/29/551>.
7. Рішення Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду у справі №9901/545/18 від 21.06.2018. URL:<https://reyestr.court.gov.ua/Review/74941457>.
8. Постанова Великої палати Верховного Суду у справі №9901/545/18 від 22.01.2019. URL:<https://reyestr.court.gov.ua/Review/79805973>.
9. Рішення Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду у справі №9901/565/18 від 12.07.2018. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/75383153>
10. Козьяков І. Морально-етичні засади судової промови прокурора. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2017. №2(14). С. 94–101.
11. Лапкін А. В., Сальніков М. Актуальні питання вимог до етичної поведінки працівників прокуратури. *Наука онлайн: міжнародний електронний науковий журнал*. 2019. №5. С. 1–16.

Науковий керівник: д.ю.н., доцент Лапкін А. В.

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС, АДМІНІСТРАТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Валерія БАТИР,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студентка факультету прокуратури,
2 курс, 13 група

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ МЕТОДІВ ПЕРЕКОНАННЯ ТА ПРИМУСУ

Переконання і примус – всевітні способи соціального управління, характерні різним регуляторам, особливо праву. Немає такої держави, яка б існувала без примусу. Адже однією з провідних ознак держави є саме примус. Державний примус є крайньою мірою, що використовується після переконання, але він є об'єктивно необхідним. В умовах демократизації примус відіграє значну стабілізуючу, правозабезпечувальну та правоохоронну роль. Визначальним методом взаємовідносин людини й держави в Україні є переконання як система заходів правового й неправового характеру, яка полягає в застосуванні різноманітних виховних, роз'яснювальних і заохочувальних заходів з метою підвищення організованості, дисципліни громадян, добровільного виконання ними законів [1, с. 132]. Саме переконання формує правосвідомість, внутрішню готовність до прийняття й виконання загальнообов'язкових правил.

Такі універсальні методи, як переконання і примус, здавна привертати увагу вчених. Ці методи доповнюють один одного, забезпечуючи належну поведінку учасників управлінських відносин. Вони мають об'єктивний характер та взаємодіють один з одним. Між ними наявна діалектична єдність, а ступінь їх використання визначається рівнем розвитку суспільних відносин. У системі методів державного управління важливе місце посідає переконання – особливий засіб правового впливу. Основна його мета – формування правової свідомості в особи, її переконаності в доцільності виконання правових норм, виховання внутріш-

ньої потреби, звички дотримуватись закону, а також профілактика правопорушень та вплив на деформовану або погано сформовану індивідуальну свідомість правопорушників [2, с. 54]. Метод переконання прагне – щоб суб'єкти державного управління додержувалися визначених правил у результаті їх внутрішнього визнання, а не через сліпе підкорення велінням влади.

В юридичній літературі велика увага приділяється співвідношенню методів переконання і примусу в ідеологічній діяльності. Такий поділ методів пов'язаний з основою і змістом впливу влади. Переконання – це спосіб активного впливу ідейно-моральними засобами на свободу і свідомість людини з метою формування поглядів та ідей на основі глибокого розуміння сутності державної влади, її цілей і функцій. Деякі громадяни дотримуються закону, оскільки знають про негативні наслідки непокори. Залякування теж є однією з форм виховання, хоча і дуже примітивною.

Для забезпечення правомірної поведінки учасників суспільних відносин держава в особі відповідних органів виконавчої влади та їх посадових осіб використовує різноманітні методи управління, найпоширенішими з яких є переконання та примус. Проте метод переконання не завжди є достатнім засобом впливу. Тому держава з метою захисту прав і свобод усіх громадян шляхом примусу примушує частину з них, не піддаючись переконанню, дотримуватися правопорядку. Для досягнення цієї мети держава використовує як традиційні ЗМІ (телебачення, радіо, преса), так і новітні інформаційні ресурси (Інтернет), що дозволяє проводити роз'яснювальну та просвітницьку роботу, підвищуючи рівень правосвідомості та відповідальності учасників правовідносин у відповідній сфері. Переконання передує примусу, що стосується громадян, нездатних спрямовувати свою поведінку відповідно до волі держави. В той же час, воно супроводжує заходи примусу.

Влада є важливим елементом будь-якої організації суспільного життя. Компетентна влада завжди включає елемент обмеження, який ґрунтується на необхідності керувати колективними діями людей. Насильство як форма примусу так чи інакше притаманна суспільству, воно вважається об'єктивною реальністю соціального існування людини, яку суспільство має мати можливість контролювати. Тому органи державної влади повинні приймати рішення, коли примус необхідний (коли метод переконання не дав результату) і не допускати його зловживання. Межі

примусу, умови його застосування та правовідносини, що водночас виникають, визначаються нормативно-правовими актами держави.

Згідно з «Тлумачним словником української мови», переконати когось означає довести щось, змусити когось повірити в щось, переконати когось зробити щось, змусити вирішити. З такого розуміння випливає, що переконання є по суті психологічним примусом, що певною мірою підриває традиційний погляд на переконання як на антитезу примусу. В. К. Колпаков стверджує, що «визнання головної ролі переконання як методу психологічного впливу на свідомість, а тим самим і на поведінку людини, є запорукою правильного поєднання методів переконання, заохочення і примусу [3, с. 191].

С. С. Алексєєв підкреслює, що в праві має знаходити вираження ідея пріоритету переконання. Таким чином, аналіз тих справ, у яких застосовано переконання, дозволяє побачити, що воно належить до заходу, що наказує певну поведінку таким чином, щоб ця поведінка чи діяльність (наприклад, у межах виконання конституційних обов'язків) належним чином реалізувалася. І таке виконання, якщо воно формується на переконанні громадянина в необхідності сумлінного виконання обов'язків, базується на використанні цього засобу [4, с. 6].

Т. О. Коломоець справедливо зауважує, що переконання є методом активного впливу держави на свідомість і поведінку людей. Воно проявляється у психічному впливі, під час якого людина добровільно схиляється до громадянської думки, свідомо засвоює цю думку як особисту цінність, ставиться до неї з розумінням і відповідною цій думці поведінкою. Якщо людина не дотримується встановлених рекомендацій, уповноважена особа торкається її різними психічними та фізичними заходами. За допомогою примусу людина досягає виконання певної соціальної програми і усвідомлює необхідність вибору суспільно корисного варіанту поведінки [5, с. 73].

Отже, проведений аналіз дозволяє зробити висновок, що будь-яка державна політика неодмінно повинна реалізовуватися за допомогою відповідних методів, необхідних і достатніх для досягнення поставленої мети. Переконання і примус є універсальними адміністративно-правовими методами, які застосовуються в усіх галузях і сферах, на всіх рівнях і часто визначають зміст і конкретні прояви інших методів. Шляхом переконання держава досягала бажаного впливу на свідомість і волю людей, у результаті чого формувалося необхідне розуміння і внутрішнє переконання щодо доцільності правових положень.

Список використаних джерел:

1. Дембіцька С. Л. Переконання як психологічний метод застосування адміністративного примусу. Право і суспільство. 2015. №3. Ч. 3. С. 131–135. 2. Голубов С. В. Метод переконання в діяльності державтоінспекції МВС України. Форум права. 2012. №4. С. 237–242.
2. Ківалов С. В., Біла Р. В. Адміністративне право України: навчально-методичний посібник. 3-є вид., перероблене і доп. Одеса: Фенікс, 2008. 394 с.
3. Колпаков В. К. Адміністративне право України: підручник. Київ: Юрінком-Інтер, 1999. 736 с. 12.
4. Алексеев С. С. Право: Азбука. Теория. Философия. Опыт комплексного исследования. Москва: Статут, 1999. 711 с.
5. Коломоець Т. О. Адміністративний примус у публічному праві України: теорія, досвід та практика реалізації: монографія / за заг. ред. В. К. Шкарупи. Запоріжжя: Поліграф, 2004. 404 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцентка, доцентка кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Ковтун М. С.

Руслана БАТИР

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студентка факультету прокуратури,
2 курс, 13 група

ПРОБЛЕМИ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Адміністративні послуги є основним напрямком реалізації права у сфері виконавчої влади. Без адміністративних послуг неможливо забезпечити права, свободи та законні інтереси приватних осіб завдяки реалізації юридичного оформлення умов реалізації цих прав уповноваженим суб'єктом. Хоча в цілому якість надання адміністративних послуг в центрах надання адміністративних послуг є вищою, ніж в органах виконавчої влади, деякі аспекти їхньої роботи потребують вдосконалення.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про адміністративні послуги» від 06.09.2012 № 5203-VI адміністративна послуга – результат здійснення владних повноважень суб'єктом надання адміністративних послуг за

заявою фізичної або юридичної особи, спрямований на набуття, зміну чи припинення прав та/або здійснення обов'язків такої особи відповідно до закону. Також визначені коло суб'єктів уповноважені на надання адміністративних послуг. Серед таких: органи виконавчої влади, інші державні органи, органи влади Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування, їх посадові особи, державний реєстратор, та інші суб'єкти державної реєстрації, уповноважені відповідно до закону надавати адміністративні послуги. Щодо суб'єктів звернення то це фізична або юридична особа, яка звертається за отриманням адміністративних послуг. Сама заява на отримання адміністративної послуги подається в письмовій, усній чи електронній формі. Письмова заява може бути подана суб'єкту надання адміністративної послуги особисто, надіслана поштою, або з використанням Єдиного державного вебпорталу електронних послуг, у тому числі через інтегровані з ним інформаційні системи державних органів та органів місцевого самоврядування.

Як бачимо, за роки незалежності в Україні вдалося сформувати розгалужену правову базу у сфері надання адміністративних послуг, але все одно залишаються прогалини у деяких питаннях. За даними дослідження проведене Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва спільно з соціологічною службою Центру Разумкова з 12 по 17 липня 2019 року було визначено, що оцінка якості надання адміністративних послуг суттєво покращилась, а кількість негативних оцінок впала до 16% (у 2015 році було 32%). Основними наріканнями передовсім стосувалися великих черг (20%), надто довгої тривалості справи та відсутності пояснень, які саме документи були потрібні[1, с.2].

Але порівняно з попередніми роками можна побачити позитивну динаміку, усе завдяки створенню Центрів надання адміністративних послуг у рамках адміністративної реформи, який працює за принципом «єдиного вікна», тобто з можливістю отримання більшості можливих адміністративних послуг. Для його реалізації здійснено ряд організаційно-правових заходів, спрямованих на реформування системи надання адміністративних послуг. Серед заходів, які сприяли спрощенню доступу громадян до адміністративних послуг, підвищенню простоти їх отримання та покращенню якості надання адміністративних послуг, слід звернути увагу на прийняття низки підзаконних нормативно-правових актів, а саме постанови Кабінету Міністрів України від 04.12.2019 № 1137 «Питання Єдиного державного вебпорталу електронних послуг та Реє-

стру адміністративних послуг», «Про затвердження Примірного регламенту центру надання адміністративних послуг» від 01.08.2013 № 588, «Про затвердження Примірного положення про центр надання адміністративних послуг» від 20.02.2013 № 118. А Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.05.2014 № 523-р «Деякі питання надання адміністративних послуг органів виконавчої влади через центри надання адміністративних послуг» врегулювало перелік базових послуг, що мають надаватися через ЦНАП.

Основними завданнями реформи сфери надання адміністративних послуг є підвищення якості цих послуг, скорочення строків та витрат на їх надання, підвищення рівня поінформованості населення щодо надання адміністративних послуг. Водночас слід звернути увагу на такі проблеми, які перешкоджають ефективному реформуванню системи надання адміністративних послуг: по-перше, це створення та розвиток «відомчих центрів надання послуг» (замість єдиних центрів); по-друге, проблема недофінансування; по-третє, формальність підходів до відкриття ЦНАП у деяких регіонах; по-четверте, низька вмотивованість та необізнаність посадовців та представників місцевого самоврядування. Також залишаються актуальними проблемами діяльності ЦНАП неналежне облаштування приміщень. Більшість розташовані в незручній для мешканців частині міста, мають малу площу приміщення, відсутні пандуси для осіб з обмеженими можливостями. Для забезпечення належної доступності адміністративних послуг кількість ЦНАП у великих містах недостатня. Деякі клієнти нарікають на неналежну якість інформаційних та технологічних карток у низці ЦНАП та неможливість отримання супутніх послуг, таких як ламінування, ксерокопіювання, фотографування, продаж канцелярських товарів у приміщенні ЦНАП [2, с.5].

Щодо нинішньої ситуації у країні, на територіях, де не ведуться бойові дії, ЦНАП працюють у повному обсязі та надають усі необхідні послуги. Верховна Рада 24 березня 2022 року прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення керівності державою в умовах воєнного стану» щодо тих центрів, де ведуться активні бойові дії. Закон передбачає, що центральна влада у цих громадах може визначати особливості надання адміністративних та інших публічних послуг. Крім того, постановою Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 № 165 «Про призупинення дії умов надання адміністративних послуг та видачі документів дозвільного характеру» призупинено дію

термінів надання, за винятком умов надання адміністративних послуг у сфері державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців, державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, державної реєстрації актів цивільного стану та строки видачі документів дозвільного характеру органами під час дії воєнного стану в Україні та протягом одного місяця після його скасування. Після 24 лютого мережа центрів припинила надавати лише одну послугу – «обмін водійських прав». Це пов'язано з тим, що законодавець вирішив перейти на бланки нового зразка, які вимагали спеціального обладнання. Натомість функціонал ЦНАПів загалом розширився. Зокрема, зміни відбулися за рахунок нових послуг, які до того часу належали виключно органам Державного реєстру актів цивільного стану – реєстрації народження, смерті та зміни імені та прізвища. Крім того, з початком війни запрацювала послуга трансляції або відновлення ідентифікаційного коду, а також спростилася процедура реєстрації шлюбу. Чимало можливостей у системі надання адміністративних послуг з'явилося завдяки розширенню електронних сервісів, інтегрованих із сервісом «Дія».

Таким чином, з моменту прийняття Закону України «Про адміністративні послуги» в організаційно-правових засадах функціонування системи надання адміністративних послуг відбулася низка позитивних змін, але деякі проблеми все ще залишаються одними з найактуальніших у сучасних умовах розвитку української державності. Серед шляхів вирішення головних проблем у сфері надання цих послуг можна віднести: вдосконалення і спрощення системи надання адміністративних послуг, призупинення створення відомчих мереж сервісних центрів, які дискредитують ключову ідею реформи – принцип «єдиного вікна», подальша децентралізація повноважень з надання адміністративних послуг, та звісно ж покращення самої якості, у формі розвитку надання адміністративних послуг в електронній формі та вдосконалення методики моніторингу та оцінювання якості надання адміністративних послуг.

Список використаних джерел:

1. Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва. URL: <https://dif.org.ua/uploads/doc/5926549465d6fcebbe1c9c6.42602265.doc> (дата звернення: 28.10.2022).

2. Результати першої всеукраїнської оцінки якості адмінпослуг. Дія. Платформа Центрів. URL: <https://center.dia.gov.ua/rezultati-persoivseukrainskoi-ocinki-akosti-adminposlug-2> (дата звернення: 28.10.2022).

Науковий керівник: к.ю.н., доцентка, доцентка кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Ковтун М. С.

Орест БУДЬ

доктор філософії, докторант відділу організації освітньо-наукової підготовки Харківського національного університету внутрішніх справ

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ОБ'ЄКТІВ ТА ПРЕДМЕТІВ РЕЄСТРАЦІЙНИХ І ДОЗВІЛЬНО-ЛІЦЕНЗІЙНИХ ПРОЦЕДУР У ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Реєстраційні та дозвільно-ліцензійні процедури, що надаються Національною поліцією України (далі – НП України) мають не аби яке значення для виконання поставлених перед нею завдань. Від результату надання обох із зазначених видів послуг залежить ефективність більшості з декларованих у ст. 2 Закону України «Про Національну поліцію» завдань, зокрема: охорона публічної безпеки та порядку; утвердження та забезпеченні прав і свобод людини та громадянина; надання адміністративних, а точніше поліцейських послуг в межах наданих законом повноважень [1]. Оскільки реєстраційні та дозвільно-ліцензійні процедури пов'язані переважно з обмеженими у вільному обігу об'єктами та/або об'єктами, що потенційно можуть загрожувати життю, здоров'ю громадян, а також «потенційно небезпечною діяльністю», порушення правил під час якої може призвести до негативних наслідків.

З іншого боку, хоча надання реєстраційних і дозвільно-ліцензійних процедур і не можна вважати основним напрямом роботи поліції, вони є невід'ємним компонентом поліцейських послуг. У свою чергу від надання останніх залежить ефективність роботи НП України, імідж органів поліції, а вони безпосередньо впливають на рівень довіри населення до органів поліції, оцінку її ефективності, адже вона буде підвищуватись пропорційне якості надання поліцейських послуг.

Систематичний процес удосконалення процедур реєстраційних і дозвільно-ліцензійних послуг не може здійснюватися без їх оптимізації на основі теоретичних розробок в окресленій сфері. Зазначене обумовлює необхідність дослідження основоутворюючих елементів реєстраційних і дозвільно-ліцензійних послуг, зокрема їх об'єктів.

Перш ніж перейти безпосередньо до визначення об'єктів реєстраційних та дозвільно-ліцензійних процедур у діяльності Національної поліції, потрібно з'ясувати значення терміну об'єкт. Для цього необхідно звернутись до етимологічного значення обох категорій. Так, під об'єктом прийнято розуміти «явище на яке спрямована певна діяльність, увага і т. ін.» [2, с. 495]. Виходячи з зазначеного під об'єктом реєстраційних процедур, що реалізує поліція необхідно розуміти певні відомості, які вносяться в базу даних та/або відповідний документ. За аналогією об'єктом дозвільно-ліцензійних процедур є перевірка наявної інформації та видання внаслідок цієї перевірки дозволу (ліцензії) для здійснення операцій з конкретними об'єктами чи провадження специфічного виду діяльності.

Характерною особливістю низки наукових досліджень є те, що часто поряд з об'єктом явища, визначають і його предмет. Як слушно зауважує Ф. Д. Швець «предмет конкретніший за об'єкт і включає тільки ті його аспекти і властивості, які дослідник вважає найсуттєвішими» [3, с. 47]. Наведений погляд відбиває основне етимологічне значення предмету як «будь-якого конкретного матеріального явища, що сприймається органами чуття» [4, с. 527]. Отже, якщо об'єктом у загальному розумінні реєстраційних і дозвільно-ліцензійних процедур є дії, внаслідок яких особа отримує документ, то предметом обох процедур – документ, що отримує особа. Характеризуючи об'єкти реєстраційних і дозвільно-ліцензійних процедур слід зазначити, що вони являють сукупність певних вербальних і невербальних дій, внаслідок яких особа отримує конкретний документ, тобто щось абстрактне, то їх предмет – це матеріальне втілення, переважно в формі дозволу чи ліцензії.

У свою чергу об'єктивне розуміння конкретних реєстраційних та дозвільно-ліцензійних процедур у діяльності поліції, дозволяє виокремити їх об'єкти, при чому на підставі попереднього аналізу доходимо висновку про ідентичність останніх, серед яких видання дозволів на: 1) здійснення операцій з усіма об'єктами, на які поширюється дозвільна система; 2) надання послуг з охорони власності та громадян; 3) реалізацію маршрутів дорожнього перевезення небезпечних вантажів; 4) пере-

везення надгабаритних, великовагових вантажів. У контексті зазначено предметами реєстраційних та дозвоільно-ліцензійних процедур у діяльності Національної поліції у першому випадку є: копії, дублікати, переоформлені дозволи та ліцензії, тобто документи, зміст яких або не змінювався взагалі чи змінювався частково (наприклад, в частині особи власника), а у другому – оригінали дозвоільних документів (дозволів і ліцензій).

Список використаних джерел:

1. Про Національну поліцію: закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення 31.10.2022).
2. Білодід І. К. Словник української мови: в 11 т. Київ: Наук. думка, 1970–1980. Т. 5, 1974. 840 с.
3. Швець Ф. Д. Методологія та організація наукових досліджень: навчальний посібник. Рівне: НУВГП, 2016. 151 с.
4. Білодід І. К. Словник української мови: в 11 т. Київ: Наук. думка, 1970–1980. Т. 7, 1976. 723 с.

Дарина ВАСЯНОВИЧ

Національний юридичний університет
ім. Ярослава Мудрого
студентка 2 курсу 6 групи факультету
юстиції

ПРИНЦИП ПРОЗОРОСТІ, ВІДКРИТОСТІ ТА ПУБЛІЧНОСТІ В ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ

Головною умовою демократичного врядування є розвинуте громадянське суспільство. Воно полегшує захист особистих та громадських інтересів громадян, стримує узурпацію влади та забезпечує підзвітність влади суспільству. У правовій науці прийнято, що в основі розвинутих громадських суспільств лежить активна діяльність громадських інститутів. До інститутів громадянського суспільства віднесено, зокрема, й громадські об'єднання.

Відповідно ч.1 ст.1 Закону України «Про громадські об'єднання» (далі – Закон) громадське об'єднання – це добровільне об'єднання фізичних та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів [1]. До учасників суспільних відносин ставляться незаперечні вимоги із метою гармонічного поєднання індивідуальних, групових та громадських інтересів. Тому у цьому законі закріплені принципи утворення і діяльності громадських об'єднань. Так, зокрема, у п.6 ч.1 ст.3 окремо зазначено принцип прозорості, відкритості та публічності [1]. Законодавець досить чітко розтлумачив його значення. Так у ч.7 ст.3 Закону закріплено, що прозорість, відкритість передбачає право всіх членів (учасників) громадського об'єднання мати вільний доступ до інформації про його діяльність, у тому числі про прийняті громадським об'єднанням рішення та здійснені заходи, а також обов'язок громадського об'єднання забезпечувати такий доступ [1].

Вбачається, що тут законодавець ототожнює терміни «публічність» та «відкритість», але думки правознавців щодо цього розходяться. Одні вважають ці терміни синонімічними, інші ж відмежовують зміст принципу прозорості від змісту принципу відкритості.

Уявляється, що принцип прозорості громадських об'єднань означає, що об'єднання гарантує громадянам та органам державної влади можливість своєчасно отримувати інформацію щодо їхньої діяльності. Також інформація щодо діяльності має бути надійною та релевантною. А принцип відкритості громадських об'єднань означає, що громадські об'єднання гарантують врахування думки громадян – членів громадського об'єднання при розробці та прийнятті рішень.

У ч.7 ст.3 Закону тлумачиться принцип публічності. Публічність означає, що громадські об'єднання інформують громадськість про свої мету (цілі) та діяльність [1]. Громадські об'єднання реалізують цей принцип у Протоколі установчих зборів громадського об'єднання (ст.9).

Дотримання принципу прозорості, відкритості та публічності є важливим для діяльності громадських об'єднань. Національний інститут стратегічних досліджень у 2016 році проаналізував стан та основні проблеми в діяльності громадських об'єднань, які існують і на даний момент [2]. Зазначається, що більшість проблем цієї діяль-

ності виникли через порушення принципу прозорості, відкритості та публічності. Недотримання громадськими об'єднаннями законодавчих вимог щодо звітності, ускладнений механізм доступу до відкритих даних, що містяться у державних реєстрах, низька поінформованість громадян про діяльність громадських об'єднань, високий рівень виникнення корупційних ризиків в діяльності та інші проблеми могли не виникнути за умов дотримання громадськими об'єднаннями відповідного принципу. Через наявність таких проблем, знижується довіра громадян до громадських об'єднань через подекуди повної відсутності інформованості про діяльність останніх. Відповідно, з одного боку, знижується здатність громадян впливати на діяльність самого об'єднання, з іншого боку – виникають ускладнення зі здійсненням зовнішнього контролю з боку структур державної влади, з огляду на законність такої діяльності. Тому виникає загроза щодо забезпечення як демократичної реалізації права громадян на свободу об'єднання, так і прозорості врядування.

Отже, дотримання принципу прозорості, відкритості та публічності є важливим і необхідним для існування та діяльності громадських об'єднань. Тому останні завжди повинні неухильно їх дотримуватись. Актуальність проблеми дотримання аналізованих принципів пов'язана з реальною загрозою повноцінного існування такого інституту, як громадські об'єднання, з огляду на реалізацію відповідного конституційного права громадян.

Список використаних джерел:

1. Про громадські об'єднання: Закон України від 22 березня 2012 р. №4572-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text> (дата звернення 08.11.2022).
2. Відкритість і прозорість у діяльності громадських об'єднань: стан, проблеми, перспективи вирішення: аналітична записка Національного інституту стратегічних досліджень від 21 січня 2016 р. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gromadyanske-suspilstvo/vidkritist-i-prozorist-udiyalnosti-gromadskikh-obednan-stand> (дата звернення 08.11.2022).

Науковий керівник: Ігнатченко Ірина Георгіївна, кандидатка юридичних наук, кандидатка мистецтвознавства, доцентка, доцентка кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Анна ЖАДАН

Національний юридичний університет
ім. Ярослава Мудрого
Факультет юстиції, студентка 2 курсу
12 групи

ДЕЯКІ АСПЕКТИ РЕФОРМУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ ВІДПОВІДНО ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ

Актуальність обраної теми обумовлена важливістю аналізу нормативно-правової бази щодо реформування публічного адміністрування та окресленням перспектив щодо його вдосконалення. Це пов'язано з тим, що Україна обрала курс на Європейську інтеграцію, що обумовлює необхідність вживання заходів, які спрямовані на приведення системи та механізмів публічного адміністрування відповідно до європейських стандартів.

Звернемо увагу, що в Указі Президента «Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні» від 22 липня 1998 року вперше на рівні держави була окреслена мета адміністративної реформи. Згідно з Концепцією метою адміністративної реформи в Україні є поетапне створення такої системи державного управління, що забезпечить становлення України як високорозвинутої, правової, цивілізованої європейської держави з високим рівнем життя, соціальної стабільності, культури та демократії, дозволить їй стати впливовим чинником у світі та Європі. В свою чергу, В. Б. Авер'янов зазначив, що адміністративна реформа повинна стати узгодженим комплексом взаємопов'язаних заходів, які матимуть на меті докорінну реорганізацію органів виконавчої влади і введення більш ефективних форм і методів їх діяльності.

На сьогодні, розглядаючи адміністративну реформу, хочеться відмітити деякі здобутки у процесі її реалізації. Зокрема, було ухвалено «Концепцію розвитку місцевого самоврядування» від 1 квітня 2014 року;

Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» від 5 лютого 2015 року; внесено зміни до Закону України «Про місцеве самоврядування» (ухвалений 21 травня 1997, останні зміни було внесено 10 жовтня 2022 року); нової редакції Закону України «Про державну службу» (прийнятий 10 грудня 2015 року, останні зміни внесено 7 травня 2022 року). Однак, 23 червня 2022 року Україна стала кандидатом на членство у Європейському Союзі. Отже, більшість нормативно-правових актів потребує оновлення та приведення у відповідність до європейських принципів та стандартів.

Окрему увагу, хочеться приділити Закону України «Про адміністративну процедуру», який набирає чинності 15 грудня 2023 року. Цікаво, що сама тематика адміністративної процедури залишається відносно новою не тільки для вітчизняної науки адміністративного права, а навіть для Європейського Союзу. Законом передбачається, що особа має право бути вислуханою перед загрозою прийняття несприятливого адміністративного акта; забезпечуватиметься раціональне прийняття рішень, що має призвести до балансу публічних та приватних інтересів; визначатиметься специфіка адміністративного провадження у справах за участю великої кількості осіб; встановлюватиметься необхідність мотивувати рішення та звертати увагу на процедуру оскарження цих рішень. Народна депутатка Лариса Білозір зауважила, що Закон України «Про адміністративну процедуру» стане надійною основою для подальшого розвитку нашої країни як сучасної європейської держави.

Таким чином, і так як Україна є кандидатом на членство в Європейському Союзі, реформування публічного адміністрування та окресленням перспектив щодо його вдосконалення і приведення інших законів та нормативних актів у відповідність до норм законодавства Союзу є необхідним. А прийняття Закону України «Про адміністративну процедуру» стане важливим і водночас нелегким кроком, реалізація якого потребуватиме додаткових зусиль усіх учасників.

Науковий керівник: Рябенко Ярослава Степанівна, доцентка кафедри адміністративного права Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого, кандидатка юридичних наук

Альона ЖЕРНОВА

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
факультет юстиції 2 курс 6 група

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Проблема внутрішньо переміщених осіб (ВПО) не є новою для світової спільноти, адже кожен військовий конфлікт чи техногенна катастрофа супроводжується появою ВПО. Так, за новітніх часів Україна вже стикалася з таким переміщенням внаслідок Чорнобильської катастрофи 1986 року, коли понад 162 000 осіб були вимушені переселитися.

За часів незалежності, це питання набуло ще більшого оберту. Починаючи з 2014 року, Україна знову зіткнулася з проблемою захисту своїх громадян, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації в АР Крим та м. Севастополь, окремих районах Донецької та Луганської областей, та змушені були покинути свої домівки та рятуватися від воєнних дій.

За даними Єдиної інформаційної бази даних про ВПО, було взято на облік майже півтора мільйона громадян України, переселенців з тимчасово окупованих територій. Проте реальна кількість є набагато більшою, адже не всі особи реєструвалися, а деякі одразу змінювали місце реєстрації.

У жовтні 2014 року було прийнято Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», а також велику кількість спеціальних законів та інших нормативно-правових актів, що стосуються захисту ВПО [1].

Зазначений Закон містить таке визначення поняття «внутрішньо переміщена особа» – це громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру [1].

Однак це законодавство та практика його застосування виявились суперечливими та не забезпечили основоположних прав ВПО, закріпле-

них в Конституції України та нормах міжнародного права, зокрема в Європейській Конвенції про права людини.

За час збройної агресії внутрішньо переміщені особи постійно стикалися з безліччю проблем, пов'язаних з житлом, реєстрацією як ВПО, відновленням втрачених документів, що посвідчують особу, неможливістю відкрити рахунки в банківських установах або отримати кредит, обмеженням у виборчому праві та інше.

У зв'язку з повномасштабною війною держави-агресора проти України, з 24 лютого 2022 року, за даними останнього дослідження Міжнародної організації з міграції (МОМ), понад 6,9 млн осіб були змушені переселитися в безпечніші області країни. Тому наразі питання, щодо реалізації та захисту прав та основоположних свобод внутрішньо переміщених осіб, забезпечення повного доступу до адміністративних, соціальних та інших послуг є найбільш актуальним.

У червні 2022 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» щодо приведення окремих його положень у відповідність до Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», який значно покращив становище ВПО. Відтепер всі ці особи незалежно від регіону, з якого вони перемістились, зможуть реалізовувати в повному обсязі права, передбачені Законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [2].

Раніше цими правами могли користуватись лише дві категорії ВПО:

- які перемістились з тимчасово окупованих територій Автономної Республіки Крим та м. Севастополя;

- які перемістились з тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Проте наразі через повномасштабне вторгнення РФ, перед нашою країною постав виклик щодо забезпечення прав та першочергових потреб (матеріальної допомоги, працевлаштування, тимчасового житла, соціальних пілґ) ще більшої кількості населення з різних регіонів.

Список використаних джерел:

1. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 № 1706-VII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>

2. Про внесення змін до Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» щодо приведення окремих його положень у відповідність до Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України»: Закон України від 18.07.2022 № 2417-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2417-IX#Text>.

Науковий керівник: Ігнатченко Ірина Георгіївна, кандидатка юридичних наук, кандидатка мистецтвознавства, доцентка, доцентка кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Ірина ІГНАТЧЕНКО

кандидатка юридичних наук,
кандидатка мистецтвознавства,
доцентка, доцентка кафедри
адміністративного права
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого

ВІДРОДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ СЛУЖБИ ВІЙСЬКОВОГО КАПЕЛАНСТВА В УКРАЇНІ

Наразі в Україні відбувається процес запровадження нової моделі державно-конфесійних відносин, за принципом «людиноцентризму» і верховенства права, пріоритету прав і свобод громадян у цій царині, яка базується на рівноправному партнерстві держави та церкви та встановленні ефективних юридичних механізмів захисту та гарантування цих прав. У зв'язку з цим постає питання про роль і значення інституту воєнних капеланів та відповідної служби на сучасному етапі державотворення.

У релігійних віруваннях традиційно засновником та покровителем військових капеланів вважається святий Мартин Милостивий, єпископ Турський. Історичні довідники свідчать, що зимою 338 р. Мартин, будучи офіцером Римської Імперії, віддав жebraку, аби той зігрівся у лютий мороз, половину свого плаща, що називали «капою» (лат.*cappa*). Після

цього він уві сні побачив Ісуса Христа у своєму плащі, який промовив до ангелів: «Дивіться, мене Мартин-катехумен одягнув!» (катехумен, або оголошений, – людина, яка готується прийняти Хрещення). Тому друга частина плаща-капи стала реліквією у війську, а згодом було створено похідний храм – капелу, який назвали «капелою» (лат. *capella*; звідси походить й українське «каплиця»), а священника, який служив у цьому храмі, почали називати *capellanus*, капелан [1].

Згодом, у 18 ст. ухвалили рішення про залучення духовенства до військової служби, але без зброї та без безпосередньої участі в бойових діях. Правовий статус капеланів закріплювали у внутрішньодержавних та міжнародних актах, а самі душпастирі задіювалися у багатьох арміях світу [2, с. 1]

На теренах сучасної України священники брали участь у військових походах, як про це свідчить Повість временних літ, Іпатіївський літопис, Радзивілівський літопис та інші історичні документи: «...зустрічаємо у війську духовенство, а під час походу на половців 1111 р., коли князь Володимир Мономах приставив попів своїх, щоб їхали наперед війська і співали тропарі та кондаки Чесного Хреста і Канон Святої Богородиці». Були капелани і на Запорозькій Січі. А після того, як Російська імперія захопила Україну посада капеланів існувала до комуністичного перевороту – 1917 року [3].

Подальша історія української державності також має приклади існування організованої капеланської служби в українському військовому середовищі. Так, наприклад, посада капеланів існувала у легіонах Українських Січових Стрільців (1914–1918 рр.), Української Галицької армії та армії УНР (1918–1921 рр.), Українській повстанській армії, навіть в умовах партизанської війни (1943–1945 рр.).

Сучасне значення слова капелан означає «священнослужителя у збройних силах» або, якщо простіше «священника у армії», який разом з цим прирівнюється до певної військової посади й має функції душпастора, який відповідає за духовне виховання рядових солдатів, матросів, офіцерів та їхніх сімей. До його функцій входить богослужіння серед військовослужбовців, контроль за їх моральним станом, відспівування померлих (загиблих) та справляння інших культових потреб.

Поступове відродження інституту військового капеланства в Україні історично пов'язане із початком агресії РФ проти України, коли священники релігійних організацій різних конфесій почали займатися волон-

терською діяльністю як капелани задля задоволення релігійних потреб військовослужбовців нашої країни, які були задіяні в активних воєнних діях, пов'язаних з агресією РФ тоді ще на сході України (2014 р.). Україна при цьому використовувала досвід відродження військового капеланства у різних «гарячих точках» світу.

Новий етап історії військового капеланства в Україні розпочався з прийняттям Розпорядження Кабінету Міністрів України від 2 липня 2014 року № 667-р «Про службу військового духовенства (капеланську службу) у Збройних Силах, Національній гвардії, Державній спеціальній службі транспорту та Державній прикордонній службі» [4].

2016 року відповідно до цього Розпорядження Міністерство оборони України своїм наказом затвердило Положення про службу військового духовенства (капеланську службу) у Збройних Силах України [5]. Таким чином, починаючи з 2016 року капелани діяли у ЗСУ та інших органах як цивільні працівники на підставі трудового договору (контракту) з конкретною військовою частиною. Проте регулювання правового статусу військового капелану лише на підзаконному рівні у законодавчому просторі України на той час було явно недостатнім. Тому 30 листопада 2021 року після довгого й суперечливого законотворчого процесу був прийнятий Закон України «Про Службу військового капеланства» [6], який набув чинності з 1 липня 2022 року (далі – Закон).

Наразі у Законі надано визначення термінів, зокрема: (1) «військова капеланська діяльність» (2) «військовий капелан» [6, ст.1]. Тобто, вбачається двозначне розуміння інституту військового капеланства (а) у його діяльнісному аспекті, тобто його та (б) у суб'єктному розумінні, як власне тих осіб, які на підставі власних релігійних переконань здійснюють цю діяльність – капеланів (душпасторів). Тобто це стосується внутрішнього (змістовного) аспекту досліджуваного інституту, його *forum internum*.

У зовнішньому формальному аспекті, як прояву *forum externum*, тобто у площині прояву державно-церковного партнерства у сфері державно-конфесійних відносин, цей інститут знаходить свій вияв у Службі військового капеланства, якою є окрема структура у складі Збройних Сил України, Національної гвардії України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань та Державної прикордонної служби України [6, п.11 ч.1 ст.1].

З метою забезпечення міжконфесійної злагоди та порозуміння у сфері організації заходів щодо задоволення духовно-релігійних потреб

військовослужбовців, працівників і членів їх сімей у вищезазначених органах утворюються і діють Міжконфесійні ради з питань військового капеланства, що є міжконфесійними консультативно-дорадчими органами (6, ст. 6).

Військова капеланська діяльність визначається як така, яку здійснюють військові капелани з метою сприяння реалізації конституційного права військовослужбовців, працівників та членів їх сімей на свободу світогляду та віросповідання шляхом задоволення їх духовно-релігійних потреб (6, п.1 ст.1).

Виходячи з узагальненого щодо визначення поняття «військовий капелан» наданого у ст. 1 та ст.7 Закону можна визначити деякі сутнісні характеристики такої особи, які дещо різняться з тими, які закріплювалися у нормативно-правових актах раніше: (1) це громадянин України; (2) така особа повинна в установленому порядку отримати мандат на право здійснення військової капеланської діяльності (згідно з Положенням про порядок видачі мандата на право здійснення військової капеланської діяльності [7]); (3) така особа укладає контракт про проходження військової служби на посадах осіб офіцерського складу.

Таким чином, інститут воєнного капеланства та відповідної Служби набуває все більшого значення у процесі створення нової моделі державно-конфесійних відносин в Україні, побудованої на засадах державно-приватного партнерства, особливо в умовах воєнного стану. Як повідомляє Державна служба з етнополітики та свободи совісті (далі – ДЕСС), цьогоріч військові капелани набувають офіційних посад, визначених новим законодавством. 25 жовтня 2022 року вперше в умовах героїчного захисту нашої країни від повномасштабної атаки рф в Україні відзначили День військового капелана й видали перші 83 мандати на право здійснення військової капеланської діяльності. У цьому зв'язку ДЕСС особливо підкреслено, що капеланство у сучасному вільному світі – це особливий досвід єдності в розмаїтті. Це досвід бути разом і підтримувати одне одного, навіть якщо ви різної віри і молитесь по-різному. Це вміння розуміти, любити, надихати [8].

Список використаних джерел:

1. Мартин Турський: Матеріали з Вікіпедії – вільної енциклопедії. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Мартин_Турський:

2. О. Веремчук. 25 жовтня – святителя Мартина Милостивого, єпископа Турського. *Волинські єпархіальні відомості*. 2017. № 10 (105). С.1.
3. Чим військові капелани необхідні українській армії: *Духовний фронт*, новини. URL: <https://df.news/2021/01/22/chym-vijskovyi-kapelany-neobkhidni-ukrainskij-armii/>.
4. Про службу військового духовенства (капеланську службу) у Збройних Силах, Національній гвардії, Державній спеціальній службі транспорту та Державній прикордонній службі: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 2 липня 2014 року № 667-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/677-2014-p#Text> (дата звернення 13.11.2022).
5. Про затвердження Положення про службу військового духовенства (капеланську службу) у Збройних Силах України: Наказ Міністерства оборони України від 14 грудня 2016 року № 685 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0010-17#Text> (дата звернення 13.11.2022).
6. Про Службу військового капеланства: Закон України від 30 листопада 2021 року № 1915-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1915-20#Text> (дата звернення 13.11.2022).
7. Про затвердження Положення про порядок видачі мандата на право здійснення військової капеланської діяльності: Постанова Кабінету Міністрів України від 2 серпня 2022 року № 859. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/859-2022-p#Text> (дата звернення 13.11.2022).
8. У день військового капелана видано перші мандати: Державна служба України з етнополітики та свободи совісті, новини. URL: <https://dcss.gov.ua/u-den-viyskovoho-kapelana-vydano-pershi-mandaty/>.

Андрій КАЗАКЕВИЧ

Аспірант кафедри публічного та приватного права

Університету митної справи та фінансів

СТАН НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ РЕАЛІЗАЦІЇ СУБ'ЄКТАМИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОЦЕСУ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПРАВ ТА ЮРИДИЧНИХ ОБОВ'ЯЗКІВ

Гарантування державою можливості реалізації суб'єктами адміністративного процесу процесуальних прав та юридичних обов'язків

є підтвердженням дотримання судами всіх інстанцій таких принципів адміністративного судочинства, як верховенства права, законності, доступу до суду, змагальності судового процесу, рівності сторін, публічності судового розгляду та інших. Під час наукового дослідження, що стосується процесуальних прав учасників справи та судового процесу в адміністративному судочинстві більшість вчених, науковців та юристів-практиків обмежувались лише дослідженням появи нових процесуальних прав, розширенням кола нових учасників судового процесу, зміни та доповнення в зміст процесуального статусу кожного із учасників судового процесу, що в цілому стало підставою для проведення реформування адміністративного процесуального законодавства. Однак, чисельна кількість таких науковців та вчених, на жаль, не приділяли увагу при цьому реалізації суб'єктами адміністративного процесу процесуальних прав та юридичних обов'язків.

Зокрема, Руденко А. В. в дисертаційному дослідженні «Адміністративне судочинство: становлення та здійснення» було приділено увагу в дослідженні ролі правосуддя, метою якого є повний, всебічний та об'єктивний розгляд та вирішення адміністративно-правових спорів, що виникають між суб'єктами адміністративного процесу, а саме: суб'єктом владних повноважень (органом державної влади, органом місцевого самоврядування, їх посадових та/або службових осіб) та між фізичними, або юридичними особами. Крім того, в наведеному вище дисертаційному дослідженні, Руденко А. В. приділено особливу увагу захисту суб'єктивних процесуальних прав, юридичних обов'язків та законних інтересів фізичних та юридичних осіб, як суб'єктів адміністративного процесу, у сфері публічно-правових спорів [2].

Водночас, Смоковичем М. І. в науковій статті «Адміністративне судочинство як фактор глобалізації захисту прав людини» було приділено увагу в дослідженні ролі реформування адміністративного судочинства України та його глобалізації. Смоковичем М. І. встановлено, що метою реформування адміністративного судочинства України та введення інноваційних ідей вдосконалення інститутів адміністративного судочинства є доступність суб'єктів адміністративного судочинства до судового захисту та забезпечення конвенційного права на судовий захист. На думку Смоковича М. І. в державі Україні для цього створено систему адміністративних судів, закріплено загальні та спеціальні принципи адміністративного судочинства та введено механізми і способи правозастосування з урахуванням практики Європейського суду з прав людини [3].

З огляду на зазначене вище, наголошуємо на тому, що необхідність реалізації адміністративного судочинства у відповідності до встановлених міжнародних стандартів державами-членами Європейського Союзу, стало правовою підставою для проведення реформування адміністративного процесуального законодавства України. Поява зазначених вище стандартів вплинула на зміну правового статусу учасників справи та судового процесу в публічно-правових спорах та змістовного перегляду і доповнення його складових елементів.

В свою чергу, Корчинським О. І. в дисертаційному дослідженні «Правові засади організації адміністративного судочинства в Україні» зазначено, що на реалізацію принципів адміністративного судочинства в публічно-правових спорах впливає правовий статус учасників адміністративного судочинства, коло їх прав та обов'язків, процесуальні строки адміністративного судочинства [1].

Разом із тим, Топор І. В. в дисертаційному дослідженні «Теоретико-правова характеристика процесуального статусу сторін в адміністративному судочинстві» було досліджено теоретичні аспекти щодо змісту процесуального статусу сторін адміністративного судочинства, деталізовано їх перелік прав та обов'язків та викреслено можливості реалізації в публічно-правових спорах. Крім того, Топром І. В. акцентовано увагу на види та форми судового провадження, а також на правовий статус кожної із сторін публічно-правового спору, що в цілому впливають на реалізацію суб'єктами адміністративного процесу своїх процесуальних прав та юридичних обов'язків [4].

Таким чином, стан наукових досліджень реалізації суб'єктами адміністративного процесу процесуальних прав та юридичних обов'язків залишається актуальною тематикою дослідження сьогодення. Відсутність можливості реалізації суб'єктами адміністративного процесу процесуальних прав та юридичних обов'язків стане однією із найскладніших та найгостріших проблем, в результаті появи яких, в українському соціумі відбудеться повна зневага та недовіра до судової влади України, що супроводжуватиметься дискредитацією такої гілки влади, показники функціонування сфери правосуддя якої будуть поступово знижуватися.

Список використаних джерел:

1. Корчинський О. І. Правові засади організації адміністративного судочинства в Україні: дис. канд. юрид. наук. Львів, 2019, 185 с.

2. Руденко А. В. Адміністративне судочинство: становлення та здійснення: автореф. дис. канд. юрид. наук. Харків, 2006, 20 с.
3. Смокович М. І. Адміністративне судочинство як фактор глобалізації захисту прав людини. Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. 2012, №2, с. 65–69.
4. Топор І. В. Теоретико-правова характеристика процесуального статусу сторін в адміністративному судочинстві: канд. юрид. наук. Одеса, 2014, 25 с.

Науковий керівник: Мінка Тетяна Павлівна, д.ю.н., проф., професор кафедри публічного та приватного права Університету митної справи та фінансів

Марія ЛОЗИНЯК

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Інститут підготовки юридичних кадрів
для Служби безпеки України
курсант 2 група, 2 курс

РОЛЬ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ НОРМ У ЗАХИСТІ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Воєнні дії, що зараз відбуваються в нашій країні, терористичні акти, від яких страждають мільйони українців, значною мірою обмежують права людини, а то і зовсім унеможливають їх існування. Надзвичайно жорстокі прояви насильства, яких зазнає людина під час війни, мають бути задокументовані, а злочинці – покарані. Адже кожен, маючи найвище право – право на життя, не може позбавити його іншого. Згідно Конституції України, утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Доволі важливим і необхідним інструментом держави, що допомагає здійснювати та забезпечувати захист прав і свобод людини є адміністративно – правові норми. Адміністративно – правова норма – це загальнообов'язкове, формально – визначене правило поведінки, що встановлюється та охороняється державою і покликане регулювати суспільні відносини, що виникають і розвиваються в сфері державного управління. Зокрема, адміністративні норми зобов'язують як людину,

так і вищі органи виконувати певні дії, забороняють здійснювати інші, дозволяють проведення певних дій або ж вказують умови отримання дозволу на їх вчинення, наполягають на здійсненні чи утриманні від вчинення тих чи інших дій. За допомогою цих норм встановлюються відповідні межі належної поведінки державних органів, посадових осіб, різних підприємств, об'єднань, установ, організацій та фізичних осіб, їх повноваження та гарантії реалізації прав та дотримання обов'язків. Тобто, органи державної влади та їх посадові особи наділяються можливістю вчиняти так, як дозволено згідно закону, а інші громадяни – вчиняти все, що не заборонено законом.

В ст.6 Кодексу України про адміністративні правопорушення зазначено, що органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, громадські організації, трудові колективи розробляють і здійснюють заходи, спрямовані на запобігання адміністративним правопорушенням, виявлення й усунення причин та умов, які сприяють їх вчиненню, на виховання громадян у дусі високої свідомості і дисципліни, суворого додержання законів України. Органи місцевого самоврядування, місцеві державні адміністрації, забезпечуючи відповідно до Конституції України додержання законів, охорону державного і громадського порядку, прав громадян, координують на своїй території роботу всіх державних і громадських органів по запобіганню адміністративним правопорушенням, керують діяльністю адміністративних комісій та інших підзвітних їм органів, покликаних вести боротьбу з адміністративними правопорушеннями.

Існують також адміністративно – правові засоби захисту прав людини і громадянина. Одним з основних є право особи на звернення. В ст.1 ЗУ «Про звернення громадян» сказано, що громадяни України мають право звернутися до органів державної влади, місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, засобів масової інформації, посадових осіб відповідно до їх функціональних обов'язків із зауваженнями, скаргами та пропозиціями, що стосуються їх статутної діяльності, заявою або клопотанням щодо реалізації своїх соціально-економічних, політичних та особистих прав і законних інтересів та скаргою про їх порушення. Також кожен має право на судовий захист і контроль. Тобто кожна особа, згідно ст.5 Кодексу адміністративного судочинства, має право звернутися до адміністративного суду, якщо вважає, що рішенням, дією чи бездіяльністю

суб'єкта владних повноважень порушені її права, свободи або законні інтереси і просити про їх захист.

Доволі важливим документом, основна мета якого забезпечення прав і свобод людини і громадянина в Україні, є стратегічний документ – Національна Стратегія у сфері прав людини, затверджена Указом Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021. Згідно загальної частини Стратегія зосереджена на розв'язанні основних системних проблем у сфері забезпечення, реалізації та захисту прав і свобод людини в умовах нових викликів, що постали перед суспільством, але не вичерпує повністю проблематики у зазначеній сфері. Метою документу є забезпечення пріоритетності прав і свобод людини як визначального чинника у процесі формування та реалізації державної політики, здійснення повноважень органів державної влади та органів місцевого самоврядування, ведення господарської діяльності. Реалізація Стратегії здійснюється за стратегічними напрямками, серед яких забезпечення права на життя, на свободу та особисту недоторканність, свободи думки і слова, вираження поглядів і переконань, запобігання та протидія катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню та багато інших.

Отже, завдяки адміністративно-правовим нормам здійснюється захист прав і свобод людини і громадянина. Тобто можна сказати, що кожна особа має повноцінне право на захист від вчинення незаконних дій, завдяки певній сукупності норм, приписів, способів і процесуальних дій, що встановленні в законному порядку, за допомогою яких органи публічного управління, а також фізичні особи, підприємства, організації, інші державні органи, діяльність яких пов'язана із забезпеченням прав і свобод, здійснюють контроль над забезпеченням рівного захисту кожного громадянина. Права людини є невід'ємними і невідчужуваними, це можливості, що є необхідними для її існування і розвитку. Саме тому у світі існує безліч міжнародно – правових актів, що їх захищають. Серед них Європейська Конвенція з прав людини 1950 р., Міжнародний білль про права людини, Женевська конвенція 1949 р. та багато інших.

Науковий керівник: Сьоміна Валентина Анатоліївна, доцент, кандидат юридичних наук

Альона МИХНЯ

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет юстиції, 2 курс, група
04-21-04

ГАРАНТІЇ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ

Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, бо згідно з Конституцією України людина, її права та свободи є найвищою цінністю. Визнання, дотримання та захист прав і свобод людини і громадянина є обов'язком держави. Кожний громадянин України володіє на її території всіма правами та свободами і несе рівні обов'язки, передбачені Конституцією України.

Забезпечення прав і свобод людини та громадянина передбачає систему суспільних відносин, які виникають з метою реалізації, охорони, захисту та відновлення порушених прав і свобод. Більшість прав, свобод і обов'язків людини реалізуються у сфері діяльності виконавчої влади. Виконавча влада є тією владою, з якою громадянин має постійні контакти. У сфері державного управління людина має певний комплекс прав, свобод та обов'язків. Оскільки головним обов'язком держави є забезпечення прав та свобод і створення сприятливих умов для їх реалізації людиною, важливе місце займають адміністративно-правові відносини.

У сфері забезпечення прав і свобод людини основним елементом адміністративного регулювання є адміністративно-правові норми. Вони посідають центральне місце, оскільки їх відсутність призводить до бездіяльності всієї системи функціонування адміністративного права. Органи управління наділяються владно-розпорядчими функціями задля реалізації прав і свобод людини та громадянина, таким чином можна виділити основні гарантії забезпечення прав і свобод людини відповідно до адміністративно-правових норм.

Так, в статті 8 Закону України «Про державну службу» зазначена відповідальність державних службовців за права і свободи громадянина: «державний службовець зобов'язаний:.. поважати гідність людини, не допускати порушення прав і свобод людини та громадянина».

Відповідно до статті 40 Основного Закону України «Усі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або осо-

бисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк.» Законом України «Про звернення громадян» передбачено, що «звернення, оформлені належним чином і подані у встановленому порядку, підлягають обов'язковому прийняттю та розгляду». Цим же Законом зазначено, що «забороняється переслідування громадян і членів їх сімей за подання звернення до органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, об'єднань громадян, посадових осіб за критику у зверненні їх діяльності та рішень».

Згідно з 46 статтею Конституції громадяни також мають право на соціальний захист, що «включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом. «Кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень».

Важливою гарантією є також захист прав і свобод громадянина судом, який передбачений статтею 55 Основного Закону України: «Кожен має право звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Кожному гарантується право звернутись із конституційною скаргою до Конституційного Суду України з підстав, установлених цією Конституцією, та у порядку, визначеному законом».

Відповідно до статті 59 Конституції України «кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав.»

Підсумовуючи наведене, необхідно зазначити, що забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави, й оскільки, більшість прав, свобод і обов'язків людини реалізуються у сфері діяльності виконавчої влади, то саме адміністративно-правові відносини займають важливе місце у забезпеченні цих прав. Серед основних гарантій забезпечення прав і свобод громадянина у сфері публічної влади ми зазначили такі як: право на звернення, відповідальність державних службов-

ців за права і свободи громадянина, право на соціальні пільги, на захист своїм правам у суді та право на професійну правничу допомогу. Всі ці гарантії, підкріплені законами реалізують та захищають права та свободи людини, і забезпечують належний захист інтересів людини та подальше запобігання порушення її прав.

Науковий керівник: Ігнатченко Ірина Георгіївна, кандидатка юридичних наук, кандидатка мистецтвознавства, доцентка, доцентка кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Анастасія ОЛЕФІР

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет юстиції, 2 курс, 2 група

ПРИНЦИПИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗУВАННЯ В СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

До найважливіших функцій держави, згідно з Конституцією України, віднесено забезпечення прав і свобод людини, соціальний, правовий та економічний захист громадян. Саме права і свободи та їх гарантії визначають зміст і спрямованість державної діяльності, а їх закріплення та реалізація – головний обов’язок держави.

Комплекс цих важливих проблем належить до сфери регулювання адміністративного права – фундаментальної галузі правової системи України, яка відіграє роль обов’язкового інструмента, за допомогою якого реалізується публічність у діяльності адміністрації, спрямованої на задоволення потреб суспільства. Норми адміністративного права є правовою основою побудови й ефективного функціонування публічної влади. Безпосередньо нормами адміністративного права встановлюються публічні правовідносини та закріплюються: – права й обов’язки громадян, інших суб’єктів публічної діяльності; – організаційні та правові засади функціонування всієї системи публічної адміністрації; – здійснюється розподіл повноважень між органами управління та їх структурними підрозділами; – визначаються принципи, методи, форми публічної діяльності.

Оскільки провадження у справах про адміністративні правопорушення належать переважно до виконавчо-розпорядчої діяльності, в них реалізовані основні засади управління. Згідно із ст.245 КУпАП завданнями провадження в справах про адміністративні правопорушення є: своєчасне, всебічне, повне і об'єктивне з'ясування обставин кожної справи, вирішення її в точній відповідності з законом, забезпечення виконання винесеної постанови, а також виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню адміністративних правопорушень, запобігання правопорушенням, виховання громадян у дусі додержання законів, зміцнення законності [1].

Одним із основних завдань провадження в справах про адміністративні правопорушення є своєчасне, всебічне, повне і об'єктивне з'ясування обставин кожної справи, що в науці визначається як пошук об'єктивної істини. За допомогою даного принципу, розглядаються всі обставини справи та причинно-наслідкові зв'язки, які реально встановлюються між діями (правопорушенням) і його наслідками (матеріальний склад) чи можливістю настання таких наслідків(формальний склад). Це зумовлює виключення однобічного підходу для ухвалення рішення стосовно розгляду справи.

Доказування та система доказів у провадженні у справах про адміністративні правопорушення є досить проблемним питанням у адміністративному праві.

Принцип встановлення об'єктивної (матеріальної) істини означає, що всі справи розглядаються всебічно, збираються, перевіряються і враховуються всі необхідні матеріали і докази. З'ясування об'єктивної істини у справах про адміністративні проступки – основне завдання адміністративного провадження. Цей принцип зобов'язує посадових осіб, що розслідують та розглядають справи, досліджувати всі обставини та їхні взаємозв'язки у тому вигляді, в якому вони існували дійсно, і на цій підставі виключити однобічний, упереджений підхід до вибору рішення. Коментар до ст. 251 «Докази» КУпАП підкреслює, що одним з найважливіших завдань провадження у справах про адміністративні правопорушення є повне, об'єктивне з'ясування обставин цієї справи, що дає змогу відшукати істину у справі. Додержання цього принципу виключає прояви суб'єктивізму, забезпечує прийняття справедливого рішення [2]

Обов'язок щодо збирання доказів покладається на осіб, уповноважених на складання протоколів про адміністративні правопорушення, визначених ст.255 КУпАП (ч.2, ст.251КупАП). Однак, надавати докази можуть також особи, які беруть участь у провадженні, тобто особа яка

притягається до відповідальності, потерпілий, свідки тощо. Збирання та одержання доказів встановлене законом та є надійною гарантією їхньої достовірності. Якщо процедуру не додержано за встановленим в законодавстві порядком, то докази вважатимуться недостатньо обґрунтованими та достовірність висновків можна буде поставити під сумнів.

Джерела доказів – це засоби, за допомогою яких зберігають і передають інформацію, яка пізніше використовується в провадженнях. Правова наука та практика часто застосовує терміни «інформація» та «джерело відомостей». Інформація може бути доказом лише за наявності таких умов: (1) по-перше, якщо вона містить дані про наявність або відсутність адміністративного правопорушення, винності особи в його скоєнні та інших обставинах, що мають значення для правильного вирішення справи; (2) по-друге, якщо вона одержана в порядку та з джерел, передбачених законом.

Відповідно до ст. 251 КУпАП доказами в справі про адміністративне правопорушення, є будь-які фактичні дані, на основі яких у визначеному законом порядку орган (посадова особа) встановлює наявність чи відсутність адміністративного правопорушення, винність даної особи в його вчиненні та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи. Ці дані встановлюються: (1) протоколом про адміністративне правопорушення, (2) поясненнями особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, потерпілих, свідків, висновком експерта, (3) речовими доказами, (4) показаннями технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, у тому числі тими, що використовуються особою, яка притягається до адміністративної відповідальності, або свідками, а також працюючими в автоматичному режимі, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису, у тому числі тими, що використовуються особою, яка притягається до адміністративної відповідальності, або свідками, а також працюючими в автоматичному режимі або в режимі фотозйомки (відеозапису), які використовуються при нагляді за виконанням правил, норм і стандартів, що стосуються забезпечення безпеки дорожнього руху, безпеки на автомобільному транспорті та паркування транспортних засобів, актом огляду та тимчасового затримання транспортного засобу, протоколом про вилучення речей і документів, а також іншими документами [1].

Отже, провадження в справах про адміністративні правопорушення в частині доказування можна розглядати як низку послідовних дій уповноважених органів (посадових осіб), а у деяких випадках інших

суб'єктів, які діють згідно з нормами адміністративного законодавства і здійснюють заходи, спрямовані на збір достовірної інформації з метою притягнення правопорушників до відповідальності і подальшого забезпечення виконання винесеної постанови. Ці заходи застосовуються в зв'язку з виявленням ознак правопорушення або при достатніх підставах для припущення про наявність таких ознак. Основне їх призначення: створити необхідні умови для реалізації норм матеріального права, які встановлюють відповідальність за правопорушення. Також провадження в справах адміністративних правопорушень відбуваються в межах адміністративно-деліктних відносин і забезпечують вирішення адміністративних справ, а також попереджують правопорушення.

Список використаних джерел:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон, Кодекс від 07.12.1984 № 8073-Х. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
2. Поняття провадження у справах про адміністративні проступки: принципи провадження у справах про адміністративні правопорушення. URL: https://studopedia.ru/15_94533_ponyattya-provadhennya-u-spravah-pro-administrativni-prostupki.html.

Науковий керівник: Ігнатченко Ірина Георгіївна, кандидатка юридичних наук, кандидатка мистецтвознавства, доцентка, доцентка кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Дарина ПАВЛОВА

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студентка 2 курсу, 13 групи факультету
прокуратури

ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ЗАКОНОДАВСТВА, ЩО РЕГЛАМЕНТУЄ ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

У 2015 році був утворений такий правоохоронний орган як Національна поліція. Наразі чинне законодавство, що регламентує діяльність

поліції, не є досконалим, тому потребує удосконалення та усунення прогалин. На нашу думку, дослідження цієї теми є дуже важливим та актуальним, оскільки Національна поліція України є одним з найзначиміших правоохоронних органів, який забезпечує правопорядок і публічну безпеку, а ефективність її роботи прямо залежить від досконалості нормативного закріплення її діяльності.

Варто відзначити, що питання вдосконалення адміністративного законодавства у сфері регулювання діяльності правоохоронних органів досліджувалися вченими-правознавцями, серед яких В. М. Бесчастний, Ю. П. Битяк, О. М. Капля, А. Т. Комзюк, М. В. Лошицький, О. П. Нагорний, П. І. Пархоменко, О. С. Проневич, В. Г. Фатхутдінов, О. Г. Циганов та багато інших.

При дослідженні цієї теми в першу чергу необхідно звернулася до Закону України «Про Національну поліцію України» та Кодексу України про адміністративні правопорушення. Для підвищення ефективності діяльності органів Національної поліції України необхідно визначити суперечності в законодавстві та визначити способи удосконалення чинного законодавства, зокрема вказаних актів.

Статтею другою Закону України «Про національну поліцію України» визначено, що забезпечення публічної безпеки та порядку є одним із основних завдань поліції. Та варто відмітити відсутність правового закріплення чіткого визначення поняття й ознак публічної безпеки та порядку, в чому виявляється одна з проблем. Саме в Законі України «Про Національну поліцію» вжито нові терміни: «поліцейські послуги», «публічний порядок», «публічна безпека», зміст яких законодавець не роз'яснює.

На цю проблему звернув увагу і В. Г. Фатхутдінов, який запропонував декілька шляхів її вирішення. Одним з запропонованих способів є внесення змін та доповнень до вже ухваленого Закону України «Про Національну поліцію», заміна невживаного в юридичній термінології на позначення державної політики у сфері громадської безпеки терміна «публічна безпека» на термін «громадська безпека». Іншим способом він пропонує внесення змін та доповнень в існуючий масив нормативно-правових актів, а також визначення цього поняття через доповнення Закону України «Про Національну поліцію» відповідною статтею щодо визначення термінів.

Таким чином, для кращого регулювання правовідносин, на нашу думку, слід офіційно визначити, що розуміється під «публічною безпекою» та іншими невизначеними термінами.

Однією з пропозицій щодо вдосконалення сучасного законодавства є визначення вичерпного переліку підстав для затримання особи, підозрюваної у вчиненні адміністративного правопорушення, оскільки в КУпАП визначена процедура адміністративного затримання, але не регламентовані підстави й умови такого затримання.

Цей аспект досліджував О. П. Нагорний, який пропонує закріпити відповідну норму в такій редакції: «Підстави для адміністративного затримання особи, підозрюваної у вчиненні адміністративного правопорушення: 1) коли ця особа захоплена під час учинення адміністративного правопорушення чи безпосередньо після його вчинення; 2) коли очевидці, зокрема і потерпілі, прямо вкажуть на дану особу як на порушника; 3) коли на підозрюваному чи на його одязі, при ньому, а також у його житлі будуть виявлені явні сліди правопорушення. За наявності інших даних, які дають підстави підозрювати особу у вчиненні адміністративного правопорушення, вона може бути затримана лише в тому випадку, якщо ця особа замірялася на втечу, чи коли вона не має постійного місця проживання, або коли не встановлена особа підозрюваного».

Таким чином, задля протидії злочинності та підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів, зокрема поліції, варто визначити у КУпАП вичерпне коло підстав для затримання особи, підозрюваної у вчиненні адміністративного правопорушення.

Отже, одна з проблем чинного законодавства стосується витлумачення термінології, яка зазначається в законі. Одним з таких є термін «публічна безпека», визначення якого має з'ясувати його ознаки та що він передбачає для підвищення продуктивності вирішення правовідносин. Також, варта уваги пропозиція щодо визначення вичерпного переліку підстав для затримання особи, підозрюваної у вчиненні адміністративного правопорушення, у КУпАП. Зазначення таких підстав має підвищити ефективність протидії злочинності та діяльності поліції.

Науковий керівник: Ковтун Марина Сергіївна, доцентка кафедри адміністративного права, кандидатка юридичних наук

Марія ПАСАТ

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка факультету юстиції, 2 курс,
12 група

Ярослава РЯБЧЕНКО

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри адміністративного права

ОСОБЛИВОСТІ СКЛАДУ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ЩОДО ПРАВ НА ОБ'ЄКТИ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Зростання регулювання права інтелектуальної власності на міжнародному рівні та надання Україні статусу країни кандидата на вступ до Європейського Союзу призвело до розширення перетину між правом інтелектуальної власності, адміністративним правом та адміністративними процедурами в Україні та європейських країнах. Взагалі, право інтелектуальної власності та адміністративне право частково перетинаються, оскільки обидві галузі права мають національний характер, а також зазнають значних змін, пов'язаних із глобалізацією від національного до міжнародного рівня. Тобто, актуальним є повне та ретельне дослідження адміністративних правопорушень щодо порушення прав на об'єкти права інтелектуальної власності.

Аналізуючи норми Кодексу України про адміністративні правопорушення слід зазначити, що адміністративні правопорушення щодо порушення прав на об'єкти права, а саме диспозиції зосереджені у таких статтях: 51–2, 107–1, (у частині яка стосується об'єктів інтелектуальної власності), 156–3, 164–8, 164–3, 164–6, 164–7, 164–13 та ін. Слід зазначити, що правове регулювання даних правопорушень містить відсылні норми.

Підставою для адміністративної відповідальності щодо порушення прав на об'єкти інтелектуальної власності є вчинення особою адміністративного правопорушення.

Продовжуючи аналіз складу таких правопорушень зазначимо, що суб'єктом адміністративного правопорушення є особа, яка вчинила ад-

міністративне правопорушення. Цікаво зазначити, що у деяких випадках, особливо, коли порушення відбувається в Інтернеті, встановити порушника може бути складно. Однак, у зацікавленої сторони залишається право до звернення до суду з клопотанням про вжиття попередніх заходів та розкриття інформації. Наприклад, у справі № 757/34489/18-ц позивач домагався припинення використання своїх фотографій у мережі Інтернет. На підтвердження авторства позивач надав суду скріншот профілю у Facebook, де спочатку було опубліковано фотографію. Суд, у свою чергу, заявив, що, наданий позивачем скріншот сторінки у Facebook є недостатнім доказом, оскільки міг бути змінений та позивач не довів право власності та те, що фотографія була зроблена його камерою.

Суб'єктивна сторона визначається наукою адміністративного права як внутрішня сторона адміністративного правопорушення, що охоплює психічне ставлення особи до вчиненого протиправного діяння та його наслідків. Її практичне значення полягає в безумовному умисному порушенні прав на об'єкти права інтелектуальної власності.

Щодо об'єкту таких правопорушень, звернемо увагу, на позицію Є. В. Курінного, що об'єктом адміністративно-правового захисту є охоронювані і порушені права, свободи та інтереси фізичних осіб і юридичних осіб. У разі порушення охоронюваних прав адміністративного права застосовуються адміністративно-правові засоби захисту, тому об'єктом адміністративного права є також суспільні відносини, які охороняються Кодексом України про адміністративні правопорушення. Отже, право інтелектуальної власності входить у поняття об'єкту адміністративно-правового захисту, що доповнює родовий об'єкт Кодексу адміністративного судочинства, а саме: адміністративні правопорушення, що посягають на власність, в норми яких включена стаття 51–2 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Щодо інших статей, то об'єктом виступають: відносини у сільському господарстві, порушення ветеринарно-санітарних правил, порушення в галузі житлових прав громадян, житлово-комунального господарства та благоустрою, відносини у галузі торгівлі, громадського харчування, у сфері послуг, в галузі фінансів і підприємницькій діяльності.

Об'єктивна сторона таких адміністративних правопорушень є зовнішній прояв суспільно-шкідливого діяння, тобто як воно вплинуло на суспільство, потерпілого та державу в цілому та які спричинило матеріальні збитки у встановленому законом розмірі.

Підводячи підсумок, можна сказати, що адміністративне право у частині відповідальності за правопорушення щодо прав на об'єкти права інтелектуальної власності характеризується такими особливостями: склад таких правопорушень включає в себе такі особливості: 1) склад адміністративних правопорушення є у більшості випадків формальним; 2) розмір збитків, у правопорушеннях з матеріальним складом, врегульований тільки, якщо дані питання вирішуються в одному провадженні з метою вирішити спір, 3) розмір збитків є невеликим і потерпілі рідко звертаються до суду з позовом про цивільно-правову відповідальність; 4) різноманітність об'єктів на які може посягати порушник; 5) складність у визначенні особи порушника.

Христина ПЕРЕЙМА

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Факультет прокуратури, студентка
2 курсу, 1 групи

ЩОДО АКТУАЛЬНИХ ПИТАНЬ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕДУРИ НАБУТТЯ ГРОМАДЯНСТВА УКРАЇНИ

Необхідність внесення певних змін до законодавства про отримання громадянства зростає після початку повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну 24 лютого 2022 року, що пов'язано з ускладненням цієї процедури для іноземців, які виявили бажання стати громадянами України. Насамперед варто зазначити, що країною-лідером громадяни, якої отримали українське громадянство на період 2014 по січень-травень 2022 року є 13343 росіяни за територіальним походженням [1]. Тому на офіційному сайті Президента України 23 травня 2022 року з'явилася петиція з пропозицією зробити умовами прийняття до громадянства України зобов'язання складати тест з української мови, історії України та тест на знання Конституції України, а також вивчення Державного Гімну України. Адже, цитуючи текст петиції: *«Бути українцем/українкою – це привілей і, разом з тим, відповідальність. Окрім набору документів, кандидати мають показати свою повагу та справжню зацікавленість у набутті громадянства України»*. Електронна петиція

№22/140008-еп зібрала потрібних 25 тис. підписів, тож її розглянув та відреагував президент Володимир Зеленський та доручив Прем'єр-міністру України, Денису Шмигалю, комплексно опрацювати порушене в електронній петиції питання. На цей час Верховна Рада України вже прийняла за основу проєкт закону №7606 про внесення змін до Законів України «Про громадянство України» та «Про забезпечення функціонування української мови як державної» щодо умов прийняття до громадянства України від 18 жовтня 2022 року.

Проходження спеціальних іспитів для отримання громадянства вже давно практикується в багатьох країнах Європейського Союзу, зокрема в Литві, Латвії та Естонії, принагідно буде згадати особливості процедури в кожній із зазначених держав. В Литовській Республіці визначено, що для надання громадянства шляхом натуралізації, особі необхідно скласти іспит з державної мови та з основ Конституції Литовської Республіки. Винятком є особи пенсійного віку, особи з наявною інвалідністю або важким хронічним психічним розладом та діти до 18 років. Для того, щоб бути прийнятим до громадянства Латвії необхідно виконати трішки більше умов, а саме: знати латиську мову, основні положення Конституції Латвійської Республіки, текст державного гімну та основи латвійської історії та культури. Доволі особлива умова отримання громадянства присутня в Естонській Республіці, окрім знання державної мови та Конституції, особі необхідно знати Закон про громадянство, включно з порядком набуття, отримання, відновлення та втрати громадянства, що також повинно бути підтверджено сертифікатом.

Законопроєктом №7606 від 28.07.2022 пропонується доповнити до частини другої ст. 9 про умови прийняття до громадянства України такі вимоги: Складання іспитів з основ Конституції України, історії України, що здійснюється в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України та володіння державною мовою відповідно до рівня, визначеного Національною комісією зі стандартів державної мови. Певне відтермінування отримують особи, які мають визначні заслуги перед Україною, у тому числі іноземці і особи без громадянства, які проходять військову службу за контрактом у Збройних Силах України, у тому числі, які нагороджені державною нагородою, особи, прийняття яких до громадянства України становить державний інтерес, і на осіб, які отримали посвідку на тимчасове проживання зобов'язуються протягом двох років з моменту прийняття до громадянства України скласти іспити. У разі, якщо особи не

виконають цю вимогу протягом зазначеного терміну, відповідно до ст. 19 ЗУ Про громадянство із внесеними змінами, це може стати підставою для втрати громадянства України. Обов'язкова умова складання іспиту не поширюватиметься на дітей, які приймаються до громадянства України, у тому числі тих, які приймаються до громадянства України разом з одним із батьків, прийомних батьків, батьків-вихователів, опікуном чи піклувальником, а також на осіб, які мають стійкі психічні, інтелектуальні порушення, що підтверджується медичним висновком, виданим компетентним органом іноземної держави, або відповідним закладом охорони здоров'я України.

Зміни передбачаються також до Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». Варто зазначити, що в ст. 7 від моменту прийняття цього закону 25 квітня 2019, вже передбачалася обов'язкова вимога володіти державною мовою для набуття громадянства України, проте еквівалентна норма з'явилася в проєкті змін до ЗУ Про громадянство тільки тепер. Також Національна комісія зі стандартів державної мови, на повноваження якої покладатиметься проведення іспиту на володіння державною мовою, надала зауваження та пропозиції визначити також її відповідальну за організацію і проведення іспитів з основ Конституції та історії України, але зараз зміни лише розглядаються.

Ще одним нововведенням буде спрощена процедура отримання українського громадянства для іноземців та осіб, без громадянства, які є військовослужбовцями Збройних Сил України та нагороджені державною нагородою, осіб з визначними заслугами, осіб, які становлять державний інтерес та ті, хто отримали посвідку на тимчасове проживання. Вони будуть звільнені від виконання таких умов: безперервне проживання на законних підставах на території України протягом останніх п'яти років, отримання дозволу на імміграцію та наявність законних джерел існування.

Таким чином, ми спостерігаємо не лише вдосконалення законодавства стосовно інституту громадянства України, а й зміну ставлення до нього, а також наближення до стандартів країн Європейського Союзу. Оскільки володіння українською мовою, пошана до нашої славної історії та знання положень Основного Закону ідентифікує нас як Український народ і так само заохочує дізнатись більше про Україну, осіб, які волевиявили бути нашими громадянами.

Список використаних джерел:

1. В. Богатир Українська громадянство та рейтинг іноземців, що його отримали. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/08/5/7361989/>

Катерина ПРОКОПОВА

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студентка факультету юстиції, 2 курс,
група 12

ІННОВАЦІЙНІ ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ НА ПРИКЛАДІ ДОСВІДУ ЄС

Відповідно до статистичних даних, зазначених у Національній доповіді про стан навколишнього природного середовища в Україні у 2020 році, яка була опублікована Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів 27 січня 2022 року., наразі екологічну ситуацію в Україні можна охарактеризувати як кризову, що формувалася протягом тривалого періоду через нехтування об'єктивними законами розвитку і відтворення природно-ресурсного комплексу України. Існують деякі прогалини щодо врегулювання даної проблеми у національному законодавстві, тому актуальності набувають питання щодо удосконалення системи правового регулювання відносин у сфері забезпечення екологічної безпеки України.

Як зазначає академік Андрейцев В. І., екологічна політика держави має стати осмисленим і цілеспрямованим напрямом діяльності України задля вирішення реальних екологічних проблем, орієнтованих на забезпечення екологічної безпеки, захист навколишнього природного середовища та дотримання режиму використання природних ресурсів. На мою думку, в якості основних пріоритетів держава має спиратися на основні соціальні цінності, такі як гарантування екологічної безпеки і захист екологічних прав людини, зокрема на безпечне життя і здоров'я. А також держава має запроваджувати систему гарантій і ви-

значити основні засади права загального використання природних ресурсів своїм громадянам.

Метою екологічної політики в Україні, як зазначено у розділі II Закону України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року», є досягнення доброго стану довкілля шляхом запровадження екосистемного підходу до всіх напрямів соціально-економічного розвитку України з метою забезпечення конституційного права кожного громадянина України на чисте та безпечне довкілля, впровадження збалансованого природокористування і збереження та відновлення природних екосистем.

У вирішенні проблем щодо забезпечення екологічно і техногенно безпечних умов життєдіяльності суспільства, забезпечення екологічної безпеки цікавим для запровадження в Україні є досвід інших країн. Формування політики Європейського Союзу у сфері охорони довкілля здійснюється поетапно шляхом прийняття так званих Програм дій з довкілля, які хоча і носять рекомендаційний характер, але завдяки встановленню чітких напрямків, цілей і принципів екологічної політики Європейського Співтовариства, разом з їх детальним описом і графіком реалізації сприяють розвитку та імплементації екологічного законодавства Європейського Союзу, що і варто взяти за основу для покращення екологічної ситуації в Україні.

Отже, до головних складових механізму формування і розвитку ефективної системи правового забезпечення екологічної безпеки на зразок досвіду ЄС ще слід віднести:

1) внесення змін і доповнень до Водного та Земельного кодексів України, Кодексу України про адміністративні правопорушення, Законів України «Про охорону атмосферного повітря», «Про природно-заповідний фонд», «Про екологічну мережу», «Про оцінку впливу на довкілля», а також прийняття Закону України «Про порядок оприлюднення інформації щодо стану навколишнього природного середовища та екологічної безпеки в Україні», що забезпечить систематизацію екологічного законодавства України та безперервність та послідовність у даному процесі, враховуючи досвід законодавчого закріплення в Європейському Союзі;

2) забезпечення участі громадськості у прийнятті управлінських рішень у сфері охорони навколишнього природного середовища та природокористування, шляхом розробки і реалізації регіональних програм

електронного урядування. Важливим є дотримання Україною Організації Конвенції, яка закріплює доступ до інформації, участь громадськості у процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля як механізму залучення громадян до екологічного управління;

3) зниження екологічних ризиків шляхом удосконалення державної системи цивільного захисту та створення єдиної системи моніторингу і прогнозування ризиків виникнення надзвичайних ситуацій природного характеру. У цьому контексті слід згадати, зокрема, про запровадження еко-податку в ЄС (принцип «забруднювач платить») та бухгалтерського обліку в сфері охорони довкілля, що також може бути прикладом для України;

4) запровадження системи управління відходами та сміттям на інноваційних засадах та впровадження на національному і регіональному рівні стратегічного планування.

Як висновок, необхідність тісної співпраці з європейською спільнотою у сфері охорони довкілля обумовлена не тільки визначеними нею екологічними імперативами її стратегії, але й актуальністю проблеми удосконалення системи правового регулювання відносин у сфері забезпечення екологічної безпеки України, що наразі сформувалася.

Науковий керівник: Рябченко Ярослава Степанівна, доцентка кафедри адміністративного права, кандидатка юридичних наук

Поліна ТРЕГУБОВА

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Факультет прокуратури, 2 курс,
17 група

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ

Апарат державного управління не може стабільно і ефективно реалізовувати свою діяльність без посилення адміністративної відповідаль-

ності державних службовців за вчинення правопорушень. Для встановлення сутності проблеми, слід звернути увагу на термін «державний службовець» як на спеціального суб'єкта та встановити приналежність державних службовців до категорії «посадова особа», за якою вони і несуть адміністративну відповідальність.

Аналізуючи положення КпАП України, можна зазначити, що поняття державних службовців як спеціальних суб'єктів адміністративних правопорушень майже не застосовується. Згідно з цим кодексом суб'єктами правопорушень є посадові особи. З одного боку, поняття «державний службовець» і «посадова особа» є схожими за змістом. З іншого боку, слід зауважити, що не всі державні службовці вважаються посадовими особами і, відповідно, не всі посадові особи вважаються державними службовцями. Тобто в КУпАП задля закріплення суб'єкта адміністративних правопорушень застосовується більш загальне поняття «посадова особа», хоча доцільно було б розмежовувати деякі правопорушення, використовуючи в конкретних випадках більш вузький термін для характеристики суб'єкта правопорушення – державний службовець. Підставою відповідальності державного службовця можна вважати неналежне виконання службових обов'язків або їх повне невиконання. Натомість за правопорушення, які не мають зв'язку зі службовою діяльністю, державний службовець буде нести відповідальність на загальних підставах, оскільки в такому випадку він не буде розглядатися як посадова особа.

Також слід зазначити, що КУпАП не містить в своїй структурі окремої глави, присвяченої відповідальності посадових осіб або ж державних службовців. Тобто всі норми, які стосуються адміністративної відповідальності зазначених категорій осіб, розташовані у різних главах, що значно ускладнює регулювання цього питання. Адміністративні правопорушення посадових осіб, які стосуються і державних службовців в тому числі, закріплюються у цілій низці статей КУпАП. Сюди можна віднести ст. 163–10, 163–11, 184–1, 184–2, 188–1, 188–2 та інші. Тобто, норми, які стосуються цього питання, не мають належного і системного закріплення, що ускладнює питання притягнення до відповідальності державних службовців. І ще однією проблемою в цьому випадку є те, що особи, які не є державними службовцями, але володіють ознаками посадових осіб, також будуть нести відповідальність за ці правопорушення.

Тобто, якщо розглядати питання адміністративної відповідальності виключно державних службовців, то законодавство є недосконалим і потребує впровадження певних змін.

Слід зазначити, що адміністративна відповідальність державних службовців була запроваджена Законом України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 № 1700-VII, та наразі передбачена Главою 13-А КУпАП. Згідно з цими нормами державні службовці несуть адміністративну відповідальність за правопорушення, пов'язані з корупцією. Відповідальність настає, зокрема, у таких випадках: 1) якщо особа користується своїми службовими повноваженнями, становищем для того, щоб отримати неправомірну вигоду для себе або ж інших осіб. Сюди відноситься використання державного майна або коштів в особистих цілях; 2) якщо особа вимагає одержання подарунків особисто для себе або для близьких осіб; 3) якщо особа займається підприємницькою діяльністю або іншою прибутковою діяльністю не пов'язаною з викладацькою, творчою, науковою сферою; 4) якщо особа входить до складу виконавчих або контрольних органів, наглядової ради підприємства або організації, з метою одержання прибутку.

В цілому, можна зробити висновки, що адміністративна відповідальність державних службовців закріплена в нормативно-правових актах України. Проте застосування норм КУпАП стосовно державних службовців через поняття «посадова особа» є недоцільним, оскільки в сучасних умовах активного розвитку України і її прагнення до членства в Європейському Союзі подібні питання мають регулюватися на відповідному рівні. І в аспекті удосконалення законодавства України, на мою думку, слід приділити більшу увагу питанню адміністративної відповідальності такого спеціального суб'єкта як державні службовці, оскільки вони відіграють важливу роль у функціонуванні демократичної, правової держави. Відсутність окремої глави в КУпАП або ж окремого акта, який би регулював це питання, свідчить про те, що законодавство дійсно потребує оновлення. Таким чином, в контексті активного розвитку України, буде доцільно створити повноцінний та незалежний інститут адміністративної відповідальності державних службовців.

Науковий керівник: Ковтун Марина Сергіївна, доцентка, кандидатка юридичних наук

Марія УЛАНСЬКА

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
факультет юстиції, 2 курс, 1 група

ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ НАДАННЯ ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Проблематика правового регулювання надання гуманітарної допомоги та діяльності відповідних гуманітарних організацій та фондів особливо актуалізується в умовах воєнних дій, адже все більше людей стають вразливішими до порушення їх прав та свобод, і можливості жити в гідних умовах. В умовах збройного конфлікту перед спеціалізованими органами, організаціями, фондами постає так званий «гуманітарний виклик» – необхідність не допустити або полегшити страждання народу.

Основним джерелом вітчизняного правового врегулювання надання гуманітарної допомоги є Закон України «Про гуманітарну допомогу», згідно зі ст.1 якого гуманітарна допомога – це «цільова адресна безоплатна допомога в грошовій або натуральній формі, у вигляді безповоротної фінансової допомоги або добровільних пожертвувань, або допомога у вигляді виконання робіт, надання послуг, що надається іноземними та вітчизняними донорами із гуманних мотивів отримувачам гуманітарної допомоги в Україні або за кордоном, які потребують її у зв'язку з соціальною незахищеністю, матеріальною незабезпеченістю, важким фінансовим становищем, виникненням надзвичайного стану, зокрема внаслідок стихійного лиха, аварій, епідемій і епізоотій, екологічних, техногенних та інших катастроф, які створюють загрозу для життя і здоров'я населення, або тяжкою хворобою конкретних фізичних осіб, а також для підготовки до збройного захисту держави та її захисту у разі збройної агресії або збройного конфлікту». До того ж, «гуманітарна допомога є різновидом благодійництва і має спрямовуватися відповідно до обставин, об'єктивних потреб, згоди її отримувачів та за умови дотримання вимог ст. 3 Закону України «Про благо-

дійну діяльність та благодійні організації», а саме відповідних цілей, сфер та функцій благодійництва.

Важливим є те, що загальна модель надання гуманітарної допомоги значно реформувалася після 24 лютого 2022 у зв'язку з миттєвими, жорсткими та вагомими змінами у соціальному середовищі населення – широкомасштабним вторгненням РФ. Постало гостре питання ментального реагування на потреби гуманітарної допомоги як в регіонах ведення активних бойових дій, так і в інших місцевостях, котрі приймають постраждалих переселенців.

Таким чином, (1) якщо раніше ключовим суб'єктом у сфері гуманітарної допомоги було тільки Міністерство соціальної політики, то наразі головний суб'єкт – відсутній. Повноваження розділені між органами влади та консультативно-дорадчими органами та реалізуються паралельно в межах відведеної ним компетенції. (2) Тепер гуманітарна допомога визнається за декларативним принципом без прийняття спеціального рішення Міністерства соціальної політики України, державною адміністрацією, іншими державними та недержавними суб'єктами. (3) Наразі відсутня обов'язкова реєстрація в Єдиному реєстрі отримувачів гуманітарної допомоги для отримання статусу отримувача. (4) Попередньою моделлю передбачалося визнання гуманітарною допомогою лише товарів, які задовольняють відповідний чітко окреслений перелік потреб та не створюють загрози життю чи здоров'ю фізичних осіб. Тепер категорія таких товарів розширена і, що принципово відрізняється від минулих положень, тобто гуманітарною допомогою можуть також визнаватися спеціальні засоби індивідуального захисту та паливні матеріали, товари військового призначення. (5) Введений спрощений порядок митного оформлення. (6) Спрощений порядок звітності і контролю для переважної більшості допомоги.

Основоположними принципами діяльності гуманітарних організацій у всі часи залишаються незмінними принципи гуманності, нейтральності, незалежності та неупередженості. Принципи нейтральності та незалежності зауважують на необхідності здійснення діяльності автономно від будь-яких політичних чи військових інтересів сторін конфлікту. У свою чергу принципи неупередженості та гуманності підкреслюють пріоритетне спрямування надання гуманітарної допомоги на основі потреб населення паралельно з принципом рівності, тобто, – з уникненням

будь-якої дискримінації за різними чинниками та особливостями кожного. Заінтересовані громади можуть допомагати організаціям у гарантуванні безпечного доступу до персоналу та ефективної доставки допомоги.

Досі існують помітні недоліки у регулюванні та практичній реалізації надання гуманітарної допомоги: (1) територіально непропорційне забезпечення (чим менші та віддаленіші населені пункти, тим складніша ситуація); (2) недостатня регламентація порядку надання та незначна увага заходами запобігання порушенням загальноприйнятого правового порядку, що викликає наступні додаткові проблеми; (3) зловживання допомогою різними способами, що має наслідком позбавлення можливості отримання гуманітарної допомоги людьми, які дійсно цього потребують; (4) махінації зі статусом переселенця та біженця з метою отримання додаткової та в деяких випадках навіть надмірної кількості благодійних товарів або виплат, що ставить під загрозу принцип рівності та недопущення дискримінації у доступі потребуючих до належної і необхідної допомоги; (5) недостатній рівень контролю за точками постачання, розподілу, обліку, видачі гуманітарної допомоги, які можуть певний обсяг використовувати не за цільовим призначенням, а, наприклад, перенаправляти на продаж, що ставить під сумнів принцип гуманності їх діяльності; (6) недосконалий механізм визначення потреб у гуманітарній допомозі; (7) недостатня комунікація між органами місцевої влади та населенням; (8) недоліки у координації між органами влади та міжнародними гуманітарними організаціями.

Отже, правове регулювання надання гуманітарної допомоги має низку недоліків, але наша держава, враховуючи інтереси населення, регулярно вживає необхідних заходів задля вдосконалення корисності та ефективності відповідного механізму та наближення всіма показниками до основного гуманітарного стандарту ефективної, вчасної, актуальної гуманітарної допомоги.

Науковий керівник: Ігнатченко Ірина Георгіївна, кандидатка юридичних наук, кандидатка мистецтвознавства, доцентка, доцентка кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРИТЯГНЕННЯ ДО АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ ПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ

В умовах сьогодення у зв'язку із здійсненням повномасштабного вторгнення військ РФ на територію України, а також здійсненням масованих бомбардувань та інших збройних атак на об'єкти, зокрема, цивільної інфраструктури питання пожежної безпеки набуває ще більшої актуальності. Так, дотримання означених вимог дозволяє знизити ризики що стосуються здоров'я та життя населення, що виникають внаслідок пожеж, спричинених різними факторами. Так, правила пожежної безпеки визначаються відповідно до положень Кодексу цивільного захисту України [1], Правил пожежної безпеки в Україні [2], а також низки інших нормативно-правових актів, зокрема, що визначають порядок здійснення нагляду за дотриманням означених правил [3]. Порухення встановлених законодавством вимог пожежної та техногенної безпеки є підставою для притягнення фізичних та юридичних осіб до адміністративної відповідальності відповідно до положень ст. 175 Кодексу України про адміністративні правопорушення [4].

Порушення правил пожежної безпеки встановлюється контролюючими органами під час проведення планових та позапланових перевірок, за результатами якої складається акт. Прийняте в результаті проведення перевірки рішення оформлюється постановою [3]. За результатами проведеної перевірки може бути прийняте рішення не тільки про накладення штрафних санкцій [4], а й застосування заходів реагування у вигляді повного або часткового зупинення роботи підприємств, об'єктів, окремих виробництв, цехів, дільниць, експлуатації машин, механізмів, устаткування, транспортних засобів за рішенням адміністративного суду [1].

Варто зауважити, що правовою підставою для застосування адміністративним судом заходів реагування є одночасна наявність таких умов: (1) факт порушення правил та норм пожежної і техногенної безпеки, що створюють загрозу життю та здоров'ю людей; (2) звернення компетент-

ного органу, який здійснює державний нагляд у сфері пожежної і техногенної безпеки, із відповідним адміністративним позовом до суду; (3) наявність обов'язку у підконтрольного суб'єкта, зупинення експлуатації приміщень якого вимагає відповідний орган Державної служби України з надзвичайних ситуацій, забезпечувати дотримання вимог пожежної безпеки у відповідному приміщенні [5]. Додатковим критерієм виокремлюють дотримання принципу співмірності обраного заходу реагування тим порушенням, які виникли і тим, які залишилися не усунутими на час розгляду справи, а також дотримання справедливого балансу між інтересами відповідача і публічними інтересами [6].

Слід зазначити, що у випадку прийняття адміністративним судом рішення про застосування означеного виду адміністративної відповідальності, його виконання покладається на орган, який звернувся з позовом, у цьому випадку – на Управління ДСНС. Адже та обставина, що заходи реагування (у визначених законом випадках) застосовуються на підставі судового рішення не змінює суб'єктного складу і правового статусу учасників цих правовідносин, зокрема контролюючого органу, який на виконання закону звернувся з позовом і на підставі судового рішення й повинен застосувати до підконтрольного суб'єкта заходи реагування для досягнення мети, яка зумовила їх застосування. Між тим, у цих правовідносинах Управління ДСНС діє не як орган, на який покладено виконання судового рішення (за Законом України «Про виконавче провадження»), а як суб'єкт владних повноважень, який застосовує/реалізовує санкції за порушення вимог законодавства з питань техногенної та пожежної безпеки [7].

На сьогоднішній день в органів Державної служби з надзвичайних ситуацій відсутній дієвий механізм практичної реалізації застосування заходів реагування у вигляді повного або часткового зупинення роботи підприємств, адже в таких органів відсутні конкретні можливості щодо фізичного зупинення діяльності суб'єктів господарювання. Враховуючи актуальність проблеми, вважаємо за необхідне виокремлення в положеннях Кодексу цивільного захисту України положень щодо реалізації уповноваженими органами судового рішення щодо застосування заходів реагування у вигляді повного або часткового зупинення роботи підприємств. Такі заходи можуть здійснюватися, зокрема, шляхом опечатування приміщень підприємств, опломбування засобів виробництва із залученням представників правоохоронних органів (Національної поліції або прокуратури) тощо.

Список використаних джерел

1. Кодекс цивільного захисту України від 02.10.2012 № 5403-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>
2. Про затвердження Правил пожежної безпеки в Україні : Наказ, Правила, Форма від 30.12.2014 № 1417. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0252-15#Text>
3. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності: Закон України від 05.04.2007 № 877-V. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-16#Text>
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон, Кодекс від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
5. Постанова Верховного Суду від 29 жовтня 2020 року у справі № 815/6378/17. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92509603>
6. Постанова Верховного Суду від 26 лютого 2020 року у справі № 826/7073/18. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87839157>
7. Постанова Верховного Суду від 05 червня 2019 року у справі № 809/421/17. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82196062>

Науковий керівник: Ігнатченко Ірина Георгіївна, кандидатка юридичних наук, кандидатка мистецтвознавства, доцентка, доцентка кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Микита ЧЕРВЯКОВ

Національний юридичний університет
ім. Ярослава Мудрого
факультет прокуратури, 2 курс
магістратури, 7 група

ВІЙСЬКОВИЙ СУД УКРАЇНИ – КРОК ДО ЗРАЗКІВ НАТО

Вже майже рік Україна знаходиться в умовах масштабної війни, хоча насправді ворог почав свій наступ у 2010 році, коли був ліквідований військовий суд України. Відповідний орган має існувати, особливо у державі, яка знаходиться у відкритому військовому конфлікті. З цього приводу виникає ряд основних питань: Що взагалі таке військовий суд та

які його функції? Для чого потрібен військовий суд, якщо існують суди загальної юрисдикції? Чи потрібні спеціальні нормативно-правові акти для функціонування відповідних установ? Цей перелік запитань не є ви-черпаним, адже тема досить широка та суперечлива. Насправді важли-вість даного органу, на жаль, недооцінена. Тож, основним завданням цієї статті є наголошення на тому, що військовий суд має існувати та міф повинен стати реальністю.

Відповідаючи, на перше питання, можна сказати, що військовий суд, по-перше, це державний орган, який, відповідно, здійснює функції дер-жави та застосовує заходи державного примусу.

По-друге, оскільки справи та спори, що розглядає військовий суд, так чи інакше пов'язані зі збройними силами, а значить і з національною безпекою, державною таємницею та обороноздатністю країни, військовий суд – це особливий процес розгляду цих справ і спорів. У деяких іно-земних країнах цей особливий процес забезпечується шляхом здійснен-ня правосуддя відповідно до особливих процесуальних кодексів. В інших країнах, зокрема в нашій, такого ж ефекту досягали шляхом введення в загальні процесуальні кодекси особливих правил судочинства щодо військовослужбовців.[1]

По-третє, правосуддя здійснюється через суддів-офіцерів, тобто людей, які мають вищу професійну освіту не тільки у сфері права, а й військову освіту та досвід.

По-четверте, відповідні суди належать до загальної юрисдикції, однак їх концепція полягає у здійсненні правосуддя у збройних силах та інших військових формуваннях, утворених відповідно до закону.

Таким чином, військовий суд – це незалежний орган державної вла-ди, що здійснює правосуддя, через професійних суддів-офіцерів, шляхом прийняття загальнообов'язкових судових рішень, у збройних силах та інших військових формуваннях, тим самим забезпечуючи національну безпеку держави та права людини.

Навіщо ж потрібен військовий суд, коли існують суди загальної юрис-дикції? Основною причиною є те, що суддя районного суду, попри свою професійність, не може швидко та ефективно розглянути справу. Військо-вий суддя, повинен мати саме військово-юридичний досвід, адже армія має свої нюанси та тонкощі, специфічні нормативно-правові акти тощо. На-приклад, Статут внутрішньої служби, Дисциплінарний статут, Статут гарнізонної і вартової служби та інші підзаконні акти. Адже, військовос-

лужбовець – це особа, яка має специфічні, розширені права та обов’язки, на відміну від цивільних громадян. Відповідно, суддя теж має бути наділений знаннями та досвідом, що притаманні військовій службі.

Крім того, коли цивільний суддя почне повно та всебічно занурюватися у справу, він витратить колосальний час, щоб винести те чи інше рішення. Відповідно, це призведе до того, що справа затягнеться, а у військовослужбовця час обмежений, особливо на період війни. Мало того, це призведе до порушення строків у інших справах і тим саме порушить права цивільних осіб.

Слід зазначити, в Україні сьогодні війна, і жоден військовослужбовець з впевненістю не можна сказати, де він буде завтра. Таким чином, справжньою проблемою стає допит свідків у справах. Військовий суддя, на відміну від цивільного, може прибути до військових частин чи угруповань і у безпосередній присутності військовослужбовців, швидко та ґрунтовно винести рішення.

Наразі, у Парламентському комітеті з питань правової політики та правосуддя на розгляді знаходяться два законопроекти щодо доповнення вітчизняного судоустрою судами військової юрисдикції: № 1896 та № 2557 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо утворення військових судів та окремих організаційних питань)», який був представлений до Верховної Ради 03.02.2016. Народні депутати Сергій Міщенко та Сергій Пашинський, які є авторами документів, зазначають, що реалізація ідеї знаходиться виключно у площині чинного законодавства – закону про судоустрій – і залежить лише від послідовного внесення змін в нормативні акти та процесуальні кодекси.[3]

Однак, необхідно прийняти окремий закон, який буде регулювати діяльність військових судів у мирний та воєнні часи відповідно, відводячи роль військовому суду – як спеціалізованому.

Підсумовуючи, можна звернути увагу на міжнародний досвід, військові суди успішно функціонують у майже 40 розвинутих країнах світу, у тому числі країнах-учасників Північноатлантичного альянсу, які мають власні збройні сили, це такі країни як: Великобританія, США, Бельгія, Швейцарія, Швеція, Канада, Іспанія, Ізраїль, Польща. Франція свого часу ліквідувала військові суди, але згодом це рішення було визнано помилковим, а систему військових судів було відновлено.[2]

Наприклад, відповідно до Кодексу військової юстиції Франції, а саме Статті L112–2, яка передбачає: під час війни можуть створюватися вій-

ськові трибунали для армій, якщо вони дислокуються або діють поза територією Республіки або на території останньої. Ці суди мають одну або кілька судових палат і слідчу палату. [4]

Також закон передбачає, якщо військовий суд у збройних силах не створено, справи, що стосуються військової юстиції, передаються до територіального суду у збройних силах. Декрет визначає компетентну юрисдикцію та військову владу, яка виконує судові повноваження. Після припинення діяльності військового суду у збройних силах справи, підсудні цьому суду, передаються до іншого суду на умовах, передбачених статтею L. 254–4. [4]

Таким, чином на прикладі Франції можна побудувати аналогічну військову судову систему, яка буде функціонувати як мирний, так і у військовий час.

Отже, військовий суд це найактуальніша тема на сьогодні, наша держава перебуває у непростому становищі, коли суди працюють не у всіх містах, деякі працюють нестабільно, через обстріли та відключення електроенергії. У таких умовах цивільні справи не можуть бути нормально вирішені, що казати за військовослужбовців, які потребують невід’ємної підтримки з боку держави, особливо у сфері правосуддя. Таким чином, цю проблему треба вирішувати рішуче, кардинально та швидко.

Список використаних джерел:

1. Без військових судів потрібного рівня ефективності правосуддя у військових формуваннях не досягти – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://yur-gazeta.com/interview/-bez-viyskovih-sudiv-potribnogo-rivnya-efektivnosti-pravosuddya-u-viyskovih-formuvannayah-ne-dosyagti.html>
2. Пахомов Володимир Васильович; Дегтяр Руслана Олександрівна. Військові суди. *Правові горизонти*, 2016, 2: 182–186.
3. Висоцька Г. Відновленню військових судів в Україні чинить опір сама... Конституція? [Електронний ресурс]. / Г. Висоцька. – Режим доступу: <http://zib.com.ua/ua/118588> –
4. Code de justice militaire (nouveau). – Режим доступу: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section_1c/LEGITEXT000006071360/LEGISCTA000006167329/

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права №1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янишен

Олена ШЕВЕРА

студентка 2 курсу 1 групи факультету
юстиції

Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ АДМІНІСТРАТИВНО- ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНІ

Згідно із законом України «Про культуру», культура – це сукупність матеріального і духовного надбання певної людської спільноти (етносу, нації), нагромадженого, закріпленого і збагаченого протягом тривалого періоду, що передається від покоління до покоління, включає всі види мистецтва, культурну спадщину, культурні цінності, науку, освіту та відображає рівень розвитку цієї спільноти (ст.1).

Нема сумніву у тому, що культура це важливий та досить недооцінений важіль впливу на сучасне суспільство. Російсько-український збройний конфлікт виніс конфігурацію культурної сфери та її регулювання на зовсім новий рівень. На рівні доктрини гібридної війни культура стає зброєю. Мова, традиції, апеляції до етносу та культурних надбань стали інструментами деструктивної пропаганди та «приватизувалися» окремою країною.

Саме тому зараз держава має опікуватися та застосовувати як вже існуючі, так і знаходити нові методи публічного адміністрування у сфері культури. Такі дії потрібні для того, щоб запобігти пропагандистським спекуляціям та створити всі умови для нового витку розвитку у культурній царині.

Але і до збройного конфлікту культурна сфера в Україні перестала бути пріоритетом державної політики та опинилася на периферії державних інтересів й стала засобом корупції. Останнім часом постала проблема розділу та розриву між «незалежною, вільною культурною діяльністю» та «офіційною, неадаптивною культурною сферою». Найвідомішим прикладом такого конфлікту наразі є резонансна справа реорганізації Національного Довженко-Центру, коли об'єктивно необґрунтованим наказом Державного агентства з питань кіно України всі

фільми та майно з колекції Центру мають бути передані державній установі «Науковий центр кінематографії України».

Довженко-Центр це єдиний в Україні член Міжнародної федерації кіноархівів (FIAF), діяльність Центру спрямована на популяризацію українських кінонадбань у світі і підтримку талановитих режисерів-початківців. Науковий центр кінематографії був створений за часів президентства Януковича і де-факто за 10 років існування не здійснював діяльності та не мав штату, тобто, іншими словами, був «фіктивною» організацією. Таким чином, зараз ми маємо приклад неадекватної реорганізації та фінансового забезпечення непотрібних організацій. До того ж розрізнені культурні заходи так і не склалися в єдину програму послідовного культурного розвитку.

Питання сучасної прогресивної державної культурної політики у країні повинно бути співзвучним положенням ст. 1 Конституції України про те, що вона є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава. Такі цінності є також і частиною культури Українського народу, що допомагають йому вистояти у протистоянні з ворогом.

Розбудова авторитетного та незалежного громадянського суспільства, яке стане рушійною основною силою державно-партнерських відносин з Урядом, неможлива без належного адміністративно-правового регулювання культурної сфери.

Така політика має бути продуманою та дієвою, зокрема забезпечувати інституційні, фінансові та правові умови; надавати певні ресурси для розвитку культурної сфери.

Питанням співвідношення культури та адміністративного права займалося чимало науковців. Зокрема воно порушувалося у наукових працях: Бублій М. П., Дідковської Т. В., Задихайло О. А., Зуй В. В., Ігнатченко І. Г., Місевич М. А., Мерзляк А. В., Огнарьова Є. С., Пережнюк Б. А., Якимець Ю. В. У більшості випадків науковці розкривали питання через дослідження певних аспектів публічного регулювання культури, не розкриваючи питань публічно-приватного партнерства у цій сфері, зокрема в умовах воєнного стану.

Підсумовуючи, неможна не помітити євроінтеграційний напрямок розвитку сучасної України, який на даному етапі зумовив визнання її статусу, як держави-кандидату на вступ до Європейського Союзу. Сучасне та актуальне адміністративне регулювання у сфері культури має допомогти сформувати національну культурну ідентичність у межах євро-

пейської спільноти через її багатовікові традиції і практики та спрямувати всі можливості для розкриття всіх можливостей багатогранної української культури на світовій арені.

Науковий керівник: Ігнатченко Ірина Георгіївна, кандидатка юридичних наук, кандидатка мистецтвознавства, доцентка, доцентка кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

ПОДАТКОВЕ ПРАВО

Ангеліна АНДРЕЄВА

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
господарсько-правовий факультет,
2 курс магістратури,
група 02-21м-02ємпп

ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДІВ УНИКНЕННЯ ПОДВІЙНОГО ОПОДАТКУВАННЯ

Економічний розвиток, зокрема залучення капіталу міжнародних транскорпорацій, постає одним із найбільших пріоритетів кожної країни. Наведена мета вимагає водночас реагування з боку міжнародних організацій та законодавців, – укладання конвенцій, модельних договорів, що стимулюють господарську діяльність, та їхньої імплементації у національних нормативно-правових актах. Оскільки основним чинником для початку ведення діяльності в тій чи іншій країні для представників бізнесу постає питання податкового тягаря, дане дослідження має на меті визначити основні способи уникнення одночасного оподаткування одного підприємства в країні його резидентства та в країні походження джерела доходу. За основу дослідження послуговують положення Модельної податкової конвенції Організації економічного співробітництва та розвитку про дохід та капітал від 21 листопада 2017 р. (далі – Модельна конвенція ОЕСР), які часто беруться до уваги урядами під час укладення та внесення змін до угод про уникнення подвійного оподаткування.

Проблема полягає у наявності двох концепцій в оподаткуванні – резидентства та джерела походження доходу. Якщо нерезидент повинен звітувати та оподатковувати дохід одержаний виключно в державі, де провадилася господарська діяльність, то резидент має вираховувати податкову базу з урахуванням доходу не лише в країні резидентства (стосується «юридичних осіб, які утворені та провадять свою діяльність відповідно до законодавства України», – п. 14.1.213 (а) ст. 14 ПКУ), але й в країнах, де він виключно генерує свої доходи, проте статусом резидентства не володіє. Так, відповідно до п. 13.1 ст. 13 ПКУ «доходи,

отримані резидентом України (крім фізичних осіб) з джерел за межами України, *враховуються* під час визначення його об'єкта та/або бази оподаткування у повному обсязі».

Оскільки наміри як країни джерела, так і країни резидентства оподаткувати один і той самий дохід призводять до подвійного податкового тягаря на платника, постає питання щодо можливих способів врахування вже сплаченого податку закордоном для резидентів. Як зазначається в п. 13.3 ст. 13 ПКУ, «доходи, отримані фізичною особою – резидентом з джерел походження за межами України, включаються до складу загального річного оподаткованого доходу, крім доходів, що не підлягають оподаткуванню в Україні відповідно до положень цього Кодексу чи міжнародного договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України». В наведеній статті йдеться саме про положення угод про уникнення подвійного оподаткування, що укладаються між двома країнами з урахуванням статей 23А та 23В Модельної конвенції ОЕСР, які безпосередньо регулюють методи зменшення тягаря подвійного оподаткування.

Конвенція пропонує наступний інструментарій для податкових органів під час визначення податкової бази для міжнародних транскорпорацій – звільнення та кредит. Згідно з ч. 1 ст. 23А Конвенції, «якщо резидент Договірної Держави отримує дохід, який може оподатковуватись у другій Договірній Державі відповідно до положень цієї Конвенції перша згадана Держава звільняє такий дохід від податку». Таким чином, Конвенція пропонує не враховувати дохід одержаний резидентом за межами країни резидентства, оскільки таке оподаткування закордоном вже відбулося. Прикладом застосування цього методу на практиці виступає положення ч. 1(а) ст. 23 Договору про уникнення подвійного оподаткування між Україною та Австрією від 16.10.1997 (остання ред. від 15.06.2020), в якому зазначається, що «якщо резидент Австрії одержує дохід, який згідно з положеннями цієї Конвенції може оподатковуватись в Україні, то Австрія звільняє цей дохід від оподаткування».

На протипагу звільненню метод кредиту, запропонований у ст. 23В Конвенції, послуговується своєрідною математичною формулою. Так, частина перша вищезгаданої статті зазначає, що «якщо резидент Договірної Держави отримує дохід, який може оподатковуватись у другій Договірній Державі відповідно до положень цієї Конвенції, перша згадана Держава дозволяє: а) як вирахування з податку на доходи цього

резидента суму, що дорівнює податку на доходи, сплаченому в цій другій Державі». Вищенаведене визначення дозволяє окреслити наступну формулу для вирахування податку до сплати. Загальний дохід платника податку в країні резидентства та країні джерела помножити на ставку податку в країні резидентства та вирахувати дохід резидента, одержаний в іншій державі ніж країна резидентства, помножений на ставку країни джерела. Приклад застосування такого методу можна віднайти в ч. 1(а) ст. 23 Договору про уникнення подвійного оподаткування між Україною та Бельгією від 16.10.1997 (остання ред. аналогічно від 15.06.2020). Стаття зазначає, що «з урахуванням положень законодавства України, що стосуються звільнення податку, сплаченого на території за межами України, на бельгійський податок, сплачуваний за законодавством Бельгії, ... на доходи з джерел, розташованих у Бельгії, буде робитися знижка у вигляді кредиту проти будь-якого українського податку, обчислюваного стосовно такого доходу».

Отже, Модельна конвенція ОЕСР пропонує два основні способи уникнення подвійного оподаткування, – виключення та кредит, що відносять своє відображення у мережі відповідних угод між Україною та зарубіжними державами. Вважаємо, що наведена тематика дослідження охоплює не лише теоретико-правове, але й практичне спрямування, та має враховуватися, в тому числі, правниками-консультантами під час надання юридичних послуг з податкового планування.

Науковий керівник: Овчаренко Анастасія Сергіївна, асистентка, кандидатка юридичних наук, кафедра фінансового права

Софія ІВАЩУК

Державний Податковий Університет

Здобувачка освіти III курсу

групи ПБ-20–3

Науково-навчального інституту права

ОПОДАТКУВАННЯ ФОП ПІД ЧАС ВІЙНИ

Актуальність обраної теми впливає безпосередньо із стану справ малого бізнесу, а саме ФОП, змін у законодавстві стосовно їхнього опо-

даткування та підтримки держави під час воєнних подій в Україні у 2022 році.

Метою даної роботи є розгляд змін щодо оподаткування ФОП та підтримки держави у сфері малого бізнесу під час воєнних подій в Україні у 2022 році.

Саме через збройну агресією РФ, введення воєнного стану в Україні та небезпеку для державної незалежності України, її територіальної цілісності багато фізичних осіб підприємців вимушено позакривали свій бізнес в Україні. Велика частка стали волонтерами або виїхали з країни за кордон для забезпечення безпеки собі та/або своїх рідних або ж перемістили свій бізнес на більш безпечні території України зараз з окупованих міст як Маріуполь, Херсон, Луганськ, Донецьк та потребують підтримки від держави.

Можливості залучати кошти на зовнішньому та внутрішньому ринках зменшилася. Держава наразі має забезпечувати як ніколи оборонну здатність країни, надавати захист та підтримку внутрішньо переміщеним особам, громадянам, що втратили роботу під час війни тощо.

Підтримка держави малого бізнесу наразі проявляється у тому, що з 1 квітня 2022 року стали діяти особливі правила ведення бізнесу, зокрема для ФОПів. Ці особливості будуть діяти з моменту їхнього введення та до припинення або скасування воєнного стану на території України, а саме до 31 грудня року, у якому припинено або скасовано воєнний стан.

Таким чином для підприємців 1 та 2 груп, що мають спрощену систему оподаткування, скасували сплату єдиного податку та внеску за себе та обов'язкове заповнення декларації платника єдиного податку [1]. Для ФОП 3 групи оподаткування стало можливим перейти на спрощену систему оподаткування, що складає 2% від доходу замість 5%. Також для ФОП дозволено не сплачувати ЄСВ за себе і за мобілізованих до Збройних сил України працівників [2].

Полегшенням стало те, що з 21 жовтня у застосунку Приват24 від ПриватБанку, який є державним банком України, підприємці тепер можуть сплачувати податки у ньому для фізосіб. Про це повідомив член правління банку Євген Заїграєв, така можливість з'явилась для всіх клієнтів ФОПів у оновленій версії найпопулярнішого в Україні мобільного додатку Приват24 і зазначив: «Ми продовжуємо розвиток максимально зручного сервісу для малого бізнесу в Приват24 для фізичних

осіб. Сьогодні ми зробили ще більш зручними бюджетні платежі прямо в середині звичного для всіх мобільного банку» [3].

Завдяки внесеним змінам до Податкового кодексу України, що зазначено конкретно у статті 165 цього кодексу, до загального місячного (річного) оподатковуваного доходу платника податку не включається сума благодійної допомоги, наданої благодійниками, зокрема благодійниками-фізичними особами, у порядку, визначеному Законом України від 05 липня 2012 року № 5073-VI «Про благодійну діяльність та благодійні організації», протягом дії правового режиму воєнного, надзвичайного стану на користь: учасників бойових дій – військовослужбовців, працівників підприємств, установ, організацій, сил цивільного захисту, які залучаються та беруть безпосередню участь у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації, а також фізичних осіб, які мешкають на території населених пунктів, де проводяться бойові дії, та/або які вимушено покинули місце проживання у зв'язку з проведенням бойових дій у таких населених пунктах[4].

Отже, законодавці, незважаючи на складнощі у період воєнного стану продовжують підтримувати малий бізнес в Україні. Таким чином ми бачимо, що тимчасово, на час збройної агресії рф, значно знизили податкове навантаження на ФОП, а саме: спростили сплату єдиного податку та інших бюджетних платежів, за допомогою нової функції у Приват24 це стало просто зробити підприємцям онлайн, й згідно змін для 1 та 2 групи ФОП скасували сплату єдиного податку та внеску за себе та можуть не заповнювати декларацію платника єдиного податку, для 3 групи ФОП надали можливість здійснити перехід на спрощену систему оподаткування, у податковому кодексі України благодійна діяльність підприємців, що означає, що суми благодійних допомог не будуть додаватися до їхнього місячного оподатковуваного доходу.

Список використаних джерел:

1. Особливості бюджетного процесу в умовах воєнного стану. Пресцентр ініціативи «Децентралізація». URL: <https://decentralization.gov.ua/news/14654>
2. Гришко Альона, Бетлій Олександра Податкові послаблення для парків, ФОПів та інших під час війни. Що залишити, а що переглянути?, 18.10.2022 р. *Економічна Правда*. Вокс Україна. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/10/18/692753/>

3. Шаповал Валентина. У «Приват24» з'явилася послуга для ФОПів: які є оновлення, 17.10.2022. *ProГроші*. URL: <https://progroshi.news/news/biznes/u-privat24-z-yavilasya-posluga-dlya-fopiv-yaki-ye-onovlennya-1253.html>
4. Податковий Кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

Науковий керівник: Діденко Людмила Вікторівна, кандидатка економічних наук,
доцент

Єлизавета ЧЕРНЕЦЬКА

Державний податковий університет
(м. Ірпінь)
студентка 4 курсу,

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОВЕДЕННЯ ПЕРЕВІРОК СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Війна коштує Україні багато коштів, які необхідні для забезпечення підтримання і відновлення інфраструктури країни. Підприємництво та бізнес повинні стабільно працювати в умовах воєнного стану. Створення чітких умов діяльності національного бізнесу є гарантією наповнення державного бюджету. Парламентом та урядом було запроваджено ряд ініціатив, спрямованих на підтримку підприємництва під час воєнного стану. Нові правила передбачають послаблення вимог щодо ведення бізнесу, доступне кредитування, можливості переміщень з територій, де ведуться активні бойові дії.

Відповідно, відбувається зменшення податкового тиску, спрощення та поліпшення податкових правил під час воєнного стану. Якщо під час дії воєнного стану в особи немає можливості своєчасно сплатити податки та збори, подати звітність (за винятком податкової), зареєструвати податкові та акцизні накладні тощо – вона звільняється від фінансової та адміністративної відповідальності. Таке звільнення поширюється як на фізичних, так і на юридичних осіб. Такі обов'язки необхідно виконати протягом 3 місяців після припинення або скасування воєнного стану.

Під час воєнного стану зупиняється перебіг строків, контроль за дотриманням яких покладено на податкові органи. Згідно зі змінами податкової перевірки не розпочинаються, а розпочаті перевірки зупиняються [1].

Фізичні особи – підприємці – платники єдиного податку першої та другої групи мають право не сплачувати єдиний податок. При цьому такими особами декларація платника єдиного податку – фізичної особи – підприємця не заповнюється за період, в якому відповідно до абзацу першого цього підпункту єдиний податок не сплачувався [2].

Варто зазначити, що на період воєнного стану дозволено здійснення позапланових заходів державного нагляду (контролю) в окремих сферах, а саме:

– за наявності загрози, що має значний негативний вплив на права, законні інтереси, життя та здоров'я людини, захист навколишнього природного середовища та забезпечення безпеки держави. З цією метою податкові органи наділяються повноваженнями щодо здійснення контролю у сфері ціноутворення на період воєнного, надзвичайного стану в межах проведення фактичних перевірок платників податків [3].

Особи, які беруть безпосередню участь у воєнних діях, звільняються від відповідальності за невиконання податкових обов'язків. Однак їх потрібно буде виконати протягом 1 місяця з дня закінчення дії наслідків, які унеможливили виконання таких обов'язків. Санкції за невикористання реєстраторів розрахункових операцій не застосовуються. Соціально значущі харчові продукти, лікарські засоби та медичні вироби, визначені Кабінетом Міністрів України, не оподатковуються ввізним митом [1].

Також звільняються від оподаткування митними платежами операції з ввезення товарів, кінцевим отримувачем яких визначено правоохоронні органи, Міністерство оборони України, ЗСУ, формування ТрО.

Отже, виконаний аналіз підтверджує, що економічна безпека досягається здійсненням єдиної державної політики, узгодженої, збалансованої, скоординованої системою заходів, адекватних внутрішнім та зовнішнім загрозам. Без вироблення єдиних державних законів забезпечення економічної безпеки неможливо. Правове регулювання підприємницької діяльності в Україні є основним завданням для підтримки стабільної економіки країни під час воєнного стану. Тому законодавчі рішення щодо проведення перевірок суб'єктів підприємницької

діяльності в умовах воєнного стану сприятиме зменшенню податкового тиску, спрощення та поліпшення податкових правил під час воєнного стану та розвитку підприємництва в Україні.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану» від 03.03.2022 р. № 2118-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text> (дата звернення 18.04.2022).
2. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо адміністрування окремих податків в період воєнного, надзвичайного стану» № 7234 (прийнято, але не опубліковано). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2173-20#Text> (дата звернення 19.04.2022).
3. Постанова КМУ «Про припинення заходів державного нагляду (контролю) і державного ринкового нагляду в умовах воєнного стану» від 13 березня 2022 р. № 303. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/303-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення 17.04.2022).
4. Закон України «Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни» від 03.03.2022 № 2115-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2115-20#Text> (дата звернення 19.04.2022).

Науковий керівник: Субіна Тетяна Володимирівна, к.ю.н, доцент кафедри публічного права, Державний податковий університет (м. Ірпінь).

ФІНАНСОВЕ ПРАВО

Тетяна ГЕРГУЛЕНКО

Національний юридичний університет
ім. Ярослава Мудрого,
факультет прокуратури, 3 курс, 9 група

МІЖНАРОДНИЙ ДОГОВІР ЯК ДЖЕРЕЛО ФІНАНСОВОГО ПРАВА

У сучасному світі глобалізації та всебічного міжнародного співробітництва в усіх сферах, у тому числі й у питаннях фінансового права, як ніколи постає проблема ефективного регулювання фінансових правовідносин шляхом міжнародно-правової регламентації. Угода між державами є важливим результатом всебічного співробітництва, за допомогою якого досягається узгодженість та компроміс суб'єктів міжнародного права у різних питаннях. Фінансове право не є винятком. Вагоме місце серед джерел даної галузі права посідають міжнародні договори, правове значення яких пропонуємо розглянути.

Про значимість міжнародного договору серед джерел фінансового права також наголошував Кучерявенко М. П. Науковець звертає увагу на те, що розвиток суспільних відносин, що відображає інтенсивні інтеграційні процеси, призводить до необхідності узгодження, взаємозв'язку національних податкових, фінансових систем, регулюючих їх правових механізмів. Укладаючи між собою міжнародні угоди і договори, встановлюючи взаємні права і обов'язки, фіксуючи норми права, яким сторони зобов'язалися підкорятися, держави передбачають урегулювати як існуючі відносини, так і свої взаємини в майбутньому.

Слушною є думка Вайцеховської О. Р., яка у своїй роботі зосередила увагу на тому, що «аналіз змісту міжнародних договорів, які прямо чи опосередковано спрямовані на регулювання фінансових відносин, дає підстави для їх класифікації на види за різними критеріями». Аналізуючи всю багатоманітність міжнародних договорів, що регулюють фінансові правовідносини, пропонуємо дослідити найбільш цікаві та змістовні критерії для класифікації міжнародних договорів як джерел фінансового права.

Залежно від того, наскільки предмет правового регулювання міжнародного договору стосується фінансової сфери, вони поділяються на: 1) міжнародні договори, норми яких повністю присвячені фінансовим питанням (наприклад, статuti міжнародних фінансових організацій); 2) міжнародні договори, норми яких частково або опосередковано спрямовані на регулювання міжнародних фінансових відносин (наприклад, договори про співробітництво та взаємну допомогу між державами, які окрім загальнополітичних питань, стосуються й економічного співробітництва). Даний критерій надає нам можливість виокремити договори, предметом яких є суто фінансово-правові правовідносини, а також ті, які регулюють питання фінансового права опосередковано.

Ще одним критерієм для класифікації договорів є саме суб'єктний склад. Вайцеховська О. Р. у своїй роботі також згадує про суб'єктів та зазначає, що: «За кількістю суб'єктів міжнародні договори поділяються на багатосторонні договори (статuti міжнародних фінансових організацій, конвенції з фінансових питань) та двосторонні (про уникнення подвійного оподаткування, про співробітництво між міністерствами фінансів двох країн та ін.). За територіальною поширеністю міжнародні договори бувають регіональні (наприклад, статут ЄБРР) та універсальні (наприклад, статут МВФ)»

Звертаючи увагу саме на специфічні ознаки міжнародних договорів, що регулюють економічні та фінансові відносини, можна дійти висновку, що характерною ознакою є наявність індивідуально-визначених міжнародних договорів у системі нормативно-правових регуляторів відносин. Такими договорами оформлюються конкретні угоди, переважно між двома визначеними країнами, про певні зобов'язання фінансового та економічного характеру. Наприклад, можемо навести угоди між країнами та міжнародними фінансовими організаціями, що містять умови надання кредитних коштів і строки погашення (приміром, Кредитна угода про Позичку на розвиток підприємств між Україною та Міжнародним банком реконструкції та розвитку від 11.07.1996 р.).

Але, незважаючи на важливе місце двосторонніх договорів, фінансово-правові відносини також значним чином регулюються багатосторонніми угодами. Таким договорам притаманна відносна стабільність нормативно-правових приписів, що забезпечує передбачуваність поведінки суб'єктів міжнародних фінансових правовідносин. Як зазначає Вайцеховська О. Р.: «Найбільш поширеними багатосторонніми догово-

рами виступають договори про валютні та платіжні союзи, які тісно пов'язані з регіональною економічною інтеграцією та регулюють її важливі аспекти (наприклад, Угода про створення Платіжного союзу держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав від 1994 р.)».

Отже, проаналізувавши критерії та класифікації міжнародних договорів, що регулюють фінансово-правові відносини, можна дійти висновку, що значення даного виду джерела права важко переоцінити з огляду на те, що поглиблення міждержавних зв'язків та співробітництва зумовлюють необхідність регулювання фінансових правовідносин шляхом узгодження волі та пошуком компромісів. А міжнародні договори і є цим втіленням взаєморозуміння суб'єктів міжнародного права у питаннях регулювання фінансово-правових правовідносин.

Список використаних джерел:

1. Кучерявенко Н. П. Курс налогового права: В 6 т. – Харьков: Легас, 2004. – Т. 2: Введение в теорию налогового права. – 600 с.
2. ВАЙЦЕХОВСЬКА, О. Р. МІЖНАРОДНІ ДОГОВОРИ ЯК ДЖЕРЕЛО МІЖНАРОДНОГО ФІНАНСОВОГО ПРАВА. *Правова держава*, 2021, 43: 185–194.

Науковий керівник: к. ю. н., доцентка кафедри фінансового права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Шульга Т. М.

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

Валерій БАРЖАК

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
господарсько-правовий факультет,
3 курс, 3 група

ОСОБЛИВОСТІ ЛІКВІДАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ У ПЕРІОД ВОЄННОГО ЧАСУ

Функціонування економіки країни залежить від ефективності діяльності суб'єктів господарювання на ринку. В період воєнного часу багато суб'єктів господарювання опинилися у важкому стані, що може спричинити велику кількість збанкрутілих підприємств.

Суб'єкти підприємницької діяльності з початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації на нашу суверенну державу утворюють господарський фронт. Наразі актуально з'ясувати підстави, через які суб'єкти господарювання можуть припинити своє існування як такі, а також нюанси воєнного часу, які вплинули на внесення змін до законодавства, норми якого регулюють функціонування підприємств та їх ліквідацію. Припинення суб'єкта господарювання здійснюється відповідно до закону – стаття 59 Господарського кодексу України (далі – ГКУ) гарантує всі не заборонені законом способи та можливі випадки ліквідації підприємств.

Частиною першою статті 6 Кодексу України з процедур банкрутства (далі – КУзПБ), а також статтею 212 ГКУ передбачено ліквідацію банкрута як одну із судових процедур, які застосовуються щодо боржника – юридичної особи [1]. Господарський суд може визнати боржника банкрутом та відкрити ліквідаційну процедуру у таких випадках:

- якщо зборами кредиторів у межах строку дії процедури розпорядження майном не прийнято жодного з рішень, передбачених статтею 49 КУзПБ;
- якщо процедура санації боржника припиняється достроково в разі невиконання умов плану санації, складеного за вимогами статті 51 КУзПБ, та/або в разі невиконання поточних зобов'язань боржника;
- якщо збори кредиторів не схвалили зміни до плану санації боржника;

- у разі закінчення строків процедури санації, передбачених планом санації, та за умови відсутності клопотання зборів кредиторів про продовження строків процедури санації у зв'язку із схваленням відповідних змін до плану санації.

Стаття 191 Цивільного кодексу України визначає підприємство як єдиний майновий комплекс, серед основних характеристик якого Т. І. Швидка виокремила такі:

- сукупність взаємопов'язаного майна, що використовується за відповідним призначенням;
- використання єдиного майнового комплексу для здійснення підприємницької діяльності;
- поширення на єдиний майновий комплекс режиму нерухомої речі [2, с. 67].

У разі відкриття господарським судом ліквідаційної процедури таке майно може бути включено до ліквідаційної маси, що регламентується частиною другою статті 213 ГКУ та формується відповідно до статті 62 КУЗПБ ліквідатором.

Сторона деривативного контракту, правочину щодо фінансових інструментів, правочину щодо валютних цінностей, сторона товарної операції, якою є боржник, за п. 1 ч. 1 статті 39 Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» є неплатоспроможною у разі набрання щодо такої сторони законної сили рішенням господарського суду, а саме ухвалою про відкриття провадження у справі про банкрутство або ухвалою про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи – підприємця або фізичної особи, яка не є підприємцем [3]. Частина шоста статті 40 цього Закону містить посилання на КУЗПБ з приводу особливостей проведення ліквідаційного нетінгу щодо зобов'язань юридичних осіб (крім банків), які є сторонами угоди щодо ліквідаційного нетінгу та щодо яких відкрито провадження у справі про банкрутство.

Найявний ризик того, що підприємство може бути ліквідовано, оскільки за юридичною адресою знаходиться на тимчасово окупованій території (далі – ТОТ). Власники цих підприємств вимушені продавати свій бізнес, переоформляти його на юридичну адресу, що знаходиться на території, підконтрольній Збройним силам України, та вчиняти інші не заборонені законом дії щодо збереження можливості одержання прибутку, бо за невчинення перелічених дій таких підприємців можуть при-

тягнути до кримінальної відповідальності, а з боку окупаційної влади підприємства підлягатимуть «націоналізації на користь республік». Це означає, що якщо підприємець переоформить юридичну адресу свого суб'єкта господарювання, що залишився на ТОТ, на таку, що знаходиться на підконтрольній українському урядові території, то буде нікчемним факт про нібито націоналізацію підприємства, адже за українськими законами останнє визнається об'єктом саме приватної власності.

У ході розкриття другого випадку ліквідації підприємства постає питання про кваліфікацію злочину, за який можуть притягнути до кримінальної відповідальності підприємців. Так, у цьому випадку спостерігається колізія законодавства, а саме зіткнення ч. 4 ст. 111¹ та ст. 258⁵ Кримінального кодексу України (далі – ККУ). Така колізія вирішується таким чином: завжди повинна застосовуватися та норма, яка охоплює з найбільшою повнотою всі фактичні ознаки вчиненого діяння [4, с. 112]. Поняття фінансування тероризму (ст. 258⁵ ККУ) ширше за поняття провадження господарської діяльності у взаємодії з незаконними органами влади (ч. 4 ст. 111¹ ККУ), а тому є ризик отримати повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого статтею 258⁵ ККУ.

Третім випадком можливої ліквідації підприємства є повна руйнація останнього внаслідок бойових дій, причому за умови, що воно не підлягатиме відновленню. Натомість зруйноване або пошкоджене підприємство можна відновити за гарантією, визначеною пп. 18 пункту другого Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України (далі – КМУ) від 20 березня 2022 р. № 326, а також пунктами 2¹ та 5 Порядку виконання невідкладних робіт щодо ліквідації наслідків збройної агресії Російської Федерації, пов'язаних із пошкодженням будівель та споруд, затвердженого Постановою КМУ від 19 квітня 2022 р. № 473.

Сьогодні важливо підтримати економіку нашої держави, над чим працюють і підприємці, і громадяни, які не є підприємцями, й іноземні інвестори. Великі та малі внески в нашу державу мають високе значення як для теперішньої, так і для післявоєнної відбудови України. Провідну роль у процесах відновлення виконує уряд, у повноваження якого входять і програми допомоги підприємцям та працівникам, що втратили або змінили місце роботи. Хоча норми КУзПБ не зазнали змін з 24 лютого

2022 року, проте редакція 12 січня є актуальною й досі, й тому порядок ліквідаційної процедури в рамках провадження у справі про банкрутство є ідентичним довоєнному.

Науковий керівник: д.ю.н., доцентка, доцентка кафедри господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Швидка Т. І.

Список використаних джерел:

1. Кодекс України з процедур банкрутства: Закон України від 18.10.2018 р. ВВР. 2019. № 19. Ст. 74.
2. Правове регулювання відносин неспроможності та банкрутства : навч. посіб. / Т. І. Швидка ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2022. 134 с.
3. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: Закон України від 23.02.2006 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 31. Ст. 268.
4. Ус О. В. Кваліфікація злочину при конкуренції кримінально-правових норм, частини та цілого. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019. Серія Право. Вип. 55. Том 2. С. 110–114.

Лілія БУЛКО

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Факультет прокуратури, 4 курс, 17
група

ОСОБЛИВОСТІ НЕДОБРОСОВІСНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ

На сучасному етапі розвитку економіки України захист від недобросовісної конкуренції є актуальним як ніколи. Адже наша країна є країною в якій шанується гідність, честь та ділова репутація, а у підприємстві – здорова конкуренція, тобто там немає місця монополізму в господарській діяльності.

Господарський кодекс України (далі – ГК України) містить два визначення поняття «недобросовісна конкуренція». Згідно з ч. 1 ст. 32 ГК України недобросовісною конкуренцією є будь-які дії у конкуренції, що суперечать правилам, торговим та іншим чесним звичаям у підприємницькій діяльності. І водночас ч. 2 ст. 32 ГК України зазначає, що недо-

бросовісною конкуренцією є неправомірне використання ділової репутації суб'єкта господарювання, створення перешкод суб'єктам господарювання у процесі конкуренції та досягнення неправомірних переваг у конкуренції, неправомірне збирання, розголошення та використання комерційної таємниці, а також інші дії, що кваліфікуються відповідно до частини першої цієї статті [1].

Серед основних методів недобросовісної конкуренції виділяють: економічне (промислове) шпигунство, підробку продукції конкурентів, підкуп і шантаж, обдурювання споживачів, махінації з діловою звітністю, валютні махінації, приховування дефектів тощо [2]. Крім того, в умовах розвитку глобалізації та прагнення України до інтеграції в європейські економічні структури питання захисту від недобросовісної конкуренції та конкурентної політики в цілому набуває нового змісту. Уповноваженими органами, які здійснюють захист від недобросовісної конкуренції, є суди України, Антимонопольний комітет та правоохоронні органи. Слід зазначити, що на рівні держави методи захисту від недобросовісної конкуренції можуть використовуватися, в першу чергу, Антимонопольним комітетом України.

Згідно зі ст. 37 ГК України вчинення дій, визначених як недобросовісна конкуренція, зумовлює адміністративну, цивільну чи кримінальну відповідальність винних осіб суб'єктів господарювання у випадках передбачених законом [1].

Захист конкуренції у сфері економічних відносин забезпечується різними способами, у тому числі заходами правого впливу в рамках юридичної відповідальності, що є предметом окремого дослідження.

Якщо звернутися до позитивного досвіду зарубіжного країн, то слід відзначити, що, наприклад, у Польщі після вступу до Європейського Союзу відбулась гармонізація антимонопольного законодавства цієї країни з нормами ЄС, а новий антимонопольний орган почав діяти в рамках Європейської конкурентної мережі (ECN). Відповідно ж до Регламенту комісії (ЄС) No 802/2004 від 07.04.2004 р. щодо контролю за концентрацією суб'єктів господарювання Європейська Комісія має право проводити розслідування концентрації у «Вимірі Союзу». У зв'язку з цим у Польщі 16 лютого 2007 року був прийнятий новий Закон «Про захист конкуренції і прав споживачів» [3].

Отже, конкуренція як добросовісна, так і недобросовісна є необхідною умовою підприємницької діяльності в суспільстві, а отже і ринкової

економіки, заснованої на товарному виробництві й у публічних закупівлях, в умовах якої суб'єкт господарювання має успішно вести справи шляхом наповнення ринка новим товаром і послугами з подальшим пониженням ціни за одиницю товару. Захист інтересів споживачів є одним з головних наслідків боротьби з недобросовісною конкуренцією, оскільки саме кінцевий споживач у підсумку відчуває на собі ефективність функціонування економіки та наслідки недобросовісної конкуренції.

Список використаних джерел:

1. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. №436-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18, № 19–20, № 21–22, ст.144.
2. Бойко А. Методи захисту від недобросовісної конкуренції. URL: <http://www.conf-cv.at.ua/forum/12-27-1>
3. Про контроль за концентрацією суб'єктів господарювання: Регламент Комісії ЄС № 802/2004 від 07.04.04 р., з імплементацію Регламенту Ради (ЄС) № 139/2004. Офіційний вісник Європейського Союзу. 2004. № 133/1. С. 4–9.

Владислав ДУДКА

Державний податковий університет
студент 4 курсу, ННІ права,

ЗДІЙСНЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

24 лютого 2022 року Президент України Володимир Зеленський ввів воєнний стан в Україні [1]. Таке рішення ухвалено у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України та на підставі пропозиції Ради національної безпеки й оборони відповідно до українського законодавства. Україна продовжує своє героїчне протистояння російському вторгненню. Водночас в умовах воєнного стану критично важливим є забезпечення належного та безперервного функціонування діяльності суб'єктів господарювання.

Кабінет Міністрів установив, що у період воєнного стану право на провадження господарської діяльності може набуватися суб'єктами господарювання на підставі подання до Міністерства економіки України,

а суб'єктами господарювання, що здійснюють охоронну діяльність, – до Міністерства внутрішніх справ України, декларації про провадження господарської діяльності [2].

Необхідним є розглянути дану декларацію про провадження господарської діяльності. Декларація може бути подана за вибором суб'єкта господарювання незалежно від задекларованого (зарєєстрованого) місцезнаходження (місця проживання), місця провадження господарської діяльності або місцезнаходження відповідного об'єкта: в електронній формі – через Єдиний державний веб-портал електронних послуг, зокрема засобами мобільного додатку Порталу; у паперовій формі – через центр надання адміністративних послуг, подана особисто суб'єктом господарювання або уповноваженою особою, надіслана поштою [2].

Декларація подається до органів ліцензування, дозвільних органів та суб'єктів надання публічних (електронних публічних) послуг (далі – «уповноважені органи») безоплатно та повинна містити такі відомості [2]:

- відомості про суб'єкта господарювання
- відомості про фактичну адресу (адреси) провадження господарської діяльності
- назва виду господарської діяльності/частини виду господарської діяльності, який провадиться суб'єктом господарювання, або інформація щодо змін, які вносяться до дозвільного документа
 - назва дозвільного документа на заміну якого подана декларація або до якого декларацією вносяться зміни (може стосуватись одночасно кількох документів)
 - відмітка про те, що суб'єкт господарювання ознайомлений з вимогами законодавства, якими встановлено вичерпний перелік вимог до провадження господарської діяльності, що підлягає ліцензуванню, отриманню документа дозвільного характеру, іншого результату надання публічної послуги, на заміну якого подана декларація, та зобов'язується їх виконувати

При цьому додатком 2 до Постанови визначено перелік видів господарської діяльності, які не можуть провадитися на підставі подання декларації в умовах воєнного стану.

Також, Постановою визначено, що суб'єкти господарювання, які набули право на провадження господарської діяльності на підставі декла-

рації, у разі відсутності відповідних дозвільних документів (документи дозвільного характеру, ліцензії та/або інші результати надання публічних послуг), невідкладно, але не пізніше одного місяця після припинення чи скасування воєнного стану звертаються до відповідних органів ліцензування, дозвільних органів та суб'єктів надання публічних (електронних публічних) послуг і отримують відповідні дозвільні документи в порядку, строки та на умовах, передбачених законодавством, без зупинення (припинення) їх діяльності.

Крім цього, на період воєнного стану зупиняється перебіг строків звернення за отриманням публічних послуг, визначених законодавством. З дня припинення чи скасування воєнного стану перебіг зазначених строків продовжується з урахуванням часу, що минув до їх зупинення.

Строки дії діючих строкових ліцензій та документів дозвільного характеру автоматично продовжуються на період воєнного стану [3].

Отже, виконаний аналіз підтверджує, що господарська безпека досягається здійсненням єдиної державної політики, узгодженої, збалансованої, скоординованої системою заходів, адекватних внутрішнім та зовнішнім загрозам. Без вироблення єдиних державних законів забезпечення господарської безпеки неможливо. Правове регулювання господарської діяльності в Україні є одним із основних завдань для підтримки стабільної економіки країни під час війни.

Список використаних джерел:

1. Про ведення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення 26.04.2022)
2. Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану: Постанова КМУ від 18.03.2022 № 314 (дата звернення 26.10.2022)
3. Декларування господарської діяльності під час воєнного стану. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/deklaruvannya-gospodarskoyi-diyalnosti-pid-chas-voennogo-stanu.html>

Науковий керівник: Бондарчук Оксана Іванівна, канд. юрид. наук, доцент кафедри господарського права та процесу Державний податковий університет

Софія ЖУКОВСЬКА

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студентка 3 курсу господарського-
правового факультету

БАНКРУТСТВО ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: ЯК ВІДШУКАТИ ПОЗИТИВ В ПРОЦЕДУРІ

В умовах воєнного стану важко переоцінити важливість стабілізації спеціалістів у сфері банкрутства вважають, що про захист бізнесу під час воєнного стану варто говорити і знаходити різні альтернативи розв'язання даного питання, підходи і методи за допомогою процедур банкрутства юридичних осіб та санації.

Після початку війни підприємства або закрилися зовсім, або перебувають на окупованій території, а деяка частка підприємств фактично зруйнована у зв'язку з руйнацією інфраструктури України внаслідок обстрілів. Дана проблема містить в собі ті моменти, які важливо не пропустити задля коректного вирішення її у майбутньому. Для цього в першу чергу треба розуміти чи взагалі на даний період часу є важливою процедура банкрутства. Якщо проаналізувати статистичні дані Міністерства фінансів, то за час повномасштабного вторгнення, господарськими судами все одно було в Україні відкрито 76 справ про банкрутство боржників, 35 справ з яких – щодо неплатоспроможності фізичних осіб. Лише по відношенню до одного боржника розпочато процедуру санації. Цифри невеликих масштабів, але вони хоча б створюють реальну картину того, як економічний клімат у країні відтепер вплинув на бізнес.

Загалом, якщо проаналізувати, то під час воєнного стану в Україні продовжують діяти все таки загальні правила поведінки, встановлені Кодексом з процедур банкрутства та Законом України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» і поки що ніяких змін щодо реалізації процедури банкрутства не відбулося.

Більша частина обов'язків при цьому належить директорам, бо вони мають протягом періоду скликати збори власників, якщо у компанії впа-ла вартість чистих активів і відповідно вже подати заяву про банкрутство

до господарського суду за місцем знаходження компанії, якщо в цьому є потреба.

Взагалі, процедура банкрутства відкриває різні можливості для боржників та кредиторів. Для боржників це в основному вдосконалення власного фінансово-господарського становища і можливість вийти з господарських відносин, якщо модель функціонування виявилася неефективною.

Досліджуючи проблеми ефективності реалізації законодавства про банкрутство фізичних осіб, варто зробити спробу систематизувати такі проблеми у відповідні групи, що надасть змогу більш структурно уявити їх картину та більш ефективно визначити можливі шляхи їх подолання. Зважаючи на велику кількість нагальних проблем щодо реалізації правових норм, які врегульовують процедуру банкрутства, очевидно, що таких класифікацій може бути декілька. Зокрема, вважаємо за доцільне виділити загальні та спеціальні проблеми реалізації норм врегульовуючих процедуру банкрутства юридичних осіб. До спеціальних проблем реалізації зазначених норм можна віднести власне проблеми реалізації положень Кодексу України з процедур банкрутства (далі Кодекс), в той же час загальні проблеми передбачають неефективні норми права, якими врегульовуються ті чи інші питання процедури банкрутства юридичних осіб, але які містяться не у Кодексі, а інших законодавчих актах, зокрема: Господарському кодексі, Господарському процесуальному Кодексі, Законі України «Про іпотеку», тощо.

В свою чергу, загальні і спеціальні норми можна поділити на матеріальні і процесуальні. Під матеріальними розуміємо в більшості своїй норми власне Кодексу, які містять підходи до визначення тих чи інших спеціальних понять, що використовуються в процедурі банкрутства. Процесуальні норми встановлюють зміст та порядок процедурних дій в процесі визнання юридичної особи банкрутом, в тому числі, і в господарських судах.

Варто звернути увагу, що дані узагальнення не носять суто теоретичний характер, а є важливими з точки зору адаптації правового регулювання до умов війни за допомогою системного підходу, а не фрагментарно, як пропонується у законопроекті № 7442, яким передбачено внесення змін лише до Кодексу України з процедур банкрутства, що не вирішує багатьох інших проблем правового регулювання процедури банкрутства юридичних осіб.

Отже, ефективність правового регулювання процедури банкрутства юридичної особи на пряму залежить від реальних умов за яких реалізуються зазначені норми та їх відповідності даним умовам, зокрема умовам військового стану. Це зумовлює нагальну потребу внесення змін у законодавство, але змін не вибіркових, а системних і цілісних. Для вироблення і узагальнення таких змін потрібен системний підхід. Ефективним засобом вважаю вироблення відповідних класифікацій проблем, що дозволить обрати оптимальні і комплексні шляхи їх подолання. Зважаючи на актуальність досліджуваного питання та неможливості проведення більш глибокого аналізу в межах даного дослідження, вважаю, що питання потребує подальших наукових дискусій і обговорень економічного сектору держави, основою якого є підприємництво, питома вага якого реалізується юридичними особами.

Список використаних джерел:

1. Тараконич Т. І. Ефективність правового регулювання. URL:http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/8235/T_arakhonych_Efektyvnist.pdf (дата звернення 26.07.2022)
2. Михалков Т. Як відшукати позитив у процедурі банкрутства навіть під час воєнного стану. URL: <https://zib.com.ua/ua/151903.html> (дата звернення 26.07.2022)
3. Хомко С. В. Банкрутство юридичних осіб під час війни. URL: <https://dominanta-law.com/bankrutstvo-yurydychnykh-osib-pid-chas-viiny> (дата звернення 26.07.2022)
4. VII Форум із реструктуризації та банкрутства: чинне законодавство потребує змін для розгляду справ про банкрутство в умовах війни та в поствоєнний період. URL: <https://pravo.ua/viiiforum-iz-restrukturyzatsii-ta-bankrutstva-diiuche-zakonodavstvopotrebuie-zmin-dlia-rozhliadu-sprav-pro-bankrutstvo-v-umovakh-viinyta-na-post-voiennyi-period/> (дата звернення 26.07.2022)
5. Про внесення змін до Кодексу України з процедур банкрутства щодо застосування процедур банкрутства у період дії воєнного стану: Проект Закону України від від 07.06.2022 р. № 7442. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39710> (дата звернення 26.07.2022)

Науковий керівник: Швидка Т. І., доктор юридичних наук, доцент, доцент кафедри господарського права

Вікторія ПОПОВИЧ

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
факультет прокуратури, 4 курс, 16
група

ПРАВОВА ПРИРОДА ТА ПОНЯТТЯ ФРАНЧАЙЗИНГУ

Вперше франчайзинг почав зароджуватися в 50-х – 60-х роках XIX століття в США. Унікальність франчайзингу полягала в тому, що він за дуже короткий термін допоміг збільшити кількість продажів швейних машин Zinger. І пізніше ця фірма організувала комерційні системи франчайзингу. Надалі, франчайзинг почав діяти і в сфері обслуговування – в американських ресторанах «фаст-фуду».

В Європі ж він почав зароджуватися вже пізніше – у 80-х роках і його поняття було вперше визначено у Регламенті Комісії (ЄС) у 1988 році. Так, спираючись на цей акт, франчайзингова угода означає угоду, за якою одна сторона, франчайзер, надає іншій стороні, франчайзі, в обмін на пряму або непряму фінансову винагороду, право на використання франшизи з метою збуту певних типів товарів та / або послуг. На той час це було єдине і найбільш повне визначення такої угоди.

Варто відмітити, що в українському законодавстві безпосередньо поняття франчайзингу не закріплене. Але, в нашому законодавстві використовується найбільш близьке до цього поняття – договір комерційної концесії. Воно закріплене в 76 главі Цивільного кодексу України [1] та главі 36 Господарського кодексу України [2]. Так, визначено що за договором комерційної концесії одна сторона (правоволоділець) зобов'язується надати другій стороні (користувачеві) за плату право користування відповідно до її вимог комплексом належних цій стороні прав (право на використання об'єктів права інтелектуальної власності – торговельних марок, промислових зразків, винаходів, творів, комерційних таємниць тощо; комерційного досвіду та ділової репутації) з метою виготовлення та (або) продажу певного виду товару та (або) надання послуг.

На сьогодні, розвиток франчайзингу не зупинився. Він почав застосовуватися і функціонувати в багатьох сферах: фотопослуги («Kodak», «Fuji» та інші), туризм і готельне господарство («Holiday Inn», «Sheraton» та інші), ресторани і закусочні («McDonald's», «Pizza Hut», «Baskin Robins», «Pizza Celentano», «Картопляна хата» та інші), індустрія без-

алкогольних напоїв («7UP», «Coca-cola», «Pepsi») та інші), стоматологія, автосервіс, будівельні фірми, бухгалтерські, юридичні, аудиторські, торгівельні послуги тощо.

Договір франчайзингу є досить універсальним, оскільки може містити у собі навіть елементи договору купівлі-продажу, постачання, оренди (лізингу), та інших договорів, які при цьому не змінюють правового змісту франчайзингових відносин, не є кваліфікуючими і не відіграють визначальної ролі.

Метою франчайзингу є розширення без вкладання додаткових власних коштів ринку збуту товарів і послуг через створювані франчайзерами підприємства, що входять до франчайзингової мережі, та можливість франчайзі без додаткових ризиків започаткувати власну справу, використовуючи при цьому авторитет та досвід франчайзера.

Серед основних переваг франчайзингу поміж інших правових договорів є:

1. Користувачам не обов'язково мати досвід чи вміння у сфері здійснення певної господарської діяльності;
2. користувачам не потрібно мати великий капітал;
3. досить малий ризик банкрутства суб'єктів господарювання;
4. користувач безпосередньо використовує наслідки дослідницької діяльності праволодільця.

Проте, поміж переваг, можна виділити і певні недоліки:

1. користувачу потрібно вносити певну плату за договором;
2. обмеження свободи користувача стосовно території на якій він має право здійснювати передбачену діяльність;
3. діяльність будь-якої франчайзингової системи базується на принципах і стандартах, що є об'єктами інтелектуальної власності праволодільця і являють собою комерційну таємницю.

Як висновок, не зважаючи на певні мінуси франчайзингу, цей вид договору залишається досить популярним та пріоритетним серед суб'єктів господарювання поміж інших договорів. Оскільки навіть не маючи достатніх навичок чи великого капіталу, за короткий час можна створити та грамотно розвинути власний бізнес.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 №435-IV. *Законодавство України*: база даних / Верхов. Рада України. Дата оновлен-

ня: 10.10.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 04.11.2022).

2. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 №436-IV. *Законодавство України*: база даних / Верхов. Рада України. Дата оновлення: 19.08.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 04.11.2022).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права №1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янишен

Анна ХОМ'ЯК

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студентка 4 курсу 13 групи, факультету
прокуратури

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО РЕЖИМУ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Господарський кодекс України (далі – ГК) окрім порядку і загальних правил здійснення господарської діяльності містить правила здійснення такої діяльності у спеціальних режимах господарювання. ГКУ вперше у праві України запроваджує поняття «спеціальний режим господарювання». Самої дефініції нормативно-правовий акт не містить, проте у розділі VIII передбачений вичерпний перелік видів спеціальних режимів господарювання. Спеціальний режим господарювання – це інститут господарського законодавства, що означає особливий порядок здійснення господарської діяльності на визначеній території або в певній галузі економіки, який відрізняється від загального режиму господарської діяльності, передбаченого законодавством. Спеціальний режим господарювання поділяється на декілька видів. Одним з різновидів спеціального режиму є порядок здійснення господарської діяльності в умовах воєнного стану. Ст.417 ГК, яка регулює порядок його здійснення, не

встановлює умови запровадження цього режиму, порядок його дії, перелік засобів державного регулювання, а лише відсилає до закону про оборону України, інших законодавчих актів щодо забезпечення обороноздатності держави та законодавства про режим воєнного стану. Так, відповідно до закону «Про правовий режим воєнного стану», воєнний стан визначається як особливий правовий режим, що вводить в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки України. І в вищезазначеному законі також не містяться норми щодо господарської діяльності та введення спеціального режиму господарювання за часів введення такого стану.

Таке правове закріплення та фрагментарне регулювання спеціального режиму господарювання в умовах воєнного стану і викликало необхідність в проведенні цього дослідження. У цілому проблемі спеціальних режимів господарювання свої роботи присвятили такі науковці як Бобкова А. Г., Крупа Л. В., Матвєєва А. В., Вакім В. Е., Зименкова Р. І. Проте, враховуючи важкі воєнні умови сьогодення та переорієнтацію економіки, є потреба у переосмисленні підходів до правового регулювання господарської діяльності.

Законодавець у ГКУ перелік спеціальних режимів господарювання умовно поділив на два типи. Глава 39 та 40 регулює Концесії та Вільні економічні зони, а глава 41, яка називається «Інші види спеціальних режимів господарської діяльності», регулює решту – сім спеціальних режимів. Тобто таким розміщенням нормотворець розрізняє спеціальний правовий режим галузевого та загального типу. Останній визначає порядок здійснення всіх видів господарської діяльності, зазначеної в розділі VIII ГКУ. А галузевий спеціальний режим господарювання, серед яких і режим господарської діяльності в умовах воєнного стану, стосується окремих галузей економіки, визначених законом як таких, що потребують стабілізації з боку держави. Проте на сьогодні, в умовах воєнного стану Кабінет Міністрів України та Верховна Рада України прийняли низку нормативно-правових актів,

які регулюють здійснення господарської діяльності у період воєнного стану. Одним з таких документів є Постанова КМУ від 18.03.2022 № 314 «Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану», у якій зазначається, що у період воєнного стану право на провадження господарської діяльності може набуватися суб'єктами господарювання на підставі подання до Міністерства економіки України, а суб'єктами господарювання, що здійснюють охоронну діяльність – до Міністерства внутрішніх справ України декларації про провадження господарської діяльності. При цьому у додатку 1 до Постанови визначено перелік відомостей, які вносяться до такої декларації, а у додатку 2 сформульовано перелік видів господарської діяльності, які не можуть провадитися на підставі подання декларації. До нового можна також віднести зміни пов'язані з проведенням державного контролю господарської діяльності в умовах воєнного стану, видачою ліцензій та дозволів, зміни в порядку оподаткування та проведенні реєстраційних дій тощо. З вище зазначеного зрозуміло, що норми, які стосуються господарської діяльності, яка проводиться в умовах воєнного стану, наразі розкидані по різних законах та підзаконних актах. Це призводить до виникнення проблем у використанні положень на практиці.

Отже, є всі підстави зробити наступний висновок: для правильного використання норм, що регулюють господарську діяльність в умовах воєнного стану, необхідно удосконалити законодавство. Яким чином? По-перше, систематизувати загальні положення щодо спеціального режиму господарювання в умовах воєнного стану в окремий нормативно-правовий акт, який містив би актуальні цьогорічні зміни. По-друге, у ГКУ ввести дефініцію поняття «спеціальний режим господарювання», закріпити мету, цілі, порядок та принципи функціонування кожного режиму. По-третє, усунути колізії, прогалини та виключити «мертві» норми для ефективного застосування спеціальних режимів господарювання, зокрема спеціального режиму в умовах воєнного стану.

Науковий керівник: кандидатка юридичних наук, асистентка кафедри господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Кудрявцева Вікторія Вікторівна.

Катерина ЧЕЧКІНА

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
факультет прокуратури, 4 курс,
19 група

ПІДСТАВИ ЗАСТОСУВАННЯ ШТРАФНИХ САНКЦІЙ У СФЕРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Питання підстав застосування штрафних санкцій у сфері господарювання завжди були, є і будуть актуальними. Так як таке питання ґрунтується на загальних положеннях застосування господарсько-правової відповідальності, то на законодавчому рівні підстави господарсько-правової відповідальності встановлено в Господарському кодексі України (далі – ГК України) [1] та Цивільному кодексі України (далі – ЦК України) [2].

Під застосуванням правових норм розуміють установлення юридично значущих фактів і пошук правової норми, яку належить застосувати до них; перевірку достовірності й правильності тексту, визначення меж дії та юридичної сили правової норми; з'ясування змісту (тлумачення) правової норми; прийняття рішення у справі; оформлення рішення в акті застосування правових норм.

Загалом до підстав застосування штрафних санкцій як однієї з форм господарсько-правової відповідальності традиційно зараховують правові та фактичні. З аналізу норм законодавства України й доктринальних положень випливає, що наявність правової підстави свідчить про те, що штрафні санкції можуть застосовуватися на підставі відповідних норм ГК України, ЦК України та інших законів України. Фактичною ж підставою застосування штрафних санкцій, відповідно до ч. 1 ст. 230 ГК України, є як порушення правил здійснення господарської діяльності учасником господарських відносин, так і невиконання або неналежне виконання ним господарського зобов'язання.

З аналізу норм ГК України вбачається, що за порушення правил здійснення господарської діяльності можуть застосовуватися штрафні санкції відповідно до ст. 230 ГК України або адміністративно-господарські санкції відповідно до ст. 238 ГК України.

Ці норми містять однакову назву господарського правопорушення – «порушення правил здійснення господарської діяльності», тому актуальним є встановлення конкретного виду санкцій, який необхідно застосувати за таке господарське порушення. Відрізнити, які саме санкції потрібно застосувати за «порушення правил здійснення господарської діяльності» та як їх правильно розмежовувати під час застосування, можна за такими критеріями:

1) за спеціальним суб'єктом застосування (штрафні санкції застосовуються за ініціативою учасників господарських відносин, а адміністративно-господарські санкції – уповноваженими органами державної влади чи органами місцевого самоврядування);

2) залежно від фонду надходження коштів (штрафні санкції стягуються в дохід бюджетів учасників господарських відносин, а адміністративно-господарський штраф – у дохід державного або місцевого бюджетів);

3) за правовою природою відносин (штрафні санкції застосовуються за порушення договірних господарських зобов'язань (між сторонами укладено договір), а адміністративно-господарські санкції – за порушення тих правил здійснення господарської діяльності, які встановлені законодавством України);

4) за відповідним суб'єктом відповідальності (штрафні санкції застосовуються до всіх учасників господарських відносин, а адміністративно-господарські санкції – тільки до суб'єктів господарювання) [3].

Для дослідження фактичних підстав застосування штрафних санкцій, а саме невиконання або неналежного виконання господарського зобов'язання, має значення з'ясування суті господарського зобов'язання.

Відповідно до ст. 173 ГК України, господарським визнається зобов'язання, що виникає між суб'єктом господарювання та іншим учасником (учасниками) відносин у сфері господарювання з підстав, передбачених ГК України, в силу якого один суб'єкт (зобов'язана сторона, у тому числі боржник) зобов'язаний учинити певну дію господарського чи управлінсько-господарського характеру на користь іншого суб'єкта (виконати роботу, передати майно, сплатити гроші, надати інформацію тощо) або утриматися від певних дій, а інший суб'єкт (управнена сторона, у тому числі кредитор) має право вимагати від зобов'язаної сторони виконання її обов'язку. Тобто загальновідомим є, що термін «господарське зобов'язання» має наповнення з таких елементів: відповідний суб'єктний склад, сфера господарювання, виникнення обов'язку на ко-

ристь іншого суб'єкта у вигляді вчинення або утримання від учинення певних дій і виникнення в іншій стороні права вимагати виконання обов'язку.

Отже, законодавством передбачено дві підстави застосування штрафних санкцій: правова та фактична. Правовою підставою застосування штрафних санкцій є відповідні норми ГК України, інших законів України та відповідних положень господарських договорів, а фактичною підставою є порушення правил здійснення господарської діяльності учасником господарських відносин, невиконання або неналежне виконання ним господарського зобов'язання. Також ГК України встановлено, що за порушення учасником господарських відносин правил здійснення господарської діяльності можуть застосовуватися штрафні або адміністративно-господарські санкції, які мають конкретні критерії відмежування.

Список використаних джерел:

1. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. №436-IV. *Законодавство України* : база даних / Верхов. Рада України. Дата оновлення: 19.08.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 04.11.2022).
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 №435-IV. *Законодавство України* : база даних / Верхов. Рада України. Дата оновлення: 10.10.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 04.11.2022).
3. Мамедова С. Підстави застосування штрафних санкцій в господарському праві України. *Господарське право і процес*. 2019. №11. С. 98–105.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права №1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янишен

ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО, ЗЕМЕЛЬНЕ ТА АГРАРНЕ ПРАВО

Юлія КОВАЛЬОВА

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Факультет юстиції, 4 курс, 3 група

ПОРЯДОК СТВОРЕННЯ ШТУЧНИХ ВОДОЙМ НА ТЕРИТОРІЇ ПРИВАТНОЇ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ

Наразі комплексна нормативно врегульована процедура створення штучної водойми відсутня. Актуальність цієї тематики обумовлюється необхідністю прийняття нормативно-правового акту, який регламентував би таку процедуру, адже це дозволить зменшити чисельність порушень земельно-водного законодавства та спричинення власниками земельних ділянок шкоди навколишньому середовищу через недотримання вимог.

Законодавство України містить лише окремі вимоги щодо створення штучних водойм, розподілені по різним нормативно-правовим актам з відмінними предметами регулювання.

Першою вимогою, яку висуває законодавство, є отримання дозволу місцевих рад. Створення на річках та у їх басейнах штучних водойм та водопідпірних споруд, що впливають на природний стік поверхневих і стан підземних вод, допускається за погодженням з обласними, міськими держадміністраціями, Держводагентством і Держгеонадрами (ч. 2 ст. 82 Водного кодексу України) [1]. Зазначені органи аналізують інформацію з Державного земельного кадастру щодо наявності суміжних сформованих земельних ділянок, установлених обмежень їх використання, сервітутів, цільового призначення земель тощо.

Наступною вимогою, яку власник земельної ділянки повинен виконати, є отримання дозволу від інших органів. Згідно із п. 3 постанови Кабінету Міністрів України від 12.07.05 р. № 557 «Порядок видачі дозволів на проведення робіт на землях водного фонду», дозвіл надає: Мінприроди – у разі проведення робіт на землях водного фонду в межах прибережних захисних смуг уздовж морів, морських заток і лиманів,

у внутрішніх морських водах, лиманах і територіальному морі; Держводагентство за погодженням з Мінприроди – у разі проведення на землях водного фонду днопоглиблювальних робіт, робіт з прокладення кабелів, трубопроводів та інших комунікацій (крім робіт на землях водного фонду в межах прибережних захисних смуг уздовж морів, морських заток і лиманів, у внутрішніх морських водах, лиманах і територіальному морі) [2]. Одним із документів, який необхідно подати для отримання такого дозволу є проект на проведення робіт на землях водного фонду погоджений Держводагентством та Держгеонадрами (можна замовити на умовах підяду у проектній організації, законодавчих обмежень немає).

Також може бути необхідним проведення оцінки впливу на довкілля для гарантування екологічної безпеки відповідно до Закону України «Про оцінку впливу на довкілля» від 23.05.17 р. № 2059-VIII у випадках, передбачених ч. 2 і 3 ст. 3 Закону.[3].

Відповідно до ст. 24–28 Водного кодексу України усі дані про водні об'єкти вносяться до Державного водного кадастру [1]. У разі надання водних об'єктів в оренду – додатково потрібно отримувати водний паспорт відповідно до форми, встановленої наказом Міністерства екології та природних ресурсів України «Про затвердження Порядку розроблення паспорта водного об'єкта» від 18.03.13 р. № 99[4]. До того ж, якщо штучна водойма використовується для сільськогосподарських потреб, то зміна цільового призначення земельної ділянки не є потрібною.

Ми пропонуємо закріпити у законодавстві зрозумілу та послідовну процедуру створення штучної водойми на приватній земельній ділянці та систематизувати всі вимоги в одній окремій статті Водного кодексу України:

1) Створення проекту на проведення робіт на землях водного фонду, виконаний будь-якою проектною організацією з атестованими працівниками на умовах договору підяду.

2) Звернення з цим проектом до місцевої ради для його погодження та отримання дозволу відповідно до ч.2 ст. 82 Водного кодексу України.

3) Отримання дозволу від Мінприроди або Держводагентства за погодженням з Мінприроди відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 12.07.2005 р. № 557 «Порядок видачі дозволів на проведення робіт на землях водного фонду».

4) Проведення оцінки впливу на довкілля для забезпечення екологічної безпеки у випадках, встановлених Законом України «Про оцінку

впливу на довкілля» від 23.05.2017 р. № 2059-VIII [3]. Цей етап є обов'язковим лише у деяких випадках, передбачених цим Законом.

Отже, механізм створення штучної водойми на приватній земельній ділянці не є єдиним та комплексним. Для того, щоб вивчити всі вимоги законодавства, власнику земельної ділянки необхідно проаналізувати чималу кількість нормативно-правових актів. Тому ми запропонували більш зрозуміле закріплення процедури створення такого водного об'єкта у Водному кодексі України, який може бути викладений в одній статті.

Список використаних джерел:

1. Водний кодекс України від 06.06.1995 № 213/95-ВР (редакція 19.08.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95%D0%B2%D1%80#Text>
2. Про затвердження Порядку видачі дозволів на проведення робіт на землях водного фонду : Постанова Кабінету Міністрів України від 12 липня 2005 р. № 557. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/557-2005-%D0%BF>.
3. Про оцінку впливу на довкілля : Закон України від 23.05.17 р. № 2059-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19#Text>.
4. Про затвердження Порядку розроблення паспорта водного об'єкта : Наказ Міністерства екології та природних ресурсів України від 18.03.2013 № 99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0775-13#Text>.

Науковий керівник: Разметаєв Сергій Володимирович, кандидат юридичних наук, доцент кафедри екологічного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Ангеліна КОГУТ

студентка юридичного факультету
Західноукраїнського національного
університету

ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА НАВКОЛИШНЄ ПРИРОДНЕ СЕРЕДОВИЩЕ В УМОВАХ ВІЙНИ

Вже який місяць в Україні йде війна. Наш ворог – країна-терорист, яка чинить геноцид і порушує всі норми міжнародного права. Ракетні

удари, обстріли цивільної інфраструктури та вбивство українців – це, на жаль, наша реальність. Звісно, війна чинить шкоду і навколишньому природному середовищу, а це спричиняє погані наслідки для людини, які ми і наші нащадки відчуватимемо ще багато років після її закінчення. Тому дане питання є як ніколи актуальним.

Всі ми знаємо, що під час воєнного конфлікту активно використовується зброя, і саме вона несе особливо негативний вплив на навколишнє природне середовище. Зі свого боку, особисто я не розумію мети у її створенні взагалі. Так, відомо, що зброя – для утримання миру. Проте, на мою думку, постійне її удосконалення призводить тільки до страшніших воєнних конфліктів, які більше шкодять людині і, відповідно, погіршують стан навколишнього природного середовища. Наприклад, тисячі випущених ракет та не менше одиниць знищеної воєнної техніки на сьогодні є причиною накопичення канцерогенного сміття.

Оскільки ситуація критична, нам вже зараз варто думати про шляхи відновлення навколишнього природного середовища: відбудови міст з урахуванням екологічних стандартів, способами позбавлення залежності від природних ресурсів тощо. Звісно, це, у свою чергу, буде причиною змін і поправок до чинного екологічного законодавства, для того, аби адаптувати його під сьогочасні умови життя країни.

Варто зазначити, що з правової точки зору злочини проти довкілля теж є воєнними злочинами. Це питання закріплене Женевською конвенцією, а саме вказується «заборонено застосовувати методи або засоби ведення воєнних дій, які мають на меті завдати або, як можна очікувати, завдадуть широкої, довгочасної і серйозної шкоди природному середовищу»[1].

Варто розуміти, що загроза забруднення навколишнього природного середовища та наслідки такого забруднення – проблема не лише України, а й інших держав, особливо тих, що межують з нами, в тому числі і росії. Всі ми живемо на одній планеті й дихаємо одним повітрям, у якого немає такого поняття як кордон.

Прямий вплив на різні сфери навколишнього природного середовища пояснила кандидатка економічних наук, доцентка кафедри екології Національного університету «Києво-Могилянська академія» Олена Маслюківська:

- війна проходила навесні, а саме в цей час тварини прокидаються, птахи повертаються, а все живе готується мати потомство. Руйнування середовища існування і шумове забруднення місць їхнього проживання негативно впливає на перебіг сезону розмноження;

- пряме потрапляння снарядів та забруднення обгорілою військовою технікою повністю руйнує екосистему;
- усі набої, які розриваються, горіння неметалевих деталей військової техніки забруднюють ґрунти та воду важкими металами і токсичними елементами;
- при горінні техніки, мастила, дизелю і бензину також забруднюється повітря, ворог спеціально бомбить нафтобази і газопроводи, промислові підприємства;
- в Україні більше 1000 складів небезпечних речовин і якщо випадково чи навмисно туди потраплять бомби, може відбутися забруднення повітря, водойм, ґрунтів, тощо [2].

Отже, бачимо, що активні воєнні дії впливають і на тваринний та рослинний світи, і на атмосферне повітря, і на ґрунти, і на воду, тобто на все навколишнє середовище в цілому. Одна ракета спричиняє неабияку шкоду екології, а що говорити, коли їх в Україну прилітає щодня десятками, а війна триває вже восьмий місяць.

Дуже сумно і складно говорити про вплив війни на різні сфери життя людини, адже він завжди є негативним і спричиняє жахливі наслідки. Важливим також є питання відновлення стану довкілля після закінчення цих страшних подій.

З цього приводу Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України вже в процесі розроблення плану післявоєнного відновлення України. Зокрема, розділ «Екологічна безпека» Плану відновлення України у воєнний і післявоєнний періоди включатиме такі пріоритетні напрямки:

1. Реформування державного управління у природоохоронній галузі.
2. Кліматична політика: запобігання та адаптація до змін клімату.
3. Екологічна безпека та ефективне управління відходами.
4. Збалансоване використання природних ресурсів в умовах підвищеного попиту і обмежених можливостей.
5. Збереження природних екосистем і біологічного різноманіття.
6. Відновлення та розвиток природоохоронних територій та об'єктів [3].

Резюмуючи все вищевикладене, можна зробити висновок, що говорити про безпеку навколишнього природного середовища в умовах війни складно, адже зараз все перебуває під загрозою. Вже є певні плани щодо того, як відновити екологічний стан після війни. Але, на жаль, ніхто не знає, як довго це триватиме і скільки шкоди ще може бути нанесено. А під

щоденними обстрілами та ракетними ударами неможливо вберегти навколишнє природне середовище, як би цього не хотілось. Звісно, органи державної влади та Збройні сили України роблять все можливе для цього, проте остаточно ми зможемо почати відновлення після закінчення воєнних дій. Тому зараз важливо побудувати чітку стратегію та план дій для цього.

Список використаних джерел:

1. Місяць війни. Злочини проти довкілля: *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/26/684714/>
2. Як війна впливає на довкілля і як можна допомогти його відновлювати – розповідає екологія: *Суспільне новини*. URL: <https://suspilne.media/231917-ak-vijna-vplivae-na-dovkilla-i-ak-mozna-dopomogti-jogo-vidnovluvati-rozprovidae-ekologina/>
3. Розділ «Екологічна безпека» Плану відновлення України у воєнний і післявоєнний періоди: чи синхронізовані напрямки з іншими робочими групами та чи є вони наскрізними у повоєнному відновленні України? URL: <https://ecolog-ua.com/news/rozdil-ekologichna-bezpeka-planu-vidnovlennya-ukrayiny-u-voyennyu-i-pislyavoyennyu-periody-chy>
4. До Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року: Додатковий протокол, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року, рат. 18.08.1989 р.

Науковий керівник: Зигрій О. В. к.е.н., доцент, доцент кафедри цивільного права і процесу ЗУНУ.

Анна ХОМ'ЯК

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студентка 4 курсу, 13 групи факультету
прокуратури

АГРАРНІ ПРАВОВІДНОСИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ

Аграрний сектор займає визначальне місце в розвитку та функціонуванні економічної системи України. Частка сільського господарства

у валовому внутрішньому продукті була найвищою серед усіх секторів економіки у 2021 році. Аграрна сфера відіграє основну роль у забезпеченні високого життєвого рівня громадян в нашій державі. Тож виникає питання як налагодити виробничу діяльність в умовах воєнного стану, щоб підтримати відповідний рівень життя й у 2022 році. З огляду на те, що деякі райони та області тимчасово окуповані, склади та зерносховища заблоковані, зруйновані та пошкодженні господарства разом з технікою, війна в Україні може призвести до масштабної продовольчої кризи. Підтримка держави аграрного сектору в умовах воєнного стану є основним виходом для усунення можливих негативних наслідків.

Першою проблемою стало неможливість проведення повноцінної посівної компанії в умовах воєнного стану. З метою полегшення її ведення був прийнятий Закон України № 7178. Його завданням було спрощення набуття прав користування на земельні ділянки сільськогосподарського призначення в умовах воєнного стану з метою їх раціонального використання у 2022 році для ведення товарного сільськогосподарського виробництва та забезпечення продовольчої безпеки України. Реалізація цього нормативно-правового акту на практиці надала землі комунальної власності, які були підготовлені для передачі в оренду на земельних торгах, та землі державної власності, що перебували у користуванні закладів освіти, НААН України, державних підприємств Мінагрополітики, для цілей товарного сільськогосподарського виробництва. В результаті за підсумками посівної компанії 2022 було засіяно 95% площ від прогнозованих, що становить 13,4 млн га.

Також держава здійснила ряд заходів економіко-правового характеру у різних сферах державного управління. Зокрема, було проведено податкову підтримку аграрного сектору в умовах воєнного стану. Було прийнято Закон України № 2120-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період воєнного стану». Новим актом було тимчасово припинена плата за певні категорії земель, скасоване загальне мінімальне податкове зобов'язання на відповідні категорії земель та надано право платникам єдиного податку 4 групи перейти до сплати податку в розмірі 2%. Окрім цього Законом України № 2445-IX від 27.07.2022 було звільнено від оподаткування ввізним митом товарів, що використовуються для забезпечення зберігання зернових або олійних культур. Вище зазначений нормативно-правовий акт вирішив проблему забезпечення належного збе-

рігання сировини через неможливість її експортувати. Окрім цього, ми вважаємо, необхідно створити відповідні умови для переробки сировини, яка зберігається. Адже переробка – це найбільш доцільний спосіб нарошування виробництва. Наприклад, кукурудзу можна переробляти на біоетанол. Окрім податкової підтримки держави, КМУ була проведена фінансова та страхова підтримка. Зокрема змінено Постанову КМУ № 723, а саме: надано кредитування суб'єктам господарювання – сільськогосподарським товаровиробникам, передбачено нову мету кредитування – для посів сільськогосподарських культур. Також змінами було доповнено державну програму «Доступні кредити 5–7–9%». Проте відсотки за користування кредитом залишились ті ж самі, а сама процедура кредиту стала складною для доступу. Недоліком цієї програми вважаємо є те, що кредит можуть отримати ті аграрії, які мають у своєму володінні відповідне майно. Слід було б надати таку можливість кредитування і для аграріїв, які залучені на умовах оренди та використовують потужності підрядників. Щодо страхової підтримки, то КМУ видав розпорядження № 255-р, за яким було забезпечено виділення коштів із резервного фонду державного бюджету на відшкодування шкоди, у разі відмови страхувальниками у наданні страхового покриття на два конкретні ризики, що зазначаються у розпорядженні. Також держава поступово розробляє законодавчу основу та порядки для фіксації збитків, які настали внаслідок знищення та пошкодження майна агропідприємств, упущеної вигоди врожаю, пошкодження водних ресурсів, землі та ґрунту. Зокрема, постановою КМУ від 20.03.2022 було затверджено «Порядок визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації», а Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України наказом від 04.04.2022 затверджено відповідну методику визначення розміру шкоди. Такий напрям політики є необхідним для ведення податкового обліку, нарахування амортизації, списання активів тощо. Окрім компенсації фіксація збитків має і іншу мету, а саме підтвердження форс-мажорних обставин. Внаслідок пошкодження чи знищення майна агропідприємство відповідно і не може виконати свої зобов'язання за договором. Для того, щоб не відбулось нарахування штрафних санкцій, слід зафіксувати збитки і тоді можна внести зміни в договір чи його розірвати на підставі істотної зміни обставин.

Підсумовуючи все вище викладене, варто зазначити, що в умовах воєнного стану держава та аграрії акумулювали зусилля та злагоджено

працюють на забезпечення максимально можливого урожаю. Держава підтримує аграрний сектор, шляхом створення законодавчої основи задля полегшення умов виробництва сільськогосподарської продукції, її зберігання, транспортування та реалізації.

Науковий керівник: кандидатка юридичних наук, асистентка кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Кондратенко Дар'я Юріївна.

Анна ХОМ'ЯК

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студентка 4 курсу, 13 групи факультету
прокуратури

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СІМЕЙНИХ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ БЕЗ СТАТУСУ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ

З 2016 року в законодавстві України передбачена можливість створення сімейного фермерського господарства без статусу юридичної особи. Метою такого нововведення була потреба вивести з тіні особисті селянські господарства, шляхом надання ним нового статусу, та розширити платформу для оподаткування селян.

Введення нового суб'єкта аграрного права стало передумовою для нових досліджень серед науковців. Проблемам становлення, ефективного розвитку та функціонування сімейних фермерських господарств присвячені роботи Долинської М. С., Осипової М. М., Устюкової В. В., Уркевича В. Ю. тощо. Дискусійними питаннями залишились визначення правового становища сімейних фермерських господарств без статусу юридичної особи та можливості їх розвитку у сучасних умовах. Тому важливо сформулювати власне бачення щодо цього та проаналізувати наявні прогалини у нормативно-правових актах, які регулюють одну з організаційно-правових форм господарювання в Україні – сімейне фермерське господарство.

В наукових колах точаться дискусії щодо ототожнення правового статусу сімейного фермерського господарства без статусу юридичної

особи та особистого селянського господарства. Вищезазначені суб'єкти аграрних правовідносин мають низку спільних ознак, проте мають і відмінності. По-перше, істотна різниця полягає у меті діяльності зазначених господарств. Для сімейного фермерського господарства без статусу юридичної особи метою є отримання прибутку, для особистого селянського господарства – задоволення особистих потреб його членів. По-друге, різниця є і в засобах досягнення цієї мети та характері діяльності. Адже для особистого селянського господарства притаманний споживчий характер, який проявляється у можливості виготовляти продукцію лише для власного споживання, що є відмінним від сімейного фермерського господарства без статусу юридичної особи. Отже, на законодавчому рівні закріплено різні суб'єкти аграрних правовідносин схожого правового статусу. Тому серед науковців обговорюється перспектива приєднання особистого селянського господарства до фермерського. Зокрема, Хрипко С. пропонує виокремити 3 типи таких суб'єктів господарювання: фермерське господарство зі статусом юридичної особи, фермерське господарство сімейного типу та індивідуальне фермерське господарство.

Відповідно до абз.2 ч.5 ст.1 та ст. 8¹ Закону України «Про фермерське господарство» для визначення фермерського господарства як сімейного без набуття статусу юридичної особи необхідне дотримання двох критеріїв: зокрема, у господарській діяльності сімейного фермерського господарства повинна використовуватися виключно праця членів сім'ї та його головою обов'язково має бути один із членів такої сім'ї, який зареєструвався як фізична особа – підприємець. Проте у законодавстві відсутній механізм моніторингу та контролю за дотримання першої вимоги. Тому існує практика здійснення господарством своєї діяльності як звичайним фермерським господарством, але з податковими пільгами для сімейного фермерського господарства без набуття статусу юридичної особи. З метою стимулювання розвитку останніх 10.07.2018 було прийнято Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законів України щодо стимулювання утворення та діяльності сімейних фермерських законодавств». Законодавцем у підпункті б, п. 4 ч.4 ст. 291 Податкового кодексу України було запроваджено спрощену систему оподаткування для сімейних фермерських господарств без надання статусу юридичної особи, за умови, що таке господарство дотримується правила заборони використання праці найманих працівників. Тобто нормотворцем передбачено вимоги для отримання спрощеної системи оподаткування,

але не забезпечено механізм контролю чи моніторингу. У підсумку це призводить до зловживання правом фермерськими господарствами. Тому важливо законодавчо закріпити можливість проведення перевірок таких господарств на предмет використання праці найманих осіб, тому що покладатися суто на добросовісність виконання таких вимог є недостатнім.

Підсумовуючи все вище зазначене, можна дійти висновку, що Україна вдосконалює аграрне законодавство шляхом закріплення правового статусу нових суб'єктів аграрних правовідносин, що свідчить про її євроінтеграційний напрям. Проте у таких нововведеннях є недоліки щодо правового регулювання функціонування такої специфічної організаційно-правової форми господарювання як сімейне фермерське господарство без статусу юридичної особи.

Науковий керівник: кандидатка юридичних наук, асистентка кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Кондратенко Дар'я Юріївна.

Вікторія ШМИГА

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
факультет прокуратури, 4 курс,
10 група

ДЕЯКІ НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АГРАРНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Перспективний розвиток аграрного законодавства є однією з найважливіших функцій держави, яка повинна виконуватись на відповідному науковому рівні, враховуючи продуктивні сили та виробничі відносини.

Недосконалість аграрного законодавства зумовлена багатьма чинниками, серед яких варто виділити: застарілість нормативно-правових актів, які прийняті одночасно, внаслідок нерівномірного розвитку аграрних відносин; наявність правових норм, які відносяться до інших галузей права; значну кількість законодавства становлять відомчі нормативно-правові акти. Загалом такі недоліки призводять до ускладнення практи-

ки застосування аграрних норм та зниження рівня правового забезпечення здійснення реформ в аграрній сфері [1, с. 27].

Науковці зазначають, що належне вдосконалення аграрного законодавства можливе шляхом його систематизації. Вважається, що чи не найдосконалішою формою систематизації аграрного законодавства є кодифікація, яка полягає у переосмисленні, творчій переробці та якісному покращенні чинного законодавства. Як результат роботи виникає зведений кодифікований акт, основним завданням якого є комплексне врегулювання суспільних відносин у даній сфері. Однак погляди щодо цього процесу відрізняються [2, с. 323].

Так, Н. І. Титова виступала за прийняття Основ аграрного законодавства України, визначаючи суспільні відносини, які повинні бути врегульовані таким кодифікованим актом [3, с. 63]. За прийняття Основ висловлюється й Н. О. Багай, яка зазначає, що кодифікація аграрного права у такій формі відбивала б його принципові риси, зокрема комплексну, інтегровану і спеціалізовану природу [4, с. 99].

Супротивники ж прийняття Основ аграрного законодавства України стверджують, що основним комплексним кодифікаційним актом, предметом правового регулювання якого мають бути аграрні відносини, повинен стати Аграрний кодекс України. На думку А. М. Стагівка, прийняття Аграрного кодексу, вказувало б на високий рівень розвитку комплексного аграрного законодавства. Він би завершив процес систематизації всього аграрного законодавства. Заразом усунув би суперечності, прогалини в чинних нормативно-правових актах, забезпечив би їх єдність і узгодженість, а також сприяв би завершенню формування аграрного права як самостійної галузі права [5, с. 112].

Цікавою в аспекті підвищення ефективності аграрного законодавства є така форма його систематизації, як консолідація. Важливість консолідації аграрного законодавства виявляється у потребі провести роботу з інкорпорації аграрного законодавства, тобто із звільненням його від норм, які втратили юридичну силу та із включенням до нормативних актів подальших доповнень і змін.

Втіленням зазначеної форми стало б прийняття Закону України «Про сільське господарство», що викликано насамперед загостренням економічної конкуренції на національному аграрному ринку у зв'язку зі вступом України до Світової організації торгівлі, необхідністю протидіяти світовій продовольчій кризі, підвищенням вимог до екологічної безпеки національ-

ного аграрного виробництва. На переконання того ж А. М. Статівки, прийняття Закону «Про сільське господарство» свідчило б про стратегічне бачення розвитку важливого сектора економіки нашої держави. На основі запропонованого закону в подальшому розроблялися б основні напрямки аграрної політики, яка здійснювалась би на основі напрацьованої системи відповідних нормативно-правових актів [5, с. 112].

Таким чином, необхідність удосконалення аграрного законодавства наразі не викликає сумніву, оскільки це значною мірою впливатиме на реалізацію потенціалу України як аграрної держави. Вирішенням даного питання може стати прийняття одного з таких нормативно-правових актів як Основи аграрного законодавства, Аграрний кодекс України або Закон України «Про сільське господарство України». На нашу думку, найкращим варіантом стане розробка і прийняття саме загального закону «Про сільське господарство України», який зможе забезпечити дієвий механізм правового регулювання діяльності всіх суб'єктів аграрного права, завершити проведення аграрної реформи, а також розпочати нову сторінку розвитку аграрних відносин, що буде сприяти у вирішенні завдань аграрного права як галузі права.

Список використаних джерел:

1. Бугера С. І. Аграрне законодавство України та шляхи його вдосконалення. *Право України*. 2008. №3. С. 23–37.
2. Зеленська К. С. Перспективи систематизації аграрного законодавства України. *Актуальні правові проблеми інноваційного розвитку агросфери: матеріали наук.-практ. конф.*, 20 листопада 2020 р. Харків: Юрайт, 2020. С. 323–327.
3. Організаційно-правові питання аграрної реформи в Україні: монографія / Кулинич П. Ф. та ін.; за ред. В. І. Семчика. Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького, 2003. 280 с.
4. Багай Н. О. Розвиток науки аграрного права України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06 / Львів, 2002. 243 с.
5. Статівка А. М. Про аграрно-правову науку і систематизацію аграрного законодавства України. *Сучасні проблеми систематизації екологічного, земельного та аграрного законодавства України*: зб. наук. праць круглого столу, 18 березня 2011 р. Київ: ВГЛ «Обрії», 2011. С. 109–112.

Науковий керівник: кандидатка юридичних наук, доцентка кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Шарапова Світлана Володимирівна.

ТРУДОВЕ ПРАВО

Ірина ЖУК

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студентка факультету юстиції, 3 курс,
3 група

ДИСЦИПЛІНАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ

Ефективність діяльності державних органів, реалізації ними своїх функцій, стан справ у державі, рівень дотримання конституційних прав і свобод людини та громадянина та якість надання адміністративних послуг – все це залежить від дисципліни праці в системі державної служби, яка визначається нормами трудового законодавства [1, ст.104]. Проте наразі залишаються певні проблемні аспекти дисциплінарної відповідальності державних службовців через, які виникають суперечності та недоліки в їх діяльності.

Правові засади дисциплінарної відповідальності державних службовців закріплені в Кодексі законів про працю України (далі – КЗпП України) [2], а також в Законі України «Про державну службу» [3]. Відповідно до ст. 147 КЗпП України порушення трудової дисципліни тягне за собою застосування одного із видів дисциплінарного стягнення – догана, або звільнення [4 ст.100]. Ця норма має загальний характер і не може бути розширена, крім випадків передбачених законом. Зокрема, в Законі України «Про державну службу» в ст. 66 передбачені види дисциплінарних стягнень, які застосовуються до державних службовців, а саме: зауваження, догана, попередження про неповну службу відповідність, звільнення з посади державної служби [3]. Тобто з цього випливає, що перелік заходів дисциплінарного стягнення державних службовців є ширшим у порівнянні зі ст. 147 КЗпП України, що дає можливість стверджувати про спеціальну дисциплінарну відповідальність державних службовців.

На нашу думку, наразі доречним було б удосконалення правового регулювання притягнення державних службовців до дисциплінарної відповідальності, що може виражатися у наступних доопрацюваннях.

1) законодавче закріплення поняття дисциплінарного проступку в Законі України «Про державну службу» та розширення переліку дисциплінарних проступків.

Значений Закон передбачає тільки перелік видів дисциплінарних проступків, але не надає законодавчого тлумачення цього поняття, що має негативний вплив на установлення в діях чи в бездіяльності держслужбовців складів таких проступків та перешкоджає створенню однорідності обґрунтування та притягнення до дисциплінарної відповідальності державних службовців [1 ст. 104]. Тобто відсутність нормативного визначення дисциплінарного проступку створює певну прогалину в регулюванні трудових відносин цього кола осіб. А ось потреба розширення переліку дисциплінарних проступків викликана тим, щоб усунути неоднорідність в розумінні того, що саме підпадає під той чи інший проступок і в цьому випадку захистити державного службовця від неправомірного дисциплінарного стягнення, адже без такого розширення існує певна загроза використання суб'єктивного фактору при тлумаченні застосування дисциплінарного проступку з боку керівництва.

2) Заборонити або окреслити чітний порядок застосування заходів дисциплінарного впливу на державних службовців.

Незважаючи на те, що Закон не передбачає перелік заходів дисциплінарного впливу, все ж на практиці до них вдаються. Заходи дисциплінарного впливу застосовуються декларативно, не мають юридично окресленого механізму їх застосування, і дають можливість необґрунтовано посилити відповідальність суб'єкта дисциплінарного проступку, що порушує принципи та перешкоджає досягненню мети дисциплінарної відповідальності.

3) Удосконалити механізм виявлення дисциплінарного проступку в діях підлеглого державного службовця з боку керівника, адже чинний механізм дає можливість суб'єктам призначення умисно чи неумисно порушувати відповідні норми Закону [5, ст 177]. Зокрема, цю проблему можемо проаналізувати на прикладі постанови ВС КАС від 12.08.2019 року по справі № 1340/4847/18 [6]. Так, держслужбовець звернувся до суду з адміністративним позовом до суб'єкта призначення про визнання протиправним і скасування наказ «Про притягнення до дисциплінарної відповідальності». Службовця було призначено на посаду начальника відділу з питань додержання законодавства про працю

з випробувальним терміном на шість місяців як переможця конкурсу на цю посаду.

На виконання трудової функції у локальному акті «Про відповідальних осіб та особисту відповідальність за дотримання термінів подачі звітної інформації» встановлювався термін подання щомісячної звітності.

У матеріалах дисциплінарної справи щодо держслужбовця, зазначено, що підставою для відкриття дисциплінарного провадження стосовно нього стала службова записка начальника відділу організаційно-аналітичного забезпечення через неподання у встановлені терміни звітної інформації, що призвело до невчасного подання звітної інформації до Державної служби України з питань праці.

Дисциплінарна комісія Управління своїм поданням запропонувала керівнику розглянути питання про застосування до держслужбовця такого дисциплінарного стягнення як догана. Як наслідок, керівник своїм наказом оголосив догану службовцю за несвоєчасне подання повної, достовірної та якісної звітної інформації.

Суди задовольнили позов службовця про скасування цього наказу. Більше того Верховний Суд також погодився із доводами судів попередніх інстанцій.

Суди виходили з того, що наказ «Про притягнення до дисциплінарної відповідальності» містить лише загальне посилання на ст. 65 Закону України «Про державну службу», без зазначення конкретного пункту частини другої зазначеної статті та виду дисциплінарного проступку. Окрім цього в цьому наказі не визначено суті вчиненого порушення, тобто яку саме звітну інформацію не подав позивач вчасно, в чому конкретно виразилося неналежне виконання посадових обов'язків позивачем.

Суди акцентували свою увагу на тому, що відповідно до частин 1 та 2 ст. 74 Закону України «Про державну службу» дисциплінарне стягнення має відповідати ступеню тяжкості вчиненого проступку та вини державного службовця. Під час визначення виду стягнення необхідно враховувати характер проступку, обставини, за яких він був вчинений, обставини, що пом'якшують чи обтяжують відповідальність, результати оцінювання службової діяльності державного службовця, наявність заохочень, стягнень та його ставлення до служби. Дисциплінарне стягнення може бути накладено тільки у разі встановлення факту вчинення

дисциплінарного проступку та вини державного службовця. Крім цього, обрання того чи іншого виду стягнення передбаченого ст. 66 Закону України «Про державну службу» безпосередньо залежить від того, який саме дисциплінарний проступок вчинений державним службовцем.

Верховний Суд справедливо наголосив, що саме лише посилання в наказі на положення законодавства без належного наведення мотивів застосування певних норм права або незастосування інших норм при обранні виду дисциплінарного стягнення, а також ненаведення обставин вчинення дисциплінарного проступку, не є належним обґрунтуванням оскаржуваного наказу.

Відтак, цілком справедливими є висновки судів про наявність підстав для скасування наказу «Про притягнення до дисциплінарної відповідальності» та задоволення позовних вимог [6].

Таким чином, проаналізувавши цю справу, можна зробити висновок, що на практиці існує багато випадків, коли керівники застосовують до державних службовців дисциплінарні стягнення, з прямим порушенням норм Закону, а причиною цього є саме відсутність законодавчо закріпленого досконалого механізму по виявленню таких проступків і притягнення до дисциплінарної відповідальності, зокрема це можна прослідкувати на прикладі вище наведеної постанови. Тобто, для врегулювання цієї проблеми, варто обмежити керівника в здійсненні цього права, а саме на самостійне виявлення та ініціювання, щоб такі дії могли здійснювати додатково іншим органом державної установи, з певною аргументованістю як керівника так і іншого органу державної установи, яка виключила б суб'єктивність та недобросовісність зі сторони керівництва. А також необхідно удосконалити механізм розгляду справ комісією, тобто встановити чіткий регламент дій, в якому визначено права та обов'язки учасників комісії, щоб уникати порушенню прав державних службовців.

Отже, дисциплінарна відповідальність – це перш за все механізм, який забезпечує ефективне функціонування органів державної влади, забезпечує їх добросовісність та дотримання прав та обов'язків визначених Основним Законом, – а значить є важелем розвитку держави. Хоча наразі приймається низка нормативних актів, які удосконалюють правове регулювання притягнення до дисциплінарної відповідальності державних службовців, але попри це залишаються проблемні аспекти, які були наведені вище.

Тому механізм дисциплінарної відповідальності державних службовців потребує удосконалення, розвитку та деталізації на законодавчому рівні.

Список використаних джерел:

1. Любимов О. К Проблеми питання притягнення державних службовців до дисциплінарної відповідальності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2019. № 37. С. 103–104
2. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 р. № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 12.11.2022)
3. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> (дата звернення: 12.11.2022)
4. Вапнярчук Н. М. Актуальні питання дисциплінарної відповідальності державних службовців в Україні. *Форум права*. 2009. № 3. С. 100–104
5. Коротих А. Ю. Проблеми юридичної відповідальності державних службовців за трудовим законодавством України: дис... канд. докт. юр. наук 12.00.05, Київ 2019. 483 с.
6. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 12.08.2019 року по справі № 1340/4847/18 (провадження № К/9901/15034/19). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83576629> (дата звернення: 12.11.2022)

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Луценко О. Є.

Карина ЗУБ

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студентка факультету юстиції, 3 курс,
3 група

ДИСКРИМІНАЦІЯ В ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ: СПОСОБИ ПРОТИДІЇ ТА ЗАХИСТУ

Конституція України проголошує, що кожна людина має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він

вільно обирає або на яку вільно погоджується [1]. Ст. 2¹ Кодексу законів про працю України закріплено заборону щодо будь-якої дискримінації у сфері праці [2].

Однак, на жаль, практичні ситуації демонструють декларативність та неефективність цих положень.

Найчастіше з дискримінацією під час прийняття на роботу стикаються молоді люди, які тільки закінчили заклади вищої освіти та не мають жодного досвіду роботи. Крім цього, особливо від трудової дискримінації потерпають молоді жінки, які під час першої співбесіди повинні переконувати роботодавця у відсутності сімейних амбіцій.

Сьогодні боротьбі із дискримінацією в трудових відносинах присвячена діяльність Міжнародної організації праці (далі – МОП). Так, Конвенція МОП «Про дискримінацію в галузі праці та занять» визначає поняття «дискримінації» як «будь-яке розрізнення, недопущення або перевагу, що робиться за ознакою раси, кольору шкіри, статі, релігії, політичних переконань, іноземного походження або соціального походження і призводить до знищення або порушення рівності можливостей чи поведіння в галузі праці та занять» [3]. Саме тому зазначені вразливі категорії осіб потребують захисту від дискримінації в трудових правовідносинах. Так, Гетьманцева Н. Д. виокремлює наступні форми захисту трудових прав: звернення працівника до профспілкової організації для врегулювання розбіжностей, що виникли між ним і роботодавцем (у випадку, якщо такий працівник є членом профспілкової організації); звернення до комісії по трудових спорах; звернення до суду; звернення до інспекції або органу, що уповноважений здійснювати нагляд і контроль за дотриманням законодавства про працю та ін. [4, с. 41–42]. Більше того, ст. 2¹ КЗпП України передбачає, що особа, яка зазнала дискримінації має право на звернення із скаргою до органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та/або до суду [2]. Усі прояви дискримінації у сфері праці заборонені законом, і лише ділові якості та професійні навички повинні враховуватися під час укладення трудового договору. Проте деякі переваги і обмеження стосовно деяких працівників встановлені законодавством і не є дискримінаційними за своєю суттю, оскільки покликані захистити працівника. Йдеться про так звану позитивну дискримінацію. Як правило, позитивну дискримінацію в трудовому праві визначають як визна-

чені законодавством положення, за якими одним категоріям осіб надається переважне право або ж створюються неринкові механізми у сфері зайнятості і праці перед іншими. Сутність цього явища полягає не у порушенні чи звуженні прав і свобод одних осіб перед іншими, а у захисті чи підвищенні конкурентоспроможності та рівня правової захищеності вразливих категорій громадян або тих, хто вже зазнає негативних наслідків соціальних ризиків [5, с. 104]. У трудовому законодавстві України прикладом позитивної дискримінації є запровадження нормативу робочих місць для осіб з інвалідністю, які не досягли пенсійного віку чи заборона відмови жінкам у прийнятті на роботу і знижувати їм заробітну плату з мотивів, пов'язаних із вагітністю або наявністю дітей віком до 3-х років. З однієї сторони такі «привілеї» виступають своєрідною дискримінацією щодо інших категорій осіб, які не мають таких гарантій, проте вони введені для того, щоб зрівняти можливості людей з певними фізичними чи іншими обмеженнями, із іншими працівниками, які не стикаються із схожими перешкодами. Вважаємо, що запобігання та усунення дискримінації на робочому місці – це безперервний процес, який не вичерпується механічним застосуванням положень законодавства. Саме тому кожен роботодавець повинен керуватися принципами й застосовувати механізми, які не допускать проявів дискримінації. Такими механізмами є : 1) рівні можливості для жінок і чоловіків – рівні умови для реалізації рівних прав жінок і чоловіків; 2) рівна винагорода за роботу однакового розміру; 3) недопущення насильства та домагань; 4) рівні вимоги до фахівців (професійна характеристика); 5) справедливої практики підбору персоналу; 6) впровадження етичних вимог.

Хотілося б звернути увагу на справу No 204/3855/18 [7] в якій фокусом є питання доказування дискримінації та розподілу цього обов'язку виключно на позивача. Звертаючись до суду за захистом свого порушеного права, позивач зазначив, що по відношенню до нього має місце дискримінація з боку роботодавця, проте в позовній заяві позивач не конкретизує, та не наводить доказів дій та рішень відповідача вчинені у формі дискримінації. В даному випадку саме на позивача покладено обов'язок наведення фактичних даних, які підтверджують, що дискримінація мала місце. Наведені позивачем дії та рішення відповідача за відсутності фактичних даних про невідповідність переконань позивача таким з боку відповідача, самі по собі не можуть вважатися дискримінаційними. Отже, суд визначив, що порушення трудового законодавства

щодо позивача не було, позивач не довів факту дискримінації щодо нього [7, с.22].Практика показує, що складно довести, що у діях роботодавця були наявні ознаки дискримінації, тому, наприклад, якщо при прийнятті на роботу вбачається дискримінаційне ставлення, то слід вимагати письмового обґрунтування відмови у прийнятті на роботу, оскільки згідно із законодавством роботодавців зобов'язаний таке надати. Якщо роботодавець зазначив про невідповідність посади певного претендента через вік чи стать в переписці, то варто зберегти повідомлення, воно слугуватиме конкретним доказом. Тобто важливим є точне підтвердження того, що у діях роботодавця спостерігається прояв дискримінації.

Таким чином, незважаючи на закріплення антидискримінаційних положень в трудовому законодавстві України, трудова дискримінація й досі має місце. Для того щоб зменшити її прояви роботодавцям варто безумовно дотримуватися вимог законодавства щодо рівності та неупередженого ставлення до всіх працівників, оперативно реагувати на звернення, проводити відповідні бесіди та запроваджувати програми щодо викорінення дискримінації. У свою чергу працівникам, або особам, які претендують на вакантну посаду слід негайно реагувати на найменші прояви дискримінації та звертатися з метою захисту до уповноважених органів.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1996. №30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text> (дата звернення: 07.11.2022)
2. Кодекс законів про працю України: закон №322-VIII від 10.12.71. ВВР. 1971. №50, ст. 375. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#top> (дата звернення: 07.11.2022)
3. Конвенція про дискримінацію в галузі праці та занять № 111 від 24.06.1975. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_161#top (дата звернення: 08.11.2022)
4. Гетьманцева Н. Д., Козуб І. Г. Засіб, спосіб і форма захисту трудових прав. *Адвокат*. 2009. № 11 (110) . С. 47–52.
5. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 11: Трудове право. Харків: Право, 2018. 776 с.
6. Федорович І., Бондаренко О./Дискримінація: судова практика 2019. – с.102

7. Постанова КЦС ВС від 02.06.2021 у справі № 204/3855/18. URL: <https://precedent.ua/97565592> (дата звернення 13.11.2022)

Науковий керівник: доцент, к.ю.н. Луценко О. Є.

Аліна ІСІЧЕНКО

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Студентка факультету юстиції 3 курс
6 група

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦЕВЛАШТУВАННІ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

В усьому світі і в Україні збільшується чисельність осіб з інвалідністю. Дане явище зумовлюється низкою чинників, серед яких як і недо-тримання норм щодо охорони праці, так і інші, які не пов'язані безпосередньо з процесом праці. Не дивлячись на велику кількість осіб з інвалідністю, що потребують соціального захисту і підтримки з боку держави, проблема незахищеності даної верстви населення набуває все більшої актуальності.

Україна визначивши себе правовою, соціальною та демократичною державою, повинна забезпечувати належне забезпечення прав та свобод усіх осіб незалежно від того чи має ця особа певні особливості, чи ні. Конституцією встановлено право усіх осіб на працю та на належну оплату праці [1]. Але при реалізації цього права часто виникають проблеми у осіб з інвалідністю, а тому наявне трудове законодавство потребує вдосконалення з огляду на досвід інших країн.

Національне законодавство встановлює, що в Україні всі громадяни рівні перед законом та судом. Проте, часто зустрічається дискримінація осіб з інвалідністю, саме при прийнятті на роботу. Цю проблему необхідно розглядати комплексно, адже таке працевлаштування вимагає створення низки умов в правовій, фінансовій, економічній, соціально-психологічній, організаційній та інших сферах [1].

Напевно ключовою умовою відмови у прийнятті на роботі і як наслідок низької зайнятості осіб є те, що роботодавець повинен самостійно облашту-

вати робоче місце такої особи за свої власні кошти, це зумовлює витрачання додаткових коштів, притому що особа, не в повній мірі буде виконувати свою трудову функцію. Тому, багато таких осіб працює не офіційно, дистанційно, і цим самим є обмеження в реалізації багатьох прав працівників (оплачувана відпустка, лікарняні виплати, нарахування трудового стажу).

Виходом з цієї ситуації можна вважати, створення сприятливих умов для роботодавців шляхом компенсації за рахунок державних коштів матеріальні збитки з облаштування ними робочих місць для інвалідів.

В державній політиці щодо працевлаштування осіб з інвалідністю в інших країнах виділяють такі моделі:

- модель квот, що полягає в тому що, кількість робочих місць для зайнятості осіб з інвалідністю закріплюється нормативно;
- антидискримінаційний підхід полягає у введенні до національного законодавства положень, що протидіють дискримінації на ринку праці із позитивним заохоченням роботодавців.

Швейцарську модель, наприклад, вважають однією з найуспішніших. Сутність її полягає в діяльності держави пропонує субсидування заробітної плати, компенсації витрат пов'язаних із розумним пристосуванням. За забезпечення допоміжних технологій у сфері праці відповідає Офіс соціального страхування. Зазначені виплати оплачуються незалежно від форми власності підприємства, установи, організації, державна чи комунальна власність.

Роботодавець або приватна особа, в тому числі з інвалідністю, може отримати до 100 тисяч крон на рік на необхідне для трудової діяльності обладнання.

Неменш успішним є досвід Великобританії там урядом створення спеціальні служби, що займаються влаштування осіб з інвалідністю на роботу. Вони займаються оплатою спеціального транспорту, облаштовують робоче місце особи та забезпечують всім необхідним для комфортних умов праці. Також, є можливість виконувати роботу вдома, зі збереженням всіх трудових гарантій, також забезпечується присутність допоміжного персоналу.

В близькій до нас Польщі, створений спеціальний Фонд реабілітації інвалідів. Роботодавцям необхідно сплатити спеціальний внесок, ці кошти будуть спрямовані на забезпечення та облаштування робочих місць. Також, роботодавець звільняється від обов'язкових виплат, якщо працевлаштував певну кількість осіб з інвалідністю [2].

Також, в світі широко застосовуються офіційне дистанційне працевлаштування, що дозволяє економити офісний простір, можливість роботи

з будь-якої точки міста (країни, світу) з доступом до Інтернету, проте як було зазначено раніше в разі дистанційної роботи, якщо особа не працює за трудовим договором, вона позбавляється багатьох соціальних гарантій [3].

Отже, проблема забезпечення робочими місцями інвалідів наявна в усьому світі. Багато демократичних держав вже давно проводять успішну політику в цій сфері. І хоча Україна намагається використати цей досвід, наприклад, створивши Фонд соціального захисту інвалідів, вдосконалюючи чинне законодавство, що регулює трудові відносини осіб з інвалідністю та роботодавців шляхом створення нових проєктів, проте поліпшення ситуації і вирішення актуальних проблем набуває лише формального відтінку.

Список використаних джерел:

1. Лукашевич, М. П. Критерії ефективності працевлаштування інвалідів [Текст] / М. П. Лукашевич, Д. О. Пузіков // Актуальні проблеми професійної самореалізації осіб з особливими потребами на ринку праці: матеріали «круглого столу», м. Київ, 12 груд. 2007 р. – К., 2008. – С. 30.
2. Богданов С., Мойса Б. Пропозиції до політики щодо працевлаштування осіб з інвалідністю/ Лабораторія законодавчих ініціатив// Богданов С., Мойса Б., 2017 р. – с.40
3. Заюков І. В, Стахов О. І. Проблеми та перспективи зайнятості інвалідів в Україні/ І. В. Заюков, О. І. Стахов// Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу № 1 (29), 2015 р., с 127–132

Науковий керівник: Ветухова Ірина Анатоліївна, доцентка, кандидатка юридичних наук.

Валерія СИЧ

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
господарсько-правовий факультет,
3 курс, 1 група

ТРУДОВИЙ АБО ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ ДОГОВОРІ: ОСОБЛИВОСТІ РОЗМЕЖУВАННЯ

Відповідно до ч. 2 ст. 21 Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП) працівник має право реалізувати свої здібності до продуктивної

і творчої праці *шляхом укладення трудового договору* на одному або одночасно на декількох підприємствах, в установах, організаціях, якщо інше не передбачено законодавством, колективним договором або угодою сторін [1].

Але зараз при працевлаштуванні поширеною є практика укладення цивільно-правових договорів, особливо у сфері ІТ, креативній індустрії. Тому розмежування трудового і цивільно-правових договорів має не лише теоретичне, а й практичне значення, адже необгрунтована підміна трудових відносин цивільними створює ризики порушення прав і законних інтересів особи.

У статті 21 КЗпП зазначено, що трудовий договір – це угода між працівником і роботодавцем, за якою працівник зобов’язується виконувати роботу, визначену цією угодою, а роботодавець зобов’язується виплачувати працівникові заробітну плату і забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, передбачені законодавством про працю, колективним договором і угодою сторін. Укладаючи такий договір, особа набуває статусу працівника, відносини, що виникають при цьому, регулюються законодавством про працю. Зокрема, сюди можна віднести тривалість, склад, режим, порядок обліку робочого часу, право на відпочинок, на матеріальне забезпечення щодо соціального страхування та ін.

Встановлення суттєвих рис трудових відносин дозволяє у спірних ситуаціях чітко визначити їх зміст та характер. Цьому сприяє практика нормотворення Міжнародній організації праці. Так, 15 червня 2006 року була прийнята Рекомендація МОП № 198 про трудове правовідношення. Вона зобов’язує держави-члени передбачити можливість визначення у своїх законодавчих і нормативних правових актах, або іншими засобами, конкретних ознак існування трудового правовідношення, спираючись на ознаки, визначені пунктом 13 цих Рекомендацій [4].

Втім не можна робити висновків щодо незаконності використання праці на підставі цивільно-правових договорів за наявності відповідних підстав для цього. Іноді для виконання певного обсягу робіт (надання послуг), що не триватиме довго, суб’єкти господарювання з фізичними особами укладають цивільно-правові договори, передбачені Цивільним кодексом України. Відповідно до ст. 626 цього кодексу договором є домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов’язків [2].

Безумовно під час укладення цивільно-правового договору слід розмежовувати його природу – це буде договір підряду чи договір надання послуг. Тому сторони мають окреслити та погодити:

- предмет договору (виконання робіт чи надання послуг);
- результат (матеріально виражений чи як власне дія, процес);
- можливість передачі та отримання результату (фізична можливість передачі результату або його споживання/отримання під час надання послуг, виконання певних дій) [3].

Важливою відмінною ознакою між трудовим і цивільно-правовим договором є існування підпорядкованості працівника особі, з якою він укладає договір на виконання певної роботи. Так, цивільно-правовий договір характеризується правовою рівністю, майновою незалежністю та певною автономією сторін. Відносно трудового договору про це казати важко. На авторитарну складову в трудових правовідносинах неодноразово звертав увагу ще Л. С. Таль [5, с. 103–104].

Цивільно-правові договори відрізняються від трудових, передусім, предметом. Якщо предметом цивільно-правового договору є певний результат праці, який має матеріалізований характер, або спрямований на виконання якоїсь визначеної дії, послуги, то предметом трудового договору є безпосередньо праця робітника за певною спеціальністю, кваліфікацією, посадою. Наприклад, у підприємця виникла необхідність у періодичному перевезенні вантажів. З особою, що здійснює таке перевезення, укладається договір цивільно-правового характеру, оскільки в цьому випадку передбачається разовий характер роботи з досягненням конкретного результату. При цьому з водієм, що працюють у підприємця постійно, повинен бути укладений трудовий договір, тому що предметом договору є сам процес праці.

Отже, цивільно-правовий та трудовий договори відрізняють найперше за предметом та правовим статусом (рівність або підпорядкування сторін) договору. Але для працівника найчастіше вигідніше укласти трудовий договір, бо трудове право визначає певні гарантії, що захищають інтереси працівника.

Список використаних джерел:

1. Кодекс законів про працю України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>.

2. Цивільний Кодекс України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
3. Склярук І. П. Особливості укладання та оплати трудових та цивільно-правових договорів [Електронний ресурс] // Режим доступу до ресурсу: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1540>.
4. Рекомендація МОП про трудові правовідносини [Електронний ресурс] // Режим доступу до ресурсу <https://ips.ligazakon.net/document/MU06293?an=53>.
5. Таль Л. С. Проблема влади над человеком в гражданском праве. *Юридический вестник*. 1913. Т. III. – С. 103–140.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри трудового права НЮУ ім. Ярослава Мудрого Сільченко С. О.

Вікторія ТКАЧОВА

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
факультет прокуратури 3 курс,
17 група

ЩОДО ОНОВЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО КОЛЕКТИВНІ УГОДИ ТА ДОГОВОРИ

Колективно-договірне регулювання трудових відносин є основою для досягнення соціальної злагоди та взаємопорозуміння між працівниками і роботодавцем. На жаль, на сьогодні, велика кількість роботодавців не вважає за необхідне укладання колективних договорів, незважаючи на їх ефективність для підвищення рівня співпраці сторін. З метою максимального узгодження законодавства про колективні договори із положеннями Європейської соціальної хартії 1996 року, Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, Хартії основних прав Європейського Союзу у 2022 року Кабінет Міністрів України разом із Прем'єр-міністром ініціювали розробку Законопроекту № 7628 «Про колективні угоди та договори» (далі – законопроект).

Основними новелами цього законопроекту стало: уточнення сфери дії колективних угод і договорів; визначення особливостей суб'єктного складу сторін колективних переговорів на галузевому і територіальному

рівні; залучення громадських об'єднань до участі в консультаціях; нові умови створення спільного представницького органу сторони на будь-якому рівні соціального діалогу; можливість призупинення та зупинення дії окремих положень колективних угод і договорів; можливість приєднання до сторін угод і договорів нових суб'єктів.

У разі прийняття вказаного законопроекту, відповідні зміни будуть внесені до Кодексу законів про працю України, Кодексу торговельного мореплавства України, Господарського кодексу України, Законів України «Про транспорт», «Про оплату праці», «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності», «Про соціальний діалог в Україні» [2]. Зміни будуть внесені також й до Кодексу України про адміністративні правопорушення шляхом запровадження підвищення максимальної межі відповідальності за ухилення від участі в колективних переговорах – від 10 до 50 неоподаткованих мінімумів доходів громадян (за чинною нормою від 3 до 10 неоподаткованих мінімумів доходів громадян); за ненадання інформації, необхідної для ведення переговорів і здійснення контролю за виконанням угод, договорів – від 5 до 10 неоподаткованих мінімумів доходів громадян (за чинною нормою передбачено від 1 до 5 неоподаткованих мінімумів доходів громадян).

Отже, ухвалення цього законопроекту сприятиме наближенню українського законодавства у сфері трудового права до стандартів Європейського Союзу. Так, в Законі проєкті № 7628 передбачається:

- розширення списку суб'єктів сторін, які можуть приймати участь в колективних переговорах. До соціального діалогу стане можливим залучити новостворені профспілки;

- у колективному договорі зможуть передбачатись положення про протидію мобінгу. Слід зазначити, що в жодному вітчизняному нормативно-правовому акті не міститься дефініції «мобінг». Таке положення повністю відповідає Директиві Ради 2000/78/ЄС і не суперечить міжнародному законодавству. «Мобінг» є родовим поняттям до закріпленого в Законі України «Про засади протидії та запобігання дискримінації в Україні» поняттю «утиск»;

- можливість призупинення й зупинення дії окремих положень колективної угоди, що сприятиме досягненню сторонами соціального діалогу домовленостей без побоювань щодо їхнього невиконання у разі виникнення непередбачуваних (форс-мажорних) обставин (перелік яких буде зазначатись у колективному договорі). Слід додати, що вперше

можливість призупинення з'явилась щодо трудового договору, у зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації. Відповідне нововведення було імплементоване у Законопроект № 7628 з метою забезпечення впевненості роботодавця та працівника і попередження непорозумінь в умовах воєнного стану. Так, про зупинення, припинення, поновлення та призупинення колективного договору, роботодавець обов'язково повинен повідомляти працівника. Відповідне положення передбачене Директивою Ради 91/533/ЄЕС від 14.10.1991 про обов'язок роботодавця інформувати своїх службовців про умови, що застосовуються до трудового договору чи трудових відносин. У статті 2 цієї Директиви зазначено, що роботодавець повинен повідомити працівника, до якого ця Директива застосовується, про основні умови трудового договору чи трудових відносин, а відповідно до пункту і та J, повідомлення повинно стосуватись змін в колективному договорі, що впливають на умови праці робітника. Приведено у відповідність до такого джерела міжнародно-правових зобов'язань України, як Директива Ради 91/533/ЄЕС, ст. 424 Глави 21 «Співробітництво у галузі зайнятості, соціальної політики та рівних можливостей» розділу V «Економічне та галузеве співробітництво» Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [3];

– положення про те, що право на укладення колективного договору матимуть всі працівники та роботодавці. Відмова в укладенні колективного договору є недопустимою. Відповідно до частини першої Європейської соціальної хартії, п. 6, вказано, що усі працівники та роботодавці мають право на укладання колективних договорів. Тому положення про недопустимість відмови в укладенні колективного договору, допоможе повною мірою реалізувати припис ст. 6 Хартії та не допустити зменшення обсягу прав зазначених у Хартії [4];

Отже, на нашу думку, норми, які містить проект Закону України «Про колективні договори і угоди» № 7628 від 02.08.2022 р. значно підвищують роль колективно-договірного регулювання, посилюють захист прав працівників і роботодавців та в цілому відповідають міжнародно-правовим зобов'язанням України у сфері європейської інтеграції.

Список використаних джерел

1. «Про колективні угоди та договори»: Проект Закону України від 08.08.2022 р. № 7628. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1426839> (дата звернення: 28.10.2022);

2. Висновок щодо проекту Закону України «Про колективні угоди та договори» (реєстр. № 7628 від 02.08.2022 р., Кабінет Міністрів України): Висновок комітету з питань інтеграції України до Європейського Союзу від 05.10.2022 № 168973. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1496554> (дата звернення 29.10.2022).
3. *Єдиний веб портал органів виконавчої влади України*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/evropejska-integraciya/perekladi-aktiv-acquis-yes/rozdil-v-ekonomichne-ta-galuzeve-spivrobotnictvo/glava-21-spivrobotnictvo-u-galuzi-zajnyatosti-socialnoyi-politiki-ta-rivnih-mozhливостей> (дата звернення: 08.11.2022).
4. Європейська соціальна хартія (переглянута) : Хартія Ради Європи від 03.05.1996 р. : станом на 7 верес. 2016 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text (дата звернення: 08.11.2022).

Науковий керівник: к. ю. н., доцент, доцент кафедри трудового права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Свічкарьова Ярослава Віталіївна

МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

Анна ХОМ'ЯК

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студентка 4 курсу, 13 групи факультету
прокуратури

НАДІМПЕРАТИВНІ НОРМИ У МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ

На сьогодні зростає тенденція активного втручання держави у регулювання приватноправових відносин з іноземним елементом. Наслідком цього є прийняття великої кількості імперативних норм, які безпосередньо стосуються сфери приватного права. Окрім цього держава наділяє деякі з таких норм додатковою характеристикою, а саме: дозволом на їх пряме застосування незалежно від дії принципів міжнародного приватного права та вказівок колізійних норм. Відносна новизна такої концепції викликає чимало дискусій серед науковців. Тому важливо визначити власну позицію щодо поняття та характеру дії надімперативних норм, їх місця серед традиційних методів, а також визначити умови та механізми застосування іноземних надімперативних норм у міжнародному приватному праві України.

За поглядами П. Маєра надімперативні норми є приписами, які підлягають застосуванню до міжнародних відносин не дивлячись на право, яке їх регулює. А. Данилова вважає, що розглядувані норми є особливою категорією, яка регулює правовідносини з іноземним елементом незалежно від того, яке право на основі колізійних норм визначено судовим чи арбітражним органом або яке право сторони обрали на основі принципу волі. Вперше застереження про іноземні надімперативні норми було закріплено у ст. 16 Гаазької конвенції про право, що застосовується до договорів про посередництво та представництво 1978 р., де зазначалося, що *«застосуванню можуть підлягати імперативні правила Держави, з якою ситуація має значний зв'язок, якщо та в тій мірі, в якій відповідно до права такої Держави ці правила мають бути застосовані неза-*

лежно від права, визначеного на підставі колізійних норм». Ідея про внесення застереження про надімперативні норми у законодавство України пропонувалася в ст. 1560 проекту ЦК України від 1996 року. Проте все ж таки юридичну силу одержала у ст. 14 Закону України «Про міжнародне приватне право» від 2004 року, яка у ч. 1 закріпила, що *«правила цього Закону не обмежують дії імперативних норм права України, що регулюють відповідні відносини, незалежно від права, яке підлягає застосуванню».* Тобто ця норма фактично встановила новий засіб забезпечення застосування різних норм права до одних і тих самих правовідносин, порушуючи «монополію» традиційного колізійного методу. Деякі науковці стверджують, що оскільки надімперативні норми переважають над колізійними, тоді виникає питання щодо необхідності існування останніх. З цього приводу ми вважаємо, що метод колізійного регулювання повинен існувати паралельно. Адже він регулює цілі інститути приватного права, тоді як надімперативні норми розраховані на вузькі за змістом правовідносини. Отже, надімперативна норма міжнародного приватного права – це засіб матеріально-правового методу права, який наділений здатністю застосовуватися всупереч автономії волі та колізійно-правовому методу та спрямований на забезпечення важливих інтересів держави.

В основу застосування іноземних надімперативних норм покладена вимога наявності тісного їх зв'язку з правовідносинами. Проте це не означає, що якщо такий зв'язок є, то надімперативна норма автоматично підлягає застосуванню. Суд повинен визначити в кожному випадку окремо характер та цілі, які переслідував іноземний законодавець при прийнятті відповідної норми. Згідно з ч. 1 ст. 7 Римської Конвенції про право, що застосовується до договірних зобов'язань від 1980 року *«при вирішенні питання про застосування таких імперативних норм повинні братися до уваги їх сутність та призначення, а також наслідки їх застосування або незастосування».* Отже, використання надімперативних норм є правом суду, а не його обов'язком.

Оскільки поняття надімперативної норми та її ознаки не закріплені на законодавчому рівні, між науковцями триває дискусія щодо того, чи повинні суди в кожному окремому випадку самостійно вирішувати питання віднесення норми до надімперативної. Ми схилиємось до думки, що наділення судів такими широкими повноваженнями може призвести до зловживань з їх боку. До прикладу, уникнення застосування інозем-

ного права. Наслідком цього може бути неправильне вирішення справи або ж відмова у захисті прав та інтересів.

Підсумовуючи все вище викладене, зазначимо, що інститут надімперативних норм в українській правовій системі є новим, тому суди, задля формування правильної судової практики, повинні в кожному окремому випадку проводити оцінку іноземних надімперативних норм. В той же час надімперативні норми слід розглядати у взаємозв'язку з колізійними. Адже це захистить інтереси держави та забезпечить її участь в інтернаціональному правовому спілкуванні. Також на міжнародному рівні, для досягнення взаємовигідного забезпечення національних інтересів кожної країни, необхідно закріпити дефініцію поняття «надімперативної норми» з чіткими вказівками на її ознаки.

Науковий керівник: кандидатка юридичних наук, старша викладачка кафедри міжнародного приватного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Корнева Поліна Михайлівна.

Тетяна ЯМНЕНКО

доктор юридичних наук, професор
професор кафедри цивільного права
і процесу
Юридичного факультету
Національного авіаційного
університету

СТАТУС БІЖЕНЦЯ ТА ТИМЧАСОВИЙ ЗАХИСТ: ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ

Внаслідок воєнної агресії Російської Федерації проти України мільйони громадян втратили житло або були змушені покинути своє місце проживання через небезпеку. Згідно з даними Агентства ООН у справах біженців (UNHCR) станом на 03.04.2022 р. понад 4,2 мільйони осіб перетнули кордон України у пошуках притулку закордоном. Більш як 2 млн. осіб є внутрішньо переміщеними особами. Невтішна статистика збільшується щодня. Зважаючи на масштаб, швидкість розгортання та складність наслідків, UNHCR відносить ці обставини до найвищого третього

рівня надзвичайних ситуацій. Слід розпочати з того, що тимчасовий притулок та біженство є різними правовими явищами, які мають окреме нормативне регулювання і зумовлюють відмінні наслідки.

Основними документами, які визначають статус, суб'єктний склад, базові права та обов'язки, пов'язані з тимчасовим притулком, є Директива ЄС № 2001/55/ЄС від 20.07.2001 р. (далі – Директива про тимчасовий захист)[1] та Рішення Ради ЄС про її активацію у зв'язку з війною в Україні № 2022/382 від 04.03.2022 р. [2]

Натомість, статус біженства регулюється такими міжнародно-правовими документами, як Конвенція про статус біженців від 28.07.1951 р., Протокол щодо статусу біженців від 31.01.1967 р. та Конвенція, що визначає державу, яка відповідає за розгляд заяв про надання притулку, що подані в одній з держав-членів Європейських Співтовариств (Дублінська конвенція) від 15.06.1990 р. [3] Статус біженця

Біженець – особа, яка не є громадянином певної країни. Підстави для отримання статусу біженця мають індивідуальний (особистісний) характер. Це можуть бути побоювання стати жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, національності, політичних переконань чи належності до певної соціальної групи, громадянства чи підданства. Процес легалізації статусу біженця має тривалий характер.[4]

Особи, які потребують тимчасового захисту – це іноземці та особи без громадянства, які масово вимушені шукати захисту в певній країні. [4]

Підстави для отримання статусу особи, яка потребує тимчасового захисту, мають зовнішній характер: зовнішня агресія, іноземна окупація, громадянська війна, зіткнення на етнічній основі, природні чи техногенні катастрофи. Тобто тимчасовий захист має бути негайним та колективним, як нині в Україні. Це означає, що евакуйовані українці не мають подавати індивідуальні заяви, щоб отримати притулок.

Статус отримання тимчасового захисту і статус біженця:

- забезпечує право на притулок (квартиру, ліжко-місце), працю, освіту, соціальну допомогу, податкові пільги тощо.
- вимагає виконання зобов'язань – дотримання місцевих законів і розпоряджень органів влади.

Тимчасовий захист буде діяти протягом одного року, але якщо ситуація в Україні покращиться, механізм можуть достроково зупинити. Водночас цей період можуть автоматично продовжити ще на шість місяців,

максимум двічі. Також Європейська комісія може запропонувати Раді ЄС збільшити тривалість захисту ще на один рік. Тобто максимальний строк тимчасового захисту – три роки.

Тимчасовий захист можна втратити, якщо:

- війна в Україні завершиться і Рада ЄС прийме рішення про скасування тимчасового захисту українців;
- особа вчинила злочин проти миру, людства або неполітичний злочин (в останньому випадку до отримання тимчасового захисту).

Тимчасовий захист не означає отримання статусу біженця, втім, особи, які отримали тимчасовий захист в ЄС, можуть у будь-який час подати заявку на отримання статусу біженця.[5]

Наявність статусу біженця вигідний тим, що дає право легально жити в іноземній країні і не бути депортованим до рідної держави, навіть якщо всі безвізові чи візові терміни перебування за кордоном завершаться. Особа втрачає статус біженця, якщо вона повертається до своєї країни чи набула нове громадянство.

Кожна країна має свої особливості у забезпеченні *тимчасового захисту та статусу біженця*. Зокрема, Директива про тимчасовий захист діє у всіх країнах-членах ЄС крім Данії. Вона не застосовується у країнах Шенгенської зони, які не є членами ЄС (у Швейцарії, Норвегії, Ліхтенштейні, Ісландії). Нещодавно влада Швейцарії також прийняла рішення про надання статусу «S» українцям, які тікають від війни. Державний секретаріат з міграції Швейцарії повідомляє про відсутність наразі обмежень щодо кількості осіб, які зможуть отримати захист. Охоронний статус «S» надає право на проживання, соціальну підтримку та медичне обслуговування, право на освіту та доступу до роботи, але з певними умовами.[6]

Права осіб, які отримали тимчасовий захист в країнах ЄС: доступ до роботи (на відміну від отримання статусу біженця, відсутня вимога очікування 6 місяців); доступ до освіти: діти до 18 років мають право навчатись у закладах освіти на рівні громадян країни перебування; забезпечення житлом (заселення у центр чи надання засобів для проживання); доступ до соціального забезпечення; доступ до медичного обслуговування; право на відповідну інформацію про тимчасовий захист; можливість отримати статус біженця у майбутньому; можливість повернутися в країну громадянства в будь-який момент.

Слід відзначити, що процес надання статусу біженця визначається законодавством кожної окремої держави та є досить складним і довготривалим. Протягом адміністративної процедури, яка може тривати від 6 місяців і більше, особа зазначає низки обмежень своїх прав, а саме у особи може бути вилучений паспорт, особа не має права працювати та не може залишати визначене їй місце проживання, де цим місцем є спеціалізовані центри для біженців. Натомість, статус тимчасового захисту дозволяє одразу отримати доступ до ринку праці, обирати місце проживання та користуватися іншими соціальними правами. Особа може вільно пересуватися та перебувати на території інших країн ЄС протягом 90 днів у 180-денному проміжку часу, а також безперешкодно в будь-який час повернутись до держави громадянства.

Отже, підтримую позицію, щодо рекомендації користуватися механізмом тимчасового притулку з огляду на його простоту, швидкість надання та відсутність правових обмежень порівняно із інститутом біженства.

Список використаних джерел:

1. Директива ЄС № 2001/55/ЄС від 20.07.2001 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU01293>.
2. Рішення Ради ЄС про її активацію у зв'язку з війною в Україні №2022/382 від 04.03.2022 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU22006>.
3. Статус біженця чи тимчасовий притулок. URL: <https://vbpartners.ua/uk/status-bizhencja-ta-timchasovij-pritulok-shho-neobhidno-znati-gromadjanam/>.
4. Закон України Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2012, № 16, ст.146) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17#Text>.
5. Роз'яснення щодо тимчасового захисту та отримання статусу біженця. URL: https://ombudsman.gov.ua/news_details/rozyasnennya-shchodo-timchasovogo-zahistu-ta-otrimannya-statusu-bizhencya.
6. Статус біженця чи тимчасовий захист у Європі: за і проти <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/status-bizhencya-chi-timchasoviy-zahist-u-evropi-za-i-proti.html>

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО ТА ПРАВО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ, ГУМАНІТАНЕ ПРАВО

Владислав БІЛОУС

Національний юридичний університет
ім. Ярослава Мудрого
факультет адвокатури, 2-го курсу
магістратури, 18-21м-03

ГІБРИДНА ВІЙНА, ТЕРМІН ЯКОГО НЕМАЄ У МІЖНАРОДНОМУ ГУМАНІТАРНОМУ ПРАВІ

Війна даного типу набула поширення ще за часів коли римляни завойовували території сучасної Німеччини, коли англійці придушували ірландських повстанців, під час Американської революції, під час конфлікту у В'єтнамі і до сьогодні, коли російська агресія вилася на Україну та, трошки раніше, на Грузію.

Суть гібридної війни полягає в тому, що спочатку держава-агресор проводить, такі собі, нестандартні кроки для досягнення своїх цілей. Вона відступає від тих дій, які зазвичай характеризують збройний конфлікт. Наприклад, держава не оголошує війну напрому, та й взагалі намагається зробити вигляд максимальної непричетності до розв'язаного конфлікту, як от Росія у 2014 році.

Також, проводяться операції по повільному занурюванню пропаганди у державу-жертву, задля розхитування внутрішньої суспільної ситуації, яка призведе до внутрішніх протиріч, потім внутрішніх конфліктів і в кінці до розколу і безпорадності об'єкта операції. Це інформаційний метод гібридної війни. Ще є економічний метод, допомогою якого країна-жертва позбавляється економічної стабільності та зв'язків з країнами які виступають у ролі її партнера. Використання торговельних обмежень та блокад, спричинення дисбалансу експорту, імпорту та цін – все це економічний метод ведення гібридної війни. Наступним методом – є терористичний. На мою думку, він є найпідступнішим з усіх. Агресору важливо матеріально та фінансово накачувати сепара-

тистські, повстанські та партизанські рухи усередині країни-жертви, нерідко він і сам формує незаконні збройні формування та проведення терористичних актів, так званого державного тероризму. Це призводить до розхитування ситуації та спричинення хвилювань у суспільстві, утримання населення в постійному страху, страху за своє життя, життя рідних і близьких, що тягне за собою вкрай важкі наслідки. Найяскравішими проявами державного тероризму був штурм Грозного танковим підрозділами «невідомої держави» та бомбардування Ічкерії тою ж державою. З розвитком комп'ютерних технологій розвивається і кібернетичний метод ведення війни. Характерними рисами якої є інтернет атаки, тобто зламування серверів для викрадення секретної інформації та тої яка становить державну таємницю.; атаки на об'єкти які забезпечують всі види зв'язку будь то телефонний, водо-, електро-, тепло-, транспортний; атаки на цивільне або воєнне обладнання; атаки пропагандистського характеру з розміщенням в інтернет просторі держави інформації неправдивої та образливої. І вказаний метод є не менш ефективним, ніж економічний чи терористичний, так як у двадцять першому столітті людство почало залежати від інтернет зв'язку як на роботі так і у повсякденному житті.

Вище вказані методи не є вичерпними, якщо агресор не досягає бажаних цілей, то вигадуються нові більш вишукані способи негласного впливу.

Якщо все ж таки ціль добута, наступає фінальний акт. Заключається він у відкритому використанні сили, яка прикривається миротворчою діяльністю або посередництвом у вирішенні кризи та спірних питань які виникли у державі-жертві. Результатом таких численних кроків є перемога та ресурси.

На сьогоднішньому етапі розвитку міжнародного та національного законодавства, як я уже зазначив у заголовку, термін «гібридна війна» відсутній. Ні міжнародно-правові акти, ні Воєнна доктрина України, ні Воєнна доктрина США не містять у собі визначення даного типу війни. І в цьому я вбачаю проблему, вони потребують удосконалення, бо є застарілими та втрачають здатність регулювати сучасні збройні конфлікти. Адже винна сторона, через відсутність у міжнародному гуманітарному праві належної норми, не може понести відповідальність за вчинені дії у Міжнародному кримінальному суді. А ці дії вчиняються, зазвичай, з порушенням прав людини та поряд зі злочинами проти людяності,

країні агресор ламає державний суверенітет та державну цілісність, що є непорушними та гарантуються міжнародними конвенціями та угодами.

Хочу запропонувати план дій. Першим кроком актуалізації міжнародного гуманітарного права є тлумачення поняття «гібридна війна», тобто, що це є видом агресії, другий крок – поширення юрисдикції Міжнародного кримінального суду на такий вид агресії.

Артем ІВАНОВ

доктор філософії, асистент кафедри
права Європейського союзу
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого

ПРЕВЕНТИВНА ДИПЛОМАТІЯ В РАМКАХ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ

Вперше про ідею здійснення превентивної дипломатії в рамках ООН заговорив тодішній Генеральний секретар Даг Хаммершельд, який зазначався на широкому тлумаченні статті 99 Статуту ООН. На його думку дана стаття, яка передбачає право Генерального секретаря доводити до відома Ради Безпеки про будь-які питання, які, на його думку, можуть загрожувати підтримці міжнародного миру та безпеки, має тлумачитись таким чином, щоб дозволяти Генеральному секретарю пропонувати відповідні заходи, щодо мирного врегулювання.

Рекомендації державам щодо вжиття ефективних заходів, направлених на попередження загрози збройних конфліктів були викладені в Декларації про посилення ефективності принципу відмови від загрози силою або її застосування у міжнародних відносинах, прийнятій резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 42/22 від 18.11.1987 року. В Декларації про запобігання та усунення спорів та ситуацій, які можуть загрожувати міжнародному миру та безпеці, та про роль Організації Об'єднаних Націй у цій галузі, прийнятій резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 43/51 від 05.12.1988 року, відповідні положення віднайти свій подальший розвиток. Декларація проголошувала, що держави повинні діяти таким чином, щоб запобігати у своїх міжнародних відносинах виникненню або загостренню спорів чи ситуацій, зокрема

шляхом сумлінного виконання своїх зобов'язань, що впливають із міжнародного права. Окрім іншого, держав закликали враховувати можливість звернення до відповідних органів Організації Об'єднаних Націй для отримання порад чи рекомендацій щодо превентивних заходів для врегулювання спору чи ситуації. Значна увага була приділена ролі головних органів ООН щодо попередження виникнення міжнародних суперечок. Раді Безпеки ООН рекомендувалось проводити періодичні засідання, призначати Генерального секретаря доповідачем з відповідних питань, проводити консультації та засновувати місії з встановлення фактів, рекомендувати заінтересованим сторонам належні процедури чи методи врегулювання суперечок та ін. Генеральна Асамблея закликала обговорювати відповідні суперечки та робити по ним рекомендації, звертатись до встановлення фактів, запитувати консультативні висновки Міжнародного суду ООН. Підкреслювалась роль Генерального секретаря ООН стосовно надання ним добрих послуг, заснування місій з встановлення фактів, звернення за консультативними висновками Міжнародного суду ООН та заохочувати відповідні зусилля на регіональному рівні.

Визначальним документом в контексті здійснення превентивної дипломатії в рамках ООН стала доповідь Генерального секретаря ООН Бутроса Бутрос-Галі «Порядок денний для миру. Превентивна дипломатія, миротворчість та підтримання миру», яку він представив в 1992 році. Відповідно до цієї доповіді, під превентивною дипломатією розумілись дії, направлені на попередження виникнення спорів між сторонами, недопущення переростання існуючих спорів у конфлікти та обмеження масштабів конфліктів після їх виникнення. Цілями здійснення превентивної дипломатії називались виявлення конфліктів на найбільш ранній стадії та ліквідації джерел небезпеки до виникнення насилля; здійснення миротворчих зусиль; здійснювати заходи з підтримання миру, сприяння миробудівництву та заходи стосовно глибинних причин конфліктів.

Доповідь містила перелік та розкривала зміст можливих заходів, які можуть бути застосовані в контексті здійснення превентивної дипломатії:

1. Заходи зі зміцнення довіри. Такими заходами можуть бути обмін військовими місіями, створення центрів зі зменшення небезпек, нагляд за виконанням регіональних угод в галузі озброєння.

2. Встановлення фактів. Підкреслювалась необхідність заснування заходів превентивної дипломатії на своєчасному та точному пізнанні фактичних обставин кожної конкретної суперечки.

3. Раннє попередження. Передбачалась необхідність подальшого розвитку вже існуючої системи органів збору та аналізу інформації стосовно найрізноманітніших загроз міжнародному миру та безпеці.

4. Превентивне розгортання. Пропонувалось здійснювати планування на випадок виникнення обставин, які будуть потребувати превентивного розгортання щодо різноманітних ситуацій і різним чином (національні кризи, міждержавні спори, ризик виникнення збройних конфліктів).

5. Демілітаризовані зони. Підкреслювалась роль демілітаризованих зон, як засобу роз'єднання потенційних воюючих сторін та їх значення символу прагнення міжнародного співтовариства до попередження конфліктів.

В подальшому ідеї превентивної дипломатії отримали свій розвиток в низці доповідей Генеральних секретарів ООН 1995 р, 2001 р. та 2011 рр. та були застосовані на практиці з метою попередження низки міжнародних суперечок та врегулювання вже існуючих міжнародних конфліктів, показавши свою ефективність та значення для налагодження мирних відносин між відповідними суб'єктами на міжнародній арені.

Тамєрлан КЕРІМОВ

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет прокуратури, 2 курс, 3 група

ЗБРОЙНА АГРЕСІЯ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА

Збройна агресія російської федерації проти України, яка розпочалася з окупації Криму в лютому-березні 2014 року, гібридної війни на Донбасі – з квітня 2014 року та відкритого повномасштабного збройного вторгнення 24 лютого 2022 року і супроводжується безпрецедентним терором українського цивільного населення, руйнуванням українських

населених пунктів, культурних і духовних цінностей, змушує керівництво країни і звичайних людей, в пошуках міжнародного захисту, справедливості та покарання агресора, апелювати до норм міжнародного гуманітарного права.

Цивільне населення є основним об'єктом захисту сучасного міжнародного гуманітарного права. До цивільних осіб відносяться всі особи, які не є учасниками збройних сил конфлікту. Цей захист має місце як безпосередньо в умовах бойових дій, так і в умовах окупації. Стосовно цивільного населення та цивільних осіб заборонені прямі напади, тероризування, напади невибіркового характеру, напади на цивільне населення або на окремих цивільних осіб у порядку репресалій, а також використання «живих щитів» [1]. Однак російська федерація, не дивлячись на те, що більшість норм сучасного міжнародного гуманітарного права імплементовані до її національного законодавства, порушує ці норми та звичаї війни загалом. І це не дивно, адже не вперше країна-агресор вдається до злочинів воєнного характеру. Під час двох Чеченських війн та допомоги Асаду в Сирії росія знищувала цивільне населення, що є прямим порушенням Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни та Протоколу (I) до неї.

На сьогодні відомо про вчинення масових звірств російськими солдатами щодо мирного населення на тимчасово окупованих територіях, особливо у містах Буча, Гостомель, Ірпінь, Ізюм, Маріуполь та у багатьох інших населених пунктах України. Вони полягають у вбивстві, катуванні, викраденні людей, депортації, позбавленні волі, згвалтуванні, а також нарузі над трупами. Окрім того, зафіксовані факти використання окупантами фосфорних боєприпасів під час бомбардування міста Попасна на Луганщині, касетних снарядів проти мирного населення Вугледару та Харкова, а 11 квітня 2022 року повідомлено про хімічну атаку на Маріуполь.

Російська федерація підступно здійснює й інші воєнні злочини. Атака та захоплення об'єктів ядерної інфраструктури, а саме Чорнобильської атомної електростанції (ЧАЕС) та Запорізької атомної електростанції (ЗАЕС), які відбулися 24 лютого 2022 року та 4 березня 2022 року відповідно, є прямим порушенням статті 56 Протоколу (I) до Женевських конвенцій 1949 року («захист установок і споруд, що містять небезпечні сили») [2].

З-поміж того, російські окупаційні війська обстрілюють мирне населення, використовуючи заборонене Женевською конвенцією озброєння, як, наприклад, вакуумні бомби (термобаричні боеприпаси), важкі вогнеметні системи ТОС-1 «Буратино» та ТОС-1А «Солнцепёк», хімічну зброю, касетні засоби ураження тощо.

2 березня 2022 року окупанти здійснили бомбардування Успенського собору в Харкові, в якому на той момент переховувалось цивільне населення. Після цього удару собор отримав серйозні пошкодження. Цей воєнний злочин підпадає під статтю 27 Конвенції про захист цивільного населення під час війни [1] та статтю 53 Протоколу (I) до Женевських конвенцій щодо захисту жертв міжнародних збройних конфліктів («захист культурних цінностей і місць відправлення культів») [2].

Згідно з інформацією, наданою Генеральним штабом Збройних сил України, на тимчасово зайнятих територіях вже відомо про факти розміщення російської військової техніки у приміщеннях аграрних підприємств, на об'єктах енергетичної та соціальної інфраструктури та у центральних районах населених пунктів з метою забезпечення недоторканості цієї техніки. Відзначаються і випадки ведення ворогом бойових дій в цивільному одязі [3]. Такі дії суперечать вимогам статті 51 Протоколу (I), що стосується захисту цивільного населення [2].

У звіті незалежної міжнародної комісії з розслідування порушень в Україні Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 18 жовтня 2022 року зазначається, що за результатами розслідування подій у Києві, Чернігові, Харкові та Сумах наприкінці лютого та у березні 2022 року Комісія знайшла обґрунтовані підстави для висновку, що в Україні було скоєно низку воєнних злочинів, порушень прав людини та міжнародного гуманітарного права [4]. Як зазначає голова Комісії Ерік Мьосе, вплив порушень на життя людей в Україні є безмірним, втрати людських життів обчислюються десятками тисяч, а руйнування інфраструктури – жахливе [5].

Отже, вдаючись до актів терору та геноциду, здійснюючи депортації, катування, обстріли цивільної інфраструктури, російська окупаційна армія та її командувачі наближають себе до суду, перед яким вони постануть та відповідатимуть за всі скоєні злочини на території України. Міжнародний кримінальний суд у Гаазі чекає дуже великий обсяг робо-

ти з опрацювання тисяч воєнних злочинів, що дасть неймовірний поштовх для розвинення системи реагування на порушення міжнародного гуманітарного права.

Якщо говорити відверто, то в кожному збройному конфлікті, стороною або учасником якого була росія, були наявні факти порушення захисту цивільного населення та об'єктів. Зневага до безпеки громадян, що постійно проживають на території збройного конфлікту, є «візитівкою» росії під час втручання в цей конфлікт. Недотримання норм конвенцій є прямим порушень зобов'язань, які взяла на себе росія, підписавши міжнародні документи. Свого часу навіть Отто фон Бісмарк говорив: «Угоди з Росією не варті й паперу, на якому написані».

Список використаних джерел:

1. Конвенція про захист цивільного населення під час війни. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення: 02.11.2022).
2. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 08.06.1977. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення: 02.11.2022).
3. Російські війська розміщують техніку в житловій забудові – Генштаб ЗСУ. *Радіо Свобода*: веб-сайт. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-rosiiski-viiska-tehnika-zhytlova-zabudova/31798258.html> (дата звернення: 02.11.2022).
4. Доповідь Незалежної міжнародної комісії з розслідування порушень в Україні. Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/2022-10/A-77-533-AUV-UA.pdf> (дата звернення: 02.11.2022).
5. Незалежна міжнародна комісія ООН з розслідування порушень в Україні виявила, що в Україні було скоєно низку воєнних злочинів, порушень прав людини та міжнародного гуманітарного права. *Організація Об'єднаних Націй в Україні*: веб-сайт. URL: <https://ukraine.un.org/uk/203722-nezalezna-mizhnarodna-komisiya-oon-z-rozsliduvannya-porushen-v-ukrayinu-vuyavyla-shcho-v> (дата звернення: 02.11.2022).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри цивільного права №1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янишен

Сергій КІДАЛОВ

Національний університет біоресурсів
і природокористування України
к.ю.н., доц., доцент кафедри
міжнародного права
та порівняльного правознавства,

Наталія КІДАЛОВА

Національний університет біоресурсів
і природокористування України
асистент кафедри міжнародного права
та порівняльного правознавства

ЄВРОПЕЙСЬКІ ПРАКТИКИ НАЛЕЖНОГО УПРАВЛІННЯ ВІДХОДАМИ

Відповідно до загальноєвропейського законодавства збором, транспортуванням та переробкою відходів мають право займатися державні, муніципальні та приватні компанії та організації, а також компанії та організації змішаної форми власності, що мають необхідні дозволи. Незалежно від виду компанії, що здійснює збирання, транспортування та переробку, практично всі схеми поводження з відходами в країнах ЄС передбачають первинне сортування відходів безпосередньо в місцях їх утворення (у домашніх господарствах, на виробництві, в офісних приміщеннях тощо).

Найбільш часто зустрічаються варіанти сортування відходів: на небезпечні та безпечні відходи. 1) *Небезпечні відходи* повинні збиратися окремо та доставлятися на спеціальні пункти збору, звідки їх направляють на переробку до спеціалізованих компаній. Зокрема, приватні особи, зазвичай, здійснюють доставку небезпечних відходів на пункти збору самостійно, а для промислових підприємств може бути організоване доставлення безпосередньо з виробництва. Для окремих видів відходів, наприклад батарейки, металеві банки, переробні компанії можуть організувати пункти збору у громадських місцях, наприклад, у супермаркетах. Для привернення уваги населення ємкості для збору яскраво оформлюються, поряд з ними можуть розміщуватися стенди з інформацією про поводження з відповідними видами відходів. 2) *Під розумінням безпечних відходів*, виділяють такі: побутова та офісна техніка; будівель-

не сміття; меблі та ін. Ці відходи зазвичай вивозяться до спеціалізованих пунктів збору, де з них видаляються небезпечні елементи, наприклад, фреон, а потім спеціалізовані компанії здійснюють їх подальшу переробку та/або утилізацію [1, с. 678].

Також варто виділити ще схему збору відходів, безпосередньо від домашніх господарств за певні дні тижня/місяць. Відходи, що залишилися, сортують на такі основні складові: папір та/або картон; скло; пластик; одяг взуття; метал (упаковка, банки та ін.), органічні відходи (харчові відходи, відходи з садово-городніх ділянок, тирсу тощо); залишкове сміття (ті види, які не можуть бути віднесені до перерахованих вище, або змішані відходи, які вже неможливо розділити) [2].

Наведена вище схема сортування є узагальненою. Залежно від вимог щодо сортування побутових відходів у тій чи іншій країні і навіть у тому чи іншому регіоні країни ретельність сортування відходів може змінюватися. Так, наприклад, у західній частині Данії, папір потрібно сортувати на газетну та іншу; у Німеччині, Данії та Фінляндії скло ділиться за кольором; у деяких містах Швеції сортуванню підлягають навіть харчові відходи (наприклад, паперові фільтри для кавоварки та сама кава мають викидатися окремо). Водночас у Німеччині спільно збираються целофан, целюлоза, пластик, бляшані та алюмінієві банки з-під напоїв та пластикова упаковка з-під молочних продуктів. В одному з регіонів Фінляндії жителі повинні сортувати дрібні безпечні побутові відходи на органічну та біорозкладну складові та інші види відходів. Ці дві фракції збираються в пластикові мішки різного кольору, потім провадиться автоматичне сортування цих мішків на полігонах за допомогою системи фотоелементів, і органічна складова йде на компостування, а неорганічна – на поховання. Різні види безпечних побутових відходів збирають у спеціальні роздільні ємності, а саме пластикові мішки (різного кольору, відповідно до виду відходів) або пластикові контейнери (різного кольору або з відповідними написами). Контейнери можуть бути індивідуальними (для сімей, що живуть в окремих будинках) або загальними (для багатоквартирних будинків, кондомініумів, установ, місць громадського користування, промислових підприємств тощо). Для окремих видів відходів можуть бути організовані спеціальні пункти збору у громадських місцях.

Наприклад, у Фінляндії у великих супермаркетах встановлені спеціальні апарати для скляних пляшок та алюмінієвих банок з-під напоїв. У цих апаратах відбувається сортування склотари за видами напоїв та

кольором скла. Деякі види пляшок (наприклад, винні) відразу ж подрібнюються та йдуть на переробку, деякі види (наприклад, пивні) миються та використовуються вдруге. При цьому за останній вид склотари покупці можуть отримати безпосередньо гроші з автомата, або талон на знижку при купівлі товарів у супермаркеті [7, с. 160].

Будь-яка схема первинного сортування, збирання, транспортування та переробки відходить передбачає обов'язкову інформаційну підтримку. Види подібної підтримки можуть бути різні: інформаційні брошури та інші друковані матеріали, що розповсюджуються по домашніх господарствах, офісах, установах та інших суб'єктах, що виробляють відходи; спеціалізовані інформаційні служби, що діють або як телефонні інформаційні пункти «зелені телефони», або як інформаційні центри, що проводять як телефонні, так і особисті консультації з будь-яких питань, що стосуються поводження з відходами.

Список використаних джерел:

1. Право Європейського Союзу: підруч. за ред. О. К. Вишнякова. – Одеса: Фенікс, 2013. – 883 с.
2. Directive 2008/98/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on waste and repealing certain Directives (Text with EEA relevance) URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32008L0098> (дата звернення: 21.10.2022 р.)
3. Муравйов В. І., Шпакович О. М., Лисенко О. М., Святун О. В. Інституційне право Європейського Союзу. – К.: Ін Юре, 2015. – 312 с.

Юлія КОВАЛЬОВА

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
факультет юстиції, 4 курс, 3 група

РЕГУЛЮВАННЯ КЛОНУВАННЯ ЛЮДИНИ В ПРАВІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА УКРАЇНИ

Таке неоднозначне та суперечливе право – право на клонування – належить до четвертого покоління прав людини, що виникло під впливом наукового прогресу у сфері медицини, мікробіології, генетики на початку

XXI ст. Клонування – це система методів генної інженерії, що застосовуються для отримання ідентичних копій організмів способом безстатевого розмноження. Залежно від мети розрізняють клонування двох видів: репродуктивне та терапевтичне, які відрізняються між собою тим, що перше здійснюється для утворення нового цілісного організму, що буде генетичною копією іншого, а друге – для медичних цілей, що включає в себе отримання ембріональних стовбурових клітин для наукових досліджень і, потенційно, використання їх для лікування різних захворювань людини.

Законодавство багатьох європейських країн, зокрема країн-засновниць Європейського Союзу (далі – ЄС), таких як: Бельгія, Італія, Німеччина, Франція, Нідерланди, встановлює заборону клонування людини, тому варто проаналізувати встановлення даної заборони в праві ЄС.

Повертаючись до історії, варто зауважити, що саме Європейський Парламент ще в 1993 році прийняв першу Резолюцію «Про клонування людських ембріонів» і він першим відреагував на появу практичної можливості клонування людини, прийнявши Резолюцію «Про клонування» від 12 березня 1997 року, в якій закликав держав-членів ЄС ввести заборону клонування в національне законодавство.

12 січня 1998 року на міжнародному рівні був підписаний Додатковий протокол до Конвенції про захист прав та гідності людини щодо застосування біології та медицини (Конвенція Ради Європи про права людини та біомедицину), що стосується заборони клонування людей, який у ст. 1 каже, що забороняється будь-яке втручання з метою створення людини, генетично ідентичної іншій людині, чи то живої, чи то мертвої. А одне з положень Преамбули наголошує, що навмисне створення генетично ідентичних людей несумісне з принципом людської гідності і, таким чином, являє собою перекручене застосування вчень біології та медицини. Підписання Додаткового протоколу було підтримано Європейським Парламентом, що знайшло своє відображення в Резолюції «Про клонування людини» від 15 січня 1998 року, в якій Європейський Парламент знову нагадав про неетичність та моральну неприйнятність проведення досліджень в сфері клонування в контексті лікування від безпліддя, передімплантаційної діагностики чи трансплантації тканин, оскільки це є грубим порушенням основних прав людини, яке ні за яких обставин не може бути виправдано чи прийнято.

Європейський Парламент в Резолюції «Про клонування людини» від 7 вересня 2000 року в пункті 2 висловився про те, що створення зародків

людини виключно в дослідницьких цілях, інакше кажучи, терапевтичне клонування створює глибоку етичну дилему, непоправно переходить межі дослідницьких норм та суперечить публічному порядку, прийнятому Європейським Союзом. Таким чином, можна дійти висновку про те, що Європейський Парламент стояв на позиції заборони не тільки репродуктивного клонування людини, але і терапевтичного.

Наразі право ЄС за юридичною силою на одну сходинку з установчими договорами ставить Хартію ЄС про основоположні права від 7 грудня 2000 р., яка має «конституційний» характер і якраз встановлює заборону клонування людини. Зокрема, ст. 3 Хартії ЄС передбачає та проголошує право на недоторканність особистості, гарантією забезпечення якого виступає заборона репродуктивного клонування людських істот, яка встановлена в пункті «г» ч.2 цієї статті. Звідси ми бачимо, що цей правовий акт розрізняє репродуктивне та терапевтичне клонування і при цьому не забороняє останнє.

Таким чином, ми простежуємо певну невизначеність: хоча Хартія ЄС не встановлює своїми положеннями заборони на терапевтичне клонування людини, однак інституція ЄС в особі Європейського Парламенту не схвалює його проведення.

В той же час, на рівні національного законодавства України, виходячи з принципів поваги до людини, визнання цінності особистості, необхідності захисту прав і свобод людини та враховуючи недостатню дослідженість біологічних та соціальних наслідків клонування людини, так само встановлена заборона саме репродуктивного клонування людини, що закріплена ст. 1 Закону України «Про заборону репродуктивного клонування» (далі – Закону) від 14.12.2004 № 2231-IV. Ст. 4 передбачає відповідальність за порушення цього Закону, що може проявитися у вигляді цивільно-правової, адміністративної або кримінальної відповідальності винної особи. Однак при цьому Цивільний кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, Кримінальний кодекс України відповідно, не мають у своєму складі статей, якими б була встановлена відповідальність за порушення у сфері клонування людини.

Є невизначеність і щодо того, яка повинна бути реакція держави, в особі відповідних органів у випадку виявлення ними порушень заборони ст.3 Закону, яка стосується ввезення чи вивезення з території України клонованих ембріонів людини. Які ж заходи в такому разі слід за-

стосовувати? Так, заборона є, однак механізму та порядку дій, який би забезпечував її практичне існування, немає.

З цього випливає, що в чинному законодавстві України в досліджуваній сфері є певні прогалини, які потребують нормативного врегулювання.

Науковий керівник: Трагнюк Олеся Янівна, доцент, кандидат юридичних наук, професор кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого.

Катерина ОРМОШ

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
факультет адвокатури, 2 курс
магістратури, група 18-21м-з-06

ВЗАЄМОДІЯ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА З МІЖНАРОДНИМ ПРАВОМ ПРАВ ЛЮДИНИ В СИТУАЦІЯХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Велика кількість внутрішніх збройних конфліктів, які на сьогоднішній день відбуваються у світі, визначає необхідність дослідження питання взаємодії між міжнародним гуманітарним правом і міжнародним правом прав людини. У зв'язку з існуючим сьогодні збройним конфліктом на території України, дане питання набуває досить великої та значної актуальності.

Міжнародне право прав людини та міжнародне гуманітарне право це дві різні галузі права. Міжнародне право прав людини стосується захисту прав людини на міжнародному, регіональному та національному рівнях, та являє собою міжнародно-правові механізми реалізації і захисту основоположних прав та свобод особи, які визнані міжнародним співтовариством. Міжнародне гуманітарне право регулює поведінку сторін під час збройних конфліктів, а також обмежує їх наслідки, та захищає осіб, що не беруть або вже більше не беруть участі у військових діях, а також це право обмежує засоби та методи ведення війни.

Багато років підряд існувало таке твердження, що різницею між двома вищезазначеними галузями права є те, що міжнародне право прав

людини застосовується у мирний час, а міжнародне гуманітарне право – у ситуаціях збройного конфлікту. Але сучасне міжнародне право визнає неточність цієї різниці. Сьогодні в міжнародному співтоваристві широко визнається той факт, що оскільки зобов'язання в галузі прав людини випливають із визнання невід'ємних прав усіх людей і ці права не можна обмежувати ні в мирний час, ні під час війни, міжнародне право прав людини продовжує застосовуватися і у ситуаціях збройного конфлікту [1].

У Зауваженнях загального порядку № 29 (2001) та 31 (2004) Комітет з прав людини зазначив, що Міжнародний пакт про громадянські та політичні права застосовується також і в ситуаціях збройного конфлікту, до яких застосовуються норми міжнародного гуманітарного права.

Міжнародне право прав людини та міжнародне гуманітарне право мають на меті одну загальну мету, це – забезпечення гідності всіх осіб та гуманність по відношенню до них. Здебільшого міжнародне гуманітарне право застосовувалося лише під час війни між державами, міжнародне право прав людини було створено задля захисту людей в мирний час, але зараз ситуація змінилась та відбувається все більше взаємопроникнення норм міжнародного гуманітарного права та норм міжнародного права прав людини. Норми міжнародного права прав людини все частіше почали застосовуватися під час збройних конфліктів, а регіональні механізми з захисту прав людини все більше й більше звертаються до правил ведення збройних конфліктів при оцінці того, чи мало місце порушення норм міжнародного права прав людини [2, с. 7–8].

У резолюції 9/9 Рада з прав людини зазначила, що право прав людини та міжнародне гуманітарне право доповнюють та зміцнюють одне одного. Рада вказала на те, що права людини вимагають захисту в рівній мірі і що захист, що забезпечується правами людини, продовжує діяти в ситуаціях збройного конфлікту з урахуванням тих випадків, коли міжнародне гуманітарне право застосовується як *lex specialis*. Крім того, Рада знову заявила, що слід вживати ефективних заходів для того, щоб гарантувати та контролювати здійснення прав людини цивільного населення в ситуаціях збройного конфлікту, включаючи народи, що знаходяться під іноземною окупацією, та забезпечувати ефективний захист у випадках порушення їх прав відповідно до міжнародного права.

У багатьох випадках, міжнародне гуманітарне право і міжнародне право прав людини застосовуються одночасно до однієї ситуації, їхні положення не будуть суперечливими, а будуть посилювати один одного. Але, можливі випадки, коли дві норми будуть суперечити одна одній, наприклад, у міжнародному праві прав людини та у міжнародному гуманітарному праві різняться регулювання норм свавільного позбавлення життя осіб. У таких випадках застосовується принцип *lex specialis derogat legi generali*, який означає, що у випадку суперечності між нормами, спеціальні норми мають переважну силу над загальними нормами.

Міжнародний суд ООН ухвалив, що заборона на свавільне позбавлення життя, що передбачена міжнародним правом прав людини застосовується також і під час збройного конфлікту, однак, критерій того, що саме представляє собою свавільне позбавлення життя в контексті військових дій визначається лише нормами міжнародного гуманітарного права, яке є *lex specialis*, спеціально призначеним для регулювання таких ситуацій [3; п.25].

Отже, норми міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини є взаємодоповнюючими, окрім випадків коли спеціальна норма переважає. Права людини мають захищатись незалежно від наявності чи відсутності збройного конфлікту. Хоча ці дві галузі права є різними, але вони мають єдину мету – захистити та зберегти життя, гідність і добробут осіб.

Список використаних джерел:

1. Fleck D. The Handbook of International Humanitarian Law – Second Edition / Dieter Fleck. – Oxford : Oxford University Press, 2008. 770 p.
2. Сенаторова О. В. Права людини і збройні конфлікти: навчальний посібник. К. : Видавництво «ФОР Голембовська О. О.», Київ, 2018. 208 с.
3. Консультативное заключение Международного Суда относительно законности угрозы ядерным оружием или его применения от 8.07.1996. №95. URL: <https://www.icj-cij.org/public/files/advisory-opinions/advisory-opinions-1996-ru.pdf>.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права №1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янишен

Вікторія ОХРИМЕНКО

студентка бакалаврату

координатор Юридичного клубу

«Правова позиція»

Державного торговельно-економічного
університету

ФМТП, 3 курс, спеціальність 081

Право

РОЛЬ І ЗАВДАННЯ МІЖНАРОДНОГО СУДУ ООН

Організація Об'єднаних Націй – це універсальна міжнародна міжкультурна організація, яка виступає за підтримання миру та безпеки у світі та сприяє розвитку міжнародного співробітництва. На разі це єдиний, унікальний та різносторонній орган, що поєднує в собі глобальний, координаційний і рішучий характер діяльності та миротворчу ідею в поєднанні з піклуванням про людство. Структура системи ООН має декілька головних органів разом зі спеціалізованими установами і кількома програмами та фондами, куди входить юридичний орган – Міжнародний суд, який є головним судовим органом Організації Об'єднаних Націй. Він діє відповідно до Статуту Міжнародного суду ООН, що заснований на Статуті Постійної Палати Міжнародного Правосуддя і утворює невід'ємну частину цього Статуту. Є основним судовим органом ООН та одним із гарантів мирного розв'язання міжнародних спорів та дотримання цих принципів міжнародного права [1].

На думку молодшої вченої Дерманської А. Г.: «Роль Міжнародного Суду ООН у вирішенні міжнародних спорів очевидно є надзвичайно значущою. Це обумовлюється його міжнародно-правовим статусом та обов'язковістю виконання його рішень державами» [2]. Складно не погодитись, адже зробивши аналіз Статуту Організації Об'єднаних Націй, а саме Розділу XIV (ст.ст 92–96) [3], можна зазначити, що кожна держава-член ООН зобов'язується виконувати рішення Міжнародного суду по тій справі, в якій вона є стороною. Проте, якщо якась сторона у справі не виконає зобов'язання, покладене на неї рішенням Суду, інша сторона може звернутися в Раду Безпеки, яка надасть рекомендації або ухвалить рішення про вжиття заходів для приведення рішення у виконання, якщо буде вважати це за потрібне. Варто додати, що Україна зробила великий

внесок у розробку Статуту ООН, ставши однією з держав-співзасновниць ще в далекому 1945 році. Тому, Україна як рівноправний суб'єкт міжнародного права, суверенна та незалежна держава та держава-член ООН, має повне право на звернення з позовом до Міжнародного суду ООН.

Відсутність достатніх теоретичних розробок та не до кінця вивчене питання існування Міжнародного суду стає основою наукових робіт та висвітлюється у працях таких фахівців як І. В. Братко, А. Г. Дерманська, В. П. Кононенко та інших і потребує наукового дослідження. Однак, на нашу думку, міжнародна правова наука не стоїть на місці і питання сучасного бачення вищезазначеного юридичного органу стає метою даного дослідження.

Аналіз доктрини та міжнародних договорів доводить, що Міжнародний суд є уповноваженим врегульовувати відповідно до норм міжнародного права юридичні спори, які виникли між державами, що подали їх на розгляд цього Суду. Завданням Суду також є право надавати дорадчі послуги й консультативні оцінки з юридичних питань, переданих до нього уповноваженими міжнародними організаціями та установами, що відповідно регламентується ст. 96 Статуту [3]. Міжнародний суд як інституція складається з незалежних суддів, покликаний вирішувати спори на основі міжнародного права та приймає юридично обов'язкові рішення. Безперечно, основна функція міжнародних судових установ – це вирішення міжнародних спорів, і ця функція спрямована, передусім, на забезпечення нормальних добросусідських відносин між державами та на підтримку миру у світі [4]. Суд здійснює свої функції на основі власного статуту, який є невід'ємною складовою Статуту ООН [1]. До повноважень Міжнародного суду ООН входить, зокрема, розгляд суперечок міжнародного кримінального характеру. Будь-який спір між договірними сторонами, що стосується порушення прав людини відповідно до важливих міжнародно-правових договорів, може передаватись на розгляд Міжнародного суду на прохання держави-учасниці цих договорів. Україна подала Меморандум до Міжнародного суду ООН про порушення Конвенції про попередження злочину геноциду і покарання за нього [5]. Україна доводить, що РФ порушила цю Конвенцію виправдовуючи свою військову агресію безпідставними звинуваченнями України в «геноциді». Це важливий крок для притягнення росії до відповідальності та відшкодування завданих збитків.

Отже, Міжнародний Суд ООН є важливим юридичним органом для співіснування держав, проте не є глобальним арбітром. Це доведено на

прикладі поданого 26 лютого 2022 року позову України до Міжнародного суду на початку військової агресії. Міжнародний суд ухвалив рішення припинити військові дії на території України, проте держава-агресор, на жаль, відмовилась визнавати юрисдикцію Міжнародного суду у цій справі.

Організація Об'єднаних Націй – це глобальне співтовариство держав, які об'єднались для плідної співпраці у забезпеченні міжнародної безпеки та підтримання миру, ще в 1945 році, щоб побороти гітлерівську коаліцію. А Міжнародний Суд є одним із головних органів ООН та єдиний міжнародний судовий орган універсального характеру, що вирішує суперечки між державами. На нашу думку, сьогодні підтримка України ООН у війні за боротьбу проти путінського режиму є вкрай необхідною і важливою. І ми сподіваємось на справедливе покарання держави-агресора Міжнародним судом ООН.

Список використаних джерел:

1. Зленко А. М. ОРГАНІЗАЦІЯ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ. // Редкол.: В. А. Смолій та ін. НАН України. Інститут історії України. – К.: В-во «Наукова думка», 2010. 728 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Orhanizatsiia_Obiednanykh_1
2. Дерманська А. Г. Правозастосовча діяльність Міжнародного суду ООН та її роль у розв'язанні міжнародних спорів. / А. Г. Дерманська // Актуальні проблеми державотворення, правотворення та правозастосування: матеріали наук. семінару (м. Дніпро, 8 грудня 2018 р.). Дніпро: ДДУВС, 2019. С. 127–128.
3. Статут Організації Об'єднаних Націй. URL: https://unic.un.org/aroundworld/unic/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf
4. Братко І. В. Міжнародний суд ООН у розвитку міжнародного права / І. В. Братко // Часопис Київського університету права. 2016, № 4. С. 365–368. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2016_4_86.
5. Конвенція про попередження злочину геноциду і покарання за нього 1948 року. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/genocide.shtml

Науковий керівник: Невара Л. М., к.ю.н., доцент, доцент кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права Державного торговельно-економічного університету.

Ірина ЯТЧИШИНА

Західноукраїнський національний
університет

студентка 3 курсу групи ПР-33,
юридичного факультету

ОСОБЛИВОСТІ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДЕРЖАВ

Актуальність. Відповідальність у міжнародному праві відіграє важливу роль в забезпеченні стабільного функціонування міжнародної системи. Хоча принцип відшкодування шкоди в міжнародному праві має давню історію, проте і досі це питання не втратило актуальності. Оскільки у практиці міжнародних відносин держав нерідким є випадки «ухилення» від міжнародно-правової відповідальності за вчинення міжнародних правопорушень. Особливої значимості дана тема набула у зв'язку з агресією Росії та бойовими діями на території України з 2014 року та повномасштабним вторгненням у лютому 2022 року. Уважається, що саме цей інститут мав би бути засобом, що стримує війну, хаос та відновлює справедливість у міжнародних відносинах.

Виклад основного матеріалу. Міжнародна відповідальність держави – це правовий інститут на підставі якого держава, якій згідно з міжнародним правом приписується протиправне діяння, зобов'язана відшкодувати державі проти якої це діяння було вчинено, усі завдані збитки. Іншими словами, міжнародна відповідальність держави впливає з порушення міжнародно-правової норми, а також умисної поведінки з боку порушника.

Загалом можна відзначити, що поняття міжнародно-правової відповідальності має такі характерні ознаки: настає за здійсненням міжнародного правопорушення, реалізується на основі норм міжнародного права, пов'язана із певними негативними наслідками для правопорушника, спрямована на зміцнення міжнародного правопорядку.

Обов'язковими елементами міжнародної відповідальності держав є протиправна поведінка, шкода (збиток), заподіяний протиправною поведінкою, та причинний зв'язок між дією й шкідливими наслідками.

Протиправна поведінка виявляється в порушенні державами міжнародних зобов'язань у формі дії чи бездіяльності. Протиправність у міжнародному праві означає невідповідність між правовою нормою та поведінкою держави.

Прояви протиправної поведінки є такими:

- невиконання державними органами своїх міжнародних зобов'язань, що свідчить про порушення ними прав інших держав та міжнародних організацій;
- невиконання державними органами своїх міжнародних зобов'язань, що виявляється у порушенні прав фізичних і юридичних осіб;
- невиконання державними органами своїх міжнародних зобов'язань у зв'язку із самочинними діями юридичних і фізичних осіб;
- недотримання органами держави її міжнародних зобов'язань, що виникають у зв'язку з незаконною діяльністю на її території органів інших держав та міжнародних організацій.

Будь-яке протиправне діяння завдає шкоди законним інтересам суб'єктів міжнародного права, які охороняються міжнародним правом, негативно впливає на міжнародний правопорядок. Шкода може бути як матеріальною (територіальні, майнові втрати, збитки), так і нематеріальною (обмеження прав, честі, гідності, престижу держави тощо). Часто шкода завдається в змішаній формі. Характер та розмір збитків впливають на визначення обсягу, виду й форми міжнародно-правової відповідальності.

Причинно-наслідковий зв'язок між протиправною поведінкою та заподіяною шкодою є необхідним складником правопорушення [2].

Якщо відсутній хоча би одним із складових елементів, то можна вважати, що відсутня міжнародно-правова відповідальність держави.

Міжнародна відповідальність держав не може настати без юридичних підстав.

Під юридичними підставами міжнародно-правової відповідальності держави слід розуміти юридично дійсні міжнародні зобов'язання держави незалежно від форми їх закріплення. Тобто держава несе відповідальність за порушення нею будь-якого зобов'язання.

Конкретне діяння, у формі дії або бездіяльності, держави не може бути кваліфіковано як міжнародне-протиправне, якщо воно не порушує жодного міжнародно-правового зобов'язання такої держави.

Систему юридичних підстав міжнародно-правової відповідальності держав становлять: міжнародні договори, міжнародні звичаї, юридично обов'язкові рішення міжнародних міжурядових організацій, рішення міжнародних судів та арбітражів, односторонні акти держав [1].

Слід також зазначити, що у випадку міжнародного правопорушення порушується не сама міжнародно-правова норма, а зобов'язання суб'єктів дотримуватися міжнародного правила поведінки, що є фактичною підставою, із якої можна зробити висновок, що коло джерел юридичних

підстав відповідальності держав значно ширше за коло джерел міжнародного права в традиційному їх розумінні, якщо джерелам міжнародного права передусім є договір і звичаї, які є одночасно є і основними джерелами відповідальності країн, то джерелами відповідальності потрібно також вважати й інші юридично обов'язкові акти, що визначають певну поведінку держав [2].

Держави несуть відповідальність за всі свої міжнародно-протиправні дії, поки немає жодних обставин, що виключають протиправність діяння. До таких обставин відносять: згода держави; контрзаходи; форс-мажор та непередбачуваний випадок; лихо; стан необхідності; самооборона [4].

З початком повномасштабного вторгнення особливого значення набуває питання міжнародно-правової відповідальності Російської Федерації за вчинені злочини на території суверенної та незалежної держави – України. Науковці, безсумнівно, визнали неправомірні дії держави-агресора грубим порушенням міжнародного правопорядку.

Згідно із Статутом Організації Об'єднаних Націй, притягненням до відповідальності за агресію займається Рада безпеки ООН, оскільки це єдиний орган ООН, який уповноважений приймати заходи превентивного і примусового характеру від імені ООН задля забезпечення міжнародного миру та безпеки. Росія, будучи нелегальним та самозваним постійним членом Ради Безпеки ООН, все ж має право вето на будь-які резолюції.

Для того, щоб притягнути РФ до відповідальності, потрібно ретельно підготувати позов, а саме: опитати усіх потерпілих громадян, свідків агресії, фото- та відео докази, провести судові експертизи, зібрати речові докази, зокрема, зразки зброї та військової техніки виробництва Росії, захоплені українською армією під час боїв [3].

Висновки. Підсумовуючи вищенаведене можна дійти до висновку, що міжнародно-правова відповідальність держав є актуальним питанням сучасного міжнародного права. Вона покликана забезпечувати мир у світі та правопорядок у міжнародній системі. Проте, аналізуючи ситуацію зараз, то стає зрозуміло, що існують певні проблеми із реалізацією механізму притягнення до міжнародно-правової відповідальності та потребує негайного вдосконалення.

Рада Безпеки ООН є найвпливовішим органом на міжнародній арені, який у змозі виносити обов'язкові рішення для всіх держав-членів ООН. Але, на жаль, на сьогодні ми бачимо повну недієздатність ООН гарантувати колективну безпеку світу. Проте ми вважаємо, що Російська Федерація обов'язково буде притягнута до міжнародно-правової відповідальності і отримає належне покарання у відповідь на свої жорсткі та цинічні діяння.

Список використаних джерел:

1. Грабович Т. Юридичні підстави міжнародної відповідальності держав. *Юридичний вісник. Методологія теорії і практики юриспруденції*. 2020. №5. С. 14–19.
2. Коверзнев М. С., Коверзнева Г. П. Відповідальність держав у міжнародному праві. *Альманах міжнародного права*. 2016. Вип.13. С. 49–56.
3. Чулінда Л. І., Темченко Я. О. Шлях відновлення України після воєнної агресії РФ. *Advancing in research, practice and education* : матеріали XVIII Міжн. наук.-практ. конф., м. Флоренція, Італія, 10–13 травн. 2022 р. С. 275–277. URL: <https://isg-konf.com/uk/advancing-in-research-practice-and-education-two/>
4. Шурупова О. О., Панфілова Ю. М. Обставини, що виключають відповідальність держав. *Молодий вчений. Юридичні науки*. 2021. №3 (91). С. 330–334.

Науковий керівник: Ногас Н. І., аспірант, викладач кафедри міжнародного права та міграційної політики Західноукраїнського національного університету

Olena STOTSKA

Studentin der nach ihm benannten
National Law University Jaroslaw der
Weise,

V Semester Bachelor of science in
Internationalem Recht

In Charkiw (UKR)

Farina HENKEL

Studentin an der Europäischen
Fachhochschule,

III Semester Bachelor of science in
Ergotherapie

In Rostock (DE)

FLÜCHTLINGSHILFE DES DEUTSCHEN ROTEN KREUZES FÜR MENSCHEN AUS DER UKRAINE

Die Lage der Ukraine ist seit geraumer Zeit sehr angespannt, nicht erst seit dem 24.02.2022. Die Konflikte in Donezk und Luhansk, sowie die

Annektion der Krim, versetzten die Ukraine in einen kriegsähnlichen Zustand, welcher durch den völkerrechtswidrigen Überfall Russlands nun in einen Krieg eskalierte.

Mit dem Anfang der aktiven Feindseligkeiten in der gesamten Ukraine begannen viele Staaten und eine Reihe internationaler Organisationen, sich aktiv an der Evakuierung der Zivilbevölkerung, der Bereitstellung von Erster Hilfe, der Sammlung humanitärer Hilfe und der Bereitstellung von vorübergehenden Unterkünften für die Zivilbevölkerung zu beteiligen. Eine dieser Organisationen ist die internationale Bewegung des Roten Kreuzes und Roten Halbmonds in der Ukraine.

Es ist die weltweit größte humanitäre Organisation, die Opfern von Notsituationen und bewaffneten Konflikten Hilfe leistet. In vielen Ländern gibt es Repräsentanzen der nationalen Gesellschaft des Roten Kreuzes, wie z. B.: Schweiz (Hauptsitz), Ukraine, Deutschland, Frankreich, Bulgarien, Polen und andere. Einer solcher Organisationen, die seit Kriegsbeginn aktiv hilft, ist das Deutsche Rote Kreuz.

Das Deutsche Rote Kreuz ist die nationale Rotkreuzgesellschaft in Deutschland, welches Alten-, Kinder- und Jugendpflegeeinrichtungen betreibt, sich außerdem um Blutspendeversorgungen kümmert, medizinische Nothilfe leistet, Initiativen im Bereich der Ersten Hilfe durchführt, und unter anderem auch noch internationale humanitäre Hilfe leistet (Hilfe bei Naturkatastrophen und Entwicklungshilfe).

Der Aufenthalt ukrainischer Flüchtlinge in der Bundesrepublik Deutschland wird durch die am 3. März 2022 in Kraft getretene **EU-Richtlinie (2001/55/EG)**[1] über den vorübergehenden Schutz von Flüchtlingen aus der Ukraine geregelt. Gemäß dieser Richtlinie, § 24 des deutschen Aufenthaltsgesetzes (AufenthG)[2] und des Asylbewerberleistungsgesetzes (AsylbLG)[3], haben asylsuchende ukrainische Staatsbürger das Recht auf eine befristete Aufenthaltserlaubnis in Deutschland, Sozialleistungen und medizinische Versorgung.

Auch gemäß § 24 des deutschen Aufenthaltsgesetzes (AufenthG)[2] wird Flüchtlingen aus der Ukraine unabhängig von ihrer finanziellen Situation ein sofortiger, vorübergehender Schutz und ein legalisierter Aufenthalt im Staat garantiert.

Dank der Bereitstellung von Blutspenden und der hohen Qualität der klassifizierten medizinischen Versorgung werden täglich viele Verwundete vom Schlachtfeld, aus den Reihen der russischen Aggression und aus den Reihen der

Zivilbevölkerung zur Behandlung nach Deutschland transportiert. Das DRK ist gegenwärtig direkt an der Beförderung und qualifizierten Hilfestellung bei der Registrierung von Ukrainern in Deutschland beteiligt. Nach der Registrierung in den Erstaufnahmeeinrichtungen des DRK werden Flüchtlinge zunächst versorgt mit: vorübergehender Unterbringung, Hygieneartikeln, Erster Hilfe und regelmäßigen Mahlzeiten. Sie erhalten künftig Informationen über das Verfahren zur Erteilung einer Aufenthaltserlaubnis. Auch die notfallmedizinische Versorgung und Behandlung der Flüchtlinge ist gewährleistet. Einige der Aufgaben der DRK- Mitarbeiter in den Unterkünften sind die Terminvereinbarungen mit Ärzten, in Ämtern für Bewohner/innen (bei staatlichen Einrichtungen wie Migrationsamt, Sozialamt, Gesundheitsamt etc.); Konfliktlösungen von Streitigkeiten und Problemen von Bewohner/innen innerhalb der Notunterkünfte, Hilfe bei der Vermittlung in Schulen oder Kindergärten von schulpflichtigen Kindern in der Unterkunft und ständiger Kontaktaustausch mit den örtlichen Behörden.

Zu den grundsätzlichen Hauptaufgaben zählen: Organisation einer vorübergehenden Unterkunft für ukrainische Flüchtlinge in Deutschland, Hilfestellung bei der Anmeldung beim Migrations- und Sozialamt, humanitäre Hilfe, Hilfe bei der ersten Orientierung in der Stadt, psychologische Betreuung, Bereitstellung medizinischer Klassifikationshilfe (im Allgemeinen Bereitstellung eines Dolmetschers bei Terminen mit Ärzten) und andere Arten von Hilfeleistungen, die in den Zuständigkeitsbereich der Internationalen Rotkreuzbewegung fallen.

Die Aktivitäten des DRK sind in einer so schwierigen Zeit sowohl für die Ukraine als auch für die internationale Gemeinschaft sehr notwendig. Das Deutsche Rote Kreuz nimmt wie andere internationale Organisationen eine aktive Rolle in der Hilfe für das ukrainische Volk ein und betreibt humanitäre Diplomatie. Diese Art der Diplomatie wird einem Kriegsstaat zuteil (humanitäre Hilfe in verschiedenen Formen) und repräsentiert damit Deutschland auf der internationalen Bühne als starken Diplomaten und seine Projektion seiner Soft Power, der Public Diplomatie. Auch die humanitäre Diplomatie beeinflusst die bilateralen Beziehungen zwischen Staaten und trägt zur Verbesserung der diplomatischen Beziehungen in der Zukunft bei und ist für ein Land, das an einem bewaffneten Konflikt teilnimmt, sehr wichtig.

Список використаних джерел:

1. Council Directive 2001/55/EC of 20 July 2001 on minimum standards for giving temporary protection in the event of a mass influx of displaced persons

and on measures promoting a balance of efforts between Member States in receiving such persons and bearing the consequences thereof <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32001L0055&qid=1666898673295>>.

2. Gesetz über den Aufenthalt, die Erwerbstätigkeit und die Integration von Ausländern im Bundesgebiet 1) (Aufenthaltsgesetz – AufenthG) § 24 Aufenthaltsgewährung zum vorübergehenden Schutz <https://www.gesetze-im-internet.de/aufenthg_2004/_24.html>.
3. Gesetz über den Asylbewerberleistung (Asylbewerberleistungsgesetz – AsylbLG) <<https://www.gesetze-im-internet.de/asylblg/BJNR107410993.html>>.

Akademischer/Wissenschaftlicher Betreuer: Assistent des Rechtswissenschaftlichen Instituts der Europäischen Unio – I. V. Royanova

Olena STOTSKA

Studentin der nach ihm benannten National Law University Jaroslaw der Weise,

V Semester Bachelor of science in Internationalem Recht

In Charkiw (UKR)

Farina HENKEL

Studentin an der Europäischen Fachhochschule,

III Semester Bachelor of science in Ergotherapie

In Rostock (DE)

BEERDIGUNG VON TOTEN MILITÄRBEDIENSTETEN: VERGANGENE ERFAHRUNGEN UND GEGENWÄRTIGE PRAXIS

Das Thema Militärbestattungen ist durchgehend von Bedeutung. Seit dem Ersten Weltkrieg ist es ein Problem, die Leichen deutscher Soldaten im Ausland zu finden, um sie im Anschluss zu bestatten und zu pflegen. Aber im Laufe der Zeit wurde dieses Thema im Zusammenhang mit dem Zweiten

Weltkrieg, 2014 im Donbass und den Ereignissen ab dem 24. Februar 2022, die das gesamte Territorium der Ukraine erfassten, zum dringendsten.

Der Zweck dieser Studie war es, die notwendige Aufmerksamkeit der Weltgemeinschaft auf die Frage der Bestattung toter ukrainischer Soldaten zu lenken, Lücken in der regulatorischen und rechtlichen Regelung dieser Frage im Vergleich zu den Erfahrungen des Ersten und Zweiten Weltkriegs aufzuzeigen, und heute eine Lösung für ein sehr wichtiges und dringendes Problem vorzuschlagen.

Viele Wissenschaftler haben sich mit der Untersuchung dieses Problems beschäftigt, unter denen ein äußerst wichtiger und aufschlussreicher wissenschaftlicher Artikel von Severinova O. B. «Abrechnung nicht erstattungsfähiger Kosten und Organisation der Bestattung toter Soldaten in den Jahren 1941–1945» entstanden ist.

Jeder Krieg kostet Tausende von Soldaten aller Konfliktteilnehmer das Leben. So wurde vor fast 30 Jahren das Abkommen zwischen der Regierung der Ukraine und der Regierung der Bundesrepublik Deutschland über die Pflege von Soldatengräbern in der Ukraine und der Bundesrepublik Deutschland unterzeichnet. Dieses Abkommen gab dem 1919 auf Initiative der Öffentlichkeit gegründeten Volksbund zur Pflege von Soldatenbestattungen das Recht, die Gräber deutscher Soldaten zu finden, umzubetten und zu pflegen sowie das Recht, Land auf unbestimmte Zeit zu erhalten, nutzen und Friedhöfe anzulegen, auf denen die toten Soldaten des Ersten und Zweiten Weltkriegs begraben werden können.

Um die Bedingungen des Abkommens zu erfüllen, wurden in der Ukraine fünf große Kollektivfriedhöfe betrieben (die Stadt Charkiw, die Stadt Kiew, die Stadt Kropyvnytskyi (Kirowohradska Oblast), das Dorf Goncharne (Krim), das Dorf Potelych (Lwiwska Oblast).), aber die Frage der Einhaltung des Abkommens über den Töpferfriedhof auf der Krim sowie in Donezk blieb seit 2014 offen. Derzeit ist die Funktionsfähigkeit anderer Friedhöfe ein akutes Problem, da die Suche nach toten Soldaten und die Pflege von Soldatenfriedhöfen in den vorübergehend besetzten und nicht kontrollierten Gebieten der Ukraine eingestellt wurden. In den von der Ukraine kontrollierten Gebieten führt die Volksunion ihre aktive Arbeit fort und erfüllt ihre Mission.

Derzeit wird die Frage der Beerdigung gefallener Soldaten teilweise durch die genehmigte Anweisung zum Verfahren zur Umsetzung des humanitären Völkerrechts **Nr. 164 vom 23. März 2017** und deren Änderungen **Nr. 514 vom 10. Oktober 2018** und **Nr. 119 vom 16. Mai 2022** geregelt.

Die Ereignisse, die am 24. Februar 2022 begannen, erfassten das gesamte Territorium der Ukraine. In den von der Ukraine kontrollierten Gebieten findet die Beerdigung der Toten regelmäßig statt, aber in den besetzten oder nicht kontrollierten Gebieten der Ukraine kümmert sich niemand um die Beerdigung der toten ukrainischen Soldaten. Zum Beispiel sind die Straßen der Stadt Mariupol mit den Leichen ukrainischer Soldaten gefüllt, die während des Kampfes um Mariupol gestorben sind, weil die Besatzungsbehörden die Beerdigung von Leichen verbietet. Verwandte und Freunde der Verstorbenen, die in die Stadt gekommen sind, haben keine Möglichkeit, das Andenken an die verstorbenen Familienmitglieder zu ehren, da die Behörden der Russischen Föderation keine Erlaubnis zur Beerdigung dieser Leichen erteilen.

Daher besteht derzeit die dringende Notwendigkeit, ein internationales Gesetz, eine Vereinbarung oder einen Vertrag welches sich mit der Beerdigung toter ukrainischer Soldaten in Gebieten, die nicht von der Ukraine kontrolliert werden, und die Beerdigung von Soldaten der Russischen Föderation in der Ukraine befasst, zu entwerfen. Dieser normative Rechtsakt bietet die Möglichkeit, die Frage der humanen Behandlung der Leichen der Toten und des Gedenkens durch das Begräbnisritual von Militärangehörigen, die an einem umfassenden Krieg auf dem Territorium der Ukraine teilgenommen haben, zu regeln.

Akademischer/Wissenschaftlicher Betreuer: Assistent des Rechtswissenschaftlichen Instituts der Europäischen Union – S. R. Asiryan

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС, КРИМІНАЛІСТИКА ТА ОПЕРАТИВНО- РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

Максим БЕЗУГЛИЙ

Національний авіаційний університет,
м. Київ, Україна

здобувач вищої освіти першого
(бакалаврського) рівня,

Юридичний факультет, 2 курс, група
ПР-203,

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

Кримінальна відповідальність юридичних осіб є доволі актуальним питанням, на яке нерідко звертають увагу сучасні науковці. Проблема створення санкцій карального характеру для юридичних осіб полягає в тому, що в юридичній практиці інколи можна зустріти ситуацію, коли кримінальне правопорушення виконано з використанням юридичної особи. Так, звернувшись до чинного Кримінального кодексу України (далі – КК України), можемо зазначити, що у ролі суб'єкта кримінального правопорушення може виступати лише фізична особа.

Насправді, існує декілька причин за якими юридична особа не може бути кваліфікована як суб'єкт кримінального правопорушення. Однією з причин є складність визнання юридичної особи винною у вчиненні кримінального правопорушення. Другою причиною є відсутність відповідних правових норм, які б регулювали правопорушення юридичних осіб. Уся специфіка даної теми полягає у тому, що кримінальна відповідальність юридичних осіб не відповідає принципу особистої винної відповідальності і принципу індивідуалізації юридичної відповідальності і покарання [1, с. 8].

Притягнення юридичних осіб до кримінальної відповідальності є важливим етапом в галузі бізнесу. Згідно з чинним законодавством, здебільшого такі діяння належать до адміністративного типу і по факту

залишаються без жодного покарання [1, с. 9]. М. Бажанова, Г. Борзенкова, Н. Кузнєцова, зазначають, що свій об'єктивний вираз воля отримує тільки тоді, коли дії були цілеспрямовані, тобто вчинок особи був єдиною формою, у якій воля знайшла свій об'єктивний прояв. Важливим є той факт, що у разі притягнення юридичної особи до кримінальної відповідальності, встановлення вини як психічного ставлення особи до діяння, є неможливим [2, с. 128].

Важливим етапом є набуття чинності Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України по виконанню Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб» від 23.05.2013 № 314-VII. Згідно із вказаним Законом КК України був доповнений розділом XIV-1 «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб», де у диспозиції ст. 96–3 КК України

передбачені основні підстави для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру.

В законодавствах деяких держав юридична особа визнається суб'єктом кримінальної відповідальності. Такі норми діють у Англії, США, Канаді, Шотландії, Ірландії, Китаї. У Німеччині, Бельгії, Швеції встановлена квазікримінальна, тобто адміністративно-кримінальна відповідальність юридичних осіб.

Визначення доречності застосування в Україні норми, відповідно до якої юридична особа буде повноцінним суб'єктом кримінального правопорушення, є одним із проблемних питань в колі науковців. Варто поглянути на світову практику такого запровадження. Відповідно до французького кримінального законодавства, юридична особа приватного права може виступати у ролі суб'єкта кримінального правопорушення. Але важливим є той момент, що кримінально-правова доктрина Франції не вносить суб'єкт кримінального правопорушення до складу елементів кримінального правопорушення. Крім цього, зміст даної доктрини не включає в себе спеціальний розділ, який би регулював питання суб'єктів кримінального правопорушення.

За законодавством Великої Британії, корпорації можуть виступати суб'єктами кримінальних правопорушень. Ступінь тяжкості кримінального правопорушення, вчиненого корпорацією, кваліфікується за конкретним видом кримінального правопорушення, яке вчинила посадова особа тієї самої корпорації. Якщо посадова особа була єдиним виконав-

цем кримінального правопорушення, то корпорація має виступати у ролі виконавця, а якщо посадова особа була співучасником, то корпорація, відповідно, буде нести кримінальну відповідальність як співучасник.

Отже, запровадження кримінальної відповідальності для юридичних осіб є доцільним та потрібним заходом у правовій науці. Якщо поглянути на практику вчинення кримінальних правопорушень юридичними особами, то можна побачити, що більшість кримінальних правопорушень мають економічний, екологічний та комп'ютерний характер, а отже – належать до адміністративної сфери. Кримінальні правопорушення вчинені юридичними особами залишаються без належного покарання.

Список використаних джерел:

1. Михайлов О. О. Юридична особа як суб'єкт злочину: іноземний досвід та перспективи його застосування в Україні: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. Акад. адвокатури України. К., 2008. 18 с.
2. Лихова С. Я. Юридичні особи як суб'єкти кримінальної відповідальності за КК України. Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»: Зб. наук. пр. К.: НАУ, 2014. №4 (33). С. 128–132.

Науковий керівник: Майстро Д. М., асистент кафедри кримінального права і процесу ЮФ НАУ

Анна БОРИСЕНКО

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

студентка 1 курсу магістратури факультету правничих наук

МЕДІАЦІЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ВАРТО ЧИ НІ?

Питання медіації в кримінальному процесі є складним та обтяженим відсутністю належного процесуального регулювання й підготовлених фахівців. Окремі визначення цього поняття містяться в міжнародних правових актах та навіть зустрічаються в підзаконних актах України. Але

наразі згадка про медіацію відсутня у Кримінальному процесуальному кодексі України чи у Кримінальному кодексі України.

Так, у Рекомендації №R (99)19 Комітету Міністрів державам – членам Ради, які зацікавлені в організації медіації у кримінальних справах, прийнятій 15 вересня 1999 р., медіація у кримінальних справах трактується як процес, де жертві та правопорушнику надаються можливості, у разі їхньої згоди, брати активну участь за допомогою нейтральної третьої сторони (медіатора) у вирішенні питань, пов'язаних зі скоєним злочином.

У наказі Міністерства юстиції України та Генеральної прокуратури України (№172/5/10 від 21.01.2019 р.) медіацією у кримінальних справах визнається добровільна, позасудова процедура, під час якої неповнолітній, який є підозрюваним у вчиненні кримінального правопорушення, та потерпілий за допомогою посередника намагаються врегулювати конфлікт шляхом укладення угоди про застосування Програми відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення.

Таке визначення обмежує застосування медіації щодо інших кримінальних правопорушень, особливо тих, суб'єктами вчинення яких є не тільки неповнолітні. Але беручи за основу значення медіації у вигляді *добровільної, позасудової процедури під час якої підозрюваний та потерпілий за допомогою посередника намагаються врегулювати конфлікт шляхом укладення угоди про примирення або іншим шляхом, який задовольнить обидві сторони кримінального провадження*, ми розв'язуємо цю проблему.

Тобто першою зміною українського кримінального та кримінально-процесуального законодавства має стати закріплення легального визначення медіації в законі, з наступним визначенням передумов та підстав для застосування цього інституту. Наразі можливість застосування медіації у кримінальних справах передбачена у Законі України «Про медіацію» від 16 листопада 2021 року №1875-ІХ. Але однієї згадки недостатньо для ефективного застосування такого інструменту як медіація.

Запроваджуючи інститут медіації в кримінальному процесі, передумовою варто передбачити вчинення особою кримінального проступку, нетяжкого злочину чи кримінального правопорушення, віднесеного до переліку правопорушень, кримінальне провадження в яких здійснюється у формі приватного обвинувачення.

Такий перелік кримінальних правопорушень повторює категорії правопорушень, передбачених для угоди про примирення, що є логічним.

Адже процес медіації покликаний удосконалити інститут угоди про примирення та зробити його більш ефективним. Такий же підхід був застосований під час розробки законопроекту з назвою «Про медіацію (примирення) у кримінальних справах», який, на жаль, так і не був прийнятий Верховною Радою України. Проект розроблений фахівцями Міністерства юстиції на виконання пункту 60 Орієнтовного плану законопроектних робіт на 2006 рік, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25 травня 2006 року № 747. Застосування медіації лише у справах щодо неповнолітніх не є достатнім і обмежить доступ осіб, які досягли повноліття, до цього виду врегулювання спорів за тих же обставин.

Підставами застосування медіації у конкретному кримінальному провадженні важливо передбачити наступні: добровільність залучення до процесу медіації і підписання згоди на участь в ньому, наявність медіатора у відповідному регіоні.

Також процес медіації обов'язково має бути зафіксований в офіційному документі – медіаційній угоді. Відповідно до вищезгаданого Закону України «Про медіацію» медіаційна угода – письмова угода учасників правовідносин про спосіб врегулювання всіх або певних конфліктів (спорів), які виникли або можуть виникнути між ними, шляхом проведення медіації.

Підбиваючи підсумки, можемо зазначити, що медіація забезпечує більш ефективне розв'язання проблеми відшкодування моральної та матеріальної шкоди; надає можливість сторонам впливати на рішення, що приймається у справі, допомагає зняти емоційне напруження. Крім того, медіація звільняє суддів від навантаження і надає можливість зосередитися на більш серйозних справах, а також прискорює процес розгляду справ у суді.

Для повноцінної реалізації цих положень важливо внести відповідні зміни, в першу чергу, до Кримінального процесуального кодексу України. Дати визначення медіації, передумови, підстави і порядок її застосування. Окрему увагу варто приділити особі, що здійснює роль медіатора. Визначити вимоги до таких осіб, передбачити їх спеціальне навчання та інструкцію з роботи. Передбачити завершення медіаційного процесу укладенням медіаційної угоди.

Список використаних джерел:

1. Рекомендація № R (99) 19 Комітету Міністрів державам – членам Ради, які зацікавлені в організації медіації у кримінальних справах, прийнята

Комітетом Міністрів Ради Європи від 15 вересня 1999 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_828#Text (дата звернення 01.11.2022 року).

2. Наказ Міністерства юстиції України та Генеральної прокуратури України від 21.01.2019 р. № 172/5/10. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0087-19#Text> (дата звернення 01.11.2022 року).
3. Закон України «Про медіацію» від 16 листопада 2021 року № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> (дата звернення 02.11.2022 року).

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор кафедри кримінального та кримінального процесуального права, заслужений юрист України *Хавронюк Микола Іванович*.

Світлана БОРОДІНА

студентка 351 групи юридичного факультету

ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв

СКРІНШОТ ЯК ДОКАЗ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Сучасний світ неможливо уявити без цифровізації та діджиталізації. Зазначені процеси торкнулись усіх сфер життя. Тепер соціальні мережі розглядаються як методи просування бізнесу, дистанційне навчання – як новий спосіб отримання знань, а електронні докази – як цілком врегульований засіб для доказування своєї правди у суді. Так, поряд з речовими та письмовими доказами, у цивільному, господарському та адміністративному судочинстві окремо виділяються електронні докази, тобто інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (в тому числі текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), вебсайти, текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі [1]. При цьому, вони можуть зберігатися у мобільних телефонах, комп'ютерах, хмарах iCloud, в мережі Інтернет тощо. Якщо ж взяти до уваги Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК Украї-

ни), то нормативного закріплення такого виду доказів немає, однак судова практика дозволяє надання та застосування окреслених доказів, зокрема скріншотів як зображень візуального пристрою виведення, інакше – зніmkів екрана.

Як відомо, КПК України традиційно виділяє чотири види процесуальних джерел доказів: показання, речові докази, документи та висновок експерта. Використання електронних доказів, у нашому випадку – скріншотів, у тому вигляді, який пропонують інші кодифіковані правові джерела, передбачається ч. 2 ст. 99 КПК України, де вказано, що зокрема матеріали фотозйомки та інші носії інформації (комп'ютерні дані) є документом, що може використовуватися як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження [2]. Скріншот за своєю суттю є матеріалом фотозйомки самого електронного пристрою, який фіксує певну інформацію з носія. Він може фіксувати будь-що: пост у Фейсбуці, sms-повідомлення, розміщену на вебсайті інформацію. Останні можуть виступати електронними доказами, а скріншот – їхньою електронною копією. Отже, аби скріншот був прийнятий судом, електронна інформація як електронний доказ, що міститься у скріншоті, має відповідати критеріям допустимості, достовірності, достатності й належності.

Допустимим (законним) доказ є тоді, коли він отриманий належним суб'єктом, виключно із законного джерела, з дотриманням передбачених законом процесуальних правил. Так, скріншот може бути отриманий слідчим під час огляду смартфона, який виступає речовим доказом, що є матеріальним об'єктом, який зберіг на собі сліди вчинення кримінального правопорушення [2]. Окремо хотілося б виділити те, що скріншот як електронна копія має бути письмово оформлений із зазначенням у ньому всіх необхідних реквізитів. Як приклад, наведемо справу № 753/10840/19, де Верховний Суд визнав роздруковане, тобто оформлене відповідно до вимог законодавця, Viber- листування з погрозами від колишнього чоловіка домашнім насильством у формі психологічного насильства, а скріншоти як засіб фіксації – належним доказом вчинення такого насильства [3]. Слід зазначити, що це не стала практика українських судів, на відміну від колег з-за кордону, адже в зарубіжній практиці суди неодноразово оцінювали скріншоти сторінок і листування в мережі прийнятними копіями електронних доказів. Зокрема, у 2019 році у справі R. v. Mills Верховний Суд Канади встановив, що саме по собі електронне листування є допустимим доказом, а тому і копія такого листування, відображена на скріншоті, також має бути допустимим доказом [4].

Наступним критерієм прийнятності доказу є достовірність. Скріншот може вважатися таким за умови відповідності об'єктивній дійсності. Наприклад, підтверджена приналежність фізичної особи до акаунту в соціальній мережі, який розповсюджує публічні заклики до захоплення державної влади, у вигляді скріншоту прямого ефіру, який веде підозрювана особа з даного акаунту після публікації неприйнятного посту. Погодимося, що у разі такої фіксації, особі буде важко спростувати, що заклики публікувала не вона, а бот, який нібито зламав сторінку. Достатність доказу передбачає достатній для прийняття правильного рішення обсяг інформації. Тут слід наголосити на тому, що електронні докази, які містяться у скріншоті, не можуть виступати єдиним доказом, а мають бути у сукупності з іншими вагомими доказами. Скріншот, у такому разі, відіграє роль допоміжного інструменту.

Останній важливий критерій прийнятності доказу є належність, що означає його придатність свідчити про існування чи відсутність обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні [2]. Наприклад, Кримінальний кодекс України доповнили статтею 111–1, в якій, крім іншого, мова йде про застосування кримінальної відповідальності за публічні заклики до співпраці з державою-агресором. Отже, написаний та збережений на скріншоті допис у Фейсбуці, який містить такі заклики, зрозуміло, є фактом існування передбаченою диспозицією обставини. Такий пост має велике значення для кримінального провадження, а точніше – його скріншот, адже видалення чи редагування посту вже не допоможе: є факт фіксації написаного. Водночас, якщо допис, хоч і сумнівно нейтральний, але не містить під собою жодну з перерахованих у статті самостійних форм дій, то такий допис та його збереження у формі скріншоту не є належними, та притягнути особу до кримінальної відповідальності за ст. 111–1 Кримінального кодексу України неможливо.

Але навіть з урахуванням збігу скріншоту з вимогами стосовно доказів, існує ризик його відхилення судом. По-перше, на заваді може бути неможливість доведення того, що, до прикладу, пости в соціальних мережах поширює конкретно ця особа, чії фотографії містяться на сторінці, через відсутність прямих ефірів, історій або якихось інших даних на підтвердження такого факту. Адже, можливо, це розкручений фейк, а оригінальної сторінки давно не існує, або її (сторінку) веде зовсім не та особа, яка зображена на фотографіях профілю тощо. По-друге, реальним є ризик того, що повідомлення із загрозами та образами видалять або відредагують, як-от у месенджерах Telegram, Whatsapp. Щобільше, в них існує можли-

вість видалити чат для обох сторін, що породжує неможливість надати суду «оригінал» SMS. Адже ми пам'ятаємо, що скріншот – це електронна копія електронної інформації, першоджерело якої міститься на матеріальному носії, і суд має повне право запросити його підтвердження. Найкращим виходом з цієї ситуації є з'ясування наявності зазначеного листування ще під час досудового розслідування у процесі огляду, наприклад, телефону як речового доказу. КПК України зазначає, що огляд комп'ютерних даних проводиться слідчим, прокурором шляхом відображення у протоколі огляду інформації, яку вони містять, у формі, придатній для сприйняття їх змісту, зокрема за допомогою фотозйомки, відеозапису, зйомки та/або відеозапису екрана тощо або у паперовій формі [2]. Крім того, сам скріншот має чітко зафіксувати інформацію про час та дату його створення, в цьому плані важливим є збирання та фіксація метаданих про скріншот. Задля підвищення рівня допустимості та належності скріншотів листування, науковці та практикуючі юристи радять вести, зокрема, ділові листування електронною поштою з офіційними доменами, що унеможлиблює видалення або редагування відправлених повідомлень, а також чітко відображає їх відправника та отримувача [5]. По-третє, типової форми, затвердженої законодавцем, для скріншоту все ж таки не існує, а значить відсутні конкретні вимоги щодо нього. Насамкінець, можливим є підроблення скріншоту у Photoshop. Ця ідея заздалегідь марна, оскільки може бути призначена сучасна судова техніко-криміналістична експертиза, на кшталт інформаційно-комп'ютерної експертизи, яка спростує його автентичність або ж встановить неможливість її доведення, що автоматично виключить скріншот з пакета доказів. По-четверте, оглядаючи практику судових і правоохоронних органів, треба зазначити, що в більшості випадків скріншот як єдине джерело інформації застосовуватись не може. Він має доповнювати інші докази, відіграючи факультативну роль для уточнення окремих обставин або зайвого їх підтвердження, адже відповідно до КПК України, слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд, ґрунтуючись виключно на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінюють кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з точки зору достатності та взаємозв'язку один з одним для прийняття відповідного процесуального рішення [2].

Таким чином, використання сторонами кримінального провадження доказів у вигляді скріншотів має бути виваженим, прорахованим та максимально придатним до вже існуючих вимог законодавця, висвітлених

вище. Тільки за умов допустимості, достовірності, достатності і належності, скріншоти як електронні копії електронних документів, що містять необхідну для справи інформацію, можуть бути прийняті до уваги уповноваженими органами, зокрема судом.

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 бер. 2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
3. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду, судова справа № 753/10840/19 від 13 лип. 2020 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90385050>.
4. R. v. Mills : case № 26358, November 25, 1999. *Supreme Court of Canada* : [website]. URL: <https://scc-csc.lexum.com/scc-csc/scc-csc/en/item/1751/index.do>.
5. Гребенькова М. С. Належність і допустимість електронних відображень як джерел доказів у кримінальному провадженні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 12. URL: http://www.lsej.org.ua/12_2021/85.pdf

Науковий керівник: Казарян Е. Г., викладач кафедри конституційного та адміністративного права і процесу ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв

Ольга ГОНЧАРУК,
здобувачка вищої освіти першого
(бакалаврського) рівня,
Юридичний факультет, 3 курс, група
ПР-301,
Національний авіаційний університет,
м. Київ, Україна

ЗАПОБІГАННЯ КОРИСЛИВІЙ ЗЛОЧИННОСТІ

Одним із найдавніших та найнебезпечніших кримінальних правопорушень є таке, що посягає на життя людини до того ж вчинене задля отримання певних матеріальних вигод.

Незважаючи на його криміналізацію ще з часів Руської Правди даний злочин дійшов і до наших часів. Багато в чому це свідчить про історично сформованість злочинної поведінки, про відносну однорідність факторів, що породжують і їй сприяють, про певний психологічний тип кримінальних правопорушників та про складність попередження цих протиправних діянь. Таким чином, умисне вбивство вчинене з корисливою метою є кримінологічно цілісним явищем зі своєю закономірністю розвитку, яку необхідно досліджувати та знання про яке систематизувати.

Запобігання корисливій насильницькій злочинності є структурним елементом діяльності у сфері протидії злочинності взагалі. Найбільш узагальнений погляд на надбання теорії і практики протидії злочинності дозволяє виділити щонайменше три концепції протистояння держави і суспільства злочинності:

1) концепція правоохорони – дія кримінально-правового законодавства та забезпечення його системою правоохоронних органів;

2) концепція превенції – запобігання виникненню та перешкоджання дії детермінант злочинності, недопущення формування й реалізації кримінальної мотивації на різних стадіях злочинної поведінки;

3) концепція реагування на злочинні прояви шляхом кримінального переслідування винних та встановлення поступенітенціарного контролю [1, с. 290].

Розглянемо дане питання з точки зору концепції превенції. У кримінологічній літературі під загально-соціальним запобіганням злочинності розуміється взаємообумовлена діяльність держави та громадськості, яка безпосередньо не спрямована на усунення причин кримінальних правопорушень, але сприяє створенню позитивних умов, які знижують ступень дії криміногенних чинників та поступово витісняють їх із суспільного життя.

Головне завдання загально-соціального запобігання умисним вбивствам із корисливих мотивів полягає у формуванні правової культури недоторканності чужої власності, не порушення права на життя особи, а також подолання ілюзії безкарного незаконного збагачення. Досягнення цієї мети передбачає комплекс багатопланових заходів, спрямованих на розширення легальних можливостей для підвищення рівня доходів, а також на подолання традицій незаконного збагачення, у тому числі насильницьким шляхом [2, с. 122].

Заходи загальносоціального запобігання корисливій насильницькій злочинності можна умовно поділити на два взаємопов'язаних напрями:

- створення умов та забезпечення гарантій для соціального становлення і розвитку молоді;
- нейтралізація та обмеження дії негативних явищ і процесів у молодіжному середовищі, що детермінують корисливу насильницьку злочинність [3, с. 2–3].

Перший напрям передбачає такі заходи реалізації: забезпечення необхідних стартових можливостей для повноцінного соціального становлення і розвитку; забезпечення зайнятості молоді, підвищення рівня життя; пропаганда та утвердження здорового способу життя, організація активного відпочинку і змістовного дозвілля.

До другого ж напрямку доцільним є віднесення:

- 1) профілактична робота серед осіб, схильних до вчинення корисливо-насильницьких злочинів;
- 2) діяльність уповноважених суб'єктів щодо виявлення та постановки на профілактичний облік осіб, схильних до заволодіння майном насильницьким шляхом;
- 3) усунення негативного впливу криміногенної групи, що сприяє становленню особи на шлях вчинення корисливо-насильницьких злочинів;
- 4) усунення умов, що сприяють реалізації злочинного наміру;
- 5) заходи відвернення загрози вчинення умисного вбивства із корисливих мотивів та припинення розпочатого посягання [2, с. 134].

Отже, задля протидії та запобігання корисливій злочинності необхідно досліджувати дане явище та систематизувати знання про нього. В подальшому такі дії дають можливість опрацювати та розробити системний превентивний підхід та знизити рівень кримінально протиправних діянь корисливого насильницького характеру.

Список використаних джерел:

1. Головкін Б. М. Корислива насильницька злочинність в Україні: феномен, детермінація, запобігання: монографія. Харків: «Право», 2011. 432 с.
2. Густрієва Ю. О. Кримінологічна характеристика умисних вбивств із корисливих мотивів та запобігання їм: дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філософ. Харків, 2019. 226 с.

3. Головкін Б. М. Загальносоціальне запобігання корисливої насильницької злочинності в Україні. 2012. С. 1–9.

Науковий керівник: Майстро Д. М., асистент кафедри кримінального права і процесу ЮФ НАУ

Олена ЄВДОКИМОВА

канд.юрид.наук, доцент, доцент
кафедри кримінального права
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого

ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ У ЗВ'ЯЗКУ З ПРИЙНЯТТЯМ БІЛЬШ М'ЯКОГО ЗАКОНУ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Кримінальний кодекс України (далі – КК) передбачає звільнення від відбування призначеного покарання у зв'язку з прийняттям більш м'якого закону про кримінальну відповідальність. Так, у ч. 3 ст. 74 КК закріплено, що призначена засудженому міра покарання, що перевищує санкцію нового закону, знижується до максимальної межі покарання, встановленої санкцією нового закону. У разі якщо така межа передбачає більш м'який вид покарання, відбуте засудженням покарання зараховується з перерахуванням за правилами, встановленими ч. 1 ст. 72 КК. Отже, даний вид звільнення від відбування призначеного покарання за своїм характером є: 1) *обов'язковим*, бо за наявності відповідної підстави, суд зобов'язаний звільнити засудженого від певної частини призначеного покарання, 2) *безумовним*, бо при його застосуванні на засудженого не покладається жодних спеціальних обов'язків, наслідком невиконання яких може стати скасування рішення про звільнення та 3) *частковим*, бо засуджений звільняється лише від тієї частини призначеного покарання, яка перевищує максимальну межу покарання, встановлену в санкції нового закону про кримінальну відповідальність.

Підстава застосування даного виду звільнення від відбування покарання складається з двох обов'язкових елементів: 1) набуття чинності новим законом про кримінальну відповідальність, який пом'якшує по-

карання за вчинене діяння; 2) засудженому призначено покарання, строк (розмір) або вид якого перевищує максимальну межу санкції нового, більш м'якого закону.

КК передбачає два способи звільнення від призначеного покарання у зв'язку з пом'якшенням караності: 1) звільнення від тієї частини строку (розміру) призначеного покарання, що перевищує максимальну межу санкції нового закону та 2) заміна призначеного виду покарання на інший, більш м'який. Можливість застосування кожного з них залежить від міри покарання, призначеної судом. Якщо засудженому призначений строк (розмір) виду покарання, що є вищим за строк (розмір) цього виду покарання за санкцією нового закону, то строк (розмір) призначеного виду покарання знижується до максимальної межі цього покарання, встановленої у новій санкції. Якщо засудженому призначений більш суворий вид покарання, ніж передбачено у санкції нового закону, то суд замінює його на менш суворий. У цьому випадку заміні підлягає не невідбута частина покарання, а повністю вид покарання, до якого особу було засуджено. Виходячи зі змісту ч. 3 ст. 74 КК така заміна відбувається у три етапи. На першому етапі суд замінює призначений вид покарання, на менш суворий, передбачений у санкції нового закону. Якщо санкція альтернативна, то призначений вид покарання замінюється на найбільш суворий з числа передбачених у цій санкції. На другому – визначається строк (розмір) більш м'якого покарання, який має відповідати його максимальному розміру (строку), зазначеному у санкції нового закону. На третьому – відбувається зарахування у строк нового покарання відбуте покарання з перерахуванням за правилами ч. 1 ст. 72 КК.

Закріплення у КК можливості звільнення від покарання у зв'язку з прийняттям більш м'якого закону про кримінальну відповідальність перш за все спрямовано на реалізацію принципу рівності у разі обмеження каральних повноважень держави. Втім, питання наскільки механізм заміни покарання, передбачений у ч. 3 ст. 74 КК, відповідає іншим правовим принципам, зокрема принципу юридичної визначеності, залишається відкритим. Справа у тому, що даний механізм заміни не містить жодних обмежень щодо визначення строку (розміру) нового, більш м'якого покарання. За наявності відповідних підстав його строк (розмір) визначається відповідно до його максимальної межі, встановленої у санкції нового закону, тобто незалежно від строку (розміру) призначеного покарання. У той же час, серед правників висловлюється думка, що від-

сутність таких обмежень може значним чином погіршити становище засуджених.

Особливої гостроти проблема застосування ч. 3 ст. 74 КК набула у зв'язку з набранням чинності ЗУ №2617-VIII від 22 листопада 2018 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» (далі –ЗУ №2617). Зокрема, цим Законом із складу альтернативної санкції ч. 1 ст. 185 КК було виключено позбавлення волі та передбачено обмеження волі на строк до 5 років. У зв'язку з цим постало питання про пом'якшення покарання засудженим до позбавлення волі за ч. 1 ст. 185 КК. Відповідно до ч. 3 ст. 74 КК таким засудженим призначено позбавлення волі необхідно було замінити на 5 років обмеження волі, а потім зарахувати в строк нового покарання строк відбутого позбавлення волі із розрахунку: 1 за 2 (пп. б п. 1 ч. 1 ст. 72 КК). Проте у правозастосовній діяльності такий механізм заміни покарання викликав певні сумніви, бо якщо засудженому за ч. 1 ст. 185 КК було призначено 1 рік позбавлення волі, чи доцільно замінювати призначене покарання на 5 років обмеження волі, навіть зважаючи на те, що дане покарання є менш суворим? Аналіз судової практики виявив неоднакове застосування ч. 3 ст. 74 КК. Дослідження 200 судових ухвал щодо заміни позбавлення волі особам, засудженим за ч. 1 ст. 185 КК, на підставі ч. 3 ст. 74 КК, показало, що лише у поодиноких випадках, а саме у 2% справ суди замінювали призначене позбавлення волі на обмеження волі строком на 5 років. Так, Жовтневий районний суд м. Дніпропетровська ухвалою від 17 липня 2020 р. у справі 201/10349/19 (Провадження №1-в/201/188/2020) покарання у виді 1 року позбавлення волі, призначене за ч. 1 ст. 185 КК, змінив на 5 років обмеження волі відповідно до змін, внесених ЗУ №2617-VIII до санкції ч. 1 ст. 185 КК.

Що ж стосується переважної більшості випадків, то всупереч вимог ч. 3 ст. 74 КК суди щодо осіб, засуджених за ч. 1 ст. 185 КК до позбавлення волі, застосовували інші підходи пом'якшення покарання. Зокрема, у 47% випадках суди ухвалювали рішення щодо заміни позбавлення волі на обмеження волі зі збереженням строку, визначеного обвинувальним вирокком. Так, ухвалою Вільногірського міського суду Дніпропетровської області від 17 липня 2020 року у справі №174/438/20 (провадження 1-в/174/34/2020) призначено покарання у виді 1 року позбавлення волі

за ч. 1 ст. 185 КК було замінено на 1 рік обмеження волі. У 51% випадках суди пом'якшували покарання засудженим до позбавлення волі за ч. 1 ст. 185 КК шляхом заміни цього виду покарання на обмеження волі, при цьому при визначенні строку останнього застосовували приписи ст. 72 КК. При обґрунтуванні цієї позиції суди виходили з того, що нове покарання у виді обмеження волі строком на 5 років суттєво погіршить становище засудженого за ч. 1 ст. 185 КК та призведе до порушення принципу дії кримінального закону у часі (ст.ст.4 та 5 КК), та принципу індивідуалізації покарання (ст. 65 КК), у зв'язку з чим вбачали доцільним строк нового покарання визначати відповідно до співвідношення, встановленого у ч. 1 ст.72 КК. Так, ухвалою Новомосковського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 17 липня 2020 року у справі №183/6042/19 (провадження №1-в/183/143/20) призначене за ч. 1 ст. 185 КК покарання у виді 1 року позбавлення волі було замінено на 2 роки обмеження волі, виходячи з положень ч. 1 ст. 72 КК.

Слід зазначити, що проблема застосування ч. 3 ст. 74 КК у зв'язку з прийняттям ЗУ №2617 виникла не тільки щодо засуджених до позбавлення волі за ч. 1 ст. 185 КК, а й щодо осіб, які вчинили інші кримінальні правопорушення (напр., ч. 1 ст. 309 КК) та були засуджені до позбавлення волі. Втім, така суперечлива практика застосування ч. 3 ст. 74 КК ставить питання щодо рівня якості цього законодавчого припису.

У наукових колах висловлюється думка, що передбачений у ч. 3 ст. 74 КК механізм заміни покарання у зв'язку з пом'якшенням караності вчиненого діяння порушує принцип індивідуалізації покарання, бо максимальний строк більш м'якого покарання обирається незалежно від строку (розміру) попередньо призначеного покарання.

Уявляється, що закріплений у ч. 3 ст. 74 КК механізм заміни покарання не тільки не відповідає принципу індивідуалізації покарання, а й не повною мірою узгоджується з принципом юридичної визначеності закону, згідно з яким правові норми мають бути зрозумілими і точними та мати на меті гарантування, що ситуації і правовідносини будуть передбачуваними. Даний принцип є одним з основоположних аспектів верховенства права, яке проголошується у преамбулі Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Не виникає жодних заперечень, що ступінь суворості покарання визначається перш за все через його вид, а не строк (розмір). Звідси, зважаючи на характер та обсяг правообмежень,

а також особливості режиму відбування покарань, 5 років обмеження волі є більш м'яким покаранням, ніж 1 рік позбавлення волі. Проте, слід враховувати, що з моменту набуття обвинувальним вироком законної сили виникають кримінально-виконавчі відносини. З огляду на принцип юридичної визначеності, держава має гарантувати засудженому передбачуваність цих відносин, тобто не тільки чітке та точне розуміння їх змісту, а й тривалість їх існування. Втім, якщо закон допускає, що за наявності підстав, передбачених у ч. 3 ст. 74 КК, при заміні призначеного покарання на інший менш суворий вид, максимальний строк (розмір) нового покарання може бути більшим за строк (розмір) покарання, призначеного судом, то у такому випадку важко визнати, що на момент ухвалення обвинувального вироку тривалість кримінально-виконавчих відносин для засудженого є передбачуваною, бо спрогнозувати та заздалегідь передбачити можливі зміни до кримінального законодавства вкрай важко.

Таким чином, незважаючи на те, що КК гарантує пом'якшення призначеного покарання у зв'язку з прийняттям більш м'якого закону про кримінальну відповідальність, механізм такого пом'якшення потребує удосконалення. Одним із способів такого вдосконалення може стати доповнення ч. 3 ст. 74 КК приписом: *«У цих випадках строк невідбутого більш м'якого виду покарання не повинен перевищувати невідбутого строку покарання, призначеного вироком».*

Анастасія ЄВЧЕНКО

Національний Авіаційний Університет,
м. Київ, Україна
здобувачка вищої освіти першого
(бакалаврського) рівня,
Юридичний факультет, 2 курс, група
ПР-203,

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАСАД КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Загальні засади кримінального права утворюють своєрідний фундамент на якому побудовано кримінальне право. Принципами кримінального права визнаються найзагальніші засади кримінального законодав-

ства, що встановлені законом або безпосередньо з нього впливають і котрі мають пряму дію, пряму регулятивну функцію.

Засади кримінального провадження діють в усіх стадіях процесу, взаємопов'язані між собою і утворюють певну систему. Вони служать гарантією правосуддя, забезпечення прав та законних інтересів учасників процесу. Велике значення мають при подоланні прогалин у законі.

Усі принципи кримінального права можна поділити на:

- загальні;
- міжгалузеві;
- галузеві (спеціальні).

Загальні принципи притаманні не тільки кримінальному праву, але й іншим галузям права. Це, зокрема: верховенство права, законність, рівність громадян перед законом, невідворотність відповідальності, принципи справедливості, гуманізму та демократизм. До міжгалузевих принципів відноситься: винної відповідальності, презумпції невинуватості. Також до галузевих принципів можна віднести: відповідальність тільки за вчинення суспільно небезпечного діяння, що передбачене законом як кримінальне правопорушення; відповідальність тільки за наявності вини; особистий характер відповідальності; індивідуалізація кримінальної відповідальності і покарання.

Крім конституційних засад існують і інші засади, які закріплені в нормах кримінально-процесуального закону. До них відносяться: 1) безпосередність дослідження показань, речей і документів; 2) публічність; 3) диспозитивність; 4) розумність строків.

Відповідно до ч. 2 ст. 7 КПК України зміст та форма кримінального провадження за відсутності підозрюваного або обвинуваченого повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження, зазначеним у частині першій цієї статті, з урахуванням особливостей, встановлених законом [1].

Система сучасних законодавчих змін є досить суперечливою. Вона стосується запровадження міжнародних стандартів та намагання привести вітчизняне кримінальне право до міжнародно-правових вимог, або з іншого боку можна зазначити намагання вирішити суспільно-політичні чи суспільно-правові проблеми, котрі взагалі не належать до сфери кримінально-правового регулювання [2, с. 6].

Слід зазначити про актуальну низку змін до Кримінального кодексу України (далі – КК України), котрі відбулися в 2013–2014 роках, які

привели до системних перетворень закону про кримінальну відповідальність. В основному це стосується запровадження інституту застосування заходів кримінально правового впливу для юридичних осіб та особливостей призначення та застосування покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

В. Борисова, В. Тація та В. Тютюгіна звертає увагу на те, що виникнення низки законопроектів спричинено не потребою приведення законодавства про кримінальну відповідальність у відповідність до вимог динамічних умов життєдіяльності сучасного суспільства й держави, як бажанням відгукнутися та відреагувати на кожну більш-менш «голосну» подію чи справу шляхом створення нової норми КК України. Складається враження, що переважну більшість тих складних життєвих ситуацій, що виникають у зв'язку з нестабільною соціально-економічною обстановкою в країні, законодавець намагається вирішити найпростішим і, водночас, навряд чи найефективнішим шляхом – за допомогою заходів кримінально-правової репресії [3, с. 12].

Отже, як результат проаналізовано та розкрито правову сутність проваджень крізь призму реалізації окремих засад кримінального права. Механізм реалізації засад кримінального провадження проводиться з урахуванням щодо дії права та форм його реалізації, обумовлених змістом правової норми, слід розрізняти дотримання, виконання, використання та застосування права, де шляхом дотримання реалізуються лише забороняючі норми.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс від 13.04.2012 №4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n431>
2. Черней В. В. Сучасна кримінально-правова політика України на законодавчому рівні. *Актуальні проблеми кримінального права (пам'яті професора П. П. Михайленка):* тези доп. V міжвуз. наук.-теорет. конф. (м. Київ, 21 листоп. 2014 р.). К.: Нац. акад. внутр. справ, 2014. С. 6–11.
3. Тацій В. Я., Борисов В. І., Тютюгін В. І. Законотворчість: сучасні проблеми. *Голос України*. 2010. №168. С. 12–13.

Науковий керівник: Майстро Д. М., асистент кафедри кримінального права і процесу ЮФ НАУ

Єгор ЗАВ'ЯЛОВ

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студент факультету прокуратури,
3 курс, 17 група

КОЛАБОРАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ У СФЕРІ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ

З 24.02.2022, коли в Україні розпочалась повномасштабна війна, багато будівель було знищено, багато людей постраждали, деякі території опинились в зонах окупації. Однак, життя продовжується, велика кількість осіб залишилися на окупованих територіях, продовжуючи працювати. Питання про продовження роботи на тимчасово непідконтрольних Україні територіях гостро торкається працівників закладів освіти, особливо вчителів. Чи можна вважати таку працю колабораційною діяльністю та чи підлягають дані особи кримінальній відповідальності за статтею 111⁻¹?

В ч. 3 статті 111⁻¹ Кримінального кодексу України, зазначено, що здійснення громадянином України пропаганди у закладах освіти незалежно від типів та форм власності з метою сприяння здійсненню збройної агресії проти України, встановленню та утвердженню тимчасової окупації частини території України, уникненню відповідальності за здійснення державою-агресором збройної агресії проти України, а також дії громадян України, спрямовані на впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти, – караються виправними роботами на строк до двох років або арештом на строк до шести місяців, або позбавленням волі на строк до трьох років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років [1]. Тобто законом встановлена відповідальність за впровадження російської освітньої програми в навчальні заклади, а, отже, постає питання про можливість покарання вчителів, оскільки саме таку програму на окупованих територіях найчастіше затверджує керівник навчального закладу, а вчителі лише виконують його вказівки. Хоча, якщо розглядати викладання російської програми, як виконання наказу чи розпорядження керівника освітнього закладу, то вчителів можна притягнути до відповідальності за виконання явно злочинного наказу чи розпорядження на загальних підставах (стаття 41 ККУ). Загалом, думки з цього питання сильно розходяться, оскільки офіційних коментарів стосовно цього питання майже не існує.

Як заявляє Валерія Коломієць, заступник міністра юстиції України в інтерв'ю, під дію статті Кримінального кодексу України про колабораціонізм будуть підпадати ті педагоги, які пропагують російські цінності в закладах освіти, підтримують тимчасову окупацію та навчають дітей за російською програмою. Якщо ж вчитель продовжує навчати за українською програмою, тобто сумлінно виконувати покладені на нього обов'язки, то кримінальної відповідальності не може бути [2].

Нещодавні успішні дії Збройних сил України дозволили відновити українську владу майже на всій території Харківської області, разом з тим було затримано кількох російських вчителів, які планували викладати в школах російську програму. Однак, цих осіб не можна притягнути за колабораціонізм, оскільки вони не є громадянами України. Цікавим є те, що після зазначених подій, міністр з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України Ірина Верещук, зробила зауваження в інтерв'ю BBC News, що «каратимуть і українських вчителів, які погодились викладати російську програму». Тому, можна зробити проміжний висновок, що викладання російської програми – буде каратись за колабораційну діяльність. Однак, на жаль, на тимчасово окупованих територіях, існують різні факти русифікації в школах.

Зараз трапляються непоодинокі випадки, коли вчителів змушують навчати за українською програмою, але на російській мові, тому не є зрозумілим, чи можна притягати до кримінальної відповідальності за такі дії. Офіційно роз'яснень стосовно такої ситуації не було надано, однак в майбутньому, після деокупації українських територій, практика може зустрітись з такими ситуаціями. На мою думку, в цьому випадку не може йти мова про колабораціонізм, оскільки в диспозиції статті 111⁻¹ Кримінального кодексу України, зазначено, що відповідальності підлягають лише за впровадження російської програми в освітній процес на окупованих територіях. Однак, можливим є притягнення до іншого виду відповідальності, а саме – адміністративної. Так, Законом України «Про забезпечення української мови як державної», а саме в статті 21, зазначено, що мовою освітнього процесу в закладах освіти є державна мова [4]. За порушення вимог даного закону, в статті 188⁻⁵² Кодексу України про адміністративні правопорушення, яка набула чинності з 16.07.2022, передбачена відповідальність у вигляді накладення штрафу від двохсот до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або попередження, якщо порушення вчинене вперше [5].

Отже, підсумовуючи вищезазначене, можна сказати, що питання відповідальності за колабораціонізм у сфері освітніх послуг, потребує більш детального наукового вивчення, оскільки наразі існують неточності, які в майбутньому можуть відіграти велику роль. Так, наприклад не врегульоване питання про можливість притягнення до кримінальної відповідальності за викладання української освітньої програми російською мовою, тощо.

Список використаних джерел

- 1) Кримінальний кодекс України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
- 2) Коломієць В. Якщо людина навіть в окупації продовжує виконувати свої обов'язки, покладені на неї Україною, – тут про колабораціонізм не йдеться. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/valeriya-kolomiets-yakscho-lyudina-navit-v-okupatsii-prodovjue-vikonuvati-svoi-obovyazki-pokladeni-na-nei-ukrainoyu-tut-pro-kolaboratsionizm-ne-ydetsya>.
- 3) Що відомо про російських вчителів, яких нібито затримали на Харківщині? URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-62889267>.
- 4) Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>.
- 5) Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/>.

Науковий керівник: кандидатка юридичних наук, асистентка кафедри кримінального права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Таволжанська Юлія Сергіївна.

Олександра ЗАХАРІЯ

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Факультет юстиції, 4 курс, 14 група

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛІСТИКИ В ЕПОХУ НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ

Боротьба зі злочинністю завжди потребувала створення нових прийомів та методів у розслідуванні кримінальних правопорушень. Осо-

бливо гостро це питання постало в епоху науково-технічного прогресу, коли новим та специфічним явищем злочинної діяльності стали кіберзлочини на просторах Інтернету й не тільки.

Важливу роль в процесі розробки нових методик розслідування відіграє саме така наука як криміналістика. Адже, положення криміналістики успішно використовуються в оперативно-розшуковій, експертній та інших видах діяльності.

Наразі, запровадження у криміналістику досягнень природничих і технічних наук пов'язані зі складними технологічними операціями, що зумовлює потребу використання не тільки криміналістичної техніки, а й сучасних технологій [1, С. 757–759].

20 жовтня 2005 року Указом Президента України «Про першочергові завдання щодо впровадження новітніх інформаційних технологій» [2] розвиток в Україні інформаційного суспільства і втілення в життя новітніх технологій в усіх сферах суспільного життя, у діяльності органів державної влади й органів місцевого самоврядування було визнано одним з пріоритетних напрямків державної політики, що актуально й до сьогодні.

Зміни в науці та техніці вже призвели до формування нових напрямів у криміналістиці: розслідування кіберзлочинів, ДНК аналіз біологічний слідів, дослідження телекомунікаційних та соціальних мереж, використання новітніх цифрових засобів фото фіксації та ін.

До прикладу, криміналістична фотографія ще з початку свого існування постійно розвивається, розробляючи нові методи та засоби фотозйомки. Цифрова фотографія вже повністю витиснула традиційні плівкові фотоапарати, а на черзі стає застосування в криміналістичній фотографії 3D технологій. Те ж саме стосується і відео техніки.

Адже, як відомо, робота художника-криміналіста часто ускладнена недостатністю доказів або ж у неможливості їх відновлення. Цифрові технології дають змогу розширити можливості криміналістів щодо відтворення точних моделей осіб, а сприяє цьому 3D-друк. Використання спеціального 3D принтера включає перетворення томограм у 3D-відбитки для допомоги в ідентифікації. Наприклад, коли слідчі знаходять лише частину черепа як доказ, принтер може змоделювати і відтворити весь зразок.

Окрім того, наразі криміналісти використовують лазерний 3D сканер— науково-технічний засіб, який забезпечує комплексну фіксацію оточуючої

обстановки із здійсненням точного відображення зовнішнього вигляду, форми, вимірюванням відстаней між об'єктами, їх взаємного розташування та розмірів [3, С.193–194]. В сучасних реаліях після вибухів, пожеж та аварій за допомогою такого пристрою можна створити точну фотореалістичну модель приміщення, ділянки місцевості, розглянути її з будь-якого ракурсу та відстані, щоб оцінити масштаб наслідків руйнувань.

Задля пошуку, візуалізації та фіксації прихованих відбитків пальців, які є невидимими для неозброєного ока в практичній діяльності з розслідування злочинів використовується система оптичної візуалізації (RUVIS). Її створили для доповнення існуючих традиційних методів дактилоскопії, а саме для виявлення і фіксації слідів людини [4]. Суть системи полягає у тому, що криміналісти без застосування різних порошків використовують технологію формування зображення по відбитому ультрафіолетовому випромінюванню.

Щодо новітніх методів криміналістики, то тут слід зазначити саме про кібернетичні методи. Такі методи пов'язані з пошуком і автоматичною обробкою інформації. Адже, наразі, слідчі і криміналісти ведуть електронні картотеки з даними про злочинців, криміналістичні обліки та використовують комп'ютерне моделювання для вибору типових слідчих версій [1]. Тим більше, після початку військової операції з боку агресора на території України кількість інформації, що надходить і оброблюється до правоохоронців збільшилася, а тому ефективність роботи всіх служб органів внутрішніх справ неможливо забезпечити без використання сучасних засобів комп'ютерної техніки та інших новітніх технологій.

Окрім того, за останні роки в Україні створено потужні лабораторії для вирішення ідентифікаційних завдань при розслідуванні тяжких і особливо тяжких злочинів. До того ж, з кожним роком збільшуються експертні можливості у галузі дослідження комп'ютерної та телекомунікаційної техніки.

Отже, в сучасних умовах криміналістика стрімко розвивається та виконує одне із своїх головних завдань – забезпечення правоохоронних органів сучасними техніко-криміналістичними методами та засобами розслідування кримінальних правопорушень. Тому, у перспективі, класифікація методів криміналістики ймовірно, що буде змінюватися, доповнюватися та удосконалюватися.

Незважаючи на велику кількість впроваджених новітніх технологій у криміналістиці, які потрохи позбавляють роботи провідних спеціаліс-

тів, не можна нехтувати роллю людини, якій належить головна роль в розслідуванні злочинів. Впровадження нових технологій покликане лише полегшити працю людини, але ніяк її не замінити.

Список використаних джерел:

1. Мусієнко О. Л. Новітні технології у криміналістиці: проблеми та перспективи//Правове життя сучасної України: матеріали Між-нар. наук. конф., Одеса: Фенікс, 2014, С. 757–759.
2. Про першочергові завдання щодо впровадження новітніх інформаційних технологій: Указ Президента України від 20.10.2005р. № 1497/2005.
3. Семенов В. В. Перспективні технічні засоби та методи в розслідуванні злочинів. Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу: матеріали наук.-практ. конф., м. Харків, 8 листопада 2017 р, С.193–194.
4. Комплект для пошуку, візуалізації та фіксації прихованих слідів RUVIS // Expert: сайт. URL: <https://pro-expert.com.ua/krimesite-imager-ruvis/> (дата звернення 10.11.2022 р.).

Анатолій КОВАЛЬСЬКИЙ

студент 3 курсу ОС «Бакалавр»,
Київський національний університет
ім. Тараса Шевченка
Навчально-науковий інститут права

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ «СТЕЛСИНГ»: УКРАЇНА ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Актуальність даної теми обумовлена дискусіями у міжнародно-правовому полі щодо криміналізації такого явища як *stealthing* (далі вживається українське адаптоване найменування – «стелсинг»), а також ратифікацією Стамбульської конвенції Законом України «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами» № 2319-IX. Дослідження такого суспільного явища як стелсинг (в першу чергу його правова природа) допомогло б у вирішенні, зокрема, проблеми широко-го чи вузького тлумачення поняття «згоди» в Кримінальному кодексі

України, що у свою чергу призведе до дотримання правової визначеності як елементу верховенства права.

Стелсинг – це фактична ситуація, коли особа знімає презерватив під час статевого акту без згоди партнера, за умови, що партнер даної особи погоджується лише на статевий акт із презервативом [1, с. 183]. Уперше дане поняття було закріплено на законодавчому рівні в США, у штаті Каліфорнія. У вересні 2021 року законодавчі збори штату Каліфорнія прийняли законопроект, ініційований членом Асамблеї Крістіною Гарсією, який забороняє «здійснювати фізичний контакт інтимної частини особи та статевому органу іншої особи, з якої особа зняла презерватив без усної згоди під час статевого акту». Варто також зазначити, що раніше Гарсія вносила подібні законопроекти в Кримінальний кодекс Каліфорнії в 2017 і 2018 роках, але вони не були розглянуті. У жовтні 2021 року губернатор підписав законопроект, згідно з яким така практика визнана цивільним деліктом у Цивільному кодексі (далі – ЦК) вищезазначеного штату [2]. Таке діяння відповідно до пункту 5 частини (а) статті 1708.5 ЦК визнається *sexual battery* (згвалтуванням). Варто зазначити, що за прецедентною практикою судів у США існує 2 види дій сексуального характеру пов'язаних із вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло іншої особи без її згоди: *sexual battery* і *rape*. У різних штатах вони можуть бути кримінально караними діяннями, але основна відмінність в тому, що *sexual battery* не включає насильство в об'єктивну сторону діяння, а *rape* включає в себе як фізичне, так і психологічне насильство.

Цікавою є практика Канади, де, на відміну від штату Каліфорнії, стелсинг криміналізований. Відповідно до рішення Верховного суду у справі *R. v. Kirpatrick*, презерватив є частиною статевого акту і умовою, на яку особа погодилася, але при цьому, згода на вчинення статевого акту має також бути оцінена з урахуванням усіх обставин конкретного випадку [3]. У Кримінальному кодексі Канади стелсинг може бути кваліфікований як згвалтування, а спеціальна норма відсутня. Щодо романо-германської правової сім'ї, варто згадати Німеччину. У травні 2022 року жінку було засуджено за згвалтування через те, що вона пошкодила презерватив без відома чоловіка, що призвело до вагітності [4]. У цій ситуації можна простежити розширене тлумачення стелсингу.

Практика застосування явища стелсингу в контексті ст. 152 Кримінального кодексу України (далі – КК), на нашу думку, є неоднозначною. У широкому сенсі згода особи на сексуальне проникнення в тіло не може

вважатись добровільною, якщо вона була надана, зокрема, під впливом застосування фізичного насильства, погрози його застосуванням, погрози іншого змісту (наприклад, погрози знищенням чи пошкодженням майна як потерпілої, так й іншої особи, погрози обмеженням прав, свобод чи законних інтересів потерпілої або іншої особи), обману, використанню щодо особи й матеріальної чи службової залежності, безпорадного чи уразливого стану. При цьому ст. 152 КК, викладена в чинній редакції, не передбачає диференціації кримінальної відповідальності залежно від характеру тих чинників, які виключають добровільність згоди потерпілої особи, і це є вадою цієї норми [5, с. 470]. Поняття «згоди» у примітці до ст. 152 КК може тлумачитися достатньо широко. Звідси виникає питання про кваліфікацію діянь, коли особа спочатку добровільно погодилася на вчинення статевого акту, а потім у процесі відмовилася (наприклад, через відчуття болю). За загальним правилом, такі дії кваліфікуються за ч. 1 ст. 152 КК. Якщо ж виникає ситуація, де наявний акт стелсингу слід визначити чи був презерватив саме умовою для вчинення статевого акту, як було встановлено Верховним судом Канади у справі *R. v. Kirpatrick*. Такі випадки можуть виникати, коли потерпіла особа розуміє, що її партнер ВІЛ інфікований і може бути завдана шкода як статевій недоторканності, так і здоров'ю особи. В інших же ситуаціях, за умови, якщо тлумачити поняття «згоди» досить широко, можуть виникнути абсурдні ситуації, коли засіб контрацепції міг зазнати пошкодження, а особа про це дізналася під час статевого акту. Очевидно, що даний випадок не підлягає кваліфікації за ст. 152 КК.

Отже, міжнародна практика з цього питання в аспекті тлумачення поняття стелсингу є досить однорідною. З іншого боку, як таких прямих нормативно-правових орієнтирів для визначення стелсингу в аспекті згвалтування немає. Вважаємо, що для правильної кримінально-правової кваліфікації, уникнення ситуацій, що суперечать правовій визначеності, поняття «згоди» в примітці до ст. 152 КК потрібно доповнити з урахуванням міжнародного досвіду.

Список використаних джерел:

1. «Rape-Adjacent»: Imagining Legal Responses to Nonconsensual Condom Removal. Columbia, 2017. 210 p. (32.2)
2. The Washington Post: [Website]. URL: <https://www.washingtonpost.com/nation/2021/02/10/condom-removal-bill/> (viewed on: 07.11.2022).

3. SUPREME COURT OF CANADA: [Website]. URL: <https://www.scc-csc.ca/case-dossier/cb/2022/39287-eng.aspx> (viewed on: 07.11.2022).
4. DEUTSCHE WELLE: [Website]. URL: <https://www.dw.com/en/germany-woman-sentenced-for-poking-holes-in-partners-condoms/a-61689670> (viewed on: 07.11.2022).
5. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Хавронюк М. І. та ін. ; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. Київ: Дакор. 470 с.

Науковий керівник: Птащенко Дмитро Сергійович, кандидат юридичних наук, асистент кафедри кримінально-правової політики та кримінального права ННІП КНУ ім. Тараса Шевченка

Максим ПИСЬМЕННИЙ

здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня,
Юридичний факультет, 2 курс, група
ПР-203,
Національний авіаційний університет,
м. Київ, Україна

ПОНЯТТЯ СУБ'ЄКТА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ В СУЧАСНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Відповідно до ч. 1 ст. 18 Кримінального кодексу України (далі – КК України), суб'єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у віці, з якого відповідно до КК України може наставати кримінальна відповідальність [1].

Виходячи з визначення суб'єкта кримінального правопорушення, можна визначити його ознаки:

1. Суб'єкт кримінального правопорушення – фізична особа.
2. Суб'єктом кримінального правопорушення є особа осудна (осудною визнається особа, яка під час вчинення кримінального правопорушення могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними);

3. Суб'єктом кримінального правопорушення є особа певного віку (особа повинна досягти передбаченого в законі віку (ст. 22 КК України) [2. с. 183].

Суб'єкт кримінального правопорушення – це джерело суспільно небезпечного впливу на ті суспільні відносини, блага або цінності, що знаходяться під охороною КК України. Поняття суб'єкта кримінального правопорушення тісно пов'язано з особою злочинця, але поняття «суб'єкт кримінального правопорушення» охоплює тільки вік особи та її осудність. У чинному законодавстві суб'єктом кримінального правопорушення вважається людина – фізична особа. Однак у деяких країнах протягом багатьох століть це питання вирішується і вирішувалося неоднозначно, тому що суб'єктом кримінального правопорушення поряд з фізичними особами визнавалися юридичні особи, а також предмети, тварини тощо.

Ознакою суб'єкта кримінального правопорушення, що визначає адекватність поведінки особи, є її вік. Наприклад, кримінальна відповідальність малолітніх, які не розуміють те, що може відбутися від їх дій, була б безглуздою жорстокістю. Тому встановлення вікових меж відповідальності за свою поведінку припускає, що по досягненні визначеного віку неповнолітні вже розуміють, що добре і що погано, що робити не можна, у яких випадках їх дії можуть заподіяти шкоду.

В основі визначення віку, як правило, лежить рівень розвитку свідомості неповнолітнього, тобто здатність неповнолітньої особи адекватно усвідомлювати те, що відбувається в об'єктивному світі і відповідно до цього осмислено і цілеспрямовано виконувати ті чи інші дії [3].

Спеціальний суб'єкт кримінального правопорушення – фізична осудна особа, що вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, кримінальне правопорушення, суб'єктом якого може бути лише певна особа (ч. 2 ст. 18 КК України).

Особливим видом спеціального суб'єкта визнається службова особа, поняття якої надано у ч.ч. 3, 4 ст. 18 КК України. Так, відповідно до ч. 3 ст. 18 КК України, службовими особами є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також постійно чи тимчасово обіймають в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноважен-

ням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною службовою особою підприємства, установи, організації, судом або законом [1].

Отже, поняття суб'єкта кримінального правопорушення в сучасному кримінальному праві України дуже широке. Якщо коротко, то суб'єкт кримінального правопорушення – це фізична осудна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність. Суб'єкт кримінального правопорушення має свої ознаки та поділяється на особливий та спеціальний, особливий вид. Визначається та керується все це КК України.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Гриненко І. Ознаки суб'єкта злочину як критерії класифікацій злочинів. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 7. С. 182–187.
3. Суб'єкт злочину. Реферати: веб-сайт. URL: <https://referat.ml-style.net/pravoznavstvo/kriminologiya/k-sub-ekt-zlochynu-doc>

Науковий керівник: Майстро Д. М., асистент кафедри кримінального права і процесу ЮФ НАУ

Гліб РИБАЛКО

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових
дисциплін
Харківського національного
університету імені В. Н. Каразіна

ПОЗБАВЛЕННЯ ГРОМАДЯНСТВА ВНАСЛІДОК ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ

Окупація Криму та воєнно-політичні події на Сході України 2014 року, а згодом і повномасштабне вторгнення РФ до України, загострили питання

політичної ідентичності в українському суспільстві і для багатьох поставили питання, співіснування з громадянами які відкрито підтримують агресію з боку РФ, співпрацюють з державою-агресором або обіймають посади в окупаційних адміністраціях на тимчасово окупованих територіях

Тому, поява пропозицій позбавити таких співвітчизників громадянства, висловлюваних, як у соціальних медіа, так і з боку представників органів державної влади, а згодом і поява в стінах Верховної Ради України декількох законопроектів є цілком зрозумілою, хоч і сумнівною з точки зору відповідності чинному українському законодавству.

Позбутися взаємних прав і обов'язків між особою та державою (які фактично і визначають сутність громадянства), не так вже й просто. Це пов'язано як і з нормами Основного Закону України, так і ратифікацією нашою державою Конвенції про скорочення безгромадянства 1961 року та Конвенції про статус апатридів 1954 року.

Так, у відповідності до ст.ст. 4, 25, 92 Конституції України:

- в Україні існує єдине громадянство,
- громадянин України не може бути позбавлений громадянства і права змінити громадянство;
- громадянин України не може бути вигнаний за межі України або виданий іншій державі;
- підстави набуття та припинення громадянства України, правосуб'єктність громадян, статус іноземців та осіб без громадянства визначаються виключно законами України

Норми ж ратифікованих конвенцій встановлюють наступні принципи:

- держава не може позбавити особу її громадянства, якщо таке позбавлення зробить цю особу апатридом
- держави, наскільки це можливо, мають сприяти асиміляції та натуралізації апатридів і роблять все від них залежне для прискорення процедур стосовно натуралізації.
- якщо законодавство держави дозволяє відмову від громадянства, така відмова не повинна призводити до втрати громадянства, крім випадків, коли відповідна особа має або набуває інше громадянство

Тобто жодна особа не втрачає громадянства, якщо така втрата зробить цю особу апатридом. А втрата чи позбавлення громадянства мають бути обумовлені володінням іншим громадянством або набуттям іншого громадянства.

У свою чергу, у відповідності до ст. 25 Основного Закону та ст. 2 Закону «Про громадянство України» дійсно встановлено, що громадянин України не може бути позбавлений громадянства. Однак у чинному законодавстві відсутнє визначення терміну «позбавлення громадянства».

Так Закон України «Про громадянство України» (ст. 17) визначає три підстави припинення громадянства. Перша з них – вихід з громадянства, друга – втрата громадянства, третя – обумовлюється підставами, що передбачені міжнародними договорами України.

Таким чином можна говорити, що Українське законодавство розмежує поняття «позбавлення громадянства» та «втрата громадянства». «Позбавлення громадянства» розглядається як односторонній акт держави, що здійснюється без волевиявлення особи, тобто держава на власний розсуд, в індивідуальному порядку позбавляє громадянина громадянства.

Поняття «втрата громадянства» зазвичай у законодавстві передбачає причинно-наслідковий зв'язок між діями особи або подією і втратою того чи іншого права. Підставами для втрати є: добровільне набуття громадянином України громадянства іншої держави, якщо на момент такого набуття він досяг повноліття; набуття особою громадянства України внаслідок обману, свідомого подання неправдивих відомостей або фальшивих документів; добровільний вступ на військову службу іншої держави, яка відповідно до законодавства цієї держави не є військовим обов'язком чи альтернативною (невійськовою) службою. Окрім того, у відповідності до ч. 2 ст. 19 Закон України «Про громадянство України» особа не може втратити громадянство, якщо внаслідок цього стане особою без громадянства.

Важливою є думка Венеціанської комісії, оскільки вона містить висновки щодо міжнародно-правових засад припинення громадянства за ініціативою держави. У п. 47 визначено «правила та принципи міжнародного права й загальновізанні принципи міжнародного права з питань громадянства», згідно з якими: «національне законодавство може містити положення, що передбачає втрату громадянства у випадках поведінки, яка суттєво перешкоджає життєво важливим інтересам держави-учасниці; необхідно уникати безгромадянства; ніхто не може бути безпідставно позбавлений громадянства»

Загалом позбавлення громадянства має ґрунтуватися на нормативно-правовому акті, який чітко й однозначно визначає підстави втрати гро-

мадянства, а також норми, що регулюють питання втрати громадянства, не повинні мати зворотної сили, що означає прийнятність позбавлення громадянства лише у випадку дій, за вчинення яких закон передбачає настання такого правового наслідку, як припинення громадянства

Отже, з огляду на ситуацію, яка склалася в державі, гостро постала необхідність чіткого законодавчого врегулювання питання позбавлення громадянства як виду покарання та можливості запровадження судового механізму припинення/позбавлення громадянства України процедура позбавлення громадянства України надасть державі можливості усунути від участі в управлінні державними справами осіб, діяльність яких створює загрози національним цінностям і життєво важливим інтересам українського народу й держави.

Ірина РИХЛЕВИЧ

Львівський національний університет
імені Івана Франка
Студентка ЮРД-38с

ДИСКУСІЙНІ ПОГЛЯДИ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ОБСТАВИН, ЩО ВИКЛЮЧАЮТЬ КРИМІНАЛЬНУ ПРОТИПРАВНІСТЬ ДІЯННЯ

Визначення поняття обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння має важливе наукове та практичне значення, адже його роль – відобразити об’єктивне реальне, що характеризує ці обставини. Воно об’єднує загальні ознаки обставин, відображає місце обставин у системі категорій науки кримінального права. Звичайно, на перший погляд, здається більш важливим визначення понять окремих обставин, особливо зважаючи на те, що в КК України не визначено поняття обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння, на відміну від видів, поняття яких чітко регламентувала ще перша редакція КК України. Але загальне поняття має і прогностичний характер, адже з розвитком суспільства з’являтимуться нові види поведінки, що зовні підпадатимуть під ознаки кримінального правопорушення, але виключатимуть кримінальну протиправність діяння. Визначити поняття того чи іншого явища – означає зрозуміти його найважливіші риси, які у своїй

єдності відображали б його своєрідність і відрізняли від суміжних явищ, завдяки яким можна об'єднати і виділити їх в окрему групу.

Найбільш відомі науковці, що вивчали тему обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння, використовували термін «обставини, що виключають злочинність діяння». Зараз цей термін змінено у зв'язку з впровадженням в українське законодавство термінів «кримінальне правопорушення» і «кримінальний проступок» і цей термін уже не міг би бути універсальним, адже пов'язаний з відмежуванням правомірних діянь, що вчинені за цих обставин, саме від злочинів. Зазначу, що Т. І. Якімець ще в 2015 році обґрунтовувала потребу зміни назви розділу у зв'язку з введенням у законодавство поняття «кримінальне правопорушення» у роботі «Обставини, що виключають злочинність діяння. Окремі питання визначення поняття з огляду на перспективу реформування кримінального законодавства».

Можна з впевненістю сказати, що найґрунтовнішу основу для дослідження цієї теми нам дає Ю. В. Баулін. Тому варто почати з його розуміння поняття обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння у праці «Обставини, що виключають злочинність діяння». «Обставини, які виключають злочинність діяння, – це передбачені КК та іншими нормативно-правовими актами зовнішньо подібні зі злочинами суспільно корисні (соціально прийнятні) та правомірні вчинки, що виключають підставу кримінальної відповідальності за шкоду, заподіяну правоохоронюваним інтересам». Варто зазначити, що злочинність він розглядає крізь призму суспільної небезпеки й протиправності діяння: «Обставинами, що виключають суспільну небезпеку та протиправність (злочинність) діяння...».

П. П. Андрушко розглядав обставини, що виключають злочинність діяння як такі, що виключають суспільну небезпечність чи протиправність діяння. На противагу професору Бауліну, який зазначав, що такі вчинки є суспільно корисні або прийнятні, П. П. Андрушко дотримується того, що не всі обставини є суспільно корисні.

На прикладі двох вчених можна побачити, що в теорії кримінального права існували різні думки щодо обов'язкової наявності і суспільної небезпечності, і протиправності чи було достатньо або суспільної небезпечності, або кримінальної протиправності діяння.

У КК України 2001 року було визначено перелік обставин, що виключають злочинність діяння. Але, особливо враховуючи те, що не було

визначено поняття безпосередньо в законодавстві, дискусії щодо правового визначення не припинились.

Хотілось б наголосити на суспільній небезпечності діяння, яка ніби зникла із теперішнього поняття. Адже коли мова йшла про обставини, що виключають злочинність діяння, все ж переважала думка, що вони виключають обов'язково і протиправність діяння, і суспільну небезпечність. Були й думки, що такі обставини виключають лише суспільну небезпечність діяння, вважаючи, що її відсутність автоматично виключає і протиправність діяння. З таким Ю. В. Баулін категорично не погоджувався, вважаючи, що обставинами які виключають лише суспільну небезпечність можуть бути малозначні діяння, але аж ніяк не необхідна оборона і т.п., з думкою якого цілком зрозуміло можна погодитись.

Т. І. Якімець слушно зазначала, що вдалішим є підхід до розгляду обставин, що виключають злочинність діяння, який пов'язаний зі з'ясуванням такої ознаки злочинного діяння, як його протиправність.

Обґрунтованою була й на той час позиція науковця В. В. Орехова, яка полягає у тому, що навряд чи можна величезну шкоду, заподіяну, наприклад, у результаті фізичного чи психічного примусу щодо особи, яка активізувала вибуховий пристрій, закладений в багатоквартирному будинку, вважати нейтральною чи суспільно корисною, оскільки така шкода має яскраво виражену суспільну небезпечність. Вчений зазначає, суть юридичної природи обставин, що виключають злочинність діяння, складає лише відсутність протиправності.

О. О. Дудоров та М. І. Хавронюк також вважають, що можливими є діяння, однозначна оцінка яких як суспільно корисної поведінки виключається, якщо ми візьмемо до уваги ті наслідки, які настають у результаті вчинення відповідних діянь. Мова йде, наприклад, про позбавлення життя малолітнього у процесі реалізації права на необхідну оборону, заподіяння тяжкого тілесного ушкодження невинуватій особі у стані уявної оборони, виконання наказу або правомірного застосування зброї. Вони також погоджуються з висловлюванням П. П. Андрушка про те, що іноді і правомірним діям можуть бути притаманні властивості суспільної безпеки.

Тобто, вважаючи на вищесказане, можна зробити висновок, що справді відсутність суспільної небезпечності не завжди можлива, тому й немає потреби розглядати обставини, що виключають злочинність діяння крізь призму суспільної безпеки. Отже, було б доречно замінити поняття на

«обставини, що виключають кримінальну протиправність діяння» навіть без введення понять «кримінальне правопорушення» чи «кримінальний проступок» в КК України.

Але на протигагу такій думці висловлюється В. В. Аніщук у праці «Обставина, що виключає злочинність діяння: поняття та юридична природа». Вона вважає, що думка авторів щодо того, що таке діяння зберігає характер суспільно небезпечного є абсолютно необґрунтованою, так як: «Правомірність діяння є юридичним відображенням його соціального змісту. Соціальне значення будь-якої правової поведінки полягає у впливі на права та інтереси інших осіб, громадське життя, правопорядок та стан суспільних відносин в цілому. У зв'язку з цим така поведінка поділяється на суспільно корисну, суспільно шкідливу та суспільно небезпечну. Традиційно правомірну поведінку у теорії права розглядають, як суспільно корисну поведінку, тобто бажану, необхідну, допустиму для функціонування суспільства і держави. Водночас діяння, злочинність яких виключається, можуть мати різний ступінь соціальної корисності». Тобто таку поведінку можна називати якщо не суспільно корисною, то принаймні суспільно допустимою (доцільною, нейтральною, терпимою, прийнятною), так як її можна оцінювати з позиції більшої чи меншої бажаності для суспільства, тому відсутність суспільної небезпечності діяння в обставинах, що виключають злочинність діяння, є за будь-яких умов.

Дискусії такого типу виникли й через те, що окремі вчені дотримуються позиції, що протиправно тільки те, що суспільно небезпечно. Протиправність і суспільна небезпека, як ознаки кримінального правопорушення, не можуть бути відділені одне від одного, а їх протиставлення є неприпустимим, а інші вчені вважають, що хоч ці поняття стоять близько одне з іншим, але можуть розглядатись окремо. І певні діяння, не будучи протиправними, є в той же час суспільно небезпечними. Діяння будучи суспільно небезпечним, скоєне в той самий час може характеризуватися як правомірне, тобто допустиме, при відповідних обставинах самим кримінальним законом та таким, що не суперечить іншим нормативним актам.

Як ми бачимо, ледь не всі автори вказують на відсутність в обставинах, що виключають злочинність діяння, такої ознаки, як протиправність. Більш дискусійною є ситуація із суспільною небезпечністю, але, враховуючи все вищесказане, слід погодитись з позицією, що саме криміналь-

ний закон вказує на правомірність певного діяння. Зміна «злочинності» на «кримінальну протиправність» не знищує поняття суспільної небезпечності в обставинах, що виключають кримінальну протиправність діяння. Так як у будь-якому випадку ми не можемо розглядати кримінальну протиправність абсолютно ізольовано від суспільної небезпечності діяння. Але розглядати колись названі обставини, що виключають злочинність діяння, варто було саме з боку відсутності кримінальної протиправності, не виокремлюючи відсутність суспільної небезпечності як такої. Суспільно небезпечне діяння може й бути суспільно допустимим, якщо воно характеризується як правомірне. Тому теперішнє поняття стало більш логічним і менш суперечливим.

Науковий керівник: Ждиняк Наталія Петрівна, к.ю.н., асистент кафедри кримінального права і кримінології

КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

Андрій ГАЛАЙ,

доктор юридичних наук, професор,
заступник начальника Департаменту
з питань виконання кримінальних
покарань

Яна ТОКАРЬ,

юрисконсульт Юридичної клініки
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого

КОЛІЗІЯ У НАДАННІ ТРИВАЛИХ ПОБАЧЕНЬ У КОЛОНІЇ З «ЦИВІЛЬНИМ ПОДРУЖЖЯМ»

Питання прав засуджених досить часто останнім часом активно піднімається не лише серед професійної спільноти, але і серед суспільства, в соціальних мережах тощо. Європейський вектор розвитку українського законодавства сприяє розширенню прав та гуманізації відносин у цій сфері.

Одним із таких є право засуджених на підтримання соціальних контактів, що в українському законодавстві звучить як право на побачення, передбачене ст. 110 Кримінально-виконавчого кодексу України (далі – КВК України) [1]. Відповідно до ч. 1 вказаної статті засуджені мають право на побачення: короткострокові тривалістю до чотирьох годин і тривалі – до трьох діб. Особливу увагу заслуговує коло осіб, з якими можуть надаватися побачення засудженому. Так, короткострокові побачення надаються з родичами або будь-якими іншими особами у присутності представника колонії. В свою чергу тривалі побачення надаються з правом спільного проживання і тільки з близькими родичами (подружжя, батьки, діти, всиновлювачі, всиновлені, рідні брати й сестри, дід, баба, онуки). Окремо цією ж нормою встановлена можливість надання тривалих побачень також і «подружжю, яке проживало однією сім'єю, але не перебувало у шлюбі, за умови, що в них є спільні неповнолітні діти», що, на нашу думку, є невірним з правової точки зору, невиваженим і несправедливим, як стосовно засуджених, так і тих осіб, з якими вони

перебувають у фактичних шлюбних відносинах. Окремо постає питання яким чином довести адміністрації колонії вказаного вище статусу цих осіб для одержання тривалого побачення.

Вказана проблемна ситуація потребує нагального вирішення, оскільки залишення її в нині існуючому стані, з однієї сторони, є суттєвою перешкодою для побачення вказаних осіб, які фактично створили сім'ю, можливо мають дітей, не обов'язково неповнолітніх, а з іншої є підставою «вимушеного» порушення приписів закону.

По-перше викликає зауваження використання словосполучення «проживало однією сім'єю», оскільки за змістом наведеної норми мається на увазі наявний статус цих осіб. Відбування покарання у виправній колонії не змінює «сімейний» статус засудженого. Так само як і тоді, коли мова йде про «юридичне» подружжя. Шлюб у зв'язку з засудженням до позбавлення волі зберігається, а засуджений та його дружина залишаються подружжям.

Ще більше питань виникає щодо того, що за змістом наведеної норми мова йде не про «подружжя, яке проживало однією сім'єю, але не перебувало у шлюбі», а про осіб, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах (так званий «цивільний шлюб»). Вважаємо, що в даному випадку законодавцем допущена помилка, оскільки відповідно до положень сімейного законодавства подружжям є особи, що перебувають у шлюбі (сімейному союзі жінки та чоловіка, зареєстрованого у органі державної реєстрації актів цивільного стану) між собою. Всі інші союзи чоловіка та жінки, зокрема, спільне проживання, спільні інтереси, спільне виховання дитини тощо не вважається шлюбом, а такі особи, відповідно – не вважаються подружжям. Тому правильно казати – особи, що проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою.

Стосовно визначень «цивільне подружжя», «цивільний шлюб», то вони не є шлюбом з точки зору сімейного законодавства. Але непоодинокі в нормативно-правових актах та судовій практиці зустрічається терміни «фактичні шлюбні відносини», «цивільний шлюб».

З набранням чинності Сімейним кодексом України (далі – СК України) новелою в українському праві стала норма про інститут фактичних шлюбних відносин (фактичного шлюбу) та закріплення за майном осіб, які перебувають у таких відносинах, статусу спільної сумісної власності. Так, відповідно до положень ст. 74 СК України [2], якщо жінка та чоловік проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між

собою або в будь-якому іншому шлюбі, майно, набуте ними під час спільного проживання, належить їм на праві спільної сумісної власності, якщо інше не встановлено письмовим договором між ними. На майно, що є об'єктом спільної сумісної власності жінки та чоловіка, які не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі, поширюються положення глави 8 СК України. Відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 315 Цивільного процесуального кодексу України [3] справи про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу розглядає суд. Фактичне співжиття осіб, котрі проживають спільно, може бути встановлено виключно рішенням суду. Немає іншої альтернативи судовому рішення про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу. Незважаючи вже на досить тривале існування правової норми про фактичні шлюбні відносини та значну кількість судових справ її застосування, тривалий час залишається актуальним питання дослідження теми встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу. Особливої уваги заслуговують питання доказів і доказування у справах про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу [4].

На сьогодні напрацьована судова практика з цього питання. Наприклад, Конституційний суд України у рішенні від 3.06.1999 р. у справі № 1–8/99 [5] зазначив, що обов'язковою умовою для визнання осіб членами сім'ї, крім власне факту спільного проживання, є ведення спільного господарства, тобто: наявність спільних витрат; спільний бюджет; спільне харчування; купівля майна для спільного користування; участі у витратах на утримання житла, його ремонт; надання взаємної допомоги; наявність усних чи письмових домовленостей про порядок користування житловим приміщенням; інші обставини, які засвідчують реальність сімейних відносин.

У постанові від 05.02.2020 р. у справі № 712/7830/16-ц Верховний Суд наголосив, що належними та допустимими доказами проживання чоловіка та жінки однією сім'єю без реєстрації шлюбу є, зокрема, докази спільного проживання, ведення спільного господарства, наявності у сторін спільного бюджету, проведення спільних витрат, придбання майна в інтересах сім'ї, наявності між сторонами подружніх взаємних прав та обов'язків, інших доказів, які вказують на наявність встановлених між сторонами відносин, притаманних подружжю у тривалий проміжок часу [6].

Особам, які проживають однією сім'єю без реєстрації шлюбу, зазначив Верховний Суд у постанові від 17.04.2019 р. у справі №490/6060/15-ц, на праві спільної сумісної власності належить майно, набуте ними за час спільного проживання або в результаті спільної праці та за спільні грошові кошти. Вирішуючи питання щодо правового режиму такого майна, суди встановлюють факти створення (придбання) сторонами майна внаслідок спільної праці, ведення спільного господарства, побуту, виконання взаємних прав та обов'язків, з'ясовують час придбання, джерело набуття (кошти, за які таке майно було набуто), а також мету придбання майна, що дозволяє надати йому правовий статус спільної сумісної власності [7].

Тому факт проживання однією сім'єю можна встановити на основі підходів, що сталися у судовій практиці, а для вирішення питання про реалізацію майнових прав – в судовому порядку на підставі дослідження сукупності зібраних доказів. Безспірним у фактичних шлюбних відносинах є обов'язок доказування, що покладається на зацікавлену сторону, особу, що заявляє про певне право (скажімо, на отримання аліментів, на спільну власність, на побачення в установі виконання покарань).

Є й інший бік – доказування фактичного шлюбу в антикорупційних відносинах: декларування, конфлікт інтересів. Тут доказування за стороною обвинувачення, тобто державними інституціями, що заявляють про обов'язок понести відповідальність за порушення антикорупційного законодавства через приховування цивільних шлюбних відносин з неправомірною метою.

Зазначена у Кримінально-виконавчому кодексі України підстава для надання тривалого побачення наявність спільних неповнолітніх дітей у фактичних шлюбних відносинах не виглядає беззаперечно та порушує права людини. Це можна пояснити наступним. За законодавством України правовий статус дитини має особа до досягнення нею повноліття. В свою чергу цей вік поділяється на два періоди: до чотирнадцяти років для малолітньої дитини та від чотирнадцяти до вісімнадцяти років для неповнолітньої дитини (ст. 6 СК України). При формальному тлумаченні четвертого речення ч. 1 ст.110 КВК України право на тривале побачення мають лише особи, які мають спільних дітей у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років. Малолітні спільні діти засуджених з «цивільною» дружиною (чоловіком) не будуть враховуватися, що порушує принцип рівності перед законом. Звичайно, до вказаної норми необхідно застосо-

увати розширене тлумачення, поширюючи правовий статус неповнолітніх дітей і на малолітніх, тобто вважати їх особами, які не досягли повноліття (дітьми). Окрім вказаного існує також третя група дітей за віком – повнолітні діти, тобто особи, які досягли вісімнадцяти років (повноліття). Неврахування цієї категорії дітей суттєво обмежує право засудженого на побачення. Тому, як вбачається, положення ч. 1 ст. 110 КВК України потребує осучаснення шляхом зміни редакції її четвертого речення, як заміни словосполучення «подружжю, яке проживало однією сім'єю, але не перебувало у шлюбі» згідно з вище наведеними рекомендаціями, так і вилучення слова «неповнолітні».

Разом з тим, виходячи з принципів кримінально-виконавчого законодавства, виконання і відбування покарань, закріплених в ст. 5 КВК України, варто враховувати можливість лібералізації тривалих побачень в установах виконання покарань.

Адже чому спільне проживання протягом кількох діб має бути винятково прерогативою подружніх відносин? Чи не є таке трактування несучасним, дискримінуючим скажімо дружні або ділові відносини? Спільне проживання людей різних або однієї статі у одному приміщенні припускається і не викликає жодних запитань у робочих або навчальних відрядженнях, під час спільного відпочинку тощо.

В разі такого бачення варто прибрати зі ст. 110 КВК України норму про надання тривалих побачень лише із близькими родичами. Це фактично зніме обмеження у праві на спільний відпочинок з друзями, або вирішення робочих питань засуджених, які імовірно зможуть завдяки тривалим побаченням з діловими партнерами матимуть змогу займатись підприємницькою діяльністю.

Єдиними ризиками такого вирішення питання можна розглядати: самостійне прийняття рішень про тривале побачення неповнолітніми засудженими (проблема вирішується отриманням дозволу батьків або набуття повної дієздатності раніше встановленого законом віку на підставі цивільного законодавства), побачення з метою обговорення питань злочинної організації (прихована «злочинна сходка») або сексу на замовлення, в т.ч. одностатевого (що наразі суспільством у більшості не розглядається моральним).

Однак останні випадки не є питанням, щодо якого адміністрація чи система виконання покарань має повноваження приймати власні юридичні рішення. В будь-якому разі для забезпечення негативних наслідків

такої лібералізації питань побачень можливо додати до ст. 110 КВК або навіть до підзаконних Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань положення про те, що побачення не з членами сім'ї надаються за рішенням керівника установи і можуть не надаватися за наявності оперативної інформації, що таке побачення порушуватиме правила урегульованих законодавством суспільних відносин (з можливим оскарженням такого рішення у суді). Додатковим аргументом «за» лібералізацію питань тривалих побачень є більш активне використання коштів від тривалих побачень на розвиток установи виконання покарань. Адже кімнати тривалих побачень де-факто є готелем, який може приносити розумний прибуток установі виконання покарань.

Можливо також вказати на альтернативні шляхи усунення такої необгрунтованої позиції законодавця:

1) звернення до Конституційного суду України з метою визнати положення вказаної норми такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), однак це довгий і неочевидний з точки зору результату шлях. І він, вочевидь, не виключить потреби внесення змін до законодавства.

2) реєстрація шлюбу із засудженим, що дозволить вказаним особам набути правовий статус подружжя для реалізації права на тривале побачення з додержанням консервативного підходу за чинним українським законодавством.

Список використаних джерел:

1. Кримінально – виконавчий кодекс України. – Режим доступу URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text> (дата звернення 27.10.2022);
2. Сімейний кодекс України – Режим доступу URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення 27.10.2022);
3. Цивільний процесуальний кодекс України. – Режим доступу URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення 27.10.2022);
4. В. М. Шкабаро, О. С. Луїніна. Встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу. Часопис цивілістики, 2021 №41. <http://chasecyvil.onua.edu.ua/index.php/chc/article/view/427>
5. Рішення Конституційного суду України у від 03.06.1999 р. у справі № 1-8/99
6. Постанова Верховного Суду від 05.02.2020 р. у справі № 712/7830/16-ц
7. Постанова Верховного Суду від 17.04.2019 р. у справі № 490/6060/15-ц

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС

Сергій *АБРАМОВ*

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
факультет адвокатури, 3 курс, група
18-20-04

ЧИ ЗДАТНИЙ СУДОВИЙ ІМУНІТЕТ ДЕРЖАВИ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ, ЗАХИСТИТИ РОСІЮ ВІД ПОНЕСЕННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗЛОЧИНИ ПРОТИ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ?

24 лютого 2022 року став роковим днем у житті кожного українця, коли Росія, остаточно порушивши усі норми міжнародного права, розпочала активні агресивні бойові дії на території іншої суверенної держави. За повноцінні 8 місяців кровопролитної війни тисячі українців втратили своїх близьких, свої домівки, своє нормальне життя. За увесь цей час українські правоохоронні органи зафіксували надзвичайну велику кількість фактів скоєння злочинів на території України зі сторони агресора. Але, чи буде він нести повну юридичну відповідальність за скоєнні злочини, після нашої перемоги, попри судовий імунітет держави в міжнародному праві? Саме розкриття цього питання і є метою моєї роботи.

Спершу слід розпочати з того, щоб надати визначення поняттю «Судовий імунітет держави у міжнародному праві». Отже, судовий імунітет полягає в невідсудності однієї держави без її згоди судам іншої (*par in parem non habet jurisdictionem* – рівний над рівним не має юрисдикції). Частина перша статті 79 Закону України «Про міжнародне приватне право» від 23.06.2005 № 2709-IV встановлює судовий імунітет, відповідно до якого пред'явлення позову до іноземної держави, залучення іноземної держави до участі у справі як відповідача або третьої особи, накладення арешту на майно, яке належить іноземній державі та знаходиться на території України, застосування щодо такого майна інших засобів забезпечення позову і звернення стягнення на таке майно можуть бути допущені лише за згодою компетентних органів відповідної

держави, якщо інше не передбачено міжнародним договором України або законом України.

У правовому світі існує 2 конвенції, які регулюють питання судового імунітету держави це – Європейська конвенція про імунітет держав 1972 року та Конвенція ООН про юрисдикційні імунітети держав та їх власності 2004 року. У них зазначено, що договірна держава не може посилатися на імунітет від юрисдикції при розгляді справи в суді іншої Договірної держави, який зазвичай має компетенцію розглядати справи, які стосуються грошової компенсації (відшкодування) у разі смерті чи заподіяння тілесного ушкодження особі чи заподіяння шкоди майну або його втрати в результаті дій чи бездіяльності держави, якщо така дія чи бездіяльність мали місце повністю або частково на території держави суду.

Україна не є учасником жодної з цих конвенцій. Однак ці конвенції відображають тенденцію в розвитку міжнародного права, яке визнає, що існують певні межі судового імунітету держави. У рішенні справи «Олейніков проти Росії» (Oleynikov v. Russia) від 14 березня 2013 р. (скарга №36703/04) Європейський суд з прав людини зазначив, що положення Конвенції ООН про юрисдикційні імунітети держав та їх власності 2004 року застосовуються відповідно до міжнародного звичаєвого права, навіть якщо ця держава її не ратифікувала. А в, свою чергу, суд повинен взяти до уваги цей факт, вирішуючи, чи було дотримано право на доступ до суду в розумінні першого пункту статті 6 Конвенції.

Відповідно до Постанови Верховної Ради України від 14 квітня 2022 року про заяву Верховної Ради України «Про вчинення Російською Федерацією геноциду в Україні» визнано геноцидом Українського народу дії збройних сил, політичного і військового керівництва росії під час збройної агресії проти України, яка розпочалася 24 лютого 2022 року, а також доручено Голові Верховної Ради України спрямувати цю заяву до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї НАТО, урядів та парламентів іноземних держав. Голові Верховної Ради України надано повноваження звернутися до Генеральної прокуратури, Міністерства закордонних справ України та Міністерства юстиції України щодо невідкладного вжиття заходів для належного документування фактів вчинення збройними силами російської федерації та її політичним і військовим керівництвом геноциду

Українського народу, злочинів проти людяності, воєнних злочинів, інших тяжких злочинів на території України та ініціювання притягнення до відповідальності всіх винних осіб.

Саме виходячи з позицій, які я зазначив вище Верховний Суд у своїй постанові № 760/17232/20-ц (провадження № 61-15925св21) від 18 травня 2022 року зазначив, що Російська Федерація, вчинивши неспровокований та повномасштабний акт збройної агресії проти Української держави, численні акти геноциду Українського народу, не вправі надалі посилатися на свій судовий імунітет, заперечуючи тим самим юрисдикцію судів України на розгляд та вирішення справ про відшкодування шкоди, завданої такими актами агресії фізичній особі – громадянину України.

Отже, на основі фактів, які я вказав у своїй роботі можна дійти висновку, що так, судовий імунітет держави в міжнародному праві існує, але він не є абсолютним. Одним із випадків обмеження імунітету може бути завдання громадянами держави шкоди здоров'ю чи життю громадянам держави суду, якщо ця шкода повністю або частково завдана на території держави суду і, якщо особа, яка завдала шкоди знаходилася на території держави суду. Тому усі громадяни росії, які скоювали злочини проти життя і здоров'я громадян України, на території України будуть нести відповідальність за законами України.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янишен

Артур АКУЛОВ

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
факультет адвокатури, 2 курс
магістратури, 1 група

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ

З розвитком і розширенням ринкових відносин все більшого значення набувають зобов'язальні правовідносини. Учасники цивільного обороту, незалежно від того, є вони юридичними чи фізичними особами,

вступають в зобов'язальні (майнові та особисті немайнові) правовідносини. Від їх належного виконання залежить значною мірою стійкість економіки і суспільства в цілому. Принцип свободи договору, який впливає з Конституції України, отримав подальший розвиток у Цивільному кодексі України (далі – ЦК України). Особливе значення мають норми цивільного законодавства про виконання договірних зобов'язань. Вони повсякденно застосовуються в практичній діяльності юридичних осіб і громадян.

Відповідно до ч. 1 ст. 509 ЦК України зобов'язанням є правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від вчинення певної дії (негативне зобов'язання), а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку [1]. Слід зауважити, що виконання зобов'язання, згідно зі ст. 546 ЦК України, може також забезпечуватися неустойкою, порукою, гарантією, заставою, притриманням, завдатком, правом довірчої власності, або іншими видами забезпечення виконання зобов'язання, встановленими договором або законом [1]. При цьому будь-який вид забезпечення зобов'язання створює зобов'язальні правовідносини між кредитором і боржником чи іншою особою, яка забезпечує зобов'язання боржника. Але це зобов'язання особливого характеру, специфіка якого полягає у додатковому (акцесорному) характері щодо забезпечуваного зобов'язання [2; с. 104].

Як зазначає Буцан М. С., поняття зобов'язання та виконання зобов'язання тісно пов'язані між собою. Існування одного неможливе без іншого. Зобов'язання зумовлює виконання, характер скоєних сторонами дій (бездіяльності). Самі дії з виконання знаходять свою основу саме у зобов'язанні. Спочатку з'являється зобов'язання, потім воно виконується і належним виконанням припиняється [3; с. 414].

Як відмітив Гринько Р. В., виконання зобов'язання може розглядатися у трьох аспектах: як правовий інститут, як процес і як підстава припинення зобов'язання. Виконання зобов'язання як правовий інститут – це сукупність цивільно-правових норм, що регулюють суспільні відносини, які виникають у зв'язку з виконанням зобов'язань (як договірних, так і позадоговірних). Особливістю інституту виконання договірних зобов'язань у праві України є розпорошеність його норм: по перше, основоположні норми щодо виконання зобов'язання вміщені в ЦК України, що дає

підстави вважати виконання зобов'язання інститутом зобов'язального права як найбільшої підгалузі цивільного права; по-друге, норми щодо виконання майново-господарських (цивільно-правових за своєю природою) зобов'язань вміщені, зокрема, в гл. 22 Господарського кодексу України (ст. 193–198), в інших нормативно-правових актах, а також у міжнародних договорах (конвенціях), учасницею яких є Україна; по-третє, цивільні відносини (у тому числі зобов'язальні відносини) відповідно до ч. 1 ст. 7 ЦК України можуть регулюватись звичаєм, зокрема звичаєм ділового обороту [4].

Виконання зобов'язання – це завжди певний процес, який займає якийсь проміжок часу і складається з низки дій боржника і кредитора. Боржник пропонує виконання, кредитор його приймає. Дії боржника самі по собі не є виконанням, а являють собою лише його пропозицію. І тільки після прийняття виконання кредитором зобов'язання припиняється. У зв'язку з цим виокремлюють три стадії виконання: 1) пропозиція предмета виконання; 2) його перехід до кредитора; 3) прийняття виконання. Усі дії сторін, що становлять виконання зобов'язання, є елементами процесу виконання. У літературі висловлена точка зору про те, що первісна неможливість виконання тягне недійсність укладання угоди [4].

Підсумовуючи проведений правовий аналіз норм зобов'язального права можна стверджувати, що виконання зобов'язання є основною стадією його існування. Саме на цій стадії відбувається реалізація інтересів учасників зобов'язання. Саме задля виконання зобов'язання його сторони і вступають у зобов'язальні відносини. Всі інші етапи існування зобов'язання, зокрема його забезпечення спрямованні на «якнайкраще» його виконання, яке трансформується у припинення.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 №435-IV. *Законодавство України*: база даних / Верхов. Рада України. Дата оновлення: 10.10.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 04.11.2022).
2. Слома В. М. Розвиток інституту забезпечення виконання зобов'язань у цивільному законодавстві. *Українські наукові записки* 2006 № 1 (17) с. 103–107. URL: <http://old.univer.km.ua/visnyk/957.pdf>.
3. Буцан М. С. Виконання зобов'язань в сучасному цивільному праві. *Часопис Київського університету права* 2020/1 с. 414–417.

4. Гринько Р. В. Щодо питання про виконання цивільно-правового зобов'язання. Часопис цивілістики. – 2016. – Вип. 21. – С. 37–42. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/8766/37-42.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права №1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янишен.

Анастасія АНТОНЕНКО

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної
юстиції, 2 курс, 3 група

ДО ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

У сучасному світі можливо чи не найбільшу частину швидкого та мінімально витратного прибутку, отримується завдяки інтелектуальній власності: торгові марки, пісні, мобільні додатки, винаходи, дизайн та багато іншого. Все це може стати прицілом зазіхання недобросовісних людей. Щоб запобігти такому незаконному заволодінню існує законодавство, норми якого спрямовані на захист інтелектуальної власності.

Відповідно до українського законодавства **право інтелектуальної власності** – це право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений Цивільним кодексом України (далі – ЦК України) та іншим законом. Воно визначається Цивільним Кодексом України, Законами України: «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 07.06.1996 № 236/96-ВР, «Про авторське право і суміжні права» від 23.12.1993 № 3792-ХІІ (в ред. Закону України від 11.07.2001 № 2627-ІІІ), «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 15.12.1993 № 3687-ХІІ (в ред. Закону України від 01.06.2000 № 1771-ІІІ), «Про охорону прав на промислові зразки» від

15.12.1993 № 3688-ХІІ, «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» від 15.12.1993 № 3689-ХІІ, «Про охорону прав на сорти рослин» від 21.04.1993 № 3116-ХІІ (в ред. Закону України від 17.01.2002 № 2986-ІІІ) та іншими законами. Воно є непорушним та не може бути обмежене, окрім випадків передбачених законом (ст. 418 ЦК України).

У зв'язку з військовою агресією росії проти України поширилось створення української музики, літературних творів (вірші, книги), нових торгових марок тощо. Але на превеликий жаль разом і з тим зросла кількість порушень авторських прав на той чи інший музичний або літературний твір, а найчастіше на малюнки. Кожен творець має право на ім'я, тобто визнання свого авторства, та право на недоторканність свого твору. То що робити у випадку коли недоторканність все ж таки було порушено?

Наразі в Україні передбачено дві **форми захисту права інтелектуальної власності**. Перша форма – неюрисдикційна. Вона закріплена в статті 19 ЦК України, якою встановлено можливість саме самозахисту фізичними та юридичними особами своїх прав: «Особа має право на самозахист свого цивільного права та права іншої особи від порушень і протиправних посягань. Самозахистом є застосування особою засобів протидії, які не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства. Способи самозахисту мають відповідати змісту права, що порушене, характеру дій, якими воно порушене, а також наслідкам, що спричинені цим порушенням. Способи самозахисту можуть обиратися самою особою чи встановлюватися договором або актами цивільного законодавства». Другою формою є – юрисдикційна. А вона вже вбачає в собі звернення осіб до уповноважених державою органів щодо захисту їх порушених прав. Ця форма поділяється на загальну – захист прав здійснюється у судовому порядку (закріплено у статтях 16 та 432 ЦК України), та спеціальну – адміністративний порядок захисту цих прав (ст. 51² Кодексу України про адміністративні правопорушення). У разі виявлення порушення авторського права на будь-який об'єкт інтелектуальної власності настає один з трьох видів відповідальності цивільна, адміністративна та кримінальна. У разі притягнення порушника до цивільно-правової відповідальності від нього вимагатиметься грошова компенсація за незаконне використання об'єкта інтелектуальної власності, а також

моральна шкода. Адміністративна відповідальність передбачає накладення штрафу у розмірі від 170 до 3400 гривень, а також конфіскацію незаконно виготовленої продукції з матеріалами та обладнанням, які були призначені для її виготовлення. Якщо була завдана шкода правовласнику на 29940 гривень та більше, тоді настає кримінальна відповідальність, а у разі доведення провини, то можливе позбавлення волі на строк до 6 років.

Важливо пам'ятати що все в цьому світі має свою ціну. Тому потрібно цінувати працю інших, та не використовувати без офіційного дозволу будь-які об'єкти авторського права.

Науковий керівник: Віктор Янишен, к.ю.н., доцент, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки, доцент кафедри цивільного права № 1.

Ксенія АРТЕМЕНКО

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студентка факультету прокуратури,
2 курс, 1 група

Валерія БОРИЩАК

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студентка факультету прокуратури,
2 курс, 17 група

ВДОСКОНАЛЕННЯ РЕГУЛЮВАННЯ ІНСТИТУТУ СПАДКУВАННЯ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Незважаючи на кровопролитну війну, яка випала на долю нашого народу, Україна рішучо йде до своєї мети – бути частиною європейської спільноти. 23 червня 2022 року під час саміту лідерів країн Європейського Союзу Україна отримала статус кандидатів на членство у ЄС. Це свідчить про відкритість світових лідерів до нашої держави.

Однак, аби досягти остаточного результату у вигляді повного членства України в Європейському Союзі, потрібно виконати ряд вимог, зокрема – реформувати законодавство до європейських стандартів.

Цивільне законодавство не є виключенням. Джерела права даної галузі регламентують велику кількість сфер життя. Ми хочемо зупинитися на праві власності.

Як вже зазначалося вище, відповідно до курсу європейської інтеграції, який обрав наш народ, адаптація чинного вітчизняного законодавства до законодавства Європейського Союзу полягає у зближенні національного законодавства із сучасною європейською системою права. Це є одним із основних завдань, виконання якого підвищить економічний, соціальний розвиток України. Одним зі шляхів зближення національного законодавства із законодавством ЄС є можливе запозичення та введення в національне законодавство окремих правових інститутів, притаманних праву провідних європейських країн.

Одним з таких правових інститутів спадкове право. Ми хочемо навести приклади правових конструкцій, які на нашу думку, було б доцільно додати до цивільного законодавства України таким чином вдосконаливши його.

Спадкування за заповітом, що дає можливість власнику розпорядитися своїм майном на випадок смерті, в країнах Європейського Союзу має першочергове значення, в той час як спадкування за законом як самостійна підстава спадкування набуває субсидіарного значення, оскільки застосовується тільки при відсутності юридично дійсного заповіту, а також коли він охоплює лише частину спадкового майна.

Для деяких країн романо-германської правової системи характерне так правило – якщо відмова від спадщини завдає шкоди інтересам кредиторів, то кредиторі можуть через суд отримати дозвіл на прийняття спадщини від імені та замість особи, яка відмовилася від спадщини. Така правова норма знайшла своє закріплення, зокрема, в Цивільному кодексі Італії. В описаному вище випадку спадщина приймається виключно для задоволення вимог кредиторів із спадкового майна. Термін для отримання такого дозволу становить п'ять років з моменту відмови від спадщини. Особа, яка відмовилася від спадщини, може відкликати свою відмову та прийняти спадщину, якщо спадщину ще не прийнято іншими спадкоємцями, та якщо таке відкликання не заподіє шкоди правам третіх

осіб, отриманим ними зі спадку. Термін для відкликання відмови не встановлений.

Відповідно до спадкового права Франції, спадкоємець у повному обсязі відповідає за борги спадкодавця, обмежень за обсягом такої відповідальності не передбачено, як і за цивільним законодавством Німеччини. Але, якщо протягом трьох місяців з моменту відкриття спадщини спадкоємець звернеться до суду із заявою про складання опису спадкового майна, то він буде відповідати за борги спадкодавця лише в межах спадкових активів. Така ситуація складається у Франції, натомість у Німеччині така обмежена відповідальність може бути встановлена тільки у тому випадку, якщо спадкоємці зажадають встановлення так званого управління майном або відкриття конкурсу.

Незважаючи на пряму заборону спільних заповітів у Франції, там розвинутий інститут договору про спадкування. Суть його полягає в тому, що між спадкодавцем, з однієї сторони, та однією або кількома особами, уповноваженими на отримання майна спадкодавця після його смерті, – з іншої сторони, підписується договір, який набирає чинності з моменту його укладення. На відміну від договору про спадкування, заповіт вступає в силу лише після смерті спадкодавця. Крім того, заповіт може бути скасовано з волі самого заповідача, а договір про спадкування в односторонньому порядку не розривається.

На нашу думку, новациїним є договори про спадкування майна особи, яка здійснює підприємницьку діяльність. Вони детально врегульовані законодавством ФРН і Швейцарії, в той час як у Франції вони допускаються лише у виняткових випадках, найчастіше між подружжям. Європейське спадкове право допускає можливість зробити в тексті заповіту не лише розпорядження, що стосуються долі майна, але й інші. Наприклад, призначення неповнолітньому опікуна, визнання свого батьківства щодо позашлюбної дитини тощо.

Отже, підсумовуючи все вище сказане, хочемо наголосити, що звертаючи увагу на наведені вище та велику кількість інших правових регламентацій інституту спадкування європейських джерел цивільного права, аналізуючи їх, можна вдосконалити національне законодавство. Зокрема це введення нових понять, які дадуть змогу більш детально регламентувати процедури, які виникають в даній сфері.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Іванов Андрій Михайлович

Анжеліка БАЛИБІНА

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
курсант 3-го курсу,
Інституту підготовки юридичних
кадрів для СБУ

ВИСЕЛЕННЯ З ПРЕДМЕТА ІПОТЕКИ БЕЗ НАДАННЯ ІНШОГО ПОСТІЙНОГО ЖИТЛА

Наразі не втрачає актуальності питання звернення стягнення на іпотечне майно, бо кількість кредитів, які видані під заставу нерухомості тільки зростає, а в умовах жорсткої кризи зростає і кількість неповернутих кредитів.

При укладанні відповідних договорів, іпотекодавець та позичальник усвідомлюють наслідки, які можуть настати при невиконанні або порушенні позичальником своїх зобов'язань у вигляді виселення з предмета іпотеки без надання іншого житла. У такій ситуації важливим є пошук оптимальної моделі балансу інтересів позичальника і кредитодавця, особливо коли звернення стягнення на предмет іпотеки зачіпає житлові права позичальника та членів його сім'ї.

Беручи до уваги практику Європейського суду з прав людини, втручання держави в право на житло повинне відповідати критеріям правомірного втручання в право особи на мирне володіння майном у розумінні Конвенції. Пунктом 1 статті 8 Конвенції гарантовано, що кожен має право на повагу до її житла. Воно охоплює право займати житло, не бути виселеною чи позбавленою свого житла. Будь-яке втручання у права особи передбачає необхідність сукупності таких умов: втручання повинне здійснюватися «згідно із законом», воно повинне мати «легітимну мету» та бути «необхідним у демократичному суспільстві».

Конституцією України гарантовано захист права на житло. Статтею 47 КУ зазначено, що кожен має право на житло. Держава створює умови, за яких кожний громадянин матиме змогу побудувати житло, придбати його у власність або взяти в оренду. Ніхто не може бути примусово позбавлений житла інакше як на підставі закону за рішенням суду.[4]

Взагалі, як розуміти і що означає іпотека як різновид застави? Спираючись на Цивільний кодекс України та Закон України «Про іпотеку»,

можемо сказати, що іпотека як різновид застави, предметом якої є нерухоме майно – це вид забезпечення виконання зобов'язання, згідно з яким іпотекодержатель має право в разі невиконання боржником забезпеченого іпотекою зобов'язання одержати задоволення своїх вимог за рахунок предмета іпотеки переважно перед іншими кредиторами цього боржника в порядку, передбаченому цим Законом.

Відповідно до статті 589 ЦК України та частини першої статті 33 Закону України «Про іпотеку» в разі невиконання або неналежного виконання боржником основного зобов'язання іпотекодержатель має право задовольнити свої вимоги за основним зобов'язанням шляхом звернення стягнення на предмет іпотеки. Також загальне правило про звернення стягнення на предмет застави (іпотеки) передбачає можливість такого звернення на підставі рішення суду в примусовому порядку, якщо інше не встановлено договором або законом.[2]

Законом України «Про іпотеку» визначені підстави звернення стягнення на предмет іпотеки на підставі рішення суду, виконавчого напису нотаріуса або згідно з договором про задоволення вимог іпотекодержателя. При цьому одночасно з рішенням про звернення стягнення на предмет іпотеки суд за заявою іпотекодержателя виносить рішення про виселення мешканців за наявності підстав, передбачених законом, якщо предметом іпотеки є житловий будинок або житлове приміщення (частиною другою статті 39 Закону України «Про іпотеку»).[3]

А відповідно до статті 40 Закону України «Про іпотеку» звернення стягнення на передані в іпотеку житловий будинок чи житлове приміщення є підставою для виселення всіх мешканців, за винятком наймачів та членів їх сімей. [3]

Далі, нормою, яка встановлює порядок виселення із займаного жилого приміщення, є стаття 109 ЖК Української РСР, в частині першій якої передбачені підстави виселення. Виселення із займаного жилого приміщення допускається з підстав, установлених законом. Виселення проводиться добровільно або в судовому порядку. Є декілька варіантів, де по-різному застосовуватиметься законодавство про виселення.[1]

Перший варіант, це коли квартира була забезпечена іпотекою, але вона була придбана не за кредитні кошти, особу можливо буде виселити, якщо в рішенні суду буде вказано постійне житло особи у відповідності до частини другої статті 109 ЖК України.

Другий варіант, квартира (дім) була куплена за кредитні кошти, а повернення коштів було забезпечене іпотекою відповідно купленого житлового приміщення, тоді допускається виселення громадян без надання іншого постійного житлового приміщення. Для цих громадян є підстава надання жилих приміщень із фондів житла для тимчасового проживання, але вона не є обов'язковою (частина четверта статті 109 ЖК).

Також, спираючись на постанову у справі № 310/2950/18 Верховного Суду від 12.04.2021 р., ми можемо припустити третій варіант – виселення з іпотечного житла, набутого частково за кредитні, а частково за власні кошти, без надання іншого житла не допускається. [5]

В разі встановлення, що в іпотеку передано нерухоме майно, придбане не лише за кредитні кошти, а й за особисті кошти іпотекодавця, то неможливо виселити відповідачів без надання іншого житлового приміщення.

Отже, для вирішення питання щодо визнання особи такою, що втратила право користування майном (наслідок виселення), необхідно встановити, чи придбане спірне житло відповідачем повністю за кредитні кошти, які він отримав відповідно до кредитного договору, які призначені для придбання позичальником двокімнатної квартири, чи він вносив, окрім кредитних, й особисті кошти.

Аналіз зазначених правових норм дає підстави для висновку про те, колишні власники та особи, що проживають у житлі, яке придбане за їхні кошти та передане в іпотеку, навіть після звернення іпотекодержателем стягнення на таке майно, у силу положень ст. 109 ЖК мають право на користування таким житлом до моменту виселення із наданням їм іншого постійного житла та є підставою для відмови в задоволенні позову про виселення. Такий висновок, який висловив Верховний Суд, ґрунтується на засадах пропорційності та враховує відповідну прецедентну практику Європейського суду з прав людини.

Список використаних джерел:

1. Житловий кодекс Української РСР від 30.06.1983 р. № 5465-X [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради (ВВР), 1983. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5464-10>
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

3. Про іпотеку: Закон України від 05.06.2003 р. № 898-IV [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР) , 2003. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-15>
4. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР), – 1996. –Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
5. Постанова Верховного Суду у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду від 12.04.2021 у справі № 310/2950/18. – Режим доступу: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96309957>

Науковий керівник: Печений О. П., к.ю.н., доцент кафедри цивільного права, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Дарина БУХОВА

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студентка 3 курсу 15 групи, факультету
прокуратури

ПРАВОВА ПРИРОДА ДОГОВОРУ АУТСОРСИНГУ

В сучасних умовах глобалізації виникає гостра необхідність формувати та впроваджувати нові засоби, які здатні задовольняти інтерес всіх учасників правовідносин. Нерідко підприємствам важко реалізовувати одночасно велику кількість компетенцій, і тоді на допомогу приходять аутсорсинг.

Цікавим є той факт, що законодавчого визначення поняття «аутсорсинг» ні Цивільний, ні Господарський кодекс України не надають. Не дивлячись на це, визначення аутсорсингу наведено в розділі 4 Національного класифікатора України «Класифікація видів економічної діяльності», затвердженого наказом Держспоживстандарту України від 11.10.2010 р. № 457, відповідно до нього, «аутсорсинг» – угода, згідно з якою замовник доручає підряднику виконати певні завдання, зокрема, частину виробничого процесу або повний виробничий процес, надання послуг щодо підбору персоналу, допоміжні функції. Законодавча невизначеність створює не мало проблем: відсутнє розуміння правової природи аутсорсингу, особливостей цього договору та його видів, незрозумілі перспективи розвитку аутсорсингових відносин в Україні. Останнім

часом договір аутсорсингу все частіше стає об'єктом наукових досліджень, тому варто звернути увагу на його правову природу.

Прийнятий у 2003 році Цивільний кодекс України було оновлено деякими видами договороів, яких Цивільний кодекс УРСР не передбачав: факторинг, лізинг тощо. Але, зрозумілим є той факт, що охопити усі різноманітні договірні відносини між суб'єктами господарювання в одному кодексі важко, тому договори, які укладаються, але їх немає у Цивільному кодексі України або в інших нормативно – правових актах, називаються непоіменованими. Можна прийти до висновків, що саме таким є договір аутсорсингу, зважаючи на поширеність практики його укладання та відсутність законодавчого регулювання.

Відображаючи суть аутсорсингу в загальному вигляді, варто зазначити, що це можливість компаній та організацій розставити пріоритети у своїй діяльності, приділити увагу найважливішим, першочерговим напрямкам діяльності, водночас передавши свої другорядні та технічні функції на виконання іншим суб'єктам.

Серед науковців немає єдиного підходу до визначення правової природи договору аутсорсингу. Так, дехто вважає, що це змішаний договір, що включає в себе елементи договорів підряду та оплатного надання послуг. Деякі правники дотримуються позиції щодо того, що договір аутсорсингу є комплексним договором. Наприклад, Єфименко М. М. у своїй роботі зазначає, що договір аутсорсингу містить елементи господарського, цивільного і трудового договорів[1]. Інші науковці вбачають лише поєднання елементів цивільного та трудового договорів. Третя група науковців вважає, що сам по собі договір аутсорсингу є несамостійним типом договору, використовується як загальне поняття, що охоплює різні вже відомі законодавству договори: виконання робіт, надання послуг тощо [2]. Велика кількість дослідників відносять договір аутсорсингу до різновиду господарських договорів, аргументуючи це застосуванням його у сфері господарювання між суб'єктами господарювання.

З огляду на вищезазначене, можна зробити висновки, що проблематика правової природи договору аутсорсингу викликана відсутністю правової бази. Даному договору притаманні риси, які відмежовують його від тих, що вже закріплені в законодавстві. Тільки чітка регламентація договору аутсорсингу на законодавчому рівні буде сприяти його поширенню на території України, матиме вагоме значення для правозастосовчої практики та в цілому підвищить його ефективність. Аутсорсинг має

великі перспективи у майбутньому, тому нагальною є потреба врегулювання договору аутсорсингу на законодавчому рівні, закріпивши його поняття, істотні умови, сторони, їхні права та обов'язки.

Список використаних джерел:

1. Єфименко М. М. Визначення договору аутсорсингу як однієї з форм взаємодії суб'єктів господарських правовідносин / М. М. Єфименко // Підприємництво, господарство і право. – 2013. – № 2. – С. 114–117.
2. Витко В. С. Юридическая природа договора аутсорсинга и аутстаффинга / В. С. Витко, Е. А. Цатурян. – М., 2012. – 128 с.

Науковий керівник: Балюк Віктор Миколайович, кандидат юридичних наук, асистент кафедри цивільного права № 1.

Ксенія ВАРБАНЕЦЬ

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Факультет прокуратури, 2 курс, 20
група

ПЕРСПЕКТИВА ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ЕВТАНАЗІЇ В УКРАЇНІ КРІЗЬ ПРИЗМУ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ

Евтаназія – це один із безболісних способів припинити життя людям, які мають невиліковне захворювання й більше не хочуть терпіти біль. Евтаназія на рівні з ортаназією та асистованим лікарем самогубством викликають багато дискусій не лише в правовому колі України, а й по – всьому світу. На сьогоднішній день, переважає кількість країн в яких дозволено лише пасивна евтаназія, адже держав, які легалізували її активну форму, тобто безпосереднє введення речовини пацієнтові компетентним медичним працівником, та інші способи «легкої смерті» значно менше, але і їх число з кожним роком збільшується. [1] До таких країн можна віднести Нідерланди, які у 2002 році, першими у світі, закріпили на законодавчому рівні активну евтаназію та головні вимоги для її проведення. У цьому ж році «легку смерть» було легалізовано і в Бельгії, а в 2014 там було дозволено проводити навіть дитячу евтаназію, щоправда за дозволом батьків. Варто зазначити, що користуватися даною «процедурою» можуть лише грома-

дяни цієї держави, на відміну від Швейцарії, яка є єдиною країною, де евтаназія дозволяється і для іноземців. У 2009 році було підписано закон в Люксембурзі [2], а у 2014 «право на смерть» було закріплене в провінції Квебек, а через 2 роки «медична допомога при смерті» стала доступною і по всій Канаді, головною вимогою для проведення якої потрібна була наявність «важкого та невиліковного стану здоров'я». Нещодавно стало відомо, що в 2023 році це право буде доступне і для осіб з психічними захворюваннями. [3] У 2020 евтаназія була легалізована у Новій Зеландії, де рішенням всенародного референдуму було затверджено закон в якому закріплювалося те, що смертельно хворі громадяни, яким за прогнозами, лишається жити менше 6 місяців, матимуть шанс на евтаназію за згоди двох лікарів. [4] У 2021 році до переліку країн, в яких доступна активна евтаназія приєдналася Іспанія.

Щодо держав, де дозволена пасивна евтаназія, яка означає надання медпрацівником пацієнтові рецепту або речовини, щоб він самостійно ввів її для спричинення власної смерті, то їх число налічує близько 25. Серед них: Великобританія, Франція, Німеччина, США, Португалія, Південна Корея, Данія, Литва, тощо. [5]

Також, розглядаючи це питання, варто звернути увагу на міжнародні нормативно-правові акти. Категоричною, є рекомендація Парламентської Асамблеї Ради Європи від 25 червня 1999 року, де зазначається, що на першому місці повинен бути розвиток медицини для полегшення страждань пацієнта, а не рух у напрямку легалізації евтаназії. Схожої думки є Декларація про евтаназію, прийнята 39-ою Всесвітньою медичною асамблеєю в Мадриді у жовтні 1987 року, положення якої наголошують, що будь-який акт навмисного позбавлення життя пацієнта навіть на його прохання є неприпустимим. Лікар зобов'язаний полегшити страждання вмираючому всіма доступними та легальними методами. ЄСПЛ в роз'ясненні цього питання спирається на законодавства відповідних держав, що видно зі справ Прітті проти Сполученого Королівства й Ламберт та інші проти Франції. [6]

Щодо України, то на рівні нашого законодавства, будь-який прояв евтаназії є забороненим частиною 4 статті 281 ЦК. Пункт 2 статті 52 Основ законодавства про охорону здоров'я України забороняє пасивну, а п. 3 ст. 52 забороняє активну евтаназію.

Дану проблему підіймали у 2008 році, коли було подано в парламент законопроект на цю тему, але розглянутим він так і не був. На початку

2021-го про легалізацію евтаназії та асистованого самогубства говорив і перший заступник Голови Верховної Ради Руслан Стефанчук, але все так і залишилося на рівні обговорення на законодавчому поки змін не планується. [7] Це все пов'язано з категоричним ставленням населення до цього питання. З одного боку, це зрозуміло, адже недоліками евтаназії можуть бути як тиск на фізично обмежених людей з боку рідних та/або лікарів, так і вірогідність зменшення розробки нових ефективних способів і засобів лікування пацієнтів.

Та все ж таки, на мою думку, якщо підійти до цього питання відповідально то можна закріпити евтаназію на законодавчому рівні й в Україні, але за умови безпосередньої згоди пацієнта та виключно у випадках, коли хвороба є невиліковною, а особа страждає від болю проти своєї волі. До того ж, потрібно створити спеціальну комісію, як наприклад в Бельгії, яка б схвалювала чи навпаки скасовувала рішення, щодо необхідності проведення евтаназії в конкретному випадку та встановити кримінальну відповідальність за зловживання медичним персоналом своїми правами та порушенням законодавства в цій сфері. Це убезпечить пацієнтів від недоброчесних фахівців.

Безперечно, лікар повинен всіма доступними методами зменшувати муки хворого, але якщо на даному етапі розвитку, медицина ще не досягла прогресу в лікуванні певної хвороби, а людина не бажає терпіти біль, що позбавляє її «права на гідне життя», адже у більшості випадків знеболювальні мають тимчасову дію та не завжди є ефективними, то евтаназія в даних ситуаціях буде «правом на гідну смерть». До того ж, дозволивши евтаназію, буде зменшена кількість самогубств та вбивств родичами чи іншими особами, які на прохання хворого або в зв'язку з бажанням позбавити страждань помираючого вдаються до такої дії.

Список використаних джерел:

1. Право на смерть. URL: <https://zaborona.com/pravo-na-smert-koli-v-ukrayini-dozvolyat-evtanaziyu-ta-do-chogo-tut-groshi/>
2. Рапаєва М. В. Евтаназія у сучасному суспільстві та перспективи її доцільності в Україні / М. В. Рапаєва // Юридична наука. – 2014. – № 12. – С. 183–190. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jnn_2014_12_18.
3. В Канаді дозволять евтаназію людям із психічними розладами URL: <https://spzh.news/ua/news/91539-v-kanade-razreshat-evtanaziju-lyudyam-psihicheskimi-rasstrojstvami>

4. Нова Зеландія на референдумі підтримала легалізацію евтаназії. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3127254-nova-zelandia-na-referendumi-pidtrimala-legalizaciu-evtanazii.html>
5. Країни, де дозволено евтаназію URL: <https://nonews.co/directory/lists/countries/euthanasia-legality>
6. Право на евтаназію: за чи проти? URL: П. О. Стефанчук, А. О. Янчук, М. М. Стефанчук, М. О. Стефанчук, Н. Є. Блажівська Патологія. – 2018. – Т. 15, № 3(44). – С. 390–395
7. Право на смерть. URL: <https://zaborona.com/pravo-na-smert-koli-v-ukrayini-dozvolyat-evtanaziyu-ta-do-chogo-tut-groshi/>

Вероніка ГАРКУША

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
факультет прокуратури, 2 курс 3 група

ЕЛЕКТРОННИЙ ПРАВОЧИН, ЙОГО СУТНІСТЬ, ОСОБЛИВІ РИСИ ТА ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ

Розвиток і поширення технологій та новацій різних видів вносить корективи в наше життя. Звісно ж, вони не могли обійти стороною і правовідносини. Чи не найбільшого впливу зазнав правочин, адже через стрімку цифровізацію він набув нової форми, електронної. Розгляд поданої теми є неможливим без визначення сутності поняття «правочину». Відповідно до ч. 1 ст. 202 Цивільного кодексу України: правочин – це дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов’язків. Виходячи з визначення можна виокремити риси правочину:

1. волимість;
2. правомірність;
3. законність;
4. є актом цілеспрямованої поведінки.

З’ясувавши суть поняття «правочин», можна перейти до безпосереднього об’єкта дослідження – електронного правочину. Чинний Цивільний кодекс України прямо не містить в собі визначення терміну «електронного правочину», але, розглянувши статті 205 та 207, ми вбачаємо його

існування. Саме ж визначення терміну бачимо в статті 3 Закону України «Про електронну комерцію» від 03.09.2015 № 675-VII. Передумовами для створення електронного правочину я вважаю розвиток міжнародної торгівлі, цифровізацію та потребу швидкого вирішення певного виду юридичних питань. Україна, взявши приклад з інших держав, почала переймати досвід впровадження нормативної бази, що стосується електронної форми правочину. Першими в національному законодавстві серед нормативно-правових актів стали такі: Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» № 851-IV та Закон України «Про електронний цифровий підпис» № 852-IV, що були прийняті 22 травня 2003 року. На заміну останньому 05.10.2017 був прийнятий Закон України Про електронні довірчі послуги № 2155-VIII. Приймаючи ці закони, наше законодавство суттєво наблизилось до правового регулювання ЄС в даній сфері. Завдяки цим законам було висвітлено такі поняття, як електронний підпис оригіналу електронного документу (кваліфікований електронний підпис, удосконалений електронний підпис), його реквізити, відносини, що виникають при використанні електронного підпису.

Вже зазначені вище статті 205 та 207 Цивільного кодексу України встановлюють, що правочин може вчинитись в усній або письмовій (електронній) формах. Воля сторін може бути виражена за допомогою телетайпного, електронного або іншого засобів зв'язку, а також за допомогою певного виду копіювання електронного цифрового підпису або якогось іншого аналога власного підпису особи. Звідси я можу зробити висновок, що Цивільний Кодекс України прирівнює «традиційний» письмовий правочин до електронного.

Електронний правочин має ті ж риси, що й звичайний, а серед його особливих рис я виокремила такі:

- 1) мультимедійність;
- 2) відсутність особистого контакту сторін;
- 3) оперативність;
- 4) інтерактивність;

Звідси можна сказати, що різниця між формами правочину полягає:

- 1) у зв'язку між сторонами на етапі вчинення правочину;
- 2) у способі виконання;
- 3) у способах отримання інформації, яка використовується сторонами.

Таким чином, електронні правочини є набагато зручнішими та менш витратними для обох сторін. Головною особливістю дослідженої форми правочину є спосіб його вчинення, тобто те, що він вчиняється онлайн, за допомогою телекомунікаційних технологій, певних електронних засобів зв'язку. Швидше за все, зважаючи на темпи цифровізації в нашому житті, електронний правочин скоро витіснить «звичайний». А тому я вважаю, що доцільно було б деталізувати визначення електронного правочину, визначити форми, за якими можна було б укладати та здійснювати електронні правочини.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янишен.

Ксенія ДАДИКІНА

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
факультет прокуратури, 3 курс,
16 група

РЕНТНІ ПРАВОВІДНОСИНИ: ОСОБЛИВОСТІ ТА НЕДОЛІКИ

Договір є універсальною правовою конструкцією у механізмі правового регулювання суспільних відносин. Договірне право – це один із основних інститутів цивільного права, бо саме завдяки договору забезпечуються відносини майнового обороту на тріаді засад: юридичної рівності, вільного волевиявлення і майнової самостійності його учасників. За Цивільним кодексом України (далі – ЦК України) можна виділити наступну класифікацію договорів:

- договори, які опосередковують передання майна у власність від однієї особи до іншої, що призводить до того, що у відчужувача майна право власності припиняється, а у набувача виникає;
- договори про передання майна у користування, покликані забезпечити тимчасове користування майном іншої особи;

- договори на виконання робіт – ті, в яких важливим для сторін є не процес виконання роботи, а її результат;

- договори про надання послуг, в яких послуга споживається в процесі її надання і, як правило, відсутній її матеріальний результат, хоча наявним є результат юридичний.

Договір ренти належать до першої категорії, хоча й слід зазначити, що на відміну від тих, що найбільш часто застосовуються на практиці (наприклад, договір купівлі-продажу), йому характерні деякі специфічні риси, які дозволяють виокремити його серед всіх інших.

Згідно зі ст. 731 ЦК України за договором ренти одна сторона (одержувач ренти) передає другій стороні (платникові ренти) у власність майно, а платник ренти взамін цього зобов'язується періодично виплачувати одержувачеві ренти у формі певної грошової суми або в іншій формі. Рентні правовідносини – це відносини, які виникають з договору ренти та діють протягом виконання платником ренти свого зобов'язання. Уже із законодавчо закріпленого поняття можна виділити притаманні даному договору певні ознаки. Зазначений договір є оплатною, ризиковою (алеаторною), двосторонньою, імперативно реальною, довготривалою угодою, що передбачає перехід права власності до набувача (платника) під виплату безстрокових або на певний строк періодичних рентних платежів. За характером надання рента фактично має оплатний характер, оскільки майно передається отримувачем ренти (відчужувачем) у власність платника ренти в обмін на сплату останнім рентних платежів на користь отримувача ренти.

Крім того однією із особливостей є те, що договір ренти належить до консенсуальних. Що це означає? Договори, що відносять до категорії консенсуальних, мають ризиковий характер, який зумовлений присутністю в зазначених договорах умов досягнення юридичної мети або підстави ризикового зобов'язання у вигляді обумовленої дією випадку невизначеності на момент виникнення зобов'язання і загального розміру або існування зустрічного майнового надання. Як зазначає більшість науковців правова природа ренти зазвичай передбачає отримання однією або іншою стороною зустрічного задоволення меншого обсягу, ніж нею самою надане, та ґрунтується на притаманній йому невизначеності загальної суми рентних платежів, викликаній неможливістю визначення в момент укладення договору строку його дії, поки не настане обставина, покликана її остаточно визначити, що й зумовлює його ризиковий характер.

Слід наголосити на тому, що досить спірним є питання щодо віднесення даного договору до односторонніх чи двосторонніх. Деякі з науковців наголошують на тому, що договір ренти належить саме до односторонніх правочинів, оскільки створює обов'язки лише для однієї сторони – платника ренти (виплачувати ренту). Одержувач ренти після передачі майна має за договором тільки права.

Наступним досить колізійним є момент щодо права власності на майно, що передається за договором ренти, а саме чи переходить до платника ренти право власності на майно в повному обсязі. Якщо аналізувати зміст глави ЦК України, що присвячена питанню даного правочину, то можна дійти висновку, що платник рентних платежів має право володіти та користуватися майном, яке передано під виплату ренти, а розпоряджатись ним може лише з дозволу власника, що суттєво порушує права власника.

Отже, підсумовуючи, слід зазначити, що договір ренти в сучасний час досить детально регламентований на законодавчому рівні, але потребує внесення деяких змін, аби не виникало спірних питань з окремих положень даного правочину.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права №1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янишен

Данило ЖИДКОВ

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
факультет прокуратури, 2 курс, 3 група

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ РОЗМІРУ ТА ПОРЯДКУ ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ ФІЗИЧНИМ ОСОБАМ

Наше життя постійно знаходиться в динаміці і законодавство також реагує на сучасні виклики суспільних відносин, які не завжди мають статичний характер. На забезпечення ефективного захисту прав і свобод людини і громадянина спрямована вся судова система України. Однією

з неврегульованих проблем та прогалин в цивільному законодавстві є визначення розміру та порядку відшкодування моральної шкоди, в першу чергу фізичним особам. Через оціночність поняття «моральна шкода» і проявляється вся складність точного врегулювання цього питання. Адже суди мають дискреційні повноваження у цій сфері суспільних відносин, і тому не завжди вдається витребувати справедливе відшкодування моральної шкоди. Це пов'язано із неможливістю вичерпного опису цього оціночного поняття, а наведене у ст. 23 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) визначає лише найбільш часті та вірогідні способи прояву такої шкоди.

Як зазначає Пленум Верховного суду України у своїй постанові №4 від 31.03.95 «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди» «Під моральною шкодою слід розуміти втрати немайнового характеру внаслідок моральних чи фізичних страждань, або інших негативних явищ, заподіяних фізичній особі незаконними діями або бездіяльністю інших осіб». Моральна шкода може полягати у припиненні честі, гідності, престижу або ділової репутації, моральних переживаннях у зв'язку з ушкодженням здоров'я, у порушенні права власності (в тому числі інтелектуальної), прав, наданих споживачам, інших цивільних прав, у зв'язку з незаконним перебуванням під слідством і судом, у порушенні нормальних життєвих зв'язків через неможливість продовження активного громадського життя, порушенні стосунків з оточуючими людьми, при настанні інших негативних наслідків. А особи, які зазнали моральної шкоди, нерідко переоцінюють її, і тому дуже складно знайти ту золоту середину, коли б влаштовувало заявника та відповідача. Вища судова інстанція окреслила деякі правила, на які повинні орієнтуватися суди у своїй діяльності. Розмір відшкодування моральної (немайнової) шкоди суд визначає: 1) залежно від характеру та обсягу страждань; 2) залежно від характеру немайнових (їх тривалості, можливості поновлення тощо); 3) інших обставин, які впливають на розмір (стан здоров'я потерпілого, тяжкість вимушених змін у його життєвих і виробничих стосунках, ступінь зниження ділової репутації, час та зусилля, необхідні для відновлення попереднього стану). Під час визначення розміру суд виходить із засад розумності, пропорційності, виваженості, справедливості. Розмір відшкодування може бути як у грошовій, так і в іншій матеріальній формі. Якщо відповідач захоче відшкодувати компенсацію в грошовій формі, то повинен це робити в національній

валюти – гривні. Тобто під час ухвалення рішення суд враховує підстави, які вплинули на психічне здоров'я потерпілого, а також їх перебіг і ймовірно, в подальшому, пригнічення його морального стану. Виходячи з вимог дотримання моральних засад суспільства, суд повинен встановити чи було це порушенням моральних засад та чи призвело це до такого стану. Потрібно акцентувати увагу на тому, що згідно з ч. 4 ст. 23 ЦК України моральна шкода відшкодовується незалежно від майнової шкоди та не пов'язана з розміром цього відшкодування. Отже, моральна і майнова шкода відмежовується ЦК України і це цілком правильний шлях розвитку цивільного законодавства у розрізі виділення майнових та особистих немайнових прав, які можуть бути порушені.

Щоб не було жодних протиріч чи перебільшень, судовою практикою вироблено принцип прохання у позовній заяві про максимального, на переконання позивача, розміру відшкодування моральної шкоди, який в ході судового розгляду буде співставлятися із обставинами справи, піддаватися аналізу і в кінцевому результаті буде визнаний у судовому рішенні обґрунтованим повністю чи лише в його частині, або ж взагалі визнаний безпідставним і не підлягатиме відшкодуванню. Також використовують метод проведення судово-психологічної експертизи, задля встановлення психологічного стану особи, наявності чи відсутності внутрішніх переживань, особливостей сприйняття певної події, реакції на зовнішні подразники тощо. Цей доказ не є найголовнішим, але у сукупності разом з показаннями свідків, іншими доказами (документами, відео, аудіозаписами тощо) підтверджує чи спростовує обставини, які становлять предмет доказування. Також не слід забувати про доказування факту вчинення діяння, яке призвело до такого стану, настання саме цих наслідків після вчинення діяння, причинного зв'язку між вчиненим діянням і наслідками. Щоб позов був обґрунтованим, потрібно привести неспростовні допустимі та достовірні докази.

Існує безліч наукових думок, що будь-яке відшкодування компенсації моральної шкоди є частковим, бо визначити стовідсотково ступінь спричиненої моральної шкоди просто неможливо, а тому і встановити точну суму відшкодування. Через це виникають побоювання у позивачів, що компенсація моральної шкоди не задовольнить їх. І тому Міністерство юстиції України листом від 13.05.2004 р. № 35–13/797 надіслало для використання в роботі юридичних служб методичні рекомендації «Відшкодування моральної шкоди», в яких зазначив наступне: моральну

шкоду не можна відшкодувати в повному обсязі, так як немає (і не може бути) точних критеріїв майнового виразу душевного болю, спокою, честі, гідності особи. Будь-яка компенсація моральної школи не може бути адекватною дійсним стражданням, тому будь-який її розмір може мати суто умовний вираз, тим більше, якщо така компенсація стосується юридичної особи. Слід зазначити, що вказані рекомендації не підлягають використанню згідно з листом Міністерства юстиції України від 20.09.2013 № 10.3–26/618.

Деякі юристи-практики пов'язують моральну шкоду з матеріальною, але ст. 23 ЦК України не дає нам цього зробити, бо ці дві форми шкоди йдуть паралельно і відшкодовуються по-різному. Вони мають хоча і однакову природу виникнення, але спричинення шкоди моральної пов'язане з порушенням немайнових прав, а спричинення матеріальної шкоди, навпаки, з порушенням саме майнових прав. Щоб уникнути помилок при вирішенні зазначеного питання, Пленум Верховного суду України закріпив певні критерії оцінки розміру відшкодування моральної (немайнової) шкоди. Разом з цим, коли межі відшкодування моральної шкоди визначаються у кратному співвідношенні з мінімальним розміром заробітної плати чи неоподатковуваним мінімумом доходів громадян, суд при вирішенні цього питання має виходити з такого розміру мінімальної заробітної плати чи неоподаткованого мінімуму доходів громадян, що діють на час розгляду справи. Тобто в переведенні на цей день розмір мінімальної заробітної плати становить – 6700 грн, а розмір неоподаткованого мінімуму доходів громадян відповідно 17 грн. При визначенні розміру суд повинен наводити відповідні мотиви.

Отже, як ми бачимо, законодавство не досить чітко врегулює питання відшкодування моральної шкоди, але тим не менш в умовах сучасного світу, коли захист прав і свобод людини і громадянина є найбільш необхідним з боку держави, остання повинна забезпечувати усіма механізмами відшкодування моральної шкоди. А потерпілий, в свою чергу, повинен доказати цей факт порушення особистих немайнових прав. А доказова база, враховуючи вищенаведене, має бути дуже різноманітною, але в рамках цивільного судочинства. Тому наразі є дуже важливим вдосконалення правового інституту відшкодування моральної шкоди.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янишен

Сергій КАЗАНЦЕВ

асистент кафедри цивільного права

№ 1

Національного юридичного

університету імені Ярослава Мудрого

КОМАНДИТНЕ ТОВАРИСТВО ТА ЙОГО УЧАСНИК: СПОСОБИ «РОЗЛУЧЕННЯ»

Як відомо, вічного немає нічого і правовий зв'язок товариства та його учасника не є виключенням.

Можна класифікувати підстави припинення правового зв'язку учасника з товариством на такі, що:

- залежать від волі учасника;
- залежать від волі інших учасників (які формують волю юридичної особи – товариства);
- частково залежать від волі учасника;
- не залежать від волі учасника;

Розглянемо кожну з них.

Підстави припинення правового зв'язку учасника з товариством, що залежать від волі учасника:

Як відомо з ч. 3 ст. 133 ЦК, до командитного товариства застосовуються положення про повне товариство, якщо інше не встановлено цим Кодексом, іншим законом.

У відповідності до ч. 1 ст. 126 ЦК, учасник повного товариства, яке було створене на невизначений строк, може у будь-який момент вийти з товариства, заявивши про це не пізніше ніж за три місяці до фактичного виходу із товариства.

Неоднозначними вбачаються вирішення питань про підстави та момент такого виходу.

Тлумачення ч. 1 ст. 126 ЦК дозволяє зробити висновок, що підставою такого виходу є заява учасника товариства. Вбачається, що така заява має ознаки одностороннього правочину.

Слід врахувати подвійну природу засновницького договору як установчого документу юридичної особи та як цивільно-правового договору. Виходячи з цього, можна стверджувати, що вчинення одностороннього правочину (заяви учасника про вихід з товариства) є односторонньою

відмовою від договірної зобов'язання. За ч. 3 ст. 651 ЦК, у разі односторонньої відмови від договору у повному обсязі або частково, якщо право на таку відмову встановлено договором або законом, договір є відповідно розірваним або зміненим. Таким чином, вчинення учасником зазначеного одностороннього правочину буде мати наслідком зміну засновницького договору у разі, якщо у складі учасників товариства залишаються більше двох осіб, та його припинення, якщо залишається лише один учасник.

Важливим залишається визначення моменту виходу учасника з товариства, тобто саме припинення між ними правового зв'язку. Яку дату вважати днем виходу учасника з товариства: дату подання учасником заяви про вихід з командитного товариства, дату прийняття учасниками рішення про вихід учасника з товариства або дату реєстрації змін до установчого документу товариства, пов'язаних з виходом учасника?

Якщо датою припинення правового зв'язку товариства з учасником вважати дату вчинення ним одностороннього правочину – подання заяви про вихід, то виникає питання, а в якому ж стані перебувають відносини товариства та його учасника між часом подання заяви про вихід та моментом державної реєстрації змін у товаристві?

Як відомо, достовірну інформацію про юридичних осіб учасники цивільного обороту можуть отримати з єдиного державного реєстру. За ч. 1 ст. 10 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань». Виходячи з цього, доцільно закріпити у ЦК визначення моменту припинення участі у товаристві державною реєстрацією відомостей про це.

Передання учасником всієї частки у складеному капіталі товариства іншій особі:

Учасник повного товариства має право за згодою інших його учасників передати свою частку у складеному капіталі чи її частину іншому учасникові товариства або третій особі. Вважаю, тут слід визначитися із термінологією.

Корпоративні відносини між учасником та товариством будуються через посередництво такого об'єкту як частка у складеному капіталі командитного товариства. Цей об'єкт виступає джерелом корпоративних прав, які, у свою чергу, належать особі, що має право на цей об'єкт. Здатність частки у складеному капіталі бути матеріальним предметом правочинів (оборотоздатність) дозволяє безумовно віднести їх до об'єктів цивільних прав.

Що саме має на увазі законодавець під переданням частки? Системний аналіз положень параграфу 1 Глави 8 ЦК та Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», дозволяє виявити аналогію між ст. 127 ЦК та ст. 21 вказаного закону. Остання з них зазначає, що учасник товариства має право відчужити свою частку (частину частки) у статутному капіталі товариства оплатно або безоплатно іншим учасникам товариства або третім особам.

Таким чином, під «переданням» частки учасника у складеному капіталі командитного товариства розуміється саме відчуження частки, а не її «перерозподіл» між іншими учасниками.

Відчуження частки може відбуватися на підставі будь-якого, передбаченого ЦК договору про передання майна у власність, або не передбаченого, але побудованого у відповідності до правил ст. 6 ЦК.

Важливо відмітити, що у нового учасника, якому передана частка у складеному капіталі, договірні відносини в межах засновницького договору з рештою учасників виникають не на підставі правочину – договору з ними, а на підставі закону, оскільки за ч. 2 ст. 127 ЦК у разі передання частки (її частини) новому учасникові до нього переходять повністю чи у відповідній частині права, що належали учасникові, який передав частку (її частину).

Передання частки потребує укладення двох договорів – безпосередньо договору з набувачем про відчуження частки та договору з рештою учасників товариства (в цьому контексті доречніше їх назвати учасниками засновницького договору) про зміну засновницького договору. І це не змішаний договір, а саме два окремих договори з різним складом учасників.

Вказівка закону про те, що учасник товариства має право за згодою інших його учасників (а не за односторонньою заявою) передати свою частку у складеному капіталі дозволяє дійти висновку, що ця згода може бути висловлена у відповідь на певну пропозицію. Все це вказує на класичну схему укладання договору шляхом направлення пропозиції (оферти) та отримання повного її погодження (акцепту). Заява про надання згоди на передання частки учасника є офертою про зміну засновницького договору.

У разі передання учасником товариства усієї частки іншій особі участь цього учасника в повному товаристві припиняється і для нього настають наслідки, передбачені частиною 3 статті 124 ЦК.

Вибуття із складу учасників з причин, що не залежать від волі учасника та вибуття з інших причин мають принципово різні підстави, порядок та наслідки. Частина 1 ст. 129 ЦК встановлює такі підстави вибуття, що не залежать від учасника:

- 1) смерть учасника або оголошення його померлим – за відсутності спадкоємців;
- 2) ліквідація юридичної особи – учасника товариства, в тому числі у зв'язку з визнанням її банкрутом;
- 3) визнання учасника недієздатним, обмеження його цивільної дієздатності або визнання безвісно відсутнім;
- 4) призначення за рішенням суду примусової реорганізації юридичної особи – учасника товариства, зокрема у зв'язку з її неплатоспроможністю;
- 5) звернення стягнення на частину майна повного товариства, що відповідає частці учасника у складеному капіталі товариства.

При цьому у відповідності до ч. 3 ст. 124 ЦК, учасник товариства, який вибув із товариства, відповідає за зобов'язаннями товариства, що виникли до моменту його вибуття, рівною мірою з учасниками, що залишилися, протягом трьох років з дня затвердження звіту про діяльність товариства за рік, у якому він вибув із товариства.

Вочевидь, така відповідальність не може бути покладена на учасника, який помер, визнаний недієздатним, припинив своє існування як юридична особа без правонаступників та інше. Тобто під «вибуттям» ч. 3 ст. 124 ЦК розуміє зовсім інше та виникає певна термінологічна плутанина у статтях 124 та 129 ЦК. Водночас, правила про відповідальність учасника, який вибув з товариства, повністю поширюються на учасника, який передав усю частку у складеному капіталі іншій особі.

Таким чином, термін «вибуття» є родовим та ним охоплюються такі способи припинення участі в товаристві, які пов'язані та залежать від волі самого учасника. Безумовно, це вихід з товариства з власної ініціативи та передання учасником всієї частки у складеному капіталі товариства іншій особі.

Як підсумок, можна встановити наступні способи припинення правового зв'язку товариства та учасника:

- 1) вихід учасника товариства з його складу з власної ініціативи;
- 2) передання учасником всієї частки у складеному капіталі товариства іншій особі;

- 3) виключення із складу учасників;
- 4) вибуття із складу учасників з причин, що не залежать від учасника;

Виключення учасника з командитного товариства:

Учасник повного товариства, який систематично не виконує чи виконує неналежним чином обов'язки, покладені на нього товариством, або який перешкоджає своїми діями (бездіяльністю) досягненню цілей товариства, може бути виключений із товариства у порядку, встановленому засновницьким договором.

Закон, визначаючи вимоги щодо змісту засновницького договору, вказує, що у засновницькому договорі товариства визначаються зобов'язання учасників створити товариство, порядок їх спільної діяльності щодо його створення, умови передання товариству майна учасників, якщо додаткові вимоги щодо змісту засновницького договору не встановлені цим Кодексом або іншим законом. Засновницький договір командитного товариства крім відомостей, передбачених статтею 88 цього Кодексу, має містити відомості про: розмір та склад складеного капіталу товариства; розмір та порядок зміни часток кожного з повних учасників у складеному капіталі; сукупний розмір вкладів вкладників.

Таким чином, порядок виключення учасника з товариства не віднесений законом до переліку істотних умов засновницького договору командитного товариства і цей договір може бути укладеним без домовленості учасників щодо цієї умови. В такому випадку юридичні механізми виключення несправного учасника є повністю відсутніми.

Виходячи з наведеного, уявляється доречним доповнити ст. 134 ЦК приписом про необхідність включення до засновницького договору командитного товариства умов про встановлення порядку виключення з нього учасника.

Учасникові, якого виключено, виплачується вартість частини майна товариства, пропорційна частці цього учасника у складеному капіталі товариства, якщо інше не встановлено засновницьким договором.

При цьому дивує, що серед наслідків виключення учасника законодавець не передбачив наслідки, встановлені ч. 3 ст. 124 ЦК – учасник, який вибув із товариства, відповідає за зобов'язаннями товариства, що виникли до моменту його вибуття, рівною мірою з учасниками, що залишилися, протягом трьох років з дня затвердження звіту про діяльність товариства за рік, у якому він вибув із товариства.

Катерина КІЗЛОВА

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
факультет прокуратури студентка
4 курсу

УСИНОВЛЕННЯ ДИТИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У зв'язку з останніми подіями в Україні, а саме введенням воєнного стану, евакуацією дітей та сімей з дітьми всередині країни на безпечні території або за межі України, питання усиновлення дітей стало досить актуальним. Дитина, позбавлена сімейного оточення, має право на захист і особливу допомогу держави, перш за все, це право на створення належних умов і можливостей для її усиновлення. Згідно з національним законодавством охорона дітей є пріоритетним напрямом в нашій країні, спрямованим на забезпечення реалізації прав дитини на життя, охорону здоров'я, освіту, соціальний захист і всебічний розвиток.

У ситуаціях ворожого ставлення країни-окупанта вводиться воєнний стан, а належний захист та захист інтересів дітей стає ще більш важливим, адже дитинство – найважливіший період у житті кожної людини. Україна ратифікувала Конвенцію про права дитини, яка означає визнання багаторічної практики влаштування дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування, сімейні форми проживання, передачі дітей до державних закладів тощо. Проте сьогодні питання захисту прав дитини є ширшим, оскільки в умовах активних військових дій такого захисту потребують не лише діти-сироти та діти позбавлені батьківського піклування, а й діти, які зазвичай мають батьків і не потребують батьківського піклування. Діти є самостійними суб'єктами, які мають особисті та майнові права відповідно до положень Конвенції про права дитини та зобов'язань України щодо захисту прав дитини [1].

Якщо дитина залишилася сиротою або якщо її батьки позбавлені батьківських прав, законодавець передбачає можливість встановлення опіки чи піклування, усиновлення, перебування в прийомних сім'ях та дитячих будинках сімейного типу. Загальним принципом, на якому базується вся система усиновлення, є найкращий захист інтересів дитини під час усиновлення. Так від початку повномасштабної війни були вне-

сені зміни до процедури усиновлення Постановою Кабміну № 618 від 24 травня 2022 року [2]. А саме вона встановлює перелік документів та порядок, яким чином забрати усиновлену дитину під час введення на території України надзвичайного або воєнного стану, якщо дитина тимчасово переміщена (евакуйована) за межі України.

Далі процедурні перетворення було прийнято 31 травня 2022 року Постановою Кабміну № 636 Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо цифровізації процесів влаштування дітей у сімейні форми виховання [3].

Так особисто, т.в.о. начальника служби у справах дітей О. Яцько зазначає, що «на період воєнного стану процедура усиновлення відбувається на загальних підставах, з урахуванням вимог, які встановлені Сімейним кодексом України та Порядком здійснення діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей й виділяє такі «моменти» процедури усиновлення:

1. усиновленням є прийняття усиновлювачем у свою сім'ю особи на правах сина чи доньки за здійсненням рішення суду;

2. усиновлення проводиться в найвищих інтересах дитини для забезпечення стабільних і гармонійних умов її життя і є пріоритетною формою влаштування дітей сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;

3. усиновити можна дитину, яка перебуває на місцевому обліку в службі у справах дітей в районній, районній в м. Києві та Севастополі держадміністрації, виконавчого органу місцевої, районної в місті ради, а саме: діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, діти, батьки яких дали згоду на усиновлення;

4. під час розгляду питання про усиновлення органи опіки перевіряють велику кількість документів, для встановлення обставин з приводу батьків і самої дитини, з'ясовуючи, чи може він бути усиновлений;

5. також встановлюються наявність у дитини інших родичів, які мають переважне перед іншими право на її усиновлення або родичів, які можуть піклуватися про дитину та інші обставини;

6. в умові війни складність постановки на облік полягає у відсутності офіційних достовірних підтверджень такого сирітства і неможливості їх отримати. Діти можуть мати братів або сестер, які за загальним правилом не можуть бути розлучені при усиновленні. Відносно таких дітей є ще два правила, які не можна порушувати: усиновлення не може проводитися, якщо є надія на успішний розшук і возз'єднання сім'ї в кращих

інтересах дитини; усиновлення неможливо, якщо ще не пройшов розумний період (2 роки), протягом якого були зроблені всі можливі кроки для розшуку батьків або інших важливих членів сім'ї» [4].

Отже, усиновлення громадянами України здійснюється за стандартними процедурами, які, в першу чергу, спрямовані на захист прав дітей, адже під час воєнного стану не можна змінювати чи спрощувати процедуру усиновлення, оскільки в таких умовах (коли часто важко знайти документи, встановити реальну ситуацію з батьками дитини) зростають ризики порушення її прав. Також слід відмітити, що в деяких регіонах, де ведеться війна, служби у справах дітей та суди тимчасово не мають не виконують своїх повноважень, що унеможливило організацію даного процесу за всіма необхідними процедурами. Але інколи трапляється так, що обмаль національних усиновлень, тоді вже в нагоді стає іноземна підтримка.

Список використаних джерел:

1. Конвенція ООН Про права дитини (Конвенція ратифікована Постановою ВР № 789-ХІІ (789-12) від 27 лютого 1991 р.).
2. Постанова Кабінету Міністрів України № 618 «Про внесення зміни до Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей» від 24.05.2022.
3. Постанова Кабінету Міністрів України № 636 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо цифровізації процесів влаштування дітей у сімейні форми виховання» від 31 травня 2022 р.
4. Яцько О. Усиновлення дітей під час воєнного стану. URL: <https://korostenska-rda.gov.ua/news/1656311540>.

Анастасія КРИКУН

Національний юридичний
університет імені Ярослава Мудрого
факультет прокуратури, 2 курс, 3 група

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ

Актуальність цієї теми полягає у тому, що введення Указом Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 воєнного стану на території

України через військову агресію російської федерації досить помітно вплинуло на деякі сфери життєдіяльності суспільства, у тому числі й на можливість здійснення цивільно-правових зобов'язань та відповідальності за їх невиконання у цих умовах.

Дослідження цих зобов'язань та їх специфічних наслідків мають досить великий науковий інтерес з боку багатьох вчених, адже ця тема недостатньо висвітлена в джерелах.

Із початком війни виникають випадки, коли неможливо виконати зобов'язання за договором і тому виникає можливість застосування форс-мажорних обставин як підстави звільнення від відповідальності за їх порушення. Такі випадки виникають, наприклад, коли громадяни виїжджають з постійних місць свого проживання у зв'язку із загрозою їх життю або коли було призупинено діяльність підприємства через активні бойові дії на цій території.

З введенням воєнного стану на території нашої держави, 15.03.2022 було прийнято Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» № 2120-ІХ, яким, зокрема, доповнено розділ «Прикінцеві та перехідні положення» Цивільного кодексу України пунктами 18 та 19, розділ IV «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про споживче кредитування» пунктом 6¹, розділ VI «Прикінцеві положення» Закону України «Про іпотеку» пунктом 5². Вищезазначені доповнення свідчать, що закріплення цих положень дозволяє чітко врегулювати наслідки щодо прострочення виконання цивільно-правового зобов'язання лише за кредитним договором (договором про споживчий кредит, договором позики) у період дії в Україні воєнного, надзвичайного стану та у тридцятиденний строк після його припинення або скасування.

Що стосується інших цивільно-правових договорів, то тут немає певних пільг у разі невиконання визначених зобов'язань й автоматичного звільнення не відбувається, і тому застосовується положення про форс-мажорні обставини, які необхідно доводити відповідно до нормативно-правових актів України.

Проаналізувавши законодавство України, а саме ст. 617 Цивільного кодексу України, ч. 2 ст. 218 Господарського кодексу України, ст. 14¹ Закону «Про торгово-промислові палати», п. 3.1. Регламенту засвідчення Торгово-промисловою палатою України та регіональними торгово-про-

мисловими палатами форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили), затв. рішенням Президії Торгово-промислової палати України 18.12.2014 №44(5) (далі – Регламент), можна виокремити поняття форс-мажору (обставин непереборної сили), яке полягає в тому що це чітко визначений перелік надзвичайних та невідворотніх обставин, які об’єктивно що об’єктивно унеможливають виконання зобов’язань.

Умови про форс-мажорні обставини (обставини непереборної сили) у цивільно-правових відносинах зазвичай прописують в договорах (контрактах, угодах тощо), що певною мірою вважається лише формальною необхідністю до їх змісту. З введенням воєнного стану Торгово-промисловою палатою України 28 лютого 2022 року було видано універсальне рішення, яким було засвідчено форс-мажорні випадки військової агресії російської федерації, що дозволило суб’єктам самостійно не ініціювати питання отримання сертифікату, а також припинити зобов’язання без застосування до них відповідальності за несвоєчасне виконання умов договору на період цих дій.

До початку війни форс-мажорні обставини (обставини непереборної сили) засвідчувались за зверненням суб’єктів господарської діяльності та фізичних осіб по кожному окремому випадку. Заявникам видавали відповідні сертифікати про форс-мажорні обставини (обставини непереборної сили). Проте зараз ця процедура ускладнена воєнними діями. Тому Торговельно-промисловою палатою України 13 травня 2022 року на її сайті було опубліковано роз’яснення щодо отримання даного документа. Зокрема, окрім отримання відповідного дозволу звернення до торгово-промислової палати з дотриманням порядку, встановленого Регламентом, також надається варіант вирішити форс-мажорні обставини учасника договору мирним шляхом.

Суб’єкти, які не можуть виконати зобов’язання через війну, повинні повідомити про це своїх контрагентів щодо виникнення форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили) відповідно до строків та умов визначених у договорі, надіславши відповідне повідомлення, зазначивши реквізити договору (контракту, угоди тощо), вказавши обов’язки, які не можуть бути виконані з введенням воєнного стану в Україні, посилаючись на лист Торговельно-промислової палати.

Якщо контрагент наполягає на виконанні зобов’язань після завершення воєнного стану, то це залежить від умов, які зазначені в договорі (контракті, угоді тощо), але така ситуація також може бути вирішена

шляхом перемовин між сторонами угоди або укладення нової для врегулювання подальших відносин. У випадку, коли до закінчення форс-мажорних обставин необхідність у виконанні зобов'язання відпала, тоді контрагенти можуть розірвати такий договір, уклавши відповідну угоду.

Зважаючи на сьогоденні реалії, проблема впливу воєнного стану на цивільно-правові зобов'язання є досить актуальною, адже його введення впливає на їх виконання. З початком війни на законодавчому рівні було вирішено тільки питання щодо звільнення від відповідальності виключно за кредитними (позиковими) договорами, стосовно інших угод це не врегульовано, тому у цих випадках, як загальне правило, застосовуються форс-мажорні обставини. З'ясовано, що в період воєнного стану змінився порядок доказу випадків непереборної сили, зокрема, необов'язковість отримання сертифікату, бо їм надана можливість домовитись між суб'єктами цивільно-правового зобов'язання без звернення до Торговельно-промислової палати України, а також було визначено те, як будуть регулюватись ці обставини надалі після завершення такого важкого періоду.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янишен

Анастасія КРИКУН

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
факультет прокуратури, 3 курс, група 1

ПРОБЛЕМАТИКА ДОГОВОРУ ДОВІЧНОГО УТРИМАННЯ

Досить часто життя складається так, що літні люди залишаються самі. У них не має близьких чи родичів, які б турбувалися про них. За таких обставин, люди досить часто хочуть мати стабільність та знати, що у разі хвороби чи іншої необхідності їх не покинуть самих. Звісно, що чужі люди в переважній більшості хочуть мати з цього певну вигоду. Цивільне право України передбачило такі ситуації та, відповідно. у Ци-

вільному кодексі України (далі – ЦК України), закріплено низку питань, які регулюють укладення та виконання договору довічного утримання (догляду), який є правовою формою поєднання інтересів вказаних осіб.

Статтею 744 ЦК України встановлено, що за договором довічного утримання (догляду) одна сторона (відчужувач) передає другій стороні (набувачеві) у власність житловий будинок, квартиру або їх частину, інше нерухоме майно або рухоме майно, яке має значну цінність, взамін чого набувач зобов'язується забезпечувати відчужувача утриманням та (або) доглядом довічно [1]. Такі відносини не можуть існувати в усній формі, оскільки необхідно певним чином забезпечити виконання покладених на набувача зобов'язань протягом тривалого часу. Тому ст. 745 ЦК України встановлено, що договір довічного утримання (догляду) укладається у письмовій формі та підлягає нотаріальному посвідченню. Це є досить необхідною охоронною нормою щодо виконання сторонами своїх зобов'язань [1].

Багато науковців проводять розмежування між договором довічного утримання та купівлею-продажем або даруванням. Слід зазначити, що основна мета укладення і виконання даного договору не зводиться лише до передання майна у власність набувачеві. Відчужувач за договором має основну мету – одержати догляд, утримання від особи, яка може їх надати як за матеріальними, так і за моральними критеріями (такі критерії є важливими для відчужувача). З позиції набувача можна прослідкувати кінцеву мету отримання майна у власність. Відповідно, даний договір та таке бажання набувача не може бути реалізоване без вияву добровільної волі відчужувача. У договорах купівлі-продажу все таки рушійним моментом до його укладення є мотиви покупця, інтерес якого безпосередньо спрямований на придбання майна у власність. Саме такі аспекти є визначальними при розмежуванні договору купівлі-продажу чи дарування від договору довічного утримання. Якщо у договорі купівлі-продажу передання майна у власність є одним з елементів виконання договору і в сукупності з кореспондуючими обов'язками покупця з оплати майна веде до припинення договору шляхом його виконання, то в договорі довічного утримання навпаки, передання майна у власність набувачеві не веде до припинення договору. Це тільки початкова стадія формування взаємовідносин сторін. Отримавши майно у власність, набувач виконує свої обов'язки щодо надання утримання та догляду відчужувачу. Тобто з переданням майна у власність набувачеві ще не досягнута основна мета договору. Вона досягається в часі, впродовж якого відчужувач виконує свої зустрічні зобов'язання [2, с. 3].

Ще однією особливістю законодавчого визначення договору довічного утримання є те, що саме розуміється під словосполученням «рухоме майно». Крім того, законодавством не визначено грошовий еквівалент «значної цінності». В доктрині існує стала думка, що під рухомих майном у даній нормі необхідно вважати транспортний засіб, антикварні речі, ювелірні прикраси, твори мистецтва, скульптури, побутову техніку та інші речі, за умови, якщо вони мають значну цінність. Поняття «значна цінність» є поняттям оціночним і встановлюється відповідно до узгодження сторін договору довічного утримання [3, с. 40].

Така невизначеність у законодавстві досить негативно впливає на практичне застосування, адже сприйняття «значна цінність» є індивідуальним та є особливим для кожної особи.

Істотними умовами договору є: предмет та ціна. Для цього виду договору строк не належить до істотних умов, тому що визначається тривалістю життя відчужувача майна. Зазначений договір має ознаку триваючого, оскільки зберігає силу до моменту смерті відчужувача і вимагає систематичного виконання набувачем своїх обов'язків. Також цей договір є одностороннім, оскільки у відчужувача є лише право вимагати від набувача надання обумовленого договором матеріального забезпечення, а набувач несе лише обов'язок – надавати відчужувачеві матеріальне забезпечення [4, с. 157].

Договір довічного утримання є відплатним. За цим договором набувач отримує у власність майно, вартість якого на момент укладення договору відома. Натомість вартісний вираз утримання, що буде надаватися набувачем відчужувачу за договором, не може бути точно відомим, визначеним, адже неможливо визначити строк дії договору. Тому з огляду на цю обставину договір довічного утримання відносять до алеаторних (ризикових) договорів [5, с. 82].

Інститут договору довічного утримання досить ґрунтовно врегульовано законодавством України, однак необхідно більш детально врегулювати питання виконання зобов'язання з боку набувача. Досить часто на практиці трапляються випадки, коли саме набувач не виконує своїх зобов'язань. Хоча й законодавством передбачена відповідальність сторін за невиконання зобов'язань за договором довічного утримання, зокрема можливість подання позову до суду, однак необхідно запровадити більш тяжчу відповідальність. Відповідно внести зміни до ЦК України та прописувати цей пункт безпосередньо в договорі. Крім того, при укладенні договору довічного утримання, необхідно розуміти відмінність від інших договорів та розуміти наслідки невиконання зобов'язань за договором довічного утримання.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 №435-IV. *Законодавство України: база даних* / Верхов. Рада України. Дата оновлення: 10.10.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 10.11.2022).
2. Яворська О. С. Договір довічного утримання: проблеми теорії та практики застосування. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Львів. 2009. С. 1–12.
3. Розгон О. В. Теоретичні та практичні аспекти виконання договору довічного утримання. *Юридичний науковий електронний журнал*. Вип. 2, 2016. С. 39–42. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2016/11.pdf (дата звернення 10.11.2022).
4. Сердюк А. О., Федчишина Ю. В., Назарова І. В. Договір довічного утримання: порівняльно-правовий аналіз. *Юридичний науковий електронний журнал*. Вип. 8. 2020. С. 156–159. URL: http://www.lsej.org.ua/8_2020/40.pdf (дата звернення 10.11.2022).
5. Ляпкош М. В., Костенко-Костейчук Г. А. Загальна характеристика договору довічного утримання. *Трипільська цивілізація*. 2012. Вип. 3. С. 79–84.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права №1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янишен

Катерина КШЕВІНСЬКА

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
факультет прокуратури, 2 курс,
17 група

Максим ТИТОВ

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
факультет прокуратури, 3 курс, 2 група

СУБ'ЄКТИ ТА ОБ'ЄКТИ АВТОРСЬКОГО ПРАВА

Суб'єктами авторського права є автори творів. Виділяють первинних і вторинних суб'єктів. До первинних належать фізичні особи, що зазна-

чені в оригінальному творі як автори. Такий принцип застосовується у випадку публікування твору під псевдонімом, що ідентифікує автора.

Якщо твір публікується під псевдонімом, то особа, яка видає даний твір, є представником автора і захищає його права.

Вторинними суб'єктами авторського права є фізичні та юридичні особи, що набули авторських прав відповідно до закону або на підставі договору. Наприклад, вторинним автором є роботодавець автора твору, що створив твір, відповідно до трудового договору.

Також, вторинними суб'єктами авторського права можуть бути спадкоємці, які отримали відповідне право у спадок. Спадкоємці захищають авторство на твір і протидіють будь-яким посяганням на твір.

Особисте немайнове авторське право на службовий твір має особа, яка є автором. Проте виключно майнове право належить роботодавцю, якщо інші умови не передбачені договором.

В українському законодавстві існує колізія між нормами ст. 429 ЦК та ст.16 Закону України «Про авторське право і суміжні права». Відповідно до ст. 429 немайнові права інтелектуальної власності на об'єкт має працівник. В окремих випадках, що передбачені законом, особисті немайнові права інтелектуальної власності на даний об'єкт належать фізичній або юридичній, де працює відповідний працівник.

А ст.16 Закону України «Про авторське право і суміжні права» авторське особисте немайнове право на службовий твір належить його автору. Розподіл прав на службовий твір визначається відповідно до закону і за використання та створення службового твору призначається авторська винагорода.

Об'єктами авторського права є результати інтелектуальної діяльності. До них відносять:

- літературні та художні твори(романи, вірші, лекції, промови, поеми, драматичні та хореографічні твори, фотографії, ілюстрації, ескізи, карти, аранжування, супроводи та ін.);
- комп'ютерні додатки;
- бази даних (якщо вони є результатом інтелектуальної діяльності людини);

Не відносяться до об'єктів авторського права:

- акти державної влади та місцевого самоврядування;
- державні символи України;
- новини, та інша прес-інформація.

Отже, суб'єктами авторського права є автори творів; фізичні та юридичні особи, що набули даного права на підставі договору; а також спадкоємці автора твору. До об'єктів авторського права належать результати інтелектуальної діяльності, наприклад, твори декоративно-ужиткового мистецтва, літературні та хореографічні твори та ін.

Науковий керівник : асистент, кандидат юридичних наук, Іванов Андрій Михайлович

Вікторія ЛАВРІНЕНКО

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
факультет прокуратури 2 курс,
24 група

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПИСЬМОВОЇ ФОРМИ ДОГОВОРУ ПОЗИКИ

На сьогодні українським законодавством визначено дві форми укладання договору позики: усна та письмова. Зазвичай проблеми, які трапляються у судовій практиці вирішення спорів щодо позикових правовідносин, виникають саме через неправильну форму укладання договору.

Статтю 1047 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) зазначено, що договір позики укладається в письмовій формі, якщо його сума не менш як у десять разів перевищує встановлений законом розмір неоподаткованого мінімуму доходів громадян (далі – НМДГ), а у випадках, коли позикодавцем є юридична особа, – незалежно від суми. [1]

Виходячи зі змісту зазначеної статті, по-перше, варто зазначити, що НМДГ – це грошова сума, яка регламентується пунктом 5 підрозділу 1 розділу XX Податкового кодексу України і станом на 2022 рік становить 17 гривень [2]. Тобто, якщо сума позики перевищує 170 гривень, договір позики обов'язково має бути оформлений в письмовій формі.

По-друге, при оформленні договору позики слід звертати увагу чи є позикодавцем юридична особа. Якщо особа бере позику у юридичної особи, незалежно від суми, договір позики має бути укладений в письмовій формі.

Стаття 207 ЦК України чітко визначає вимоги до письмової форми правочину: по-перше, правочин вважається таким, що вчинений у письмовій формі, якщо його зміст зафіксований в одному або кількох документах (у тому числі електронних), у листах, телеграмах, якими обмінялися сторони, або надсилалися ними до інформаційно-телекомунікаційної системи, що використовується сторонами. У разі якщо зміст правочину зафіксований у кількох документах, зміст такого правочину також може бути зафіксовано шляхом посилання в одному з цих документів на інші документи, якщо інше не передбачено законом. По-друге, правочин вважається таким, що вчинений у письмовій формі, якщо він підписаний його стороною (сторонами) [1].

За договором позики одна сторона (позикодавець) передає у власність другій стороні (позичальникові) грошові кошти або інші речі, визначені родовими ознаками, а позичальник зобов'язується повернути позикодавцеві таку ж суму грошових коштів (суму позики) або таку ж кількість речей того ж роду та такої ж якості (ст. 1046 ЦК України) [1]. Із цього положення виходить, що договір позики є реальним, тобто таким, який вважається укладеним не з моменту досягнення згоди щодо всіх істотних умов договору, а з моменту вчинення дії майнового характеру – передання грошових коштів або інших речей, визначених родовими ознаками.

Особливістю договору позики є те, що на підтвердження укладення договору та його умов може бути представлена розписка позичальника або інший документ, який посвідчує передання йому позикодавцем визначеної грошової суми або визначеної кількості речей. Положення щодо можливості надання позикодавцю розписки зафіксовано у ч. 2 статті 1047 ЦК України. Законодавець не наголошує на обов'язковості складання розписки, але у судовій практиці трапляються випадки, коли сторони договору позики його оформили та підписали, позичальник видав боргову розписку, а визначена сума грошей передана і так і не була. Тому, на нашу думку, правильно оформлена боргова розписка має бути наявна в кожному позикових правовідносинах. При чому розписка не перетворює укладений усно договір позики в письмовий, а лише є документом, який письмово підтверджує факт укладення договору позики та його умови.

При складанні боргової розписки, окрім назви документа – «Розписка», дати та місця складання розписки, прізвища, імені та по бать-

кові позичальника, його паспортних даних та місця проживання, прізвища, імені та по батькові позикодавця, його місця проживання і паспортних даних (це потрібно для належної ідентифікації сторін), слід також зазначати сам факт передачі грошей, його суму, а також бажано вказати прізвище ім'я та по батькові свідків (щонайменше двох), їх паспортні дані та місце проживання (у тому числі фактичного проживання), підписи яких підтверджує факт передачі грошей. Окрім вказаного розписка має містити зобов'язання позичальника повернути позику (з процентами).

Верховний Суд у постанові від 22 серпня 2019 року у справі №369/3340/16-ц наголосив, що факт отримання коштів у борг підтверджує не будь-яка розписка, а саме розписка про отримання коштів, зі змісту якої можливо установити, що відбулася передача певної суми коштів від позикодавця до позичальника [3, с 164].

Отже, хоча сама по собі письмова форма договору позики внаслідок його реального характеру є доказом факту укладення договору, але не завжди свідчить про реальну передачу грошової суми позичальнику. Тому розписка є підтвердженням факту укладення договору позики, оскільки вона підтверджує факт отримання грошових коштів та містить зобов'язання про повернення отриманих коштів.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 №435-IV. *Законодавство України*: база даних / Верхов. Рада України. Дата оновлення: 10.10.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 04.11.2022).
2. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010. №2755-VI. *Законодавство України*: база даних / Верхов. Рада України. Дата оновлення: 28.10.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 04.11.2022).
3. Оприско М. Проблеми захисту прав сторін договору позики, пов'язані з недоліками його оформлення: Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2020. Випуск 70. С. 160–169

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права №1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янишен

Катерина ЛОГВИНОВА

Національний юридичний
університет імені Ярослава Мудрого,
факультет прокуратури, 2 курс, 3 група

СУПЕРФІЦІЙ ТА ЕМФІТЕВЗИС: СУЧАСНІСТЬ

Поняття права на чуже майно існує вже не одне століття. Із плином часу воно удосконалюється та набирає актуальності. Відсьогодні статтею 395 Цивільного Кодексу України (далі – ЦК України) встановлено чотири види речових прав на чуже майно. Серед яких є право користування земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис) та право забудови земельної ділянки (суперфіцій). Також статтею передбачені і інші два види, а саме право володіння і право користування (сервітут).

Сьогодні під речовими правами на чуже майно можна відзначити права, які в певному обсязі були (будуть) надані особі на річ, яка є власністю іншої особи, а також можливість цю річ використовувати для задоволення своїх господарських, культурних чи інших потреб. В Україні поняття «емфітевзис» почало набирати обертів тільки опісля відкриття ринку землі. 1 липня 2021 року набув чинності закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення» від 31.03.2020 № 552-IX, яким скасовано мораторій щодо продажу земельних ділянок сільськогосподарського призначення. Цей закон прийшов на заміну закону «Про оренду землі» від 06.10.1998 № 161-XIV (в ред. Закону України від 2.10.2003 № 1211-IV). Проаналізувавши обидва закони можна виокремити такі основні відмінності права оренди землі та емфітевзису:

1) Право емфітевзису – це право користуватися земельною ділянкою тільки для сільськогосподарських потреб; право оренди – право володіти і користуватися земельною ділянкою;

2) При переході права власності на земельну ділянку, якщо це оренда землі, то власник земельної ділянки (той, хто є власником землі) не має права на отримання відсотку від ціни продажу цього права; у випадку продажу права користування емфітевзису іншій особі, власник ділянки землі вже буде мати право на одержання відсотку від продажу (ч. 5 ст. 411 ЦК України);

3) Строк користування за договором: оренда землі – не більше п’ятидесяти років; емфітевзис – право довгострокове, тобто строки можуть бути будь-якими або невизначеними (окрім державної та комунальної власності).

4) Емфітевзис може передаватися у спадкування;

5) Оплата: якщо оренда землі, то є чітко визначений платіж, у разі емфітевзису – за договором.

6) Терміни виплат різняться.

У свою чергу, управлінням з питань реєстрації виконкому Криворізької міської ради було зазначено, що емфітевзис програв «конкуренцію» оренді серед землекористувачів та залишається рідкісною «екзотикою», і мало хто із землекористувачів про нього обізнаний.

Власник, що має земельну ділянку має можливість передати її іншим особам не тільки для емфітевзису, а і для забудови. Мова йде про суперфіції. Таке поняття має дві правові підстави виникнення, а саме на основі договору та заповіту. Це право також є довгостроковим, бо невеликий час навряд чи дасть бажаного результату та ефективності сторонам договору, щодо як зведення будівлі, так і користування нею. Об’єктами, що будуть зводитися на ділянці землі може бути будь-що, наприклад об’єкти промислового або житлового призначення. При всьому цьому не встановлено законодавчою нормою ані мінімального, ані максимального розміру плати за користування землею. Також законодавство чітко не встановило, як саме здійснюється оплата за договором суперфіцію: чи періодично, чи одноразово. Саме тому звертаючи на ці дві вказані норми варто дійти висновку, що вони встановлюються за домовленостями сторін. Цікавим є те, що якщо договір суперфіцію припинеться і сторони не досягнуть домовленостей, щодо збудованої нерухомості, то власник ділянки має право вимагати від власника будівлі її знесення та приведення земельної ділянки до стану, в якому вона була до надання її у користування (ч. 1 ст. 417 ЦК України).

Варто звернути увагу, що право як суперфіцію, так і емфітевзису підлягають обов’язковій державній реєстрації, яка здійснюється відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» від 01.07.2004 № 1952-IV (в ред. Закону України від 26.11.2015 № 834-VIII).

Тож у висновку бачимо, що обидва права за своєю природою є досить зручними для довготривалого користування, але ще у певних аспектах

недопрацьованими. Беручи до уваги ч. 1 ст. 638 ЦК України де прямо вказано, що договір є укладеним, якщо сторони досягли згоди з усіх істотних умов договору. То на сьогодні законодавча база відсутня стосовно складання істотних умов договору. Окрім того передбачено тільки умови припинення, але немає спеціальних умов розірвання або недійсності як емфітевзису, так і суперфіцію. Проблема ж існує і у врегулюванні питань оплати. З огляду на це, може виникнути дуже багато непорозумінь між сторонами договору.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри цивільного права №1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янишен

Андрій ОЛІЙНИКОВ

Національний юридичний університет
ім. Ярослава Мудрого
Факультет слідчої та детективної
діяльності, 2 курс, 3 група

ПОНЯТТЯ ДРІБНОГО ПОБУТОВОГО ПРАВОЧИНУ ТА ЙОГО ОЗНАКИ

Одним з ключових понять цивільного права є дієздатність фізичної особи, яка означає здатність набувати своїми діями цивільних прав і здійснювати їх, а також здатність створювати для себе та самостійно виконувати цивільні обов'язки, нести відповідальність у разі їх невиконання. Цивільна дієздатність не є універсальною для всіх фізичних осіб, вона залежить від психічної зрілості суб'єкта. Залежно від виду дієздатності різняться обсяг прав та обов'язків, які може реалізовувати фізична особа. Однак кожна особа (за виключенням недієздатної) вправі вчиняти дрібний побутовий правочин, що робить його визначення вкрай важливим для практичного застосування норм цивільного права.

Поняття дрібного побутового правочину наведене в абз. 2 п. 1 ч. 1 ст. 31 Цивільного кодексу (далі – ЦК). Правочин вважається дрібним побутовим, якщо він а) задовольняє побутові потреби особи, б) відповідає її фізичному, духовному чи соціальному розвитку та в) стосується

предмета, що має невисоку вартість. Аналіз вказаної норми свідчить про те, що законодавець лише загалом визначив ознаки цього правочину, які до того ж мають оціночний характер. Так, фізичний, духовний чи соціальний розвиток є складовою частиною більш широкого поняття особистості, яка є індивідуальною й притаманна кожній окремій людині. Таким чином, вказана ознака є суто індивідуальною і визначення в законі конкретних ознак не вбачається доцільним.

Жоден нормативно-правовий акт не надає визначення поняттю побутових потреб. На нашу думку, побутовими є такі потреби особи, які забезпечують її повсякденну життєдіяльність. До цього зазвичай відносять їжу, воду, одяг тощо. Тобто це такі речі, без яких особа не може існувати на сучасному етапі. У той же час з розвитком суспільства ускладняється й побут людини. Сьогодні цей перелік слушно доповнити потребами у мобільному зв'язку чи інтернету, електроенергії та інших житлово-комунальних послугах. Перелік побутових потреб не може бути вичерпним, однак до нього слід відносити лише ті потреби, які необхідні людині для її повсякденного життя.

Більш цікавим вбачається така ознака як невисока вартість предмету дрібного побутового правочину. ЦК, як й інші акти цивільного законодавства, не містить визначення яка вартість є високою, а яка ні. До того ж, не можна не погодитися з думкою, що соціально-економічне розширення суспільства не дозволяє встановити єдину фіксовану суму, оскільки невисока вартість для осіб з багатого прошарку населення може бути дуже великою для тих, хто потерпає від злиднів. Однак слушною вбачається думка щодо встановлення невисокою вартості предмету у прив'язці до прожиткового мінімуму відповідно для групи, до якої входить особа, яка вчиняє дрібний побутовий правочин. Основні правові засади прожиткового мінімуму закладені в Законі України «Про прожитковий мінімум», де міститься і його визначення як вартісної величини достатньої для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження його здоров'я набору продуктів харчування, а також мінімального набору непродовольчих товарів та мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості. У випадку, коли для батьків (для малолітньої особи) або опікунів (для обмежено дієздатної особи) невисока вартість предмету може бути вища за встановлену законом, вбачається можливість застосування приписів ст. 221 ЦК про схвалення правочину.

Отже, розглянувши та проаналізувавши поняття дрібного побутового правочину, встановлено що він є здебільшого оціночним поняттям, що призводить до різних трактувань у практичному застосуванні. Вважаємо необхідним проведення досліджень щодо поняття дрібного побутового правочину, його ознак для визначення єдиного трактування, що допоможе у вирішенні практичних питань, виникаючих у повсякденному житті.

Науковий керівник к.ю.н., асистент кафедри цивільного права № 2 К. О. Маслова-Юрченко

Катерина ПРИГОДА

Національний юридичний університет
ім. Ярослава Мудрого
факультет адвокатури, 3 курс, група
18-20-07

ЗАХИСТ ПРАВ КЛІЄНТІВ ПРИ ОРЕНДІ ІНДИВІДУАЛЬНОГО БАНКІВСЬКОГО СЕЙФУ

ЦК України, у статтях 970 та 971 встановлена можливість укладення договору про надання індивідуального банківського сейфа, що охороняється/ не охороняється банком. Різниця між цими договорами полягає в тому, що укладаючи договір, передбачений ст. 970 ЦК, банк контролює розміщення та одержання із сейфу цінностей, а тому несе відповідальність за вміст сейфу, а укладаючи договір, передбачений ст. 971 ЦК, – ні. Тобто, у разі зникнення із сейфу цінностей, банк буде сплачувати збитки лише у випадку технічних недоліків банківського сейфа.

Клієнти, як правило, не бажають, щоб те, що знаходиться в сейфі, було відомо кому-небудь, включаючи банківську установу. Із цього виникає питання: як споживачам захистити свої права, укладаючи договір за правилами ст. 971 ЦК України?

Звертаючись до суду з вимогами компенсації заподіяних збитків, клієнтам, в багатьох випадках, не вдається довести факт знаходження цінностей в сейфі на момент їх зникнення. І це є головним аргументом суду для відмови у задоволенні такого позову, про що свідчить судова

практика. При цьому на практиці зустрічаються поодинокі рішення, в яких суди задовольняють означені позовні вимоги. Одним із яких є Рішення Печерського районного суду міста Києва № 102498346 від 02.11.2021 у справі № 757/63454/19-ц (далі – Рішення) [1].

Банк, укладаючи договір за правилами ст. 971 ЦК України, повинен надати клієнту сейф на умовах договору найму (оренди), але окрім цього, він ще й повинен забезпечити його охорону. Загалом, охорона, відповідно до Правил з організації захисту приміщень банків в Україні [2], полягає в наступному. Сховища та/або сейфи повинні бути обладнані системою охоронної сигналізації. При цьому сховищем є саме приміщення. Недотримання цієї вимоги призводить до унеможливлення забезпечити інші заходи охорони. Банк зобов'язаний обладнати сховища та сейфи кодовим пристроєм керування приладами приймально-контрольними (далі – ППК) і зазначити перелік осіб, які допущенні до роботи з такими пристроями. ППК застосовується для передачі, посилення і перетворення сигналу сповіщувача. Передсховище, яке є додатковою перепорою для входу до сховища, повинно бути обладнаним сповіщувачами системи охоронної сигналізації об'ємного типу. Сховище для індивідуальних сейфів та/або передсховище сейфа з індивідуальними сейфами повинно бути забезпечено системою відеоспостереження з обов'язковою реєстрацією та архівацією відеосигналу з відеокамер у цілодобовому режимі строком не менше ніж 60 діб, щоб у разі зникнення цінностей існувала можливість перегляду відеозапису. Тобто, насамперед, охорона забезпечується сигналізацією та відеоспостереженням.

Аналізуючи зазначене вище Рішення [1], було встановлено, що банк пропустив до сховища особу на підставі підробленого паспорта. Відповідно до ст. 64 Закону України «Про банки і банківську діяльність» банк зобов'язаний ідентифікувати та верифікувати клієнтів, що відкривають рахунки в банку, відповідно до вимог законодавства України [3]. Згідно ст. 9 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» суб'єкт первинного фінансового моніторингу зобов'язаний на підставі поданих клієнтом офіційних документів або засвідчених в установленому порядку їх копій здійснювати верифікацію клієнта, в процесі обслуговування уточнювати інформацію про нього [4]. Документи повинні бути чинними на момент їх подання та включати всі необхідні ідентифікаційні дані. Копії офіційних документів повинні бути засвідчені. Якщо

особа, за допомогою незаконно отриманих документів, змогла потрапити до сховища, то це означає, що банк неналежно виконав свої обов'язки.

За відповідні порушення умов договору для банківської установи настають певні негативні наслідки, передбачені ст. 611 ЦК України, у вигляді сплати неустойки, відшкодування збитків та моральної шкоди.

Для притягнення особи до цивільно-правової відповідальності потрібно встановити склад правопорушення, елементами якого є: противоправна поведінка, негативні наслідки (збитки), причинний зв'язок та вина. Із всіх елементів, наочним, в даному випадку, є лише наявність негативних наслідків (збитків) – зникнення цінностей. Однак, оскільки працівники банку не контролюють розміщення їх у сейфі, то і підтвердити той факт, що в ньому вони знаходилися, неможливо. І в цьому є своя логіка, якби судді довіряли кожному на слово і задовольняли позови, то це призвело б до зловживання споживачами своїми правами, а в подальшому – до банкрутства та ліквідації банківської установи.

Розглядаючи справи про зникнення цінностей з банківського сейфу, суди, в окремих випадках, вважають за необхідне поставити питання про проведення психологічної експертизи з метою перевірки показань клієнтів банку. Так, Науково-методичними рекомендаціями з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень встановлено порядок застосування поліграфа під час проведення психологічної експертизи [5]. Метою застосування поліграфа є перевірка орієнтувальної інформації, необхідної для конструювання версій розслідування певних подій. При цьому висновок психологічної експертизи, як зазначається у постанові Верховного Суду від 12.02.2020 у справі №457/906/17, може бути доказом у справі та бути покладено в основу рішення [6].

Отже, незважаючи на певні труднощі, які виникають при доведенні факту порушення своїх прав із договору, укладеного за правилами ст. 971 ЦК України, клієнти мають можливість захистити свої права.

Список використаних джерел:

1. Рішення Печерського районного суду міста Києва № 102498346 від 02.11.2021 р. у справі № 757/63454/19-ц. URL: <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/102498346/> (дата звернення: 10.11.2022).
2. Правила з організації захисту приміщень банків в Україні : Постанова Правління Національного банку України від 10.02.2016 року № 63. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/PB16008?an=1> (дата звернення: 10.11.2022).

3. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 р. №2121-III. URL: https://protocol.ua/ua/pro_banki_i_bankivsku_diyalnist/ (дата звернення: 10.11.2022).
4. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 14.10.2014 р. № 1702-VII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text> (дата звернення: 10.11.2022).
5. Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: Наказ Міністерства юстиції України від 08.10.98 р. N 53/5. URL: <https://ips.ligazakon.net/lzviewservice/document/fast/REG3145?fullText=true&versioncli=3.4.1&lang=ua&beforeText=%3Chtml%3E%3Chead%3E%3Clink%20rel%3D%22stylesheet%22%20type%3D%22text%2Fcss%22%20href%3D%22%2Flib%2Ffont-awesome%2Fcss%2Ffont-awesome.css%22%2F%3E%3Clink%20rel%3D%22stylesheet%22%20type%3D%22text%2Fcss%22%20href%3D%22%2Fstyle.css%22%2F%3E%3C%2Fhead%3E%3Cbody%20class%3D%22iframe-body%20doc-body%22%3E%3Cdiv%20class%3D%22doc-frame-container%22%3E&afterText=%3C%2Fdiv%3E%3C%2Fbody%3E%3C%2Fhtml%3E> (дата звернення: 10.11.2022).
6. Постанова КЦС ВС від 12.02.2020 р. по справі №457/906/17. URL : <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/87602624> (дата звернення: 10.11.2022).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права №1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Коробцова Н. В.

Софія ПРУДНІКОВА

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Факультет юстиції, 3 курс, 1 група

АСПЕКТИ СТРОКІВ ПРИЙНЯТТЯ СПАДЩИНИ НА ПРИКЛАДАХ РІЗНИХ КРАЇН

Спадкуванням є перехід прав та обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців). Спадкування здійснюється за заповітом або за законом. Спадкоємець за заповітом чи за законом має право прийняти спадщину або не прийняти її.

У римському праві відкриття спадщини та встановлення спадкоємців здійснювалися на момент смерті спадкодавця. Право власності на успадковане майно спадкоємці набували не в момент відкриття спадщини, а після її прийняття. За час між відкриттям спадщини та її прийняттям майно, що входить у спадкову масу, називалося лежачою спадщиною (*hereditas iacens*) оскільки спадкове майно нікому не належало.

У світі законами багатьох країн встановлено загальний термін прийняття спадщини. Незалежно від того приймається спадщина за законом чи за заповітом, існує певний період її прийняття. Терміни у спадковому праві охоплюють всі його інститути і є підставою виникнення, зміни, припинення спадкових прав та обов'язків, тобто самостійним юридичним фактом, що діє відособлено або в юридичному складі, а також однією з умов реалізації прав та виконання обов'язків учасників спадкових правовідносин.

В українському спадковому праві прийняти спадщину можна тільки шляхом вчинення певних дій. У разі пропущення строку у спадкоємця є дві можливості: подати заяву нотаріусу за письмової згоди інших спадкоємців, або звернутися до суду за відновленням пропущеного строку та визнанням причин пропущення поважними.

У пункті 24 постанови Верховного Суду України від 30.05.2008 №7 «Про судову практику у справах про спадкування» зазначено, що, вирішуючи питання визначення особі додаткового строку, необхідно виходити з того, що поважними є причини, пов'язані з об'єктивними, непереборними, істотними труднощами для спадкоємця на вчинення цих дій, що підтверджує Постанова КЦС ВС від 25.05.2022 року у справі №459/2973/18. Такий правовий висновок висловлений Верховним Судом України у постанові від 23.08.2017 року №6-1320цс17, а також у постановах КЦС ВС від 17.10.2019 року у справі №766/14595/16, від 30.01.2020 року у справі №487/2375/18, від 31.01.2020 року у справі №450/1383/18.

Так у своїх правових позиціях Верховний Суд вважає поважними причинами, зокрема: 1) тривалу хворобу спадкоємців; 2) велику відстань між місцем постійного проживання спадкоємців і місцем знаходження спадкового майна; 3) складні умови праці, які, зокрема, пов'язані з тривалими відрядженнями, в тому числі закордонними; 4) перебування спадкоємців на строковій службі у складі Збройних Сил України; 5) необізнаність спадкоємців про наявність заповіту тощо. Якщо ж у спадкоємця перешкод для подання заяви не було, а він не реалізував право на прийняття спадщини

через відсутність інформації про спадкове майно, то правові підстави для встановлення додаткового строку для прийняття спадщини відсутні.

У п. 2 інформаційного листа Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про судову практику розгляду цивільних справ про спадкування» від 16.05.2013 № 24–753/0/4–13 зазначено, що судами не можуть бути визнані поважними такі причини пропуску строку для подання заяви про прийняття спадщини як: юридична необізнаність позивача щодо строку та порядку прийняття спадщини; необізнаність особи про наявність спадкового майна; похилий вік; непрацездатність; встановлення судом факту, що має юридичне значення для прийняття спадщини (наприклад, встановлення факту проживання однією сім'єю); невизначеність між спадкоємцями хто буде приймати спадщину; відсутність коштів для проїзду до місця відкриття спадщини; несприятливі погодні умови.

Інститут успадкування у різних країнах різний за своєю правовою природою. Перехід права власності на спадкове майно від спадкодавця до спадкоємця відбувається у ФРН, Швейцарії та Франції в момент смерті. При цьому жодних дій щодо прийняття спадщини спадкоємцю вчиняти не треба. За французьким правом відмова від спадщини може бути здійснена протягом максимального строку давності (30 років) шляхом подання заяви, що реєструється в канцелярії суду.

На мою думку, цікавим та корисним прикладом для України є порядок прийняття спадщини у Німеччині, який передбачено Цивільним кодексом Німеччини (Bürgerliches Gesetzbuch, BGB).

Спадщина переходить до покликаного спадкоємця із збереженням його права відмовитися від спадщини (§ 1942 BGB). Спадкоємець не може відмовитися від спадщини, якщо він прийняв її або минув термін, встановлений для відмови; із закінченням терміну спадок вважається прийнятим (§ 1943 BGB). Відмова від спадщини може бути лише протягом шести тижнів (§ 1944 BGB).

Отже, вступаючи в права спадщини, спадкоємець остаточно приймає на себе всі права і обов'язки у спадок і, відповідно до § 1967 BGB, несе відповідальність за зобов'язаннями спадкодавця всім своїм майном.

При цьому відсутність будь-якої реакції з боку спадкоємців, зокрема, відмови від спадщини, підтверджує факт прийняття спадщини автоматично.

Порядок прийняття спадщини, як подання заяви нотаріусу або фактичне прийняття спадщини шляхом вчинення будь-яких дій, також не характерні для правової системи США через особливу процедуру лікві-

дації спадщини. спадкоємці автоматично стають власниками спадщини з моменту смерті спадкодавця, але без спеціальної ухвали суду вони володіють лише голим титулом, а всі правомочності зосереджені у призначеного судом трастодержателя спадщини У більшості американських штатів встановлено різні терміни прийняття та відмови від спадщини. Залежно від регіону цей період може змінюватись від п'яти років (мінімальний термін, встановлений у Каліфорнії) до 30 років.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV// Відомості Верховної Ради України. – 2003. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
2. Про судову практику у справах про спадкування : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30.05.2008 р. № 7
3. Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 16.05.2013 № 24-753/0/4-13 «Про судову практику розгляду цивільних справ про спадкування» // Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v-753740-13#Text>
4. Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 10.07.2012 № 6-47/0/9-12 // Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v6-47740-12#Text>
5. Bürgerliches Gesetzbuch. [Электронный ресурс]. Режим доступу: <https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/>
6. Code civil Français [Электронный ресурс]. Режим доступу: <https://www.legifrance.gouv.fr/codes/id/LEGITEXT000006070721/>

Дар'я ПУШКАРЕНКО

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Міжнародно-правовий факультет,
3 курс, 4 група

ДЕЯКІ АСПЕКТИ МИРОВОЇ УГОДИ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Для будь-якої сфери життя з метою отримання позитивного результату є дуже важливим уміння вирішувати конфлікти мирним шляхом.

У цивільному процесі це стає можливим завдяки мировій угоді. Можливість реалізації права на укладення мирової угоди є способом мирного, добровільного врегулювання спору, а також ліквідації правового конфлікту між сторонами.

Значна кількість науковців у своїх роботах приділяють увагу мировим угодам загалом і зокрема у цивільному процесі. Серед учених можна виділити: Бортнік О. Г., Ботрин-Бока Н., Опарін К. Г., Пахомова А. О., Сібільов Д. М., Соколянський Д. В., Тріпільський Г. Я., Токарчук Л. М. та багато інших.

У главі 5 Цивільно процесуального кодексу України (далі –ЦПК України) закріплені норми, які регулюють питання укладення та виконання мирової угоди. Мирова угода укладається сторонами з метою врегулювання спору на підставі взаємних поступок і має стосуватися лише прав та обов’язків сторін. Законодавством передбачено, що у мировій угоді сторони можуть вийти за межі предмета спору за умови, що мирова угода не порушує прав чи охоронюваних законом інтересів третіх осіб[1].

Важливо звернути увагу саме на процедуру укладення, затвердження та виконання мирової угоди. Сторони можуть укласти мирову угоду і повідомити про це суд, зробивши спільну письмову заяву. Тобто для цього етапу характерні дві ситуації, а саме: «прийти» сторонам до мирного вирішення спору, узгодити умови і текст даної угоди й звернутись разом до суду з відповідною заявою. Дуже важливим є той момент, що укласти мирову угоду сторони мають можливість на будь-якій стадії судового процесу. Хочеться зауважити, що саме в тому, що сторони приходять до рішення укласти мирову угоду між собою, без активного залучення сторонніх осіб, полягає головна ознака мирової угоди. Загалом можна сказати, що це відрізняє останню, наприклад, від такого виду посередництва як медіація, яка полягає у тому, що третя особа (медіатор) відіграє активну роль у процесі примирення, допомагаючи сторонам віднайти порозуміння та дійти компромісу в процесі обговорення ситуації.

Наступним етапом є затвердження мирової угоди, укладеної сторонами, відповідною ухвалою суду. Перед постановою ухвали суд має детально проглянути угоду й визначити: чи не суперечить мирова угода законодавству; чи умови мирової угоди не порушують права чи охоронювані інтереси інших осіб; чи є умови мирової угоди виконуваними для сторін; чи відповідають дії законних представників інтересам осіб, яких вони

представляють. Саме через порушення вищезазначених підстав, суд може відмовити у винесенні ухвали про затвердження мирової угоди. Хочеться звернути увагу на таку підставу як виконуваність умов мирової угоди, оскільки чітких критеріїв на підставі яких можна вважати, що мирова угода є невиконуваною, не зазначено. З цього приводу науковці висловлюють свою думку, що можна припускати що це такі умови, при яких досягнення певної мети є неможливим в силу непереборної сили, людської природи, законів фізики чи інших факторів [2, с.161]. Цей етап є важливий тим, що після набрання законної сили судової ухвали про визнання мирової угоди, цивільно правовий спір припиняється, також це унеможливило повторне звернення до суду стосовно даного спору.

Не менш важливим етапом є виконання мирової угоди. Для будь-якої сторони мирова угода є значимою, коли вона є вигідною, дійсною, точною і головне коли вона є гарантовано виконуваною. Мирова угода виконується на підставі умов та строків, які в ній зазначені. Ухвала суду про затвердження мирової угоди є судовим рішенням, а одним із принципів цивільного судочинства є обов'язковість судового рішення. Закріпивши в ЦПК України можливість укласти мирову угоду, законодавець у такий спосіб гарантує її виконання сторонами угоди. З метою забезпечення виконання даної угоди, передбачено що у разі невиконання затвердженої судом мирової угоди ухвала суду про затвердження мирової угоди може бути подана для її примусового виконання в порядку, передбаченому законодавством для виконання судових рішень[1]. На думку більшості науковців, законодавчо закріплена можливість примусового виконання даної угоди у цивільному процесі, є однією з ключових причин використання сторонами такої угоди.

Отже, інститут мирової угоди займає важливе місце у цивільному процесі. Мирова угода виступає результатом добровільних поступок сторін спору. Іноді саме мирне вирішення спору є найбільш вигідним для сторін. Важливо аби при укладенні, затвердженні мирової угоди були дотримані всі норми законодавства. Гарантування виконання умов угоди сторонами є важливим і одним з ключових моментів існування мирової угоди.

Список використаних джерел:

1. Цивільно процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року [Електронний ресурс] //Відомості Верховної Ради України. –2004. – №40–41,42,. –Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618–15#Text>

2. Мирова угода: новели національного цивільного процесуального законодавства / Н. Бутрин-Бока, А. Чорний // Актуальні проблеми правознавства. – 2018. – Вип. 4. – С. 159–162

Науковий керівник: Сібільов Денис Михайлович к.ю.н., доцент кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Злата РОСОМАХА

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет прокуратури, 2 курс, 3 група

ПРОБЛЕМИ СПАДКУВАННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

У наш час спадкування є однією з найпоширеніших підстав набуття майна у власність фізичними особами. У житті ледь не кожної людини виникають питання, пов'язані зі спадкуванням, у вирішенні яких вона може зіштовхнутися з низкою проблем. Тому варто знати основні з них, аби уникнути подібних помилок у майбутньому.

Правове регулювання спадкових правовідносин здійснюється Книгою шостою Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), в якій визначаються підстави, порядок прийняття та відмови від спадщини, момент, з якого спадщина належить спадкоємцеві, вимоги до заповіту, підстави та порядок визнання заповіту недійсним тощо.

Здійснюючи безпосередній аналіз проблематики спадкування можна зробити висновок, що першою з них є визначення пріоритету у спадкуванні. Йдеться про пріоритет спадкування за заповітом над спадкуванням за законом. Це знайшло свій прояв, перш за все, у збільшенні законодавчої уваги до заповіту як підстави спадкування, яке забезпечене шляхом розширення переліку видів заповітів, наданні можливості тлумачення заповіту як самими спадкоємцями, так і судом, обмеженні випадків, коли здійснюється спадкування за законом (спадкування обов'язкової частки у спадщині). Однак, практика застосування спадкового права судами та органами і особами, які вчиняють нотаріальні дії свідчить про наявність певних прогалин і непослідовність у застосуванні такого підходу. Так, спадкодавець визначив у заповіті декількох спадкоємців, один з яких

помер до відкриття спадщини. Мова йде про спадкування за правом представлення. Книга шоста ЦК України не містить чіткої відповіді на питання стосовно того, як здійснюється спадкування в такій ситуації. Відповідно до ст. 1275 ЦК України частка у спадщині переходить до інших спадкоємців за заповітом лише тоді, коли спадкоємець відмовився від її прийняття або не прийняв спадщину. У свою чергу, у постанові Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 20.06.2018 у справі № 643/1216/15-ц зазначається, що спадкування за правом представлення – це специфічний порядок набуття права на спадкування за законом, суб'єктами якого є певне коло спадкоємців за законом. Тому, у такій ситуації постає проблема невизначеності пріоритету спадкування: здійснювати його за заповітом чи за законом.

Наступною проблемою застосування пріоритету спадкування за заповітом над спадкуванням за законом є визначення обов'язкової частки у спадщині (ст. 1241 ЦК України). Обов'язкова частка у спадщині, по суті, єдине, що обмежує свободу заповіту в цивільному праві, але робить це досить істотно. ЦК України виходить з того, що обов'язкова частка формується з усього спадкового майна. Суб'єкти права на обов'язкову частку, якими є малолітні, неповнолітні, повнолітні непрацездатні діти спадкодавця, непрацездатна вдова (вдівець) та непрацездатні батьки, спадкують незалежно від змісту заповіту половину частки, яка належала б кожному з них у разі спадкування за законом. Це означає, що, визначивши розмір обов'язкової частки, нотаріус повинен формувати її за рахунок усього спадкового майна, не розділяючи його на майно, охоплене заповітом і майно, що не охоплене ним. Саме такий підхід відповідатиме буквальному змісту ст. 1241 ЦК України. Варіант, за яким обов'язкова частка формується з усього складу спадщини, призводить до порушення прав спадкоємців за заповітом і цим нехтується закладений в основу ЦК України пріоритет спадкування за заповітом над спадкуванням за законом. Варіант уявного поділу спадкового майна на охоплене заповітом і не охоплене ним не узгоджується з буквальною змістом вичезазначеної статті ЦК України.

Ще одним проблемним моментом є визначення моменту настання права власності на спадщину. Як вбачається з норми ст. 1268 ЦК України, у спадкоємців, що прийняли спадщину, право власності виникає в момент відкриття спадщини, незалежно від часу її прийняття, а тому існує невизначеність у правовому режимі успадкованого майна з часу відкриття

спадщини до часу її прийняття. Таким чином, усі вимоги спадкоємців щодо спадщини у разі звернення до суду в період цієї невизначеності є такими, що спрямовані не на захист права власності, а на захист права на власність. З цього випливає, що при відкритті спадщини спадкоємці не можуть пред'являти вимоги про визнання права власності та виділення часток в натурі, тому в таких ситуаціях не застосовуються норми про прийняття спадщини. Пред'явлення таких вимог можливе лише після прийняття спадкоємцями спадщини, оскільки в період з моменту відкриття спадщини до моменту її прийняття вони не можуть вважатися власниками. Тобто, не зважаючи на визначення у ст. 1268 ЦК України моменту виникнення права власності у спадкоємця з моменту прийняття ним спадщини, насправді спадкоємець ще не наділений усіма правомочностями власника.

Отже, більшість проаналізованих прогалин та суперечностей обумовлені відсутністю в цивільному законодавстві єдиного підходу у визначенні пріоритету у спадкуванні (за законом чи за заповітом), моменту виникнення права власності: з часу відкриття спадщини, чи з часу її прийняття. Також існують проблеми у визначенні обов'язкової частки у спадщині, пов'язані з питанням охоплення такого майна заповітом. Подолати ці невідповідності цілком можливо шляхом упорядкування нормативно-правових актів, якими регулюються ці питання, усунення суперечностей між ними, а також за допомогою приведення їх у відповідність судовій практиці, якою вирішувались справи, пов'язані з описаними проблемами.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри цивільного права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янишен

Нікіта САНЖАРЕВСЬКИЙ

Національний юридичний університет

ім. Ярослава Мудрого

Факультет юстиції, 2 курс, 11 група

ПРИНЦИП СВОБОДИ ДОГОВОРУ

Є досить вагомі причини, чому теми, пов'язані зі свободою договору, все ще залишаються актуальними. Слід назвати наступні відносини, які

мають загальне значення або характеризують свободу договору: (а) свобода договору та її важливість як посередника/принципу, що регулює відносини; (б) свобода договору по відношенню до інших принципів цивільного права; (в) свобода договорів у договорах сфера застосування принципу свободи; (г) охоплення концепції свободи договору з трьох різних точок зору (як договір/текст/правові відносини); (д) свобода договору під час укладення, стадії виконання та припинення (е) свобода договору в правовідносинах норми та захист (розуміння відповідальності за порушення договору). У поєднанні з багатогранним характером дослідження свободи договору, давайте зосередимося на принципах свободи договору.

Узгодженість методів і принципів регулювання цивільного права (свобода договору) міститься в ст.3. Статтею 1 Цивільного кодексу України передбачено, що цивільне правовідношення – це відносини, що виникають на основі юридичної рівності, вільного волевиявлення сторін та майнової самостійності. Це дозволяє обом сторонам максимально зосередитися на згоді з умовами контракту, і вони будуть суворо дотримуватися «батьківських» умов договору. Держава займає важливе місце в системі правового регулювання і повинна запропонувати і створити публічно-правовий механізм, який зможе забезпечити дію цього принципу.

Найважливішим є свобода сторін у визначенні умов договору та узгодженні правил, якими особи зобов'язуються протягом певного періоду часу. При цьому у зв'язку «угода і право», звичайно, має бути на-самперед правовий зв'язок. По-перше, однак, важлива закономірність цієї приналежності залежить від методу правового регулювання, який, як ми всі знаємо, у цивільному праві має властиву тенденцію у своєму регулюванні. Найбільш повно і послідовно українські законодавці окреслили вектор між вирішальним методом мистецтва та принципом свободи договору. Є 6 ЦК України, які містять три рівні, і на кожному рівні цей принцип має свою питому вагу.

Перший – найбільш загальний: сторони мають право укласти договори, не передбачені цивільним законодавством, а відповідно до їх загальних засад. На цьому рівні законодавці допускають навіть загальну схему договору та правовідносин, яка б давала сторонам право укласти будь-який договір. Будь-який договір, на який поширюється цей Кодекс та інше цивільне законодавство, але не стосується цього. Він встановлює це право негайно, таким чином надаючи вирішального значення можли-

вості укладати договори, які не регулюються законом. Тому на цьому рівні побажання сторін мають творче значення – вони є модераторами стосунків цілком і повністю.

Другий рівень – помірна універсальність: сторони мають право передбачити в договорі, передбаченому цивільним законодавством, відносини, не врегульовані цим законом. Отже, за залишковим принципом встановлюється спосіб, за допомогою якого сторони утворюють джерело права – який може бути доповнений відповідними законодавчими нормами.

Третій рівень також можна вважати найбільш загальним, якщо можливість сторін відступити від положень цивільного законодавства та самостійно врегулювати свої відносини обмежена заборонаю на це, і є третім рівнем. По-перше, сторони не мають права відступати від положень актів цивільного законодавства, якщо ці акти чітко передбачені в цих актах; по-друге, це обов'язковість для сторін положень актів цивільного законодавства; третє – характер відносин між сторонами.

Також час не звертати увагу на ступінь неоднозначності двох останніх форм, оскільки враховуючи неоднозначність змісту цивільних законодавчих актів, вони потребують ретельного тлумачення, а тому відступати від них не можна, не кажучи вже про характер співвідношення між сторонами. Наскільки правдоподібним є такий підхід, має довести практика прикладного мистецтва. 6 ЦК України. По-перше, йдеться про обов'язок чи примус укласти договір, визначений нормами відносин, встановленими цим Кодексом, за участю державних органів і організацій, особливо державних замовлень. Навпаки, Українська Центральна Рада, як відданий приватний кодекс, послідовно проводить межу і непохитно дотримується принципу свободи договору.

У будь-якому разі застосування принципу верховенства права завжди пов'язане з принципом верховенства права. Однак жоден принцип не можна звести до абсолюту, і його застосування має бути обмеженим. При цьому замовчується той факт, що господарські відносини не можуть бути оформлені в правовому обрамленні з максимальною віддачею, що вплинуло на суттєве звуження змісту принципу свободи договору. Ми не говоримо про один чи два випадки чи винятки, але на кожному рівні договірних відносин мета рухається в іншому напрямку – до стандартизації. Це відбувається в багатьох галузях, таких як банківська справа, страхування, фондова біржа тощо.

Це може бути пов'язано з твердженням про крах принципу свободи договору, який був замінений вимогою стандартів справедливості та

громадського порядку [1], а також принципом договірної справедливості. [2, 16]. Однак ці та подібні міркування ніколи не виходять за межі приватного права. Крім того, вони є містком до інших принципів цивільного права (ст. 3 Цивільного кодексу України), з якими має узгоджуватися принцип свободи договору.

Кожен з них являє собою окреме явище, але не є самодостатнім. Дуже важливою є ланцюгова взаємодія всіх принципів, на яких базується підхід до управління цивільними майновими відносинами. Адже без рівності всіх власників немає свободи договору, немає свободи підприємницької діяльності – важливої частини обороту громадян, що характеризується укладенням великої кількості договорів і невтручанням стан в особистій сфері Індивід, який безпосередньо впливає на формування особистої волі, створює простір, де людина може вільно виявляти свою волю, проявляти ініціативу та спілкуватися з іншими.

Список використаних джерел

1. Sheigman H. Contractual liability and voluntary undertakings. Oxford journal of legal studies. 2000. Vol. 20. No 2. P. 205–220. (Цит. по: Погрібний С. О. Механізм та принципи регулювання договірних відносин у цивільному праві України. Київ: Прав. єдність, 2009. С. 114).
2. Цвайгерт Х., Кетц Х. Введение в сравнительное правоведение в сфере частного права. М.: Международ. отношения, 2000. Т. 2. 512 с.

Науковий керівник: Казанцев С. В.

Валерія СЛЕСАРЕНКО

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
факультет прокуратури, 2 курс, 3 група

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРЕДСТАВНИЦТВА ЗА ДОВІРЕНІСТЮ

З кожним роком питання представництва інтересів особи за договором та наукові дослідження, які стосуються поняття та правової природи довіреності як письмового документа, що підтверджує повноваження

представника у відносинах із третіми особами, набувають все більшої актуальності. Враховуючи, що у багатьох сферах суспільних відносин представництво особи здійснюється саме за нотаріально посвідченою довіреністю, завданням даного дослідження є визначення поняття довіреності, її класифікація та правова регламентація.

Цивільне законодавство України (гл. 17 «Представництво» Цивільного кодексу України) визначає представництво як вчинення особою (представником) правомірних дій від імені іншої особи в межах повноважень, що створює юридичні наслідки для особи, яку представляють.

Представництво варто поділяти на добровільне (що виникає на підставі волі особи) та законне (що виникає на підставі закону), а також представництво, що виникає на підставі акта органу юридичної особи.

Зараз ми приділимо увагу добровільному представництву, тобто представництву, що виникає з договору. Для представництва перед третіми особами довіритель зобов'язаний видати довіреність на вчинення юридичних дій. Згідно зі ст. 244 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) представництво, яке ґрунтується на договорі, можливе саме за довіреністю.

Довіреність – це односторонній правочин, де чітко зазначається обсяг повноважень представника. Довіреність не створює ефекту представництва автоматично. Необхідно, щоб вона була реалізована тим, кому вона призначена. Без наміру уповноваженого створити для іншого юридичні наслідки та без виступу від чужого імені представництва не виникає. Довіреність як правочин може викликати правові наслідки лише при настанні інших визначених юридичних фактів, але легалізує іншу особу як представника негайно. Тому можемо визнати довіреність самостійним правочином.

Довіреність, як будь-який правочин має початковий та кінцевий строки дії. При вчиненні довіреності декількома особами вона також є одностороннім правочином. Довіреність являє собою окремо оформлене волевиявлення, зовнішньо не пов'язане з яким-небудь фактичним складом, та є найбільш розповсюдженим видом уповноваження. Довіреність не потребує акцепту, тому що вона не зачіпає інтересів, уповноваженого і не зобов'язує його безпосередньо чинити будь-які дії, а лише дає йому повноваження діяти від імені іншої особи.

Законом України «Про нотаріат» від 02.09.1993 № 3425-ХІІ (ст. 58) передбачена можливість видачі довіреності кількома особами. Право на

видачу спільної довіреності варто розглядати між учасниками спільної власності. Наприклад, трьома співвласниками відчується об'єкт, і два з них хочуть уповноважити третього на продаж своїх часток у праві власності, при цьому ці два співвласника одночасно з'явилися до нотаріуса, тому було б недоцільним вчиняти їм дві довіреності, оскільки їх воля спрямована саме на продаж усього об'єкта в цілому одним представником.

Ч. 3 ст. 238 ЦК України забороняє представнику вчиняти правочини «з самим собою» – це словосполучення має два фактичних тлумачення: 1) представник від імені особи, що він представляє, вчиняє правочин з самим собою як стороною; наприклад, повірений купує майно, яке йому доручено продати; 2) представник двох осіб укладає між ними правочин; наприклад, опікун над малолітніми братами укладає між ними договір. Таке представництво називають подвійним.

Прикладом правочину з самим собою може бути наступна ситуація: особа А видала довіреність особі Б на продаж належної їй картини. Особа Б укладає вказаний договір купівлі-продажу зі своєю дружиною і для купівлі використовує спільні гроші подружжя. Згідно ст. 60 Сімейного кодексу України право власності на придбане майно буде спільною сумісною власністю подружжя, у зв'язку з цим такий договір буде вважатися укладений з порушенням закону і визнаний недійсним. Але ж не буде правочину з самим собою, коли, наприклад, чоловік уповноважив дружину довіреністю на продаж спільного майна, оскільки і представник, і довіритель є однією стороною правочину, тобто продавцем.

Залежно від обсягу повноважень, що надаються довірителем представникові, можна виділити 3 види довіреності: загальна (генеральна), спеціальна та разова. Загальна (генеральна) довіреність надає представникові повноваження для вчинення різноманітних правочинів протягом певного часу. Прикладом такої довіреності може бути довіреність видана директору філії юридичної особи. Спеціальна довіреність видається на вчинення однорідних правочинів, наприклад, на представництво інтересів в суді. Разова довіреність видається для вчинення прямо визначеного законом правочину.

Ч. 2 ст. 238 ЦК України забороняє представникові вчиняти правочини, які відповідно до їх змісту можуть бути вчинені лише особисто тією особою, яку він представляє. Наприклад, складання заповіту, укладання шлюбного договору, укладання трудового договору.

Нікчемною є довіреність на дарування майна, в якій не вказані обдарований та майно, яке необхідно подарувати. Не можна видавати довіреність на вчинення деяких юридично значимих дій: на реєстрацію шлюбу, усиновлення дитини тощо. Також чинним законодавством не дозволяється через представника приймати спадщину або відмовлятися від неї.

Підсумовуючи вищевикладене, можна побачити, що довіреність є невід'ємною складовою людського життя і регулює різні суспільні відносини з метою представництва і вчинення певних дій стосовно предмету правочину.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янишен.

Анастасія СПИРИДОНОВА

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

Факультет слідчої та

детективнодіяльності, 2 курс, 3 група

ФІКЦІЇ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

Роздуми щодо поняття фікції в цивільному праві протягом тривалого часу розглядаються різними науковцями, бо це явище має суперечливу характеристику про її призначення в законодавстві. Для наукових досліджень фікція як юридична техніка в праві займає актуальне місце. З огляду на визначення фікції, можна припустити, що створення нею не істинних фактів може завдати шкоди законодавству врегулюванні суспільних відносин, бо складно зрозуміти, як не правдиві факти в нормах про суб'єкти, предмети чи явища, можуть спричинити позитивні та справедливі юридичні наслідки. Для того, щоб подолати таке однобоке розуміння фікції як специфічного поняття в науці цивільного права, метою цього дослідження є зрозуміти, яке місце займає фікція в праві та чи несе вона позитивний вклад як юридичний прийом у законодавстві.

В юридичній науці фікція розуміється як положення про формально не істинні факти, припущення о суб'єктах, предметах чи явищах, які

допомагають врегулювати певні суперечності в цивільних правовідносинах, в тих випадках, коли складно пояснити або справедливо вирішити певний конфлікт. Якщо розглянути детальніше цивільний кодекс, можна знайти велику кількість таких фіктивних прийомів, застосованих законодавцем у нормативно-правових актах.

Ця ознака фікції на мою думку, дозволяє захистити права суб'єктів, предметів чи явищ, коли з'являється певна суперечність.

Наприклад, при визначенні позовної давності та поновлення строків позовної давності законодавець застосував прийом юридичної фікції для застереження судів від прийняття незаконних рішень, цей прийом полягає в тому, що в момент одержання позову суд не може зробити висновок про закінчення строку позовної давності, він може лише встановити, що з моменту, на який вказує позивач, минуло більше трьох років, це робиться для захисту прав або інтересів позивача, та що зі впливом позовної давності незахищене суб'єктивне право повинно вважатися втраченим.

Безумовно, гарним прикладом є охорона інтересів зачатой, але ще не народженої дитини. Цей прояв юридичної фікції має захистити інтереси ще не народженої дитини у випадку спадкування, зберегти для неї спадок, пам'ять про батька. Тварини є особливим об'єктом цивільних прав. На них поширюється правовий режим речі, крім випадків, встановлених законом, ця фікція суперечить природному визначенню поняття тварини, бо тварина є жива істота, як і людина, але людина це суб'єкт, а тварина в цивільному праві є біологічним об'єктом і має правовий режим речі, це зроблено законодавцем для захисту тварин від жорсткого поводження, бо вони не можуть бути учасником цивільних правовідносин.

Аналіз норм законодавства, що містять фікції, дає сформулювати позитивний висновок щодо її значення.

По-перше, цей юридичний прийом містить припущення про не існуючі факти або речі, що будують правові конструкції для зручного застосування юристами у практиці. По-друге, іноді фікція здійснює доповнення та заповнення прогалін у законодавстві, у разі відсутності норми що допоможе у вирішенні конфлікту між учасниками цивільних правовідносин. У той же час не можна не визнати, що фікція має абстрактний характер, за допомогою якого є можливість захистити права і обов'язки суб'єктів.

Досліджені позитивні наслідки використання фікції в цивільному праві України дозволяють зробити обґрунтований висновок не лише

стосовно значення фікції, що було перелічено попередньо, а й про місце її серед інших технік і прийомів права у законодавстві. Завдяки її ознакам і правовій природі фікція виділяє собі одне із головних місць серед інших правових технік, може слугувати для складання справедливих і зручних норм в законодавстві.

Науковий керівник к.ю.н., асистент кафедри цивільного права № 2 К. О. Маслова-Юрченко

Владислав ТАРАН

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Факультет прокуратури, 3 курс, 2 група

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ АВТОРСЬКОГО ПРАВА

Творча діяльність людей є надзвичайно різноманітною. Вона знаходить своє відображення у різних сферах життя. Наприклад, в одному випадку це можуть бути музичні твори, в іншому – винахід, модель персонажа у відеогрі, професійно оформлена сторінка у соціальній мережі. Цей факт підкреслює, що об'єкти творчої діяльності потребують правової охорони, яка й здійснюється авторським правом.

Авторське право – це інститут цивільного права, який є ключовою галуззю права інтелектуальної власності.

З об'єктивної точки зору, авторське право – це сукупність правових норм, які охороняють оригінальний результат у первинній формі. У суб'єктивному розумінні авторське право розглядається, як сукупність прав, що належать автору або його правонаступникам у зв'язку зі створенням і використанням твору літератури, науки і мистецтва.

Джерелами авторського права є Конституція України (статті 41, 54, 55), Закон України «Про авторське право і суміжні права», Цивільний кодекс України (статті 433–448) та інші спеціальні нормативно-правові акти.

Говорячи про джерела сучасного авторського права, не варто забувати про таку особливу групу як міжнародні договори (Бернська конвенція

з охорони літературних та художніх творів, Всесвітня (Женевська) конвенція про авторське право, Угода про асоціацію між Україною і ЄС тощо).

З огляду на вищевказані джерела ми могли б дійти висновку, що національна система охорони авторських прав відповідає міжнародним стандартам і забезпечує належну охорону об'єктів авторського права.

Однак насправді це не так, оскільки система захисту цих прав, і досі залишається неефективною й існуючі засоби захисту потребують удосконалення. Наприклад, досить поширеними в різних сферах діяльності є такі негативні явища, як: плагіат, піратство, камкординг, кардшейрінг.

Однією із проблем також є правова невизначеність багатьох ключових понять. Наприклад, відсутнє законодавче визначення поняття твору та понять, що стосуються глобальної мережі Інтернет.

Говорячи про Інтернет, варто також зазначити, що шляхом плагіату в мережі великої шкоди зазнають онлайн бібліотеки з текстовими, музичними та відео файлами, а також веб-сторінки паперових періодичних видань з відкритим доступом до матеріалів. Таке негативне явище і подібні до нього виникають тому, що в результаті розміщення об'єкта в Інтернеті постає проблема простеження ким і як буде використовуватися такий об'єкт авторського чи суміжних прав. Це пов'язано з тим, що доступ до відповідного об'єкта, відкривається для всіх користувачів Інтернету, і це незалежно від того, де проживає автор створеного об'єкту. З метою захисту своїх прав потерпіла особа може звернутися до суду.

Захист авторських прав за допомогою судочинства в наші дні є досить складним і тривалим. Більшість судових справ зводяться нанівець через складність у виявленні порушників, зібранні доказів про порушення авторських прав, особливо це стосується особистих немайнових прав автора; Також, під час розгляду судових справ суддями неправильно застосовується законодавство щодо авторського права. І найбільшою проблемою під час судового розгляду є необізнаність суддів і відсутність у них спеціальних знань з права інтелектуальної власності.

Ще однією поширеною проблемою охорони авторського права є відсутність дієвих механізмів захисту авторського права, а саме належного рівня юридичної відповідальності. Саме підвищення рівня покарань за порушення у вказаній сфері дасть можливість фізичним і юридичним особам ефективно захистити свої права.

Отже, розвиток сучасних комп'ютерних технологій загострює проблему захисту авторських прав творців літературних, художніх, наукових

творів. Не дивлячись на спроби врегулювати питання захисту авторського права законодавцем, в Україні залишаються багато не вирішених проблем в цьому напрямку.

Список використаних джерел

- 1) Закон України «Про авторське право і суміжні права» 1994, № 13, ст.64 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#n174>;
- 2) Коваленко І. А. Актуальні проблеми захисту й охорони прав інтелектуальної власності в мережі Інтернет в умовах глобалізації суспільства та сучасних технологій: наукова стаття із наукового журналу «Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського»: Серія:юридичні науки; URL: https://www.juris.vernadskyyournals.in.ua/journals/2018/3_2018/11.pdf;
- 3) Конституція України. 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>;
- 4) Мар'яна Горецька. Захист авторських прав у мережі Інтернет: наукова публікація в мережі; 05.11.2019; URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/informaciyne-pravo-telekomunikaciyi/zahist-avtorskih-prav-u-merezhi-internet.html>;
- 5) Поняття авторського права: веб-сайт. URL: https://pidru4niki.com/1911052257421/pravo/ponyattya_avtorskogo_prava;
- 6) Т. В. Рудник. деякі проблемні питання захисту авторського права в Україні: наукова стаття із «Юридичного вісника», № 1(10)2009; С. 74–77;
- 7) Цивільний кодекс України 2003, № 40–44, ст.356 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

Євгенія ТУПИЦЬКА

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри цивільного права № 2

ПОНЯТТЯ ПРУДЕНЦІЙНОГО НАГЛЯДУ, ЯК СПОСОБУ АДМІНІСТРАТИВНОГО ЗАХИСТУ ПРАВ УЧАСНИКІВ КРЕДИТНИХ ВІДНОСИН

Сьогодні кредиті правовідносини являють собою невід'ємну складову економіки будь-якої розвиненої держави, тому одним із важливих

завдань вітчизняної правової системи є впровадження ефективного захисту прав учасників відповідної сфери. Розглядаючи питання адміністративної форми захисту прав учасників кредитних правовідносин слід зазначити, що на сьогодні спостерігається тенденція законодавчого посилення мір адміністративного впливу на правопорушників. Реальний захист прав та законних інтересів суб'єктів кредитування може забезпечуватись тільки за умови комплексного та системного підходу в основі якого буде лежати взаємодія усіх органів влади: судової, адміністративної, громадських об'єднань, тощо.

Відповідно до чинного українського законодавства, спеціальними органами, що здійснюють адміністративний нагляд за додержанням правових приписів учасниками договірних відносин, що виникають в сфері кредитування є Національний банк України, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку та Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, Антимонопольний комітет України та інші органи державної влади здійснюють контроль за діяльністю учасників ринку фінансових послуг. Їхня компетенція визначена спеціальними нормативно-правовими актами – Законами України: «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», «Про захист прав споживачів», «Про рекламу», «Про банки і банківську діяльність», «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні», «Про Національний банк України» та «Про споживче кредитування». Відповідні органи мають повноваження щодо контролю функціонування ринку фінансових послуг, діяльності надавачів фінансових та супровідних послуг, регулювання та нагляду за такою діяльністю, а також захисту прав позичальників (фізичних, юридичних осіб), тощо. Метою державного регулювання та нагляду за діяльністю з надання фінансових та супровідних послуг є забезпечення захисту законних інтересів клієнтів, сталого розвитку і стабільності фінансового ринку, а також створення сприятливих умов для розвитку економіки України і належного конкурентного середовища на фінансовому ринку. Варто зазначити, що головним пріоритетом здійснення такого нагляду має бути принцип співмірності за яким державне регулювання має здійснюватися пропорційно, враховуючи мету такого нагляду, забезпечення розумного балансу між приватними й публічними інтересами, а також враховувати обставини та умови конкретної ситуації (включаючи розмір надавача фінансових або супровідних послуг, види здійснюваної ним

діяльності та притаманні їй ризики, фінансовий стан такого надавача фінансових або супровідних послуг та власників істотної участі в ньому).

Переймаючи передовий досвід зарубіжних країн у сфері нагляду та контролю за обігом цінних паперів та визначивши його дієвість і ефективність в умовах нашої країни, на сьогодні було створено та успішно функціонує управління пруденційного нагляду, як структурний підрозділ Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку.

Термін «пруденційний» походить від англійського «prudence» і дослівно означає «розсудливість, обачність, обережність, розумність». На сьогодні пруденційне регулювання здійснюється в усіх секторах фінансових ринків країн Європи, зокрема, в банківському секторі, на ринках страхування та цінних паперів. На національних фондових ринках Європи пруденційне регулювання застосовується до різноманітних учасників ринку, залежно від його розвинутості та структури. Але всі послуги щодо цінних паперів, що надаються на комерційній основі, підлягають тим чи іншим пруденційним правилам.

У більшості розвинених країн світу, таких як Великобританія, Німеччина, Ірландія, Португалія, Італія, Австрія, існують свої державні органи, на які покладено здійснення пруденційних завдань та функцій. Запроваджено систему органів пруденційного нагляду і в багатьох постсоціалістичних країнах: Казахстані, Латвії, Литві, Болгарії, Чехії, Словенії та ін. Вони можуть по-різному називатись та мати свої особливості механізму реалізації завдань та функцій, однак незмінним залишається головне – кінцева мета діяльності даних органів.

У зв'язку з викладеним убачається правильним та дієвим закріплення на законодавчому рівні можливості пруденційного нагляду, як способу захисту прав учасників кредитних правовідносин, а саме – споживачів фінансових послуг, як найбільш слабшої сторони досліджуваних правовідносин. Метою такого нагляду має стати забезпечення стійкості окремого надавача фінансових послуг та стабільності фінансової системи у цілому, а також захист інтересів кредиторів та позичальників.

Головним структурним елементом пруденційного нагляду має стати відповідне професійне судження уповноваженого наглядового органу, що становить собою наслідок застосування професійних компетентнісних характеристик при вирішенні завдань із захисту прав суб'єктів кредитування та формулювання думки щодо професійних питань наявності правопорушень з боку фінансових установ. Сферою аналізу має

бути оцінка правочинів, фінансового стану кредитора, ризиків, притаманних його діяльності, умов надання кредиту, правил та стандартів надання фінансових та/або супровідних послуг, їх реклами та маркетингових методів, прозорості діяльності на ринку фінансових послуг та ін. Водночас, справедливим убачається встановлення наслідків професійної помилки посадових осіб відповідного наглядового органу (залучених експертів) при формуванні професійного судження, а саме, відшкодування шкоди, завданої фінансовій установі у зв'язку з неправильними висновками, проведеного аналізу чи перевірки, та прийняття з урахуванням такого професійного судження відповідного рішення.

Єва ФАРИГА

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
курсант 3-го курсу, Інституту
підготовки юридичних кадрів для СБУ

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ СМАРТ-КОНТРАКТІВ У ДОГОВІРНИХ ВІДНОСИНАХ

Останнім часом технології не минають жодної сфери повсякденного життя суспільства і набирають все більшої популярності у регулюванні звичних для нас договірних відносин. Таким чином, все більше уваги приділяється правовим аспектам застосування так званих смарт-контрактів. Хоча наразі така форма договору є доволі новою для України, смарт-контракти уже є частиною законодавства у сфері цивільних правовідносин провідних країн світу. Саме тому вважаю за потрібне розглянути основні переваги та недоліки застосування «розумних контрактів» у контексті правового поля України і подальші перспективи їх інтеграції у національне законодавство.

За своєю суттю смарт-контракт – це аналог звичайного договору у комп'ютерній формі, тобто алгоритм, який виконує певні дії з настанням визначених умов. У вітчизняному законодавстві відсутня дефініція даного поняття та вичерпний перелік вимог, які до них висуваються. Проте у юридичній доктрині досить поширеним є визначення, наведене Богдановою О. Є.: смарт-контракт є різновидом письмової (електронної)

форми договору, особливість якої полягає в тому, що воля суб'єкта виражається за допомогою спеціальних технічних засобів у вигляді програмного коду. Водночас волевиявлення на укладання договору означає й волевиявлення на його виконання в разі настання визначених умовами договору обставин. [1] Отже, *смарт-контракт – це код в блокчейні*. Віртуальна машина виконує його, коли отримує транзакцію з потрібними параметрами.

Загалом, можливість використання суб'єктами господарювання смарт-контрактів в бізнес-процесах підвищує довіру серед бізнес-партнерів та рівень безпеки господарських операцій, мінімізує витрати. Смарт-контракти допоможуть малому та середньому бізнесу в узгодженні грошового потоку, а також забезпечити своєчасну оплату та зменшити ризики. [2]

Наступною однозначною перевагою, на мою думку, є виключення людського фактору при укладенні договору, що виключає зовсім можливість обману чи виникнення помилки, а також мінімізує витрати та по суті не потребує залучення посередників. Окрім того, смарт-контракти вирізняються своєю автономністю: це викладений на спеціальній платформі цифровий код, записаний мовою програмування, який самостійно виконує алгоритм і кожна із сторін може бути лише учасником, не маючи доступу до керування виконанням коду.

Серед перешкод для широкого розповсюдження смарт-контракту сьогодні називають невизначеність правового регулювання, складність визначення території та юрисдикції, невідповідність юридичної структури класичного договору програмній структурі смарт-контракту, відсутність стандартної мови програмування і складність розуміння суті такого контракту для звичайного користувача. [3]

Також, щодо явних недоліків, перш за все це невизначена позиція законодавця. Попри швидкий розвиток криптовалют та блокчейн-технологій у світі, вітчизняному законодавству й досі бракує визначення поняття смарт-контракту та сфери його регулювання. Окрім того, не варто забувати про роль криптовалют як платіжного засобу за смарт-контрактами, проте в Україні такі розрахунки залишаються поза межами правового поля. Окрім того, й досі залишається питання з криптовалютою: вона все ж є об'єктом чи товаром.

Складнощі виникають і з написанням програмного коду, яким виражені умови договору. У зв'язку з цим пересічному громадянину по-

трібно буде залучати спеціаліста у даній сфері. Окрім того, існує проблема з допущенням помилки під час написання програмного коду, що може призвести до викривлення суті домовленостей або завдання шкоди сторонам.

Одночасно і недоліком і перевагою є те, що коли контракт починає виконуватися, його неможливо зупинити чи змінити. За таких умов жодна із сторін не зможе ухилитися від виконання зазначених умов договору, проте якщо звернутися до вищезазначеного і припустити помилку у коді, це може призвести до недійсності такого договору та необхідності укладення нового смарт-контракту, який уможливить виконання домовленостей, які відповідатимуть волі сторін договору.

Також не слід забувати і про відсутність судової практики щодо спорів, пов'язаних із смарт-контрактами в Україні, про спірність самого питання можливості судового способу захисту порушених прав. На мою думку, поряд із смарт-контрактом доцільно укладати і електронну версію договору. Це забезпечить сторони від некоректності трансформації умов договору у програмний код, а також надасть можливість доказування у суді, адже по своїй суті програмний код не є придатною формою для сприйняття людиною.

Таким чином, актуальність застосування смарт-контрактів та їх правової регламентації зумовлена діджиталізацією договірних відносин. Проте потрібно враховувати той факт, що смарт-контракти не є ідеальною формою врегулювання договірних відносин і не є повноцінною заміною класичних договірних форм. Основними перевагами варто визнати автономність, мінімізацію ризиків шахрайства, низькі витрати, економію часу та ресурсів. Проте на противагу цьому існують і певні недоліки, серед яких, перш за все, складність правового регулювання, правильної побудови алгоритму, неможливість урахування форс-мажорів та складність судового захисту порушених прав. Незважаючи на вищевикладене, на мою думку, у смарт-контрактів є доволі великий потенціал закріпитися у вітчизняному законодавстві і стати звичною правовою конструкцією у сфері цивільних правовідносин.

Список використаних джерел:

1. Богданова Е. Е. Проблемы применения смарт-контрактов в сделках с виртуальным имуществом. Lex russica. 2019. № 7 . [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://lexrussica.msal.ru/jour/article/view/853/749>

2. Давидова І. В. Смарт-контракти – правочини майбутнього. Від римського приватного права до ІТ права : матеріали. міжнар.наук.-практич. конф. «Римське право і сучасність» (м. Одеса, 19 трав. 2018 р.) / за заг. ред. д. ю. н., проф. О. І. Харитонової, к. ю. н., доцента К. Г. Некіт. Одеса : Фенікс, 2018. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://hdl.handle.net/11300/12359>
3. Кукуету Л. Проблемы и перспективы практического применения смарт-контрактов – детальный разбор. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ain.ua/2018/11/09/problemsy-iperspektivy-primeneniya-smart-kontraktov> .

Науковий керівник: Печений О. П., к.ю.н., доцент кафедри цивільного права, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого.

Ірина ШЕВЧУК

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
факультет юстиції, 4 курс 14 група

ДЕЯКІ НАПРЯМКИ СПРОЩЕННЯ СУДОВИХ ПРОЦЕДУР У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ ЯК ШЛЯХ ДО УДОСКОНАЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Найважливішою гарантією дотримання суб'єктивних прав, свобод і законних інтересів є їх судовий захист, який згідно з Конституцією України гарантується кожному громадянину. Активне використання права на судовий захист має наслідком зростання кількості судових справ, в тому числі тих, що розглядаються в порядку цивільного судочинства. У зв'язку з цим, особливої значущості набувають такі напрями розвитку сучасного цивільного процесуального права, як оптимізація, спрощення, прискорення судочинства, що сприяють підвищенню показника ефективності цивільного процесу. Їх результатом є виникнення та функціонування системи спрощених проваджень, які покликані суттєво спростити розгляд окремих категорій справ, сприяти їх розгляду в розумний строк та зменшити судові витрати настільки, наскільки це можливо.

У свою чергу, введення спрощеного провадження в цивільному судочинстві України слід розглядати як спосіб забезпечення доступу до правосуддя за рахунок скорочення судових витрат; гнучких процедур, що знижують формалізацію цивільного судочинства і як спосіб в напрямку скорочення бюджетних витрат для забезпечення функціонування судової системи в Україні з незворотнім підвищенням ефективності судової системи.

Стадії (етапи розгляду), що притаманні при розгляді цивільної справи в загальному позовному порядку, наштовхують на думку про те, що на вирішення спору йдуть неймовірні витрати часу. Це не безпідставно, адже спори в цивільному судочинстві можуть розглядатися роками.

Так, відповідно до вищезазначеного, можемо окреслити такі напрями спрощення судового процесу, як удосконалення цивільного судочинства шляхом оптимізації етапів, строків судового провадження у цивільних справах, порядку залучення учасників цивільного процесу до розгляду конкретної справи та зменшення кількості процесуальних дій у межах такого розгляду, а також спрощені судові процедури як форму цивільного судового процесу, яка характеризується визначенням Цивільний процесуальним кодексом України особливим порядком розгляду цивільних справ та прийняття по них рішення.

При тому, що реальність судового захисту у цивільних справах безпосередньо залежить від термінів: тривалі судові розгляди в умовах постійної інфляції роблять захист неефективним, а іноді формальним і непотрібним. Саме тому спрощене провадження має ряд переваг перед іншими, більш громіздкими і тривалими провадженнями.

Тож, на моє переконання з даною пропозицією варто погодитись, а також додатково запропонувати запровадити спрощену процедуру судового розгляду у тому разі, коли суд вправі з власної ініціативи або за клопотанням сторони на будь-якому етапі стадії судового розгляду без виклику та/або заслуховування сторін негайно ухвалити рішення, якщо, наприклад: 1) позов буде явно обґрунтований; 2) позов буде явно необґрунтований; 3) наведено обставини, які свідчать про необхідність швидкого вирішення справи (розірвання шлюбу; стягнення аліментів на неповнолітніх дітей; поновлення на роботі працівника, звільненого в період тимчасової непрацездатності тощо).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янишен

Оксана ЯВОРСЬКА

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка міжнародно-правового
факультету, 3 курс, 4 група

МЕДІАЦІЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

Протягом останніх років можна спостерігати як медіація робить перші кроки в Україні, що супроводжуються визначенням сфери застосування, створенням своїх стандартів, підбором способів впровадження в суспільне життя. Це підкреслює, що ухвалення Закону України «Про медіацію» № 1875-IX певним чином поклало підґрунтя вирішення окреслених завдань, проте, практичне застосування медіації у свою чергу виявило низку проблем, розв'язання яких сприятиме її розвитку як форми захисту цивільних прав. Для розвитку та ефективної реалізації медіації в Україні, зокрема захисту цивільних прав, необхідно опрацювати процедурні аспекти посередництва в примиренні сторін спору та спостереження за виконанням сторонами угоди за результатами медіації. Безумовно необхідний період часу для виявлення недоліків та прогалин у правовому регулюванні медіації, щоб досягнути ефективності цього інституту, зокрема у цивільному процесі.

Деякі науковці, фахівці та практикуючі юристи розглядають це питання з різних сторін, висловлюючи свої спільні точки зору щодо розвитку інституту медіації в Україні та усунення існуючих недоліків. Такими вченими є Розман Ю. А., Куліш А. М., Якушенко Д. В., Ясиновський І. Г. тощо.

Актуальність даної теми підтверджується тим, що медіація як спосіб альтернативного вирішення спорів все більше стає поширеним варіантом захисту прав у порівнянні з судовим розглядом. Так як основним завданням суду, відповідно до постулатів цивільного процесуального права, є саме захист порушених або оспорюваних прав та законних інтересів громадян та організацій, то медіація виявляє себе як один з альтернативних варіантів, зменшувати значимість якої не можна.

Медіація, згідно із Законом України № 1875-IX, є позасудовою, добровільною, конфіденційною, структурованою процедурою, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів [2].

Також визначення цього поняття закріплено у статті 3 Директиви 2008/52/ЄС Європейського парламенту та Ради про деякі аспекти посередництва (медіації) в цивільних та комерційних справах від 21 травня 2008 року медіація визначається як структурований процес, незалежно від його назви або посилання на нього, за допомогою якого дві або більше сторін спору намагаються самостійно, на добровільній основі, досягти згоди для вирішення спору за підтримки медіатора [3].

Зокрема, Д. В. Якушенко та А. М. Куліш, підкреслюють: «Світова практика свідчить про те, що медіація на сьогоднішній день є однією з найпопулярніших форм врегулювання спорів. Якщо звернутися до статистики, то вона показує, що практично 90% всіх процедур медіації завершуються успішно для конфліктуючих сторін. Зарубіжні юристи та адвокати вже не можуть уявити повсякденне управління конфліктом без застосування медіації» [5].

Доречним на наш погляд є виділити деякі переваги медіації як інституту цивільного процесу. Серед них виділяють основні:

1) конфіденційність – Закон України № 1875-ІХ передбачає конфіденційне проведення процедури, що дозволить уникнути репутаційних втрат та сприятиме підвищенню іміджу підприємства, адже не буде розголосу та публічності конфлікту, інформації, наприклад, про особу чи компанію в судових реєстрах, соціальних мережах, ЗМІ тощо [2];

2) добровільність процесу – медіація проводиться при взаємному волевиявленні сторін, а це говорить про те, що сторони конфлікту мають право самостійно, з власної волі погодитися на проведення медіації, можуть в будь-який момент припинити свою участь в цій процедурі, а також можуть обирати того медіатора, якому вони довіряють тощо [1];

3) короткий термін ухвалення рішення – це одна з основних переваг медіації над судовим розглядом, адже існує гнучкість процесу та вільний розподіл часу;

4) можливість дійти загального рішення, що задовільнить обидві сторони – вони можуть здійснити спробу зрозуміти позицію протилежної сторони, прийти до компромісного рішення.

Також до переваг медіації можна віднести: гарантія виконання рішення; можливість запобігти виникненню подібних конфліктів у майбутньому; зниження вартості процесу вирішення спору; психологічний комфорт процесу; можливість збереження або відновлення ділових взаємин з партнерами тощо [4].

Як і будь-який інститут, медіація не позбавлена недоліків та проблем. Більшість науковців звертають увагу на те, що існує недовіра до нової процедури з примирення сторін, небажання залучувати у спорів невідому обом сторонам третю особу – медіатора, що у свою чергу пригальмує процес широкого впровадження такої практики в Україні.

Також серед проблем, які пов’язані з медіацією в Україні видаляють такі як: консервативна правова культура населення; позиції сторін, які не бажають іти на компроміс; низький рівень співпраці з міжнародними організаціями; складність вибору медіатора як високопрофесійної особи тощо [6].

Отже, проаналізувавши інститут медіації з різних сторін, варто зазначити, що існує недостатня обізнаність суспільства про переваги зазначеного альтернативного способу вирішення спорів, але це зумовлено тим, що в Україні медіація лише на початку свого шляху. Також існує потреба більш активного розвитку примирних процедур, як у рамках цивільного судочинства, так і поза судом, задля зменшення навантаження на суди та покращення процедури розгляду спорів.

Список використаних джерел:

1. Пахомова А. О. Перспективи медіації у цивільному судочинстві. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. Вип.4. с.173–175.
2. Про медіацію: Закон України від 16 лист. 2021 р. № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> (дата звернення: 21.10.2022).
3. Про деякі аспекти посередництва (медіації) в цивільних та комерційних справах: Директива No 2008/52/ЄС Європейського парламенту і Ради від 21 травня 2008 року URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/index> (дата звернення: 21.10.2022).
4. Ранюк М. С., Северин В. В. Плюси і мінуси процесу медіації. Правова освіта та наука в умовах євроінтеграції. 2021. С.81–86.
5. Якушенко Д. В., Куліш А. М. Медіація в Україні: «За» чи «Проти». Міжнародно-правове забезпечення стабільності та безпеки суспільства: матеріали науковотеоретичної конференції викладачів, аспірантів та студ. юридичного фак-ту. 2013. С. 228–230.
6. Ясиновський І. Г. Проблеми впровадження та проведення медіації в Україні. Актуальні проблеми політики. 2015. № 55. С. 260–267.

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільної юстиції та адвокатури Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Сібільов Денис Михайлович.

Оксана ЯВОРСЬКА

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка міжнародно-правового
факультету, 3 курс, 4 група

ОБМЕЖЕННЯ СВОБОДИ ДОГОВОРУ: НАЦІОНАЛЬНИЙ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

Принцип свободи договору – це основоположний принцип цивільного права, що підтверджується статтею 3 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України). Як у більшості зарубіжних країн, так і в нашій державі, реалізація цієї засади є базисом динамічного розвитку економічних відносин. Свобода договору відтворює диспозитивність норм цивільного законодавства та виконує важливу функцію щодо наділення сторін цивільних правовідносин правом самостійно визначати умови їх взаємодії у межах договірної взаємозв'язку, що ґрунтується на основі вільного волевиявлення. Не дивлячись на безсумнівність і надзвичайну важливість даного принципу, задекларована на законодавчому рівні свобода договору все ж таки повинна мати певний обсяг і відповідні межі.

Проблематикою свободи договору, а також обмеженням її реалізації займалась велика кількість вчених та науковців, зокрема А. В. Луць, М. В. Менджул, Ю. О. Расько, Є. О. Харитонов, О. І. Харитонova та інші.

Актуальність даної теми підтверджується тим, що в процесі гармонізації та уніфікації національного права та права Європейського Союзу особлива увага приділяється принципам договірної права. Значимість розгляду цієї проблеми зумовлена важливістю свободи договору в умовах ринкової економіки та правового регулювання як на міжнародній арені, так і на внутрішній.

Перш за все варто зазначити, що поняття принципу свободи договору у національному законодавстві закріплене у ст. 627 ЦК України, згідно з якою сторони є вільними в укладенні договору, виборі контрагента та визначенні умов договору з урахуванням вимог цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості.

Науковці по-різному трактують це поняття та існує велика варіація викладення його змісту. Зокрема, А. В. Луць при з'ясуванні суті свободи

договору дійшов висновку про такі його проявлення: свобода в укладенні договору; свобода у виборі контрагента; свобода визначення умов і форми договорів; право укласти і такі договори, що не передбаченні законом, але йому не суперечні; свобода по встановленню способу забезпечення зобов'язання; свобода волевиявлення по зміні, розірванню, продовженню дії договору, визначенні видів відповідальності сторін договору [1, с. 5]. Видається слушною позиція М. В. Менджул, яка визначає свободу договору як засаду, що пронизує всі етапи договірних відносин, починаючи від переговорів про укладення договору, вибору контрагентів, виду, форми, змісту договору, а також на етапі виконання договору, що водночас не є абсолютною та підлягає правомірним і пропорційним обмеженням [2, с. 116].

Прояви таких обмежень можуть встановлюватися щодо вибору контрагентів, форми договору, імперативних приписів щодо умов укладання певних видів договорів та інші. Щодо визначення поняття, то обмеження свободи договору – це закріплені у ЦК України чи іншому акті цивільного законодавства межі, які є обґрунтованими, справедливими, пропорційними, визначають правомірність дій з метою гарантування рівноваги між публічними інтересами та інтересами учасників зобов'язальних відносин [3].

Відповідно до національного законодавства обмеження договірної свободи можна класифікувати на дві групи: а) обмеження свободи щодо укладення цивільно-правового договору – сторони не можуть діяти повністю на власний розсуд (існує вимога щодо належних суб'єктів, а також те, що межі договірної свободи дуже тісно кореспондують з інститутом фіктивних (ст. 234 ЦК України) та удаваних (ст. 235 ЦК України) правочинів; б) обмеження свободи щодо виду, форми та змісту договору (залежить від суб'єктного складу правовідносин, предметом, метою укладення такого договору) [5, с. 142–143].

Існує думка, що свобода договорів могла б стати абсолютною лише за умови, якби сам ЦК України та усі видані на його основі нормативно-правові акти склалися виключно з диспозитивних і факультативних норм. Але у такому випадку виникла б негайна криза економіки країни, її соціальних програм та як наслідок панування безладу в суспільстві. Доречно відмітити, що зарубіжні країни також не обрали цей шлях, адже існує велика кількість недоліків та ризиків необмеженої свободи договору.

Варто зазначити, що свобода договору також закріплена в законодавстві багатьох зарубіжних держав, наприклад, ст. 1134 Цивільного кодексу Франції, ч. 1 §311 Німецького цивільного уложення, ст. 353 (1) ЦК Польщі,

ст.1.169 ЦК Румунії тощо. Також ці нормативно-правові документи закріплюють й обмеження даного принципу: заборона протиправності (§ 134 ЦК ФРН), аморальності (§ 138 ЦК ФРН), необхідність захисту прав споживачів, необхідність забезпечення відповідності змісту договору публічному порядку та засадам моралі (ст. 6 ЦК Франції) та інші.

У правовому просторі Європейського Союзу було розроблено Принципи, Дефініції і Модельні Правила Європейського приватного права (DCFR), Принципи Європейського договірного права (PECL), Принципи міжнародних комерційних контрактів УНІДРУА, Звід принципів, правил і стандартів *lex mercatoria* CENTRAL та інші нормативно-правові акти, що стосуються урегулювання свободи договору та її обмеження. Відповідно до європейських стандартів свобода договору може бути обмежена задля гарантування справедливості, запобігання дискримінації та зловживанню домінуючим становищем тощо [4].

У «Принципах, Дефініціях і Модельних Правилах Європейського приватного права» (DCFR) затверджені такі допустимі обмеження свободи договору: а) обмеження щодо третіх осіб – сторони можуть укласти договір тільки щодо себе, якщо не передбачено інше; б) обмеження щодо шкоди третім особам та суспільству; в) обмеження у випадку неповної згоди – якщо сторона мала слабші позиції, або згода була невільна чи мала місце дезінформація; г) обмеження, спрямовані на недопущення дискримінації – у цьому аспекті дискримінація розглядається як особлива антисоціальна форма заперечення договірної свободи та людської гідності іншої сторони договору; ґ) обмеження свободи приховування інформації на переддоговірних етапах; д) обмеження приховування інформації щодо умов договору; е) обмеження щодо нерівності на етапі переговорів – оскільки сторона може розуміти стандартні умови договору, бути незадоволеною щодо них, проте не буде мати змоги укласти договір на інших умовах; є) гарантування мінімального втручання; ж) обмеження задля гарантування безпеки; з) політичні обмеження свобод; и) обмеження, спрямовані на захист «вразливих» учасників, тобто споживачів; і) обмеження свободи договору задля сприяння економічному добробуту – можливість обмеження свободи договору, якщо це потрібно для недопущення «провалів» на ринках [3, с. 253–254].

Отже, роблячи висновок, варто зазначити, що попри важливість та пріоритетність свободи договору, все ж існують певні обмеження задля дотримання правопорядку у державі та суспільстві, попередження ризиків спричинення неконтрольованої реалізації цього принципу, забезпе-

чення балансу інтересів окремих осіб і всього суспільства загалом, гарантування об'єктивності правосуддя у кожного окремого випадку тощо.

Список використаних джерел:

1. Луць А. В. Свобода договору в цивільному праві України: дис... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. Л., 2001. 166 с.
2. Менджул М. В. Свобода договору та її межі: відповідність цивільного законодавства України європейським підходам. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. Випуск №69. 2022. С. 114–117.
3. Расько Ю. О. Види обмежень свободи договору за законодавством України та європейських держав. Нове українське право. Випуск №2. 2022. С. 251–255.
4. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. URL:https://www.law.kuleuven.be/personal/mstorme/2009_02_DCFR_OutlineEdition.pdf.
5. Мельниченко, Р. В. Обмеження договірної свободи сторін у цивільному праві України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право №30 (1). 2015. С.140–144.

Науковий керівник: кандидатка юридичних наук, доцентка кафедри цивільного права №2 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Крижна Валентина Миколаївна.

Віктор ЯНИШЕН

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
к.ю.н., доцент, доцент кафедри
цивільного права №1,
керівник Юридичної клініки

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЛОМБАРДІВ

Кредитна система України включає банківський сектор, регулятором якого традиційно виступає Національний банк України та сектор

небанківських кредитних установ, який підпорядковувався Національній комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. З прийняттям закону про «спліт» [1], що передбачав ліквідацію Національної комісії з регулювання ринків фінансових послуг та розподіл повноважень з регулювання фінансового ринку між Національним банком та Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку, Національний банк України з 01.07.2020 став регулятором страхових, лізингових, фінансових компаній, кредитних спілок, ломбардів та бюро кредитних історій, поступово запроваджуючи єдині стандарти державного нагляду для банків і небанківських кредитно-фінансових посередників, суттєво підвищуючи вимоги щодо прозорості, надійності та ефективності для небанківського фінансового сектору.

Одним із ключових учасників небанківського кредитно-фінансового сектору є ломбарди, які традиційно працюють на ринку споживчого кредитування і залишаються одним із найбільш консервативних і стійких фінансових інститутів в Україні. Ломбард, як найстаріший фінансовий інститут у своєму тодішньому вигляді був відомий ще стародавньому Китаю, грекам та римлянам більш як 3000 років тому. Нинішню назву «ломбард» отримав у середньовіччя від області Ломбардія в Італії, де було розвинуто лихварство. Ломбарди створювалися як кредитні установи, що видавали грошові позики під заставу різноманітних речей та цінностей. За радянського періоду ломбардна справа здійснювалась в структурі держаної фінансово-кредитної системи.

З набуттям Україною незалежності ч. 2 ст. 4 Закону України «Про підприємництво» (присвяченій обмеженню у здійсненні підприємницької діяльності) [2] проведення ломбардних операцій дозволялось державним підприємствам та організаціям, а також повним товариствам. З цього часу в Україні почали виникати приватні ломбарди у організаційно-правовій формі тільки повних товариств, що значно стримувало розвиток ломбардної справи. Перелік видів діяльності ломбарду, вимоги до ломбарду для надання фінансових послуг, вимоги до облікової та реєструючої системи ломбарду визначалось «Положенням про порядок надання фінансових послуг ломбардами», затв. розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 26.04.2005 № 3981 [3], яке втратило чинність згідно з постановою Правління Національного банку України від 24.12.2021 № 152.

Також в цей час для чіткого визначення місця та ролі такого виду фінансових установ, як ломбарди в економіці України та умов провадження ними діяльності, а також підвищення рівня законодавчого захисту прав клієнтів ломбардів виникла необхідність визначення засад діяльності ломбардів у спеціальному законі. З цією метою до Верховної Ради України протягом 2008–2019 років різними суб'єктами законодавчої ініціативи було подано цілу низку законопроектів про ломбарди та ломбардну діяльність, про регулювання діяльності з надання небанківських кредитів під заставу рухомого майна. Однак вони так і не набули статусу Закону. Водночас Законом України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» від 14.12.2021 № 1953-IX [4], з 11.02.2022 скасовано обмеження на проведення ломбардних операцій повними товариствами, дозволивши їм створюватися у будь-якій організаційно-правовій формі, якщо інше не встановлено законом. Також окремим розділом VI зазначеного Закону вперше законодавчо унормовано діяльність фінансових компаній та ломбардів та державне регулювання і нагляд за діяльністю фінансових компаній та ломбардів.

Варто зауважити, що сьогодні ломбарди переживають не найкращі часи. Поступово кількість ломбардів на кредитному ринку зменшується, в тому числі у зв'язку із збройною агресією росії проти України. Так, за інформацією Національного банку України на кінець жовтня поточного року на небанківському ринку працювали 190 ломбардів. Протягом жовтня один ломбард було примусово виключено із реєстру, п'яти ломбардам зупинена дія ліцензій. Для порівняння, станом на 31.01.2022 було 259 ломбардів, на 30.04.2022 працювало уже 197 ломбардів.

Враховуючи, що клієнтами ломбардів виступають споживачі – фізичні особи, а захист прав та інтересів споживачів фінансових послуг, в тому числі і послуг, що надають ломбарди, є метою державного регулювання ринків фінансових послуг в Україні, доцільно розглянути основні аспекти правового статусу ломбардів та особливостей їх діяльності.

Ломбардом прийнято вважати небанківську фінансову установу, яка на підставі ліцензії на надання коштів у позику, у тому числі і на умовах фінансового кредиту, здійснює діяльність з надання кредитів виключно під заставу майна, яке має бути передане на зберігання до ломбарду (крім нерухомого майна і транспортних засобів), а також має право здійснювати іншу діяльність із дотриманням встановлених обмежень щодо суміщення діяльності. Таким чином ломбард надає фінансову послугу

шляхом здійснення ломбардної операції, якою, відповідно до підпункту 14.1.100. пункту 14.1 статті 14 Податкового кодексу України є операція, що є різновидом кредиту під заставу та здійснюється фізичною чи юридичною особою, з отримання коштів від юридичної особи, що є фінансовою установою, згідно із законодавством України, під заставу товарів або валютних цінностей [5].

Ломбард зобов'язаний дотримуватися загальних вимог, що ставлять-ся до фінансової установи, та додаткових вимог для здійснення діяль-ності ломбарду. Найменування ломбарду складається з організаційно-правової форми та назви ломбарду, яка має містити слово «ломбард». Ломбард підлягає державній реєстрації у порядку, встановленому Зако-ном України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» [6] та набуває статусу фінансової установи після внесення запису про нього до Державного реєстру фінансових установ.

Юридична особа, яка має намір надавати фінансові послуги, зобов'язана звернутися до Національного банку України для включення її до державного реєстру фінансових установ. Ломбард має право на-давати фінансові послуги лише після отримання відповідних ліцензій. Заявник для отримання ліцензії зобов'язаний забезпечити наявність мінімального статутного (складеного) капіталу, який повинен бути сформований та сплачений у грошовій формі або у випадку, прямо пе-редбаченому законом, за рахунок державних облігацій на дату подання заяви про видачу ліцензії в розмірі: 1) 500 тисяч гривень, якщо заявник у межах діяльності ломбарду має намір здійснювати лише діяльність із надання ломбардних кредитів; 2) 1 мільйон гривень, якщо заявник у межах діяльності ломбарду має намір здійснювати лише діяльність із надання ломбардних кредитів, та в ломбарду є відокремлені підрозділи; 3) 5 мільйонів гривень, якщо заявник із дотриманням обмежень щодо суміщення діяльності, у межах діяльності ломбарду має намір надавати фінансові послуги з торгівлі валютними цінностями, крім надання лом-бардних кредитів [7].

Окрема вимога пред'являється щодо керівного складу ломбарду. Так керівники ломбарду протягом усього часу обіймання відповідних посад повинні відповідати кваліфікаційним вимогам щодо бездоганної ділової репутації та професійної придатності, визначеним нормативно-право-вими актами Національного банку України. Ломбард зобов'язаний на

постійній основі здійснювати перевірку керівників на відповідність кваліфікаційним вимогам, у тому числі перед призначенням таких осіб на посади керівників, та забезпечувати контроль такої відповідності і несе відповідальність за виконання обов'язку перевірки керівника ломбарду на відповідність кваліфікаційним вимогам.

Діяльність ломбарду з надання кредитів під заставу майна, яке має бути передано на зберігання до ломбарду (крім нерухомого майна і транспортних засобів), не може суміщатися з наданням будь-яких інших видів фінансових послуг, крім торгівлі валютними цінностями у готівковій формі.

Крім фінансових ломбард вправі надавати також супутні послуги, а саме: 1) посередницька діяльність із страхування предмета застави, яким забезпечено зобов'язання за кредитним договором, на підставі агентського договору зі страховиком; 2) послуги зі зберігання заставленого майна; 3) продаж предмета застави, на який ломбардом звернено стягнення; 4) послуги з оцінювання заставленого майна; 5) передпродажна підготовка, ремонт, переробка майна, яке було предметом застави в ломбарді та на яке ломбардом було звернено стягнення [7].

Звертає на себе увагу певна некоректність формулювання нормативно-правового акту, а саме: послуги, наведені у п.2–5, які складно кваліфікувати як послуги, що надаються позичальникові. Це скоріш за все буде операційна діяльність самого ломбарду. Наприклад, ломбард приймає в заклад певну річ і зберігає її у себе. Вказана операція є складовою частиною договору застави, а не окремою послугою. З іншої сторони, зберігання майна за укладеним договором зберігання не викликає жодних зауважень.

У свою чергу Законом України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» встановлено, що ломбарду, крім діяльності з надання фінансових послуг дозволяється: 1) оплачувати за дорученням своїх клієнтів вартість товарів, робіт і послуг у межах наданих їм кредитів, якщо це передбачено кредитним договором; 2) здійснювати посередницьку діяльність із страхування предмета застави, яким забезпечено зобов'язання за кредитним договором; 3) здійснювати управління предметом застави в період до його реалізації в порядку звернення стягнення; 4) здійснювати продаж предмета застави, на який ломбардом звернено стягнення; 5) здійснювати передпродажну підготовку, ремонт, переробку майна, яке було предметом застави за кредитним договором та на яке ломбардом

звернено стягнення; 6) надавати послуги із зберігання майна; 7) виключно з метою надання кредиту надавати послуги оцінки майна, що передається в заставу, з урахуванням встановлених законодавством України вимог щодо проведення оцінки окремих видів майна; 8) здійснювати діяльність з надання в оренду (суборенду) майна, яке належить ломбарду на праві власності та/або користування та не використовується для здійснення діяльності ломбарду; 9) інвестувати власні кошти.

Окремо варто звернути увагу на забезпечення позичальником зобов'язань за кредитним договором. Так, ломбардний кредит надається виключно під заставу рухомого майна. Предметом застави (закладу) за ломбардним кредитом може бути будь-яке рухоме майно, яке має індивідуальні ознаки та належить позичальнику на праві власності, крім 1) нерухомого майна (включаючи землю), фінансових інструментів, корпоративних прав, а також пов'язаних з ними майнових прав позичальника; 2) коштів в національній або іноземних валютах (крім готівкових банкнот та монет, що мають нумізматичну цінність та вилучені з обігу в Україні); 3) електронних грошей, віртуальних активів; 4) культурних цінностей, що є об'єктами права державної чи комунальної власності і занесені або підлягають занесенню до Державного реєстру національного культурного надбання та пам'яток культурної спадщини, занесені до Переліку пам'яток культурної спадщини, що не підлягають приватизації. Предмет застави (закладу) підлягає передачі його власником (співвласником) у володіння та/або на зберігання кредитору та повинен зберігатися у спеціально призначеному для цього місці. Ломбарду забороняється користуватися та розпоряджатися предметом застави (закладу), крім випадків, визначених законом.

У разі невиконання позичальником взятих на себе зобов'язань щодо повернення кредиту та сплати процентів за ним, ломбард вправі звернути стягнення на предмет застави, що перебуває у нього. Порядок звернення стягнення на предмет застави (закладу) визначається законом та умовами договору застави (закладу). При невиконанні позичальником зобов'язань за ломбардним кредитом (неповернення коштів) його зобов'язання при зверненні стягнення на предмет застави обмежуються вартістю предмета застави, визначеною в договорі про надання такого кредиту. Предмет застави (закладу) позичальника може бути у встановленому порядку продано або передано у володіння третій особі без згоди позичальника виключно після спливу строку, встановленого договором.

Підсумовуючи проведений системний аналіз чинного законодавства, норми якого визначають правовий статус та основні засади діяльності ломбардів, можна стверджувати, що ломбарди є важливим надавачем кредитних послуг та потребує відповідно нормативно-правового забезпечення своєї діяльності. Порівняно із діяльністю мікрофінансових організацій (МФО) ломбарди мають переконливу перевагу – менший розмір процентів за позикою, в той же час вимога щодо надання застави погіршує привабливість ломбардів порівняно з МФО. Однак наявність на кредитному ринку ломбардів забезпечує можливість диверсифікувати запити споживачів на кредитні послуги, що в свою чергу дозволяє найбільш повно забезпечити права та інтереси позичальників.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо удосконалення функцій із державного регулювання ринків фінансових послуг : Закон України від 12.09.2019 № 79-IX. *Законодавство України* : база даних / Верхов. Рада України. Дата оновлення: 28.04.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/79-20#Text> (дата звернення: 04.11.2022).
2. Про підприємництво : Закон України від 07.02.1991 № 698-XII. *Законодавство України* : база даних / Верхов. Рада України. Дата оновлення: 11.02.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-12#Text> (дата звернення: 04.11.2022).
3. Про затвердження Положення про порядок надання фінансових послуг ломбардами : Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 26.04.2005 № 3981. *Законодавство України* : база даних / Верхов. Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0565-05#Text> (дата звернення: 04.11.2022).
4. Про фінансові послуги та фінансові компанії : Закон України від 14.12.2021 № 1953-IX. *Законодавство України* : база даних / Верхов. Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20#Text> (дата звернення: 04.11.2022).
5. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. *Законодавство України* : база даних / Верхов. Рада України. Дата оновлення: 28.10.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text> (дата звернення: 04.11.2022).
6. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань : Закон України від 15.05.2003 № 755-IV. *Законодавство України* : база даних / Верхов. Рада України. Дата оновлен-

ня: 27.10.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text> (дата звернення: 04.11.2022).

7. Про затвердження Положення про ліцензування та реєстрацію надавачів фінансових послуг та умови провадження ними діяльності з надання фінансових послуг : постанова правління Національного банку України від 24.12.2021 № 153. *Законодавство України* : база даних / Верхов. Рада України. Дата оновлення: 09.10.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0153500-21#top> (дата звернення: 04.11.2022).

Валентина БОРИСОВА

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
професор, завідувачка кафедри
цивільного права № 1

Ірина МАЛІНОВСЬКА

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
канд. юрид. наук, доцент кафедри
цивільного права № 1

ДО ПРОБЛЕМИ ОХОРОНИ ОБ'ЄКТІВ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

1. Охорона об'єктів права інтелектуальної власності – це порядок регулювання відносин між суб'єктами права інтелектуальної власності (далі – ІВ) стосовно виникнення (набуття) прав ІВ на результати інтелектуальної творчої діяльності, визначення обсягу цих прав, можливості їх здійснення та підстав припинення.

Правова охорона об'єктів права ІВ включає в себе 1) систему міжнародних, національних норм і локальних актів; 2) діяльність відповідних органів, метою яких є забезпечення належного процесу отримання права на охорону таких об'єктів; 3) діяльність творців, метою яких є створення твору, винаходу, промислового зразка, реєстрація іншого об'єкта права ІВ або вчинення інших дій, спрямованих на отримання відповідного охоронного документу.

Національне законодавство, яке визначає підстави, вимоги, способи, та порядок надання автору або іншій визначеній законом особі немаймо-

вих та (або) майнових прав на створений (zareestrovаний) об'єкт права ІВ побудовано з урахуванням базових принципів, що обумовлені міжнародним правом, зокрема на підставі міжнародних багатосторонніх договорів ратифікованих Україною, що і забезпечує його стабільність.

Особливість правової охорони об'єктів права ІВ обумовлена тим, що право власності на річ і право інтелектуальної власності не залежать одне від одного, а перехід права на об'єкт ІВ не означає перехід права власності на річ і навпаки – ст. 419 Цивільного Кодексу України (далі – ЦКУ).

Визначене у ЦКУ співвідношення понять «права власності на річ» та «права інтелектуальної власності» відмежовує правову охорону об'єктів права ІВ, підкреслюючи їх нематеріальний характер

Виникнення правової охорони на об'єкт права ІВ пов'язується із виникненням особистих немайнових та (або) майнових прав у творця (творців) цього об'єкту, що в свою чергу визначає можливість їх здійснення. При цьому зазначені права творця не залежать один від одного. Між тим характерною ознакою цих прав є те, що немайнові права, за правилом, є чинними безстроково, а майнові права – чинними протягом певного строку.

Ознакою охорони прав на об'єкти права ІВ є те, що вона здійснюється за допомогою цивільно-правових норм, які в свою чергу забезпечують реалізацію прав відповідними учасниками цих відносин та розвиток відносин у сфері права ІВ. Таким чином, охорона об'єктів права ІВ виникає шляхом здійснення нормотворчого процесу і забезпечується практичною діяльністю відповідних державних органів, спрямованою на створення умов, які сприяють виникненню та здійсненню прав ІВ відповідних суб'єктів, функціонуванню та розвитку відносин ІВ в суспільстві, попередженню вчинення правопорушень у цій сфері.

Існує декілька рівнів правової охорони об'єктів права ІВ: міжнародний, національний і локальний. Прикладом локального рівня може бути правова охорона службових об'єктів за умови врегулювання розподілу виключних прав у трудовому договорі (контракті) з роботодавцем, або ж правова охорона раціоналізаторської пропозиції, яка може стосуватись локальних актів юридичних осіб.

У ЦКУ, який є одним із інструментів національного рівня забезпечення охорони об'єктів права ІВ, виділено окрему четверту книгу "Право інтелектуальної власності". В ній міститься перелік об'єктів права ІВ, які підлягають правовій охороні, який не є вичерпним, оскільки він постійно поповнюється новими результатами творчої діяльності. Прикладом цього може слугувати «ноу-хау», телеформати тощо.

Об'єкти права ІВ можна поділити на чотири групи, оскільки від приналежності зазначених об'єктів до певної сфери творчості залежить їх режим правової охорони.

Першу групу складають літературні та художні твори, комп'ютерні програми, компіляції даних (бази даних), виконання, фонограми, відеограми, передачі (програми) організацій мовлення.

Другу групу – об'єкти промислової власності: винаходи, корисні моделі, промислові зразки, компонування напівпровідникових виробів, раціоналізаторські пропозиції. Відповідно, до положень ЦКУ винаходи, корисні моделі та промислові зразки відносять до об'єктів патентного права.

Третю групу – складають сорти рослин і породи тварин, які прирівняні до об'єктів промислової власності за своїм правовим режимом. Вони є творчими результатами і при відповідності вимогам закону визнаються об'єктами ІВ. Однак, попри окремі схожі моменти у правовому регулюванні між селекційними досягненнями і об'єктами патентного права існують суттєві відмінності, які стосуються не тільки самих об'єктів правової охорони, а й умов її надання, видів суб'єктивних прав, строків їх чинності, порядку оформлення, тощо. Тому вітчизняний законодавець пішов по шляхом визнання сортів рослин і порід тварин самостійними об'єктами правової охорони щодо винаходів. Водночас, результати селекції мікроорганізмів – штами мікроорганізмів, а також культури клітин рослин та тварин законом віднесені до об'єктів винаходу (ст. 6 ЗУ «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі») (далі – Закон).

Четверту групу складають комерційні (фірмові) найменування, торговельні марки (знаки для товарів та послуг), географічні зазначення, комерційні таємниці. Особливістю цих об'єктів є те, що хоч вони не є результатами творчої діяльності, але за правовим режимом вони також порівнюються до об'єктів промислової власності.

2. Вітчизняне законодавство відносить торговельну марку до правових засобів індивідуалізації товарів і послуг учасників цивільного обороту, діяльність яких пов'язана з необхідністю використання позначень, які дають можливість розрізнити результати їх діяльності. Торговельною маркою може бути будь-яке позначення (слова, літери, цифри, зображувальні елементи, комбінації кольорів тощо, або будь-яка комбінація позначень), які придатні для вирізнення товарів та послуг, що виробляються та надаються однією особою, від товарів та послуг, що виробляються та надаються іншими особами.

Відносини, що виникають у зв'язку з набуттям і здійсненням прав на торговельні марки в Україні регулюються вищезазначеним Законом, главою 44 ЦКУ «Право інтелектуальної власності на торговельну марку» (статті 492–500) та іншими нормативно-правовими актами.

Торговельні марки разом із результатами інтелектуальної діяльності відносяться до об'єктів інтелектуальних прав як різновидів об'єктів цивільних прав. При цьому у порівнянні з результатами інтелектуальної діяльності торговельні марки характеризуються особливим правовим режимом, тобто тим обсягом правових можливостей правовласника, переліком інтелектуальних прав, які розповсюджуються на них, що і породжує проблеми відносно їх правової охорони.

Набуття права інтелектуальної власності на торговельну марку засвідчується свідоцтвом України на торговельну марку, виданим Національним органом інтелектуальної власності, в якому наведеними зображенням торговельної марки та переліком товарів і послуг визначається обсяг її правової охорони, якщо інше не встановлено законом. Таким чином, закон передбачає реєстраційну систему для встановлення правової охорони торговельної марки. Проте набуття права інтелектуальної власності на торговельну марку, яка має міжнародну реєстрацію або визнана в установленому законом порядку добре відомою, не вимагає засвідчення свідоцтвом.

Свідоцтво надає його власнику право використовувати торговельну марку, яким визнається: нанесення її на будь-який товар, для якого торговельну марку зареєстровано, упаковку, в якій міститься такий товар, вивіску, пов'язану з ним, етикетку, нашивку, бирку чи інший прикріплений до товару предмет, зберігання такого товару із зазначеним нанесенням торговельної марки з метою пропонування для продажу, пропонування його для продажу, продаж, імпорт (ввезення) та експорт (вивезення); застосування її під час пропонування та надання будь-якої послуги, для якої торговельну марку зареєстровано; застосування її в діловій документації чи в рекламі та в мережі Інтернет.

Торговельна марка визнається використаною, якщо її застосовано у формі зареєстрованої торговельної марки, а також у формі, що відрізняється від зареєстрованої лише окремими елементами, якщо це не змінює в цілому відмітності торговельної марки.

Свідоцтво надає його власнику також і виключне право заборонити іншим особам використовувати торговельну марку без його згоди, якщо інше не передбачено законом. Так, відповідно до ч. 2 та ч. 4 ст. 16 Закону імпорт (ввезення) та експорт (вивезення) товарів, на які нанесено

торгівельну марку, є окремими способами використання торгівельної марки, які потребують згоди власника свідоцтва на знак для товарів та послуг [1]. Проте, виключне право праволодільця Свідоцтва забороняти іншим особам використовувати без його згоди зареєстровану торговельну марку не поширюється на деякі випадки використання. Одним з таких обмежень є «використання торговельної марки для товару, введеного під цією маркою в цивільний оборот власником Свідоцтва чи за його згодою...» (п. 2 ч. 6 ст. 16 Закону).

Саме це положення Закону можна назвати принципом вичерпання виключного права на торговельну марку, акцентувавши увагу на тому що чинне законодавство України фактично не містить визначення терміну «вичерпання права на торговельну марку».

Звідси суттєвим недоліком формулювання ч. 6 ст. 16 Закону є відсутність визначення території, на якій товари, позначені торговельною маркою, мають бути введені у цивільний оборот, відсутність визначення законодавцем змісту поняття "введення в цивільний оборот" у ст. 1 Закону, та визначення того, які дії щодо товарів, вважаються «введенням в цивільний оборот» для цілей принципу вичерпання прав. Це дозволяє зробити висновок, що після першого продажу товару, позначеного торговельною маркою, праволодільець втрачає право забороняти використання такої марки на товар, введений в оборот, а отже, і право забороняти імпорт такого товару.

Невизначеність законодавства в цих питаннях породжує неоднозначне тлумачення згаданого положення, що негативно впливає на механізми захисту прав інтелектуальної власності на торговельні марки.

В умовах, коли вітчизняне законодавство перебуває на шляху до гармонізації із законодавством держав-учасниць Європейського питання «принципу вичерпання прав» стосовно торговельних марок є вельми актуальним.

Список використаних джерел:

1. Про охорону прав на знаки для товарів та послуг: Закон України від 15.12.1993 р. № 3689-ХІІ. Офіц. веб-сайт Верхов. Ради України. Законодавство України. Дата оновлення 14.10.2020. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3689-12> (дата звернення 12.11.2022).

СІМЕЙНЕ ПРАВО

Ірина САВЧЕНКО

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
факультет прокуратури, 2 курс
магістратури, група 01-21м-03

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ В УКРАЇНІ

Діти – особливо вразлива категорія населення, яка потребує всебічної підтримки держави як в мирний час, так і в умовах збройних конфліктів. Згідно з положенням Факультативного протоколу до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах (Резолюція Генеральної Асамблеї ООН A/RES/54/263 від 25.05.2000 року) пагубний вплив збройних конфліктів, їх довгострокові наслідки зумовлюють потребу в особливому захисті прав дитини з боку держави, постійному покращенню становища дітей, їх гармонійному розвитку в мирних і безпечних умовах.

Станом на 27 жовтня 2022 року за даними державного порталу «Діти війни» з дня повномасштабного вторгнення військ російської федерації на територію України загинули 430 дітей, 822 дитини поранені, 255 – оголошені зниклими. Під час збройних конфліктів порушуються всі основні права дитини: право на життя та охорону здоров'я, право на турботу та захист, на захист від усіх форм насильства, право бути з родиною.

Особливі потреби та вразливість під час збройних конфліктів, необхідність забезпечити подальший розвиток дітей після завершення конфлікту враховується в нормах міжнародного права. Зокрема, основні гарантії щодо захисту дітей у ситуації збройного конфлікту та після його завершення закріплено в наступних міжнародно-правових актах: Конвенція про права дитини, 1989 р.; Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах, ратифікований Україною в 2004 році; Женевські конвенції про захист жертв

війни, 1949 р.; Додаткові протоколи до Женевських конвенцій, 1977 р. та інші. Однак, навіть за наявності детальної системи гарантій та механізмів захисту прав дитина в умовах збройного конфлікту ефективна їх реалізація потребує імплементації відповідних норм в національне законодавство.

На сьогодні основним нормативно-правовим актом, який регулює правовий статус дитини в Україні в умовах збройного конфлікту – Закон України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 № 2402-III (далі – Закон). Відповідно до ст. 10 Закону кожній дитині гарантується право на свободу, особисту недоторканність та захист. Ст. 30¹ Закону визначає обов'язок держави в умовах воєнних дій чи збройного конфлікту вживати всіх необхідних заходів для забезпечення захисту дітей, які перебувають у зоні воєнних дій і збройних конфліктів, дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів, догляду за ними та возз'єднання їх із членами сім'ї, а також визначено обов'язок держави здійснювати такі дії відповідно до норм міжнародного гуманітарного права.

Незважаючи на загальне закріплення високого обов'язку держави захищати права дитини під час збройних конфліктів, маємо констатувати, що нормативне закріплення гарантій та порядку виконання державою цього обов'язку залишається неповним та потребує подальшого розвитку з найбільш актуальних питань, що постали перед державою в умовах воєнного стану.

Окремо має бути врегульована проблема незаконної депортації дітей на територію російської федерації або на тимчасово окуповані території. Так, за даними Національного інформаційного бюро України відомо про незаконну депортацію 9441 дитини, при цьому лише 96 дітей були повернуті в Україну. Законодавцем має бути визначена чітка процедура повернення дітей із незаконної депортації, підкріплена гарантіями як на національному, так і на міжнародному рівні.

Складною залишається ситуація з влаштування дітей, що залишилися позбавленими батьківського піклування під час збройного конфлікту. Зокрема, Постановою Кабміну № 349 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо захисту прав дітей на період надзвичайного або воєнного стану» від 22.03.2022 в умовах воєнного стану дозволяється лише тимчасове влаштування дітей, які залишилися без батьківського піклування, до дитячого будинку сімейного типу та у прийомні сім'ї.

Під час збройного конфлікту держава функціонує в особливих умовах, долаючи численні загрози військового, економічного, соціального та під час екзистенційного характеру. Першочерговим обов'язком в таких умовах з боку держави є необхідність гарантувати безпеку та захист прав цивільного населення, особливо вразливих його категорій, до яких належать діти. На сьогодні проблема забезпечення прав дитини під час збройного конфлікту не може вважатися вирішеною повною мірою. Лише подальше вдосконалення законодавства, в тому числі імплементація міжнародно-правових норм, створення системи гарантій захисту прав дитини з боку держави, дозволить гідно зустріти виклики воєнного часу, захищаючи дітей від негативного впливу війни, та створити мирні і безпечні умови для їх гармонійного розвитку по завершенню бойових дій.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янишен

Марія ХОМЕНКО

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
факультет прокуратури 15 група, 3
курс

ЛЮБОВ І ПРАВО

Поняття любові в законодавстві України не є визначеним. І досить дивно було б виявити визначення любові у вигляді окремої правової норми. З давніх часів до сучасності мислителі давали різні визначення цього почуття в своїх працях, але навіть сучасне суспільство, знаючи про нього, здавалося б, все ще не може однозначно сформулювати поняття любові, адже воно лежить в сфері морального регулювання в приватному та суспільному житті. Незважаючи на відсутність однозначного визначення любові, безсумнівно, вона впливає на різні сфери життєдіяльності людей. Завдяки її існуванню формуються правовідносини між людьми в суспільстві і в ставленні до навколишнього світу.

Перш ніж розглянути прояви любові на прикладі сімейного права та її правові наслідки, необхідно визначитися з тлумаченням цього терміна в різних галузях знань.

Так, етика визначає любов як вище морально-естетичне почуття, яке означає міцну душевну прихильність і безкорисливе прагнення до іншої людини, вона є проявом соціальності людини [2]. Що стосується психології, то наприкінці ХХ сторіччя соціальні психологи значно просунулися вперед, вивчаючи природу любові. Вони вважають, що любов – це відносно стійке, глибинне, домінуюче почуття тяжіння одного індивіда до іншого [1]. Філософія визначає любов як поглиблене почуття, спрямоване на іншу особу, людську спільність або ідею. Любов виникає саме через вільне й «непередбачуване» вираження глибин особистості, її не можна примусово ні викликати, ні подолати [5].

Термін «любов» зустрічається в СК України в трьох випадках. У частині 2 ст. 1 СК України зазначається, що регулювання сімейних відносин здійснюється СК України з метою побудови сімейних відносин на паритетних засадах, на почуттях взаємної любові та поваги, взаємодопомоги й підтримки. Частина 1 ст. 55 СК України передбачає, що дружина і чоловік зобов'язані спільно піклуватися про побудову сімейних відносин між собою та іншими членами сім'ї на почуттях взаємної любові, поваги, дружби, взаємодопомоги. Відповідно до ч. 1 ст. 150 СК України, батьки зобов'язані виховувати дитину в душі поваги до прав і свобод інших людей, любові до своєї сім'ї та родини, свого народу, своєї Батьківщини. У цьому контексті необхідно розрізнити передусім різні прояви любові як моральної категорії: любов до дружини (чоловіка); любов до дитини; любов до батьків; любов до сім'ї та родини; любов до свого народу, своєї Батьківщини [3]. Із системного аналізу СК України можна дійти висновку, що хоча визначення шлюбу як сімейного союзу жінки і чоловіка, який зареєстрований у органі державної реєстрації актів цивільного стану (ч. 1 ст. 21 СК України), не містить поняття любові, проте саме любов і є мотивом для його укладення. Незважаючи на те, що це почуття у сімейних стосунках існує в різних проявах (любов батьків до дитини, любов дитини до матері та батька), науковий інтерес становить визначення правових наслідків любові між чоловіком і жінкою в тих відносинах, які підлягають правовому регулюванню [4]. Аналізуючи сімейне законодавство можна виділити ключові моменти, які законодавець вкладає в поняття любові в цілях регулювання сімейних відносин.

У свою чергу, як наявність любові породжує сімейні відносини, так і її відсутність породжує зміну і припинення сімейних відносин. В результаті чого виникають численні суперечки, в тому числі пов'язані з процесом розлучення, розділом майна, стягненням аліментів, позбавленням батьківських прав.

Підсумовуючи вищенаведене, можна зробити висновок: незважаючи на те, що в даний час люди за фактом народження живуть в правовій державі, поняття любові певним чином все ж таки може впливати на правосвідомість громадянина і потрапляти в сферу правового регулювання, адже у сучасній Україні спостерігається тісна інтеграція моралі і права. Законодавство про сім'ю є яскравим прикладом симбіозу права і моралі. Основоположним поняттям у сімейному праві є любов. Поняття любові в цілях законодавчого регулювання використовується як апріорне знання. Але, апріорне знання не завжди об'єктивне, а поняття любові в більшій мірі суб'єктивне, в зв'язку з цим цікавий феномен під назвою «любов» стає більш цікавим і актуальним для вивчення його в області правового регулювання.

Список використаних джерел:

1. Еникеев М. И. Психологический энциклопедический словарь. Москва: ТК Велби, Проспект, 2006. 560 с
2. Мораль и личность. Индивидуальная этика. Любовь. URL: <http://ethicscenter.ru/lyubov.html>
3. Сімейний кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України від 10.01.2002 № 2947-III // Верховна Рада України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
4. Соболев, О. Любовь как морально-правовая категория частного права / Олександр Соболев // Підприємництво, господарство і право. – 2018. – № 12. – С. 75–79.
5. Философский энциклопедический словарь / гл. ред.: Л. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалев, В. Г. Панов. Москва: Сов. энциклопедия, 1983. 840 с.

ЮРИДИЧНА КЛІНІЧНА ОСВІТА

Яна БАРАБАШ

Національний юридичний університет
факультет юстиції, 2 курс магістратури,
група 04-21мз-01

РОЛЬ ЮРИДИЧНИХ КЛІНІК У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

Стрімкий розвиток ринку фінансових послуг стимулював появу нових видів послуг та фінансових установ, які не завжди добросовісно ведуть свою діяльність, заманюють споживачів яскравою рекламою та занадто привабливими умовами надання послуг. Досить часто за цим криються скриті платежі та неякісний сервіс, а іноді навіть шахрайство. У поєднанні з низьким рівнем фінансової грамотності населення, економічною кризою та зростаючим безробіттям з'являється безліч негативних прикладів порушення прав споживачів фінансових послуг [1; с. 60–65]. Споживачі не завжди можуть об'єктивно оцінити рівень ризиків, свої майбутні фінансові зобов'язання та порівняти умови надання фінансових послуг різними фінансовими установами. Ситуація ускладнюється недосконалістю неюрисдикційних форм захисту прав споживачів фінансових послуг через невизначену процедуру та суб'єктний склад. У таких умовах застосування потенціалу юридичних клінік для захисту прав споживачів фінансових послуг надає реальну можливість підвищити рівень фінансової грамотності населення, компенсувати слабку зацікавленість держави та фінансових установ у впровадженні медіативних форм вирішення спорів [2; с. 26–32]. Адже в процесі роботи в юридичній клініці студенти надають безоплатну правову допомогу, проводять заходи правової просвіти з різними групами населення.

До фінансових послуг відносяться: торгівля валютними цінностями; залучення фінансових активів із зобов'язанням щодо подальшого їх повернення; фінансовий лізинг; надання коштів у позику, у тому числі на умовах фінансового кредиту; надання гарантій; фінансові платіжні послуги; у сфері страхування; діяльність у системі накопичувального пенсійного забезпечення; професійна діяльність на ринках капіталу; факторинг; банківські та інші фінансові послуги [3].

За даними звіту Національного банку України «Захист прав споживачів фінансових послуг: робота зі зверненнями у 2021 році», за 2021 р. до НБУ надійшло 104713 справи у сфері фінансових послуг, у порівнянні з 2020 р. кількість звернень збільшилась на 112% [4]. При цьому майже у 35% цих справ було виявлено ознаки порушень прав споживачів. Наведена статистика вказує на доцільність удосконалення механізму захисту. Ситуація ускладнюється низькою фінансовою грамотністю громадян України.

Державне удосконалення механізмів підвищення фінансової обізнаності забезпечить розвиток фінансового сектору, збільшення довіри населення до фінансової системи [5; с. 10–18]. Одним із суб'єктів реалізації державної політики підвищення фінансової грамотності громадян можуть бути юридичні клініки. Як інституції громадянського суспільства вони мають позитивний досвід правопросвітницької роботи. Прикладом правопросвітницької роботи юридичних клінік у напрямі підвищення фінансової грамотності є організація всеукраїнського проєкту «Фінансова грамотність та право», що реалізувався протягом 2020 року Юридичною клінікою Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого за підтримки проєкту USAID «Трансформація фінансового сектору».

Юридичні клініки можуть брати участь у підвищенні фінансової грамотності населення шляхом реалізації різноманітних заходів: тренінгів, воркшопів, викладання окремих освітніх курсів тощо.

М. Бричко, А. Таранченко у своїй науковій роботі наголошують, що чинне законодавство слабко орієнтовано на захист прав споживачів фінансових послуг, оскільки в Україні досі відсутні норми, які б урегулювали порушення та конфліктні ситуації у цій сфері. Отже, споживачі фінансових послуг не почувуються дійсно захищеними від недобросовісної поведінки банківських та небанківських фінансово-кредитних установ і організацій [6; с. 99–101].

Можливе забезпечення досудового врегулювання спорів у сфері фінансових послуг за допомогою медіації та консиліації шляхом створення медіаційних центрів на базі юридичних клінік. Більшість юридичних клінік має у своєму складі адвокатів, а деякі – сертифікованих медіаторів, і за умови додержання низки вимог можуть набувати статусу суб'єктів медіації та консоліації у сфері захисту прав споживачів фінансових послуг. Доцільно внести зміни до Типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України, затвердженого Наказом Міністерства освіти і науки від 3 серпня 2006 р. № 592, а саме доповнити пункт 2.2 положенням «забезпечення вирішення конфліктів у сфері надання фінансових послуг» [1; с. 60–65].

Впровадження медіації як форми досудового врегулювання спорів у правничій клініці дає можливість студентам зробити посередницьку діяльність частиною свого професійного життя та забезпечує успішний професійний старт для молодого правника з огляду як на практичні навички, так і етику. Медіація допомагає студентам побачити переваги і недоліки посередництва й інших форм досудового врегулювання спорів. Так студенти отримують практику відповідального консультування клієнтів за власним вибором засобу правового захисту порушеного права клієнта [7; с. 37–38].

Правнича клініка, яка впроваджує медіацію, виконує три головні завдання:

- формування у студентів навичок посередника, що допомагає краще інтегруватися у суть правової ситуації та проблеми, що спричинили конфлікт, а також навичок швидкого вирішення проблеми, орієнтуючись на практиці застосування закону;
- поліпшення здатності студентів ефективно представляти інтереси клієнтів, допомагаючи їм навчатися, у контексті посередництва, навичок ведення переговорів і вирішення конфліктів, які мають засадниче значення для юридичної практики;
- надання допомоги студентам оцінити переваги і недоліки посередництва й інших форм досудового врегулювання спорів з тим, щоб вони могли успішно консультувати клієнтів у майбутньому [7; с. 37–38].

Отже, проведений аналіз дає змогу визначити форми діяльності юридичних клінік у сфері захисту прав споживачів фінансових послуг. Такими формами є правопросвітницька робота та досудове врегулювання спорів між фінансовими установами та споживачами. На сьогодні впровадження медіації як форми досудового врегулювання спорів в юридичній клініці є надзвичайно актуальним та важливим, адже саме застосовуючи медіацію на практиці, студенти мають можливість оволодіти хорошими навичками психолога та зрозуміти правову ситуацію з погляду обох сторін, а не лише сторони, інтереси якої вони представляють, навчитися глибоко оцінити правову ситуацію та виокремити проблему, яка є причиною конфлікту між сторонами.

Список використаних джерел:

1. Руденко Л. Д., Швагер О. А., Мурач Д. В. Місце юридичних клінік у забезпеченні захисту прав споживачів фінансових послуг / Правова позиція, №4 (33), 2021. С. 60–65.

2. Дацко К. П., Стець Є. О. Захист прав споживачів фінансових послуг в юридичній клініці / Правова позиція, №4 (33), 2021. С. 26–32.
3. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12.07.2001 №2664-III. *Законодавство України*: база даних / Верхов. Рада України. Дата оновлення: 17.08.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14#Text>
4. Захист прав споживачів фінансових послуг: робота зі зверненнями у 2021 році. *Національний банк України*. 2021. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/ZG_2021.pdf?v=4.
5. Olha A. Shvaha. Legal Aspects of Deposit Guarantee Systems Administrating: the Experience of European and Asian Countries *Asian Journal of Social and Human Sciences*. 2019. №4(1). P. 10–18.
6. Бричко М. М., Таранченко А. О. Проблемні аспекти захисту прав споживачів фінансових послуг в Україні. Стабільність національної економіки: проблеми та шляхи забезпечення: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Дніпро, 25 травня 2019 р. Дніпро : Перспектива, 2019. С. 99–101.
7. Юридичні клініки на захисті прав споживачів фінансових послуг: судова практика і навички консультування (про консультування очима клініцистів) : навчально-практичний посібник / Н. Г. Кравченко та ін. Київ : ПУЛЬСАРИ, 2020. 136 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права №1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янишен

Ірина БОГАТЮК

директор юридичної консультації
«Юридична клініка»
юридичний факультет Національного
авіаційного університету, м. Київ

ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІАЦІЇ В ДІЯЛЬНОСТІ ЮРИДИЧНИХ КЛІНІК

Медіація, порівняно з іншими альтернативними способами захисту прав, отримала найбільше поширення у сучасних розвинених країнах світу. Цей позасудовий метод вирішення спорів застосовується у багатьох

сферах, зокрема цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних правовідносинах. Упровадження медіації в Україні сьогодні є актуальним напрямом реформування системи доступу громадян до справедливого правосуддя та ефективним засобом зменшення ймовірності виникнення конфліктів у суспільстві. Тому юрист повинен мати медіаційні знання, навички та вміння використовувати цей інструмент альтернативного вирішення спорів.

Декілька спроб українського законодавця затвердити процедуру медіації завершилися прийняттям 16 листопада 2021 року Закону «Про медіацію» (далі – Закон) [1]. Набрання чинності спеціальним Законом у грудні 2021 року стало підставою для внесення доповнень до низки нормативно-правових актів – Кодексу законів про працю України, Земельного кодексу України, Закону України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», якими, зокрема, передбачається, що трудові, земельні спори, спори, які виникають у сфері соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю, можуть бути врегульовані, у тому числі, шляхом медіації.

Згідно з Розділом IV «Прикінцеві та перехідні положення» Закону [1] вносяться зміни до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України, відповідно до яких сторони можуть примиритися, у тому числі шляхом медіації, на будь-якій стадії судового процесу, а результат домовленості сторін може бути оформлений мировою угодою.

Крім того, Законом [1] передбачені фінансові заохочення сторонам судового провадження, які врегулюють свій спір за допомогою процедури медіації: позивачу (скаржнику, заявнику) у разі успішно проведеної медіації буде повернено з державного бюджету 60 відсотків судового збору, сплаченого при поданні позову (апеляційної чи касаційної скарги).

Отже, українське законодавство має підґрунтя для запровадження інституту медіації, однак є ряд причин, які перешкоджають активному застосуванню цієї процедури на практиці: низька правова культура населення, низький рівень довіри до цієї послуги, пов'язаний із недостатньою обізнаністю населення про переваги медіації як альтернативного способу вирішення спору; бажання однієї зі сторін задовольняти лише свої інтереси, не бажаючи йти на компроміс; добре сформована позиція суспільства, що звернення до суду є єдиним способом вирішення спору. Тому потрібно інформувати громадськість про можливість не

тільки вирішення конфлікту в цілому, а й досягнення консенсусу в спірних питаннях саме за допомогою проведення процедури медіації. Адже медіація з її потужним потенціалом може вирішити проблеми, які постають перед українською правовою системою, зокрема, дозволить знизити навантаження на суди, скоротити строки розгляду справ, зменшити витрати сторін на правову допомогу та судовий процес у цілому.

Одним із напрямів діяльності юридичних клінік є правопросвітня робота, в рамках якої студенти-клініцисти популяризують медіацію як спосіб вирішення спору.

Окрім отримання досвіду практичної діяльності юриста, роботи з правовими актами, складання юридичних документів, юридична клініка дає змогу студентам звернути увагу на людяність юриста, здатність вислухати клієнта, виступити посередником у вирішенні певного соціального конфлікту, застосовуючи альтернативні методи вирішення спорів, зокрема медіацію.

Під час навчання у юридичній клініці студенти на практиці знайомляться із реальними проблемами забезпечення соціальної справедливості та рівноправності людей. Досить часто громадяни зустрічаються із проблемними питаннями функціонування юридичних установ, діяльності суддів, прокурорів, слідчих, адвокатів, нотаріусів, інших осіб, причетних до системи правового захисту. У такій ситуації не завжди можна прийти до оптимального рішення у юридичній справі, доводиться зважати на реальність та ефективність вирішення певної юридичної ситуації. Тому набуття навичок щодо здійснення медіації стає важливим фактором для майбутньої юридичної практики, критеріями якої є справедливість, реальність, виконуваність рішень, що приймаються сторонами, або яких домагається сторона у соціальному конфлікті перед судом у формі позовних вимог [2, с. 70–71].

«Медіація в юридичній клініці дає можливість студентам зробити посередницьку примирну діяльність частиною свого професійного життя та забезпечує хороший професійний старт для молодого правника з точки зору як практичних навичок, так і професійної етики. Медіатор повинен володіти такими компетентностями: конфліктологічна, комунікативна, процедурна, рефлексивна; правова. Саме тому медіація в юридичній клініці дозволяє розвинути у студентів-правників активні фахові навички та уміння. Юридична клініка, яка впроваджує медіацію, сприяє

формуванню у студентів-консультантів навичок посередництва та ведення переговорів» [3, с. 210].

Набуття студентами досвіду використання альтернативних способів вирішення спорів у юридичній клініці є дуже актуальним і важливим, оскільки саме застосовуючи медіацію на практиці, студенти набувають навичок, які складно отримати при традиційному консультуванні клієнтів.

Список використаних джерел:

1. Про медіацію: Закон України від 16 лист. 2021 р. № 1875-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2022. № 7. Ст. 51. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>
2. Савчин М. В., Менджул М. В., Навроцький В. В. *Основи юридичної клінічної практики: навчально-методичний посібник*. Ужгород, 2017. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/507/1/>
3. *Правнича клінічна освіта в Україні: навчальний посібник / за заг. ред. В. М. Сущенка*. Київ: Ваіте, 2020. 274 с.

Катерина КУЦ

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Міжнародно-правовий факультет,
3 курс, 4 група

МЕДІАЦІЯ В КРАЇНАХ АНГЛО-САКСОНСЬКОГО ПРАВА ЯК ШЛЯХ УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА В УКРАЇНІ

Актуальність теми полягає в тому, що найбільш поширеним способом вирішення правового конфлікту є звернення до суду. Однак у зв'язку з великим навантаженням на судову систему, виникає необхідність пошуку іншого дієвого методу вирішення правових конфліктів. Медіація як альтернативний спосіб вирішення спорів є відносно новим явищем у юридичному колі. Особливо гостро проблема застосування постає в Україні, бо у державі на сьогодні відбувається активне становлення інституту медіації, поєднане зі зростанням ролі приватного права та розвитком механізмів захисту прав та інтересів суспільства. Тому важливим є дослідити зарубіжний досвід застосування інституту медіації та можливості її впровадження в систему права України.

Вагомий внесок у розвиток дослідження про інститут медіації мають роботи *науковців*, як С. Баран, Х. Бесемер, А. Виприцький, Ю. Зазуляк, М. Колеснікова, М. Логвиненко, Т. Подковенко, М. Поліщук, В. Ровенська, Е. Фокин, А. Шаповалова та інші. Але принциповим є пошук шляхів оновлення законодавства України з урахуванням не лише права англо-саксонської правової сім'ї, але й особливостей різниці англо-саксонської та романо-германської правових родин.

Метою дослідження є дослідження медіації як способу альтернативного розв'язання конфлікту в Україні з урахуванням досвіду країн загального права.

Для здійснення зазначеної мети служать наступні *завдання*: визначення медіації й її зміст у країнах англо-саксонської та романо-германської правових сімей, а також з'ясування можливості застосування медіації в українському законодавстві.

Виклад основного матеріалу. В Україні поняття «медіація» не є новим. Медіація – цивілізований процес вирішення проблем між сторонами на основі переговорів з участю нейтрального посередника (медіатора) [2, с. 27]. З 2003 року проводять експерименти в судах щодо вирішення правових спорів. Також на території України діє низка Регіональних груп з медіації, які об'єдналися в Асоціацію груп медіації України та Українських центр порозуміння і примирення.

Загальні особливості медіації для країн англо-саксонської правової сім'ї:

- поширення медіації як альтернативного способу вирішення правових конфліктів, як правило, виникало за потреби врегулювати трудові та інші колективні суперечки, а згодом поширювалося на інші види конфліктів;

- процедура медіації є конфіденційною та винятковою, тому в актах законодавства закріплюються лише загальні поняття та принципи цього альтернативного способу вирішення конфліктів;

- з метою систематизації набутого досвіду у країнах існують консультативні ради та центри медіації, які створюють рекомендації щодо діяльності медіаторів (NARDAC в Австралії, Mediation Service у Канаді);

- медіація не є примусовою процедурою та здійснюється добровільно за волевиявленням сторін;

- функціональне забезпечення медіації здійснюється також завдяки додатковим можливостям – створення гарячої лінії (Великобританія), громадські центри (Канада, Сполучені Штати Америки) тощо.

Медіація в країнах романо-германської правової сім'ї лише набуває свого поширення. Загальними особливостями медіації для країн романо-германської правової сім'ї є:

- медіація здійснюється на підставі законів та інших законодавчих актів;
- процедура проведення медіації не має жорсткої регламентації у законодавстві країн, окрім Китайської Народної Республіки, бо застосовується модель правової мінімізації (Нідерланди);
- поширеними є застосування позасудової медіації, хоча існує судова медіація (Польща, Японія);
- можлива обов'язкова медіація за певних умов (Німеччина, Бельгія).

Медіація в Україні досі не мала чіткого законодавчого закріплення, однак у практичній площині інститут існує понад 20 років. В 2021 році вступив в чинність Закон України «Про медіацію», котрий визначає правові засади та порядок проведення медіації як позасудової процедури врегулювання конфлікту (спору), принципи медіації, статус медіатора, вимоги до його підготовки та інші питання, пов'язані з цією процедурою [1]. Але наявна низька поінформованість громадськості про медіацію, перевантаженість судової системи, низька правова культура та формування недовіри до органів публічної влади та медіатора.

Серед перспектив впровадження медіації є вирішення певного кола питань: легітимізації медіатора як професії, сприяння поінформованості населення про медіацію як альтернативний спосіб вирішення правових конфліктів та інші. Імплементация спеціального закону про медіації в Україні вплине також на сфери економіки, політики, соціології тощо.

З метою ефективного здійснення процедури медіації в Україні, варто залучати досвід системи країн англо-саксонського права. Підвищенню рівня довіри та поінформованості громадськості сприятиме досвід Великої Британії – створення гарячої лінії.

Висновки: Досвід зарубіжних країн континентального та загального права є досить різноманітним. Тому можливим є його адаптація та застосування в національній системі України. Однак питання змісту під час покращення і внесення змін до спеціального Закону України «Про медіацію» ще потребує подальшого дослідження.

Список використаних джерел:

1. Про медіацію: Закон України від 16 листопада 2021 р. № 1875-IX / Верховна Рада України. URL: [https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text).

2. Подковенко Т. О. Інститут медіації: зарубіжний досвід та українські перспективи. Актуальні проблеми правознавства. 2016. Вип. 1. С. 26–31.
3. Белінська О. В. Медіація – альтернативне вирішення спорів / О. В. Белінська // Вісник Вищої ради юстиції. – 2011. – № 1 (5). – С. 158–173.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янишен

Сергій ПОЛТАВЕЦЬ

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
факультет адвокатури, 2 курс
магістратури, група 18-21мз-04

ДІЯЛЬНІСТЬ ЮРИДИЧНОЇ КЛІНІКИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Практична підготовка українських юристів є однією з актуальних проблем сучасної юридичної освіти, яка виникла внаслідок ознайомлення студентів лише з теоретичними аспектами та невмінням застосовувати їх на практиці. Науковці неодноразово зазначали про те, що поєднання теорії й практики позитивно впливає на правову свідомість майбутнього правника, закріплює вміння для самостійного розпізнання ним шляхів вирішення проблеми і швидкого самостійного запобігання чи подолання правовими методами певного питання. Набуття практичного досвіду та навичок студентами-правниками видається неможливим без існування юридичних клінік.

Відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки № 592 від 3 серпня 2006 року «Про затвердження Типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України», юридична клініка є структурним підрозділом вищого навчального закладу III–IV рівнів акредитації, що здійснює підготовку фахівців за напрямом «Право», і створюється як база для практичного навчання та проведення навчальної практики студентів старших курсів. Загалом цілі та мета діяльності юридичної клініки висвітлено через призму інноваційної освітньої політики нашої

держави та відображено у нормативно-правових актах, які регулюють таку діяльність вищої освіти: в Законах України «Про вищу освіту», «Про інноваційну діяльність», «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», «Про ратифікацію Конвенції про визнання кваліфікацій з вищої освіти в Європейському регіоні», Указах Президента України «Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні», постанові Кабінету Міністрів України «Про утворення інституту інноваційних технологій і змісту освіти» тощо.

У свою чергу юридичні клініки виступають базами різних видів практики, де студенти мають змогу брати участь у наданні громадянам соціально вразливих верств населення безоплатних юридичних консультацій, проведення правопросвітньої діяльності та підвищувати свої «soft skills». Тобто, зазвичай, діяльність під безпосереднім керівництвом викладача-куратора спрямована на надання громадянам безплатної правової допомоги, зокрема, консультацій та роз'яснень їх прав, свобод, шляхів вирішення їх проблем.

При цьому під час надання безоплатної правової допомоги, направлення способів вирішення певної ситуації та роз'яснення правової сторони проблеми, в якій знаходиться особа, яка власне й звернулася за правовою допомогою, студент-консультант (практикант), при його достатньому академічному рівні та правовій підготовці, має змогу застосувати свої теоретичні знання на практиці, навчитись працювати у команді та вирішувати колізійні питання.

На жаль, у сьогоднішній час, наше життя зазнало змін, що віддзеркалилось й на сфері виникнення правових проблем. До цього слід додати, що сама суть звернень за правовою допомогою дещо змінилася, адже у мирні часи особи, зазвичай, зверталися з питань порушення їх прав, свобод, щоб дізнатися як їм витребувати завдану майнову або моральну шкоду, здійснити поділ спільно нажитого майна тощо. То зараз більш насущні проблеми стосуються отримання статусу ВПО, перетину кордону з дитиною, державної допомоги, реєстрації нового місця проживання, порушення передбачених соціальних виплат, порушення трудових правовідносин та інше. Оскільки студентам-консультантам (практикантам) розгляд нових справ та надання консультацій йде тільки на користь, то на мою думку, можливо також випробовувати варіанти співпраці з різними організаціями, які саме й займаються допомогою таким групам населення.

Також вважаю, що важливою є наявність такого провайдера надання безоплатної правової допомоги, як юридична клініка, що сприяє захисту прав людини, що проявляється в наданні безоплатної правової допомоги тим верствам населення, які не можуть отримати юридичні послуги на платній основі. В умовах воєнного стану актуальною є дистанційна правова допомога населенню, яка стає в нагоді, коли громадяни та клініцисти не мають можливості зустрітися. З метою продовження діяльності, усі звернення приймаються за допомогою засобів зв'язку (телефон, електронна пошта, месенджери соціальних мереж тощо).

Одним з видів роботи юридичних клінік – здійснення правопросвітницької діяльності, що допомагає громадянам у разі виникнення правових проблем відстоювати свої права, володіти знаннями щодо захисту своїх прав і свобод, а також мати уявлення про особливості державної допомоги та соціальні послуги для громадян (наприклад, питання щодо сплати комунальних послуг в умовах воєнного стану чи спадкування майна, що знаходиться на тимчасово окупованих територіях).

Отже, підтверджуючи все вище наведене хочеться відзначити, що юридична клініка є найбільш ефективним інструментом набуття практичних навичок для студентів, які в процесі залучення до роботи юридичної клініки можуть закріпити теоретичні знання шляхом надання правової допомоги.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янишен

Анастасія РОМАНОВА

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
факультет прокуратури, 3 курс,
16 група

ЧИ ПОВИНЕН ГОСПОДАР ВІДШКОДОВУВАТИ ШКОДУ ЗАВДАНУ НАПАДОМ СОБАКИ?

На даний час, багато людей мають домашніх улюбленців і серед них досить багато собак бійцівських порід. Але не завжди господарі належ-

ним чином виховують своїх підлеглих, що може призвести до неочікуваних наслідків. Тому щоб розібратися з тим, що робити коли на вас напала собака через недбалість господаря, я вирішила написати дані тези.

У разі порушення правил тримання собак та у разі заподіяння тваринами негативних наслідків, їх власники можуть бути притягнуті до різних видів відповідальності, а саме: адміністративної, кримінальної та цивільно-правової.

Для врегулювання питання про належне тримання тварин було прийнято Закон України «Про захист тварин від жорстокого поводження» [1], відповідно до якого: «Шкода, заподіяна особі або майну фізичної особи, а також шкода, заподіяна майну юридичної особи твариною, підлягає відшкодуванню в повному обсязі особою, яка її утримує».

Регулювання підстав, порядку та розміру відшкодування моральної та майнової шкоди закріплено в Цивільному кодексі України [2], де передбачено, що особа має право вимагати відшкодування майнової та моральної шкоди, завданої внаслідок нападу собаки у випадку, якщо мало місце пошкодження її особистого майна (одяг тощо), а також, якщо внаслідок такого нападу їй було завдано каліцтво, інше ушкодження здоров'я. Але для відшкодування обов'язковою є наявність такої підстави, як заподіяння особі шкоди саме службовою собакою або собакою бійцівської породи, утримання яких відноситься до джерела підвищеної небезпеки. Інші домашні тварини не визнаються такими, що створюють підвищену небезпеку.

Але раніше виникала певна проблема, бо спочатку перелік порід собак, які відносяться до бійцівських законодавством не було встановлено, лише в правилах утримання домашніх тварин, які встановлюються органами місцевого самоврядування містився перелік порід собак, визнаних як потенційно небезпечні. Але 10 листопада 2021 року постановою Кабінету Міністрів України № 1164 було затверджено «Перелік небезпечних порід собак» [3].

Згідно з новим законодавством про відповідальність за жорстоке поводження з тваринами, людина має тримати на повідку тварину, яка може становити небезпеку для життя чи здоров'я іншої людини, а також для собак небезпечних порід обов'язкова наявність намордника.

Які дії необхідно вчинити після нападу собаки? Одразу після нападу собаки потрібно звернутися до закладу охорони здоров'я, адже необхідно отримати не лише медичну допомогу, а й отримати довідку, в якій буде

зазначено факт нападу тварини. Також потерпілому потрібно буде звернутися в органи поліції та заявити про ситуацію, що склалася.

Працівник поліції повинен скласти протокол про адміністративне правопорушення, або ж прийняти повідомлення про вчинення кримінального правопорушення. Також слідчий за необхідності може винести постанову про призначення експертизи для встановлення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, який встановлюється судово – медичним експертом шляхом проведення обстеження, в результаті якого складається висновок, в якому обов'язково зазначається: характер ушкоджень, їх локалізація, вид знаряддя чи засобу, якими могли бути спричинені ушкодження, механізм виникнення ушкодження, давність спричинення ушкоджень і їх ступінь тяжкості.

Шкода, завдана внаслідок нападу службової собаки або собаки бійцівської породи відшкодовується в добровільному або судовому порядку. При цьому, варто зауважити, якщо собака є джерелом підвищеної небезпеки, то право на відшкодування збитків виникає незалежно від наявності вини її власника.

Інколи дуже важко довести, що власником собаки є відповідна особа. Підтвердити такий факт можна в органі, що здійснює реєстрацію тварин, а якщо ж власник не зареєстрував свою тварину належними доказами будуть покази свідків або відповідні фото-відео матеріали.

Позовна заява про відшкодування шкоди подається в порядку цивільного судочинства, за подання якої у справах про відшкодування шкоди, завданої внаслідок нападу собаки, якщо особі було завдано каліцтво, інше ушкодження здоров'я, позивач звільняється від сплати судового збору під час розгляду справи в усіх судових інстанціях відповідно до статті 5 Закону України «Про судовий збір» [4].

Також важливо надати обґрунтовані докази, отриманої шкоди. Ними можуть бути рахунки і чеки з аптек у разі придбання ліків, і рахунки з медичних закладів, у разі надання платних медичних послуг. При відшкодуванні моральної шкоди потерпілому необхідно подати докази що підтверджують моральне страждання потерпілого, погіршення його стану та порушення нормальних умов життя.

Отже, якщо ви стали жертвою нападу собаки, то не бійтеся звернутися для захисту своїх прав та інтересів до власника чи суду. Крім вказаного слід мати на увазі можливість одержання відшкодування в порядку страхування відповідальності власників собак (за переліком порід,

визначених Кабінетом Міністрів України) щодо шкоди, яка може бути заподіяна третім особам.

Список використаних джерел:

1. Про захист тварин від жорстокого поводження: Закон України від 21.02.2006 № 3447-IV. *Законодавство України*: база даних / Верхов. Рада України. Дата оновлення: 08.11.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3447-15#Text> (дата звернення: 04.11.2022).
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. *Законодавство України*: база даних / Верхов. Рада України. Дата оновлення: 10.10.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 04.11.2022).
3. Про деякі питання щодо небезпечних тварин: постанова Кабінету Міністрів України від 10.11.2021 № 1164. *Законодавство України*: база даних / Верхов. Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1164-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 04.11.2022).
4. Про судовий збір: Закон України від 08.07.2011 № 3674-VI. *Законодавство України* : база даних / Верхов. Рада України. Дата оновлення: 10.09.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-17#Text> (дата звернення: 04.11.2022).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янишен

Марія САМОЙЛЕНКО

Чорноморський національний
університет імені Петра Могили
Юридичний факультет, 3 курс,
351 група

МЕДІАЦІЯ ЯК МЕТОД ВТРУЧАННЯ У КОНФЛІКТ В ОРГАНАХ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Інститут медіації для сучасного українського права є новим. 16 листопада 2021 року було прийнято Закон України «Про медіацію» (далі –

Закон), який закріпив правові засади, врегулював порядок проведення медіації як позасудової процедури врегулювання конфлікту, а також заклали основи інституту медіації в різних галузях судочинства.

Згідно із Законом медіація являє собою «позасудову добровільну, конфіденційну, структуровану процедуру, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів» [1].

У публічному секторі більше, ніж у приватному, здійснюється контроль за діяльністю, її належністю й результативністю. У такому середовищі напруженість у відносинах може погіршити атмосферу і стати катализатором із довгостроковими негативними наслідками, що можуть призвести до організаційного паралічу, тобто негативно вплинути на виконання органом державної влади чи місцевого самоврядування своїх функцій [2, с. 68].

Тому в червні 2022 року Національне агентство України з питань державної служби (далі – НАДС) розробило Методичні рекомендації (далі – Методичні рекомендації) щодо роботи з конфліктами в державних органах та органах місцевого самоврядування. Ці Методичні рекомендації мають на меті надання методичної допомоги керівникам державної служби, безпосередньо державним службовцям; сільським, селищним, міським головам, головам районних, обласних рад, посадовим особам місцевого самоврядування та іншим працівникам державних органів та органів місцевого самоврядування стосовно їх дій у випадку виникнення конфліктів міжособистісного характеру під час виконання ними посадових обов'язків. Також вони мають сприяти зниженню напруги в колективі, підвищенню ефективності та продуктивності роботи державного органу/органу місцевого самоврядування в ході реалізації їх завдань та функцій, створенню сприятливого організаційного та психологічного клімату у колективі [3, 4].

Згідно з Методичними рекомендаціями «конфлікт – це соціальне явище, за якого має місце зіткнення різних позицій, інтересів, потреб, бачень, цінностей, вірувань двох чи більше осіб під час виконання ними посадових обов'язків. Втручання у конфлікт – це свідомі дії по відношенню до конфлікту, його сторін, предмету, причин та наслідків з метою запобігання чи припинення його ескалації, сприяння його завершенню. Одним з рекомендованих методів втручання у конфлікт є медіація» [3].

Відповідно до рекомендованих критеріїв вибору методу втручання у конфлікт такий метод як «медіація підходить, коли: є довіра до медіації і медіатора; є потреба у сторонній професійній допомозі для обговорен-

ня виходу з конфлікту; є потреба у конфіденційності, збереженні відносин, контролі за процесом та результатом; є потреба знайти інноваційне, неординарне рішення. Медіація не підходить, коли: сторони не відчують себе в безпеці під час спілкування; вимушені брати метод втручання у конфлікт проти волі» [5].

Медіатор – спеціально підготовлена нейтральна, незалежна та неупереджена фізична особа, яка проводить медіацію [1]. Медіатором у державному органі та органі місцевого самоврядування може бути відповідно представник служби управління персоналом державного органу, представник структурного підрозділу з питань персоналу або спеціаліст з питань персоналу органу місцевого самоврядування, який не має власного інтересу щодо предмету конфлікту, є неупередженим та рівновіддаленим у стосунках зі сторонами конфлікту, має необхідні знання, досвід та відповідні навички для застосування медіації. У разі відсутності у державному органі/органі місцевого самоврядування особи, яка відповідає наведеним ознакам, рекомендується залучати зовнішнього спеціаліста відповідно до законодавства [3, 4].

Відповідно до Закону «об'єднання медіаторів та суб'єкти, що забезпечують проведення медіації, ведуть реєстри медіаторів з дотриманням вимог закону щодо збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу. До реєстру медіаторів включаються такі відомості: прізвище, ім'я та по батькові (за наявності) медіатора; освіта; мова (мови) проведення медіації; кількість годин базової підготовки медіатора із зазначенням найменування суб'єкта освітньої діяльності, що здійснив підготовку; спеціалізація медіатора із зазначенням кількості годин спеціалізованої підготовки (за наявності); інформація про підвищення професійного рівня медіатора. Реєстр може містити й інші відомості, визначені об'єднанням медіаторів чи суб'єктом, що забезпечує проведення медіації. Інформація, внесена до реєстрів медіаторів, є відкритою та загальнодоступною. Реєстри медіаторів розміщуються у відкритому доступі в мережі Інтернет» [1].

Відповідно до інформаційного опису рекомендованих методів втручання у конфлікт «під час медіації сторони конфлікту слідує по обумовленому медіатором сценарію, мають повну довіру до медіатора, дотримуються загальноновизначених правил етичної поведінки. Роль медіатора при застосуванні цього методу втручання у конфлікт є визначальною та полягає у контрольованості та скерованості процесу переговорів між обома сторонами конфлікту. Беручи безпосередню участь у зустрічах та

перемовинах, медіатор залишається незалежним та нейтральним їх учасником. Незважаючи на активну участь у роботі зі сторонами конфлікту, медіатор не наділений правами/повноваженнями ухвалювати рішення. Він має утримуватися від оцінки дій сторін конфлікту, засуджень, порад чи консультацій сторонам, ухвалення та впливу на рішення сторін, не ставати на чиюсь сторону та не представляти жодну із сторін.

За результатами медіації сторони конфлікту мають дійти спільної згоди щодо врегулювання предмету конфлікту (можлива незначна перевага силового /владного впливу однієї зі сторін). Таке рішення приймається виключно сторонами конфлікту та виконується ними в добровільному порядку» [6].

Упровадження культури роботи з конфліктами в органах публічної влади в Україні продовжується. На початку вересня було відкрито навчальний курс «Робота з конфліктами в органах публічної влади», що розміщено на навчальній платформі MOODLE Української школи урядування. Наприкінці вересня в НАДС були проведені вебінари в рамках навчальної програми Української школи урядування «Робота з конфліктами в органах публічної влади» [7].

Отже, можна зробити висновок, що вдосконалюється нормативно-правова база щодо роботи з конфліктами в державних органах та органах місцевого самоврядування; відбувається навчання публічних службовців щодо здобуття та покращення ними своїх навичок з управління конфліктами. Одним із ефективних способів вирішення конфлікту в зазначених органах є медіація. Її застосування покращує атмосферу на робочому місці, позитивно впливає на продуктивність праці, вона добре сприймається колективом. Тож доцільним видається продовження навчання публічних службовців з метою запобігання конфліктам, а також залучення медіаторів до розв'язання конфліктів. Знайти медіатора можна в реєстрах, що ведуться об'єднаннями медіаторів та суб'єктами, що забезпечують проведення медіації.

Список використаних джерел:

1. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 року № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> (дата звернення – 09.11.2022).
2. Управління конфліктами для потреб публічної служби: посібник і методичні рекомендації / Калениченко Т., Кисельова Т., Копіна А., Корабльова О., Проценко Д., за заг. ред. Д. Проценко. Київ: Ваіте, 2021. 224 с.
3. Методичні рекомендації щодо роботи з конфліктами в державних органах: затверджені Наказом Національного агентства України з питань державної

служби від 20 червня 2022 року №46–22 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0046859-22#Text> (дата звернення – 09.11.2022).

4. Методичні рекомендації щодо роботи з конфліктами в органах місцевого самоврядування: затверджені Наказом Національного агентства України з питань державної служби від 20 червня 2022 р. №47–22. URL: <https://nads.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-metodichnih-rekomendacij-shchodo-roboti-z-konfliktami-v-organah-miscevogo-samovryaduvannya> (дата звернення – 09.11.2022).
5. Рекомендовані критерії вибору методу втручання у конфлікт: Додаток 5 до Методичних рекомендацій щодо роботи з конфліктами в державних органах. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0046859-22#Text> (дата звернення – 09.11.2022).
6. Інформаційний опис рекомендованих методів втручання у конфлікт: Додаток 6 до Методичних рекомендацій щодо роботи з конфліктами в державних органах. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0046859-22#Text> (дата звернення – 09.11.2022).
7. Аби конфліктів не виникало: в НАДС розпочато серію вебінарів щодо роботи з конфліктами в органах публічної влади. Офіційний веб-сайт НАДС. URL: <https://nads.gov.ua/news/aby-konfliktiv-ne-vynukalo-v-nads-rozpochato-seriiu-vebinariv-shchodo-roboty-z-konfliktamy-v-orhanakh-publichnoi-vlady> (дата звернення – 09.11.2022).

Науковий керівник: Каплій О. В., кандидатка юридичних наук, доцентка (б.в.з) кафедри конституційного та адміністративного права і процесу, керівниця юридичної клініки «Veritas» юридичного факультету Чорноморського національного університету імені Петра Могили.

Регіна СКРИПНИК

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студентка 2 курсу магістратури,
господарсько-правового факультету

АКТУАЛЬНІСТЬ НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Війна в Україні має вагомий вплив на діяльність системи безоплатної правової допомоги (далі – БПД), оскільки значно зросла кількість за-

питів з надання такої допомоги, зокрема через обмежені можливості певної частини нашого населення звертатися до фахівців за оплачуваними консультаціями, тому нині спостерігається збільшення навантаження на бюро правової допомоги в різних регіонах України, особливо враховуючи той факт, що певна частина бюро зараз не працює на територіях ведення бойових дій.

Проте, водночас така ситуація стимулює працівників даної системи працювати якомога більш оперативно та ефективно, забезпечуючи реалізацію цієї гарантованої статтею 59 Конституції України [1] можливості громадян отримувати правову допомогу безоплатно у разі наявності передбачених законом підстав з дотриманням принципів доступності та якості безоплатної правової допомоги, а також законності і верховенства права, що й обумовлює актуальність діяльності системи БПД в умовах воєнного стану в Україні.

Згідно з Законом України «Про безоплатну правову допомогу» [2], така допомога може полягати у наданні консультації чи роз'яснень з правових питань, тобто безоплатна первинна правова допомога, або у вигляді захисту та представництва інтересів соціально незахищених груп осіб в суді й інших органах державної влади та місцевого самоврядування, що являє собою безоплатна вторинна правова допомога

Реалії сьогодення актуалізували надання безоплатної первинної правової допомоги у вигляді консультацій і роз'яснень з питань такого характеру як:

- перетин державного кордону;
- отримання соціальних виплат від держави;
- трудові права та гарантії;
- земельних питань;
- інші юридичні аспекти.

До того ж, внутрішньо переміщені особи як представники соціально незахищеної частини населення нашої держави сьогодні особливо потребують захисту їх інтересів у судах, що безумовно вимагає безперебійної роботи всієї системи БПД. Цей вид безоплатної правової допомоги допомагає даній категорії громадян реалізувати їх право на справедливий судовий захист навіть в такий складний для нашої країни час.

Слід також відзначити, що необхідність швидкого реагування на запити з БПД в умовах воєнного стану сприяло розвитку діджитал-формату її надання, а саме через сайт системи надання безоплатної правової

допомоги, мобільні застосунки або месенджери, що в цілому забезпечує більш ефективний доступ до інформації, спрощує процес вирішення нагальних питань.

До умов війни адаптувалася і просвітницька діяльність системи БПД, адже просвітницькі заходи або проводяться в тих чи інших закладах з дотриманням правил безпеки, або онлайн у вигляді вебінарів, майстер-класів, що свідчить про актуальність цього напрямку діяльності бюро правової допомоги задля подальшого розвитку правової культури в Україні.

Варто додати, що юридичні клініки, хоч і все ще не включені у вітчизняну систему БПД, що водночас є окремим питанням для наукової дискусії, проте, теж відіграють важливу роль у забезпеченні громадян належним рівнем правової допомоги в умовах сьогодення.

Багато українських студентів проходять зараз навчальну практику в юридичних клініках при національних закладах освіти, надають правову допомогу громадянам під керівництвом викладачів-кураторів, що забезпечують необхідну методичну і теоретичну підтримку студентам-консультантам. Це сприяє підвищенню якості правової освіченості як безпосередньо студентів, так і клієнтів цих клінік.

Крім того, їх діяльність дозволяє оперативніше реагувати на запити населення, зокрема, у онлайн-форматі, адже в таких популярних сьогодні соціальних мережах як Instagram чи Tik Tok саме студенти найактивніше поширюють різну корисну інформацію з юридичної тематики, яка може знадобитися при вирішенні численної кількості юридичних проблем наших громадян.

Отже, в умовах воєнних реалій попит на отримання безоплатної правової допомоги перманентно зростає, через що держава має забезпечувати бюро правової допомоги необхідною кількістю кадрів та ресурсів для ефективного провадження їх діяльності, оскільки якісне та регулярне надання безоплатної правової допомоги є запорукою вирішення низки актуальних проблем українців, напрацювання необхідної судової практики, яка дасть відповіді на нагальні питання воєнного стану, що є вагомим чинником стабілізації правопорядку, а це у свою чергу має велике значення для досягнення стратегічних цілей нашої держави.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 03.11.2022).

2. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011 р. № 3460-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text> (дата звернення: 03.11.2022).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янишен

Каріна ТРУФАНОВА

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
факультет адвокатури, 2 курс
магістратури, група 18-21м-01

ВАЖЛИВІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ЮРИДИЧНИХ КЛІНІК В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність теми дослідження зумовлене впровадженням воєнного стану на території України. Вторгнення російської федерації в нашу державу, збройна агресія та незліченна кількість порушень прав людини. Через дані причини питання правового захисту населення стоїть на порядку денному особливо гостро. Як наслідок зростання потреби осіб в безоплатній правовій допомозі, котру надають не тільки центри безоплатної правової допомоги, але і юридичні клініки. Як показує статистика наразі в нашій державі дуже велика кількість внутрішньо переміщених осіб, вимушених переселенців, які потребують правової допомоги в різних питаннях. Це питання укладення трудового договору в умовах воєнного стану; можливість перетину кордону; роз'яснення щодо оренди житла та інші. Дані категорії осіб є вразливою категорією, бо багато хто втратив житло і кошти на існування, вони потребують не тільки психологічної підтримки, але і правової, а тому діяльність юридичних клінік зараз є надзвичайно актуальною.

Діяльність юридичної клініки визначається Типовим положенням про юридичну клініку вищого навчального закладу України, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 03.08.2006 р. № 592.

Згідно з даним актом – вищі навчальні заклади (нині – заклади вищої освіти) III–IV рівнів акредитації, що здійснюють підготовку фахівців за напрямом «Право», незалежно від форм власності і підпорядкування створюють такий структурний підрозділ як юридична клініка. Також юридична клініка базою для практичного навчання та проведення практики студентів.

З одного боку діяльність юридичної клініки має велике практичне значення для навчального процесу та студентів, а в умовах сьогодення, під час дії воєнного стану також допомагає правовою консультацією та допомогою людям, які так чи інакше, постраждали від воєнних дій. [1; с. 200–201]

Окремо, заслуговує уваги діяльність Юридичної клініки Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Юридичною клінікою було розроблено інформаційну веб сторінку з приводу питань, які можуть виникнути в особи під час дії воєнного стану. Серед таких питань: пам'ятка особам, які виїхали під час війни до Польщі (передбачає оформлення відповідного документу для ідентифікації особи); вправи з психологічної допомоги; роз'яснення про правовий статус особи, котра потребує тимчасового захисту; правила поведінки під час комендантської години та наслідки, що настають у разі їх порушення; програми в США та Канаді для українців, котрі змушені були тікати від війни та багато інших.

Під час воєнного стану особи потребують різноманітної правової допомоги. Це роз'яснення щодо отримання державних виплат деяким категоріям осіб; консультації щодо покриття виплат на житлово-комунальні послуги; порядок перетину державного кордону; порядок отримання статусу внутрішньо переміщеної особи та її правовий статус; порушення трудових прав особи тощо. Важливим є те, що юридична клініка надає правові консультації з даного приводу і є дуже корисною для громадян. [2; с.79]

Таким чином, можна прийти до висновку, що юридична клініка є дуже важливим утворенням не лише в мирний час, але і в умовах дії воєнного стану. Захист прав та свобод людини і громадянина, надання студентам можливості для проходження якісної практики, створення можливості щодо удосконалення знань та вивчення новел законодавства в умовах воєнного стану, складання документів правового характеру – все це дає змогу зробити та запровадити в життя юридична клініка. А також можли-

вість одержання правової допомоги, в першу чергу консультацій особами, котрі постраждали від воєнних дій та потребують безоплатної допомоги є дуже важливою основою діяльності юридичних клінік в Україні.

Список використаних джерел:

1. Богатюк І. Г. Діяльність юридичних клінік в умовах воєнного стану. *Юридичний вісник*. 2022. № 3 (64). С. 199–205.
2. Литвин О. Л. Особливості надання безоплатної правової допомоги населенню в умовах воєнного стану. *Juris Europensis Scientia*. 2022. № 2. С. 76–81.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янишен

Ірина ШЕВЧУК

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
факультет юстиції, 4 курс 14 група

ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРІВ У ВОЄННИЙ ЧАС: МЕДІАЦІЯ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ СПОСІБ

Широкомасштабне вторгнення російської федерації на територію суверенної і незалежної України різко змінили сприйняття українського суспільства до усіх сфер життя, в тому числі й до вирішення конфліктів. Основним органом в Україні, який вирішує спори, є суд. Однак з моменту запровадження в Україні воєнного стану, судові органи розпочали працювати із певними особливостями, деякі з них припинили свою роботу або змінили місцезнаходження, змінилась й територіальна підсудність справ. З огляду на ситуацію та емоційну складову прийняття рішень щодо врегулювання спору наразі суттєво ускладнюється. Незважаючи на це, конфлікти існують і їх необхідно вирішувати, тому сьогодні як ніколи актуальним постає питання вирішення спорів в позасудовому порядку.

Альтернативи традиційного судочинства відомі ще з ранніх етапів виникнення людської цивілізації, відтоді, як розпочалися війни. Одним

з таких альтернативних способів врегулювання спорів, є медіація, ви-
токи якої фіксуються ще 4000 роком до н.е. у Китаї.

З прийняттям 16.11.2021 Закону України «Про медіацію» № 1875-IX відкрилася можливість врегульовувати спори, не звертаючись до суду та з найменшими ризиками і витратами. На сьогоднішній день медіація є тим ефективним інструментом пошуку порозуміння між конфліктуючими сторонами, головним чином, завдяки своїй гнучкості, адже порядок, місце (можливість проведення дистанційних бесід), тривалість та кількість зустрічей залежить від сторін.

У конфліктних ситуаціях сторони переживають практично завжди сильні емоції, які керують людськими рішеннями, а коли в країні йде загарбницька війна, такі емоції, зокрема гнів, страх, біль, почуття несправедливості особливо загострюються. За таких обставин, звернення до медіації є оптимальним варіантом вирішення спору. Ще однією перевагою звернутися до медіатора вже сьогодні є значно нижча вартість процедури порівняно з використанням інших способів врегулювання спору.

У яких спорах, у період воєнного часу, медіація буде корисною?

– Корпоративні спори. Розбіжності між партнерами по бізнесу, а іноді й між топ-менеджерами є поширеним явищем. Корпоративні конфлікти негативно впливають на роботу підприємства, а інколи призводять до краху бізнесу. У ситуації воєнного стану, коли підприємцям необхідно адаптуватися до «нових реалій» та трансформувати свій бізнес, врегулювання спору у суді є не найкращим варіантом. Звернення до кваліфікованого медіатора є найкоротшим шляхом до взаємовигідного врегулювання конфлікту. Окрім того, процедура медіації знижує ризики завдання шкоди репутації підприємця та зберігає конфіденційність такого спору.

– Господарські спори, зокрема в галузі сільського господарства та нерухомості. Згідно з даними Мінагрополітики загальні збитки від війни лише в сільському господарстві України сягнули \$4,3 млрд. Очевидно, конфлікти між бізнес-партнерами в даних галузях є прогнозованими та немінучими, зокрема спори щодо невиконання зобов'язань за договорами поставки, зберігання, оренди тощо. І в цьому аспекті, медіація може бути корисною та ефективною.

– Сімейні та цивільні спори. Вирішення судом такої категорії справ, навіть у довоєнний період, було емоційно виснажливим процесом.

Оскільки, на відміну від медіації, суд керується нормами права та не працює з причиною виникнення конфлікту. На сьогодні, актуальними для вирішення шляхом медіації є спори про поділ майна подружжя у ситуації, коли майно зруйноване або залишилося на тимчасово окупованій території, перетин кордону після 24 лютого дитиною з одним із батьків без згоди на це іншого та у випадку розлучення батьків встановлення контакту із такою дитиною, сплата аліментів, визначення місця проживання дитини, спори щодо невиконання зобов'язань за договором оренди нерухомості тощо.

– Різноманітні конфлікти, які не мають судової перспективи.

У підсумку.

Судовий процес і арбітраж – це, по суті «війна» між учасниками спору, яка створює прірву між останніми. Натомість, найціннішим у медіації є те, що сторони мають можливість не лише вирішити свій спір, але й зберегти та зміцнити свої стосунки. В сьогоденних реаліях життя, потрібно вести війну з агресором, а спори з контрагентами бажано вирішувати мирним шляхом за посередництвом медіатора.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янишен

Дар'я ШУКАЛОВА

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
факультет слідчої та детективної
діяльності,
студентка 2 курсу 1 групи магістратури

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЮРИДИЧНИХ КЛІНІК УКРАЇНИ

Правовий статус юридичних клінік України є предметом досліджень та обговорень багатьма вченими, які виражаються як у здійсненні доктринальних розробок, так і правового регулювання. Питанням визначення та закріплення правового статусу юридичних клінік займалася велика

кількість науковців, зокрема: К. П. Дацко, Р. Мудрак, І. І. Сенчак, І. В. Юркевич, Д. В. Зятіна та багато інших.

Наразі правовий статус юридичних клінік не є законодавчо закріпленим. Лише у п. 2 ч. 7 ст. 33 Закону України «Про вищу освіту» [1] вказано, що структурними підрозділами закладу вищої освіти можуть бути юридичні клініки. Єдиним підзаконним актом, який регулює діяльність юридичних клінік в Україні, на даний час є Типове положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України, затверджене наказом Міністерства освіти і науки України від 03.08.2006 р. № 592 (далі – Типове положення) [2], яке визначає юридичну клініку як структурний підрозділ вищого навчального закладу III–IV рівнів акредитації, що здійснює підготовку фахівців за напрямом «Право», і створюється як база для практичного навчання та проведення навчальної практики студентів старших курсів. На сьогоднішній час вказане Типове положення вже не відповідає концепції Закону України «Про вищу освіту», зокрема, в частині вимог щодо автономії закладу вищої освіти.

Визначення юридичної клініки міститься також у Стандартах діяльності юридичних клінік України, затверджених Всеукраїнським з'їздом Асоціації юридичних клінік 19.06.2014 р. (далі – Стандарти), за яким пропонується розуміти юридичну клініку в якості структурного підрозділу вищого навчального закладу III–IV рівнів акредитації, що здійснює підготовку фахівців у галузі «Право», створений як база для практичного навчання та проведення практики студентів шляхом надання безоплатної правової допомоги та здійснення правопросвітницької діяльності [3, с.12]. Однак наведене визначення юридичної клініки, яке міститься у Стандартах дещо відрізняється від закріпленого в Типовому положенні, а саме в частині практичного навчання та практики студентів, що полягають, зокрема, у наданні останніми безоплатної правової допомоги громадянам. Тобто деталізується практична складова навчання студентів у юридичних клініках. Також слід вказати на те, що з норм Типового положення та Стандартів вбачається, що юридична клініка не має правового статусу юридичної особи. Вона створюється у більшості випадків лише як структурний підрозділ закладу вищої освіти.

Зважаючи на вищенаведені визначення та беручи до уваги безпосередню діяльність юридичних клінік, останні за своїм призначенням виконують освітню та соціальну функції: здійснення правопросвітницької діяльності та надання безоплатної правової допомоги. Це свідчить

про те, що, по-перше, студенти, завдяки проходженню навчання в юридичних клініках набувають практичних навичок, тобто вчать застосовувати набуті теоретичні знання на практиці. Практичне навчання може полягати у проведенні семінарських занять, участі у науково-практичних конференціях, проведенні роботи з систематизації й аналізу судової практики України, рішень Європейського Суду з прав людини тощо. А, по-друге, необхідно наголосити, що на базі юридичних клінік студенти старших курсів можуть проходити практику шляхом надання безоплатної правової допомоги соціально вразливим верствам населення, які не в змозі, з об'єктивних причин, сплатити послуги адвоката. Вказані функції юридичних клінік є неподільними та доволі взаємопов'язаними. Надання безоплатної правової допомоги полягає як у консультуванні громадян з юридичних питань: допомогти громадянам у вирішенні правових проблем; надані допомоги у складанні документів правового характеру; поширені знань про права і свободи людини серед населення, так і в низці іншого. Це все у своїй сукупності є частиною освітнього процесу, але вже у практичній площині, та спрямовано на підготовку фахівців у сфері права.

Проте, незважаючи на те, що навчання студентів в юридичних клініках полягає, в тому числі, у наданні безоплатної правової допомоги соціально вразливим верствам населення, їх правовий статус є досі не визначеним на законодавчому рівні, про що було зазначено вище. Останні, відповідно до положень Закону України «Про безоплатну правову допомогу» [4] не є суб'єктами надання безоплатної правової допомоги.

Разом з тим, були здійснені неодноразові спроби законодавчо визнати юридичні клініки одним із суб'єктів надання безоплатної правової допомоги. До Верховної Ради України було подано кілька законопроектів, якими пропонувалось визнати статус юридичних клінік як суб'єктів надання безоплатної первинної та вторинної правової допомоги відповідно Закону України «Про безоплатну правову допомогу» (законопроекти №9502 від 25.11.2011 р., №9525 від 29.11.2011 р.), або надання лише безоплатної первинної правової допомоги (законопроект №2319 від 05.03.2015 р.). Виходячи зі змісту наведених законопроектів, юридичною клінікою пропонувалось визнати, зокрема, структурний підрозділ вищого навчального закладу III–IV рівнів акредитації, що здійснює підготовку фахівців за напрямками «Правознавство», «Правоохоронна діяльність», створений з метою надання безоплатної правової допомоги соціально

вразливим верствам населення, шляхом залучення студентів до професійної практичної діяльності [5]. Однак жодний із наведених законопроектів законом так і не став.

Слід вказати й на те, що юридичні клініки є доволі схожими, зокрема, з центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги, оскільки як перші, так і другі мають, у першу чергу, спільну діяльність – надання безкоштовної правової допомоги громадянам населення. Проте вони також мають й немало відмінностей. Так, юридичні клініки не мають статусу юридичної особи на відміну від центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги. Отже, це свідчить про те, щоб бути прирівняними до суб'єктів надання безкоштовної правової допомоги, юридичні клініки мають набути статусу юридичних осіб та, зрозуміло, що бути включеними до переліку таких суб'єктів на законодавчому рівні. Також різним є порядок створення таких юридичних клінік та центрів, перші формуються за ініціативною закладу вищої освіти, а другі – утворюються, реорганізуються та ліквідовуються Міністерством юстиції України за пропозицією Координаційного центру з надання правової допомоги.

Діяльність юридичних клінік саме в частині надання безоплатної правової допомоги громадянам студентами, які при цьому перебувають під керівництвом викладачів-кураторів, є дуже важливою і не тільки з боку набуття студентами практичних навичок та закріплення теоретичних знань на практиці, а й в тому плані, що для звичайних менш захищених громадян це може бути ще більшою альтернативою у виборі отримання ними правової допомоги. Тобто це дасть більше можливостей таким громадянам отримати захист своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав або інтересів, консультацію з того чи іншого питання та іншу правову допомогу, обрати серед існуючих належного надавача їм правової допомоги.

Також не можна вважати, що студенти юридичних закладів вищої освіти не зможуть надати кваліфікованої допомоги громадян як це можуть робити вже працівники, до прикладу, центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги, які вже мають вищу юридичну освіту та досвід роботи у сфері права. Навпаки студенти можуть бути більш кмітливішими, креативними у тому сенсі, що зможуть знайти швидко та найбільш ефективно вирішення тієї чи іншої проблеми громадянина.

Таким чином, зважаючи на наведене вище, слід вказати, що вже ж таки є потреба у закріпленні правового статусу юридичних клінік,

особливостей їх діяльності та забезпечення на законодавчому рівні, зокрема, шляхом внесення відповідних змін до Закону України «Про вищу освіту». І юридичні клініки по праву зможуть стати повноцінним та доволі важливим соціальним інститутом. Це сприятиме суттєвому підвищенню престижу юридичних закладів вищої освіти, структурними підрозділами яких є юридичні клініки.

Список використаних джерел:

1. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VI. Законодавство України: база даних / Верховна Рада України. Дата оновлення: 27.10.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 04.11.2022).
2. Про затвердження Типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України: наказ Міністерства освіти і науки України від 03.08.2006 р. № 592. Законодавство України: база даних / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0956-06#Text> (дата звернення: 04.11.2022).
3. Мудрак Р. Правовий статус юридичних клінік в Україні. Теорія та історія держави і права. Історія політичних і правових вчень. Філософія права. Актуальні проблеми правознавства. Вип. №4 (28), 2021. 11–17 с.
4. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011 № 3460-VI. Законодавство України: база даних / Верховна Рада України. Дата оновлення: 20.05.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text> (дата звернення: 04.11.2022).
5. Про внесення змін до Закону України «Про безоплатну правову допомогу» (щодо юридичних клінік): проект Закону України № 9525 від 29.11.2011 р. Законопроекти: база даних / Верховна Рада України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=9525&skl=7 (дата звернення: 04.11.2022).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янишен

Зміст

ОСНОВИ ПРАВА

Олександра ГОРБАТЮК УКРАЇНСЬКА МОВА У ПРОФЕСІЙНІЙ КОМПЕТЕНЦІЇ ЮРИСТА.....	4
Станіслав ІВАНОВ ПРОБЛЕМА МОДЕРНІЗАЦІЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ.....	6
Лілія ЛОБАС ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЄДИНОГО ГЛОСАРІЯ ПРАВОВИХ ТЕРМІНІВ.....	8
Ярослава ПОНОМАР РОЛЬ СУФРАЖИСТСЬКОГО РУХУ В БОРОТБІ ЗА ЖІНОЧЕ ВИБОРЧЕ ПРАВО	11
Аліна ЧУБАР ПОМИЛКА ПІДМІНИ КОНКРЕТНОГО: КЛЮЧОВА ПОМИЛКА У ПРОЦЕСІ ПІЗНАННЯ ЗА А. Н. ВАЙТГЕДОМ	14

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

Єлизавета ВІНОГРАДОВА АКТУАЛЬНІ ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ У КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ.....	18
Карина КОСТЕНКО ОКРЕМІ АСПЕКТИ КОНСТИТУЦІЙНОГО РЕФОРМУВАННЯ ЩОДО УПОВНОВАЖЕНИХ ВЕРХОВНОЇ РАДИ З ПРАВ ЛЮДИНИ.....	20
Мар'ян КУШНІР МАЖОРИТАРНА СИСТЕМА ВІДНОСНОЇ БІЛЬШОСТІ – НЕВІДПОВІДНІСТЬ УКРАЇНСЬКИМ РЕАЛІЯМ	21
Анна РЕВА ПИТАННЯ ВИЇЗДУ ЧОЛОВІКІВ ЗА КОРДОН ПІД ЧАС ВІЙНИ	24
Карина ШАБЕЛЬНА ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ У ВОЄННИЙ ЧАС.....	26
Таміла ТКАЧУК ПРОБЛЕМА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ.....	29

ДЕРЖАВНЕ БУДІВНИЦТВО

Дар'я ІВОНІЧЕНКО ДЕПУТАТСЬКА НЕДОТОРКАННІСТЬ В УКРАЇНІ ЯК ОСОБЛИВІСТЬ СТАТУСУ ЧЛЕНІВ ПАРЛАМЕНТУ	32
--	----

Анжеліка САМОЙЛІК ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В РИТМІ СУЧАСНИХ ПОДІЙ	35
---	----

СУДОУСТРІЙ, АДВОКАТУРА, ПРОКУРАТУРА ТА НОТАРІАТ

Олена ЛИТВИНЕНКО ДІЯЛЬНІСТЬ АДВОКАТУРИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	38
Сергій ПАЗІЙ ДО ПРОБЛЕМАТИКИ ОBOB'ЯЗКУ АДВОКАТА ПІДВИЩУВАТИ ПРОФЕСІЙНИЙ РІВЕНЬ ЯК ВИМОГИ ДОСТУПНОСТІ ПРАВСУДДЯ	40
Лоліта ПОТАПОВА МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ ВИМОГИ ДО ПРОКУРОРА У СУДОВОМУ ЗАСІДАННІ	43

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС, АДМІНІСТРАТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Валерія БАТИР ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО- ПРАВОВИХ МЕТОДІВ ПЕРЕКОНАННЯ ТА ПРИМУСУ	49
Руслана БАТИР ПРОБЛЕМИ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ	52
Орест БУДЬ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ОБ'ЄКТІВ ТА ПРЕДМЕТІВ РЕЄСТРАЦІЙНИХ І ДОЗВІЛЬНО-ЛІЦЕНЗІЙНИХ ПРОЦЕДУР У ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ	56
Дарина ВАСЯНОВИЧ ПРИНЦИП ПРОЗОРОСТІ, ВІДКРИТОСТІ ТА ПУБЛІЧНОСТІ В ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ	58
Анна ЖАДАН ДЕЯКІ АСПЕТИ РЕФОРМУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ ВІДПОВІДНО ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТИВ	61
Альона ЖЕРНОВА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ	63

Ірина ІГНАТЧЕНКО	
ВІДРОДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ СЛУЖБИ ВІЙСЬКОВОГО КАПЕЛАНСТВА В УКРАЇНІ.....	65
Андрій КАЗАКЕВИЧ	
СТАН НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ РЕАЛІЗАЦІЇ СУБ'ЄКТАМИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОЦЕСУ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПРАВ ТА ЮРИДИЧНИХ ОБОВ'ЯЗКІВ	69
Марія ЛОЗИНЯК	
РОЛЬ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ НОРМ У ЗАХИСТІ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА	72
Альона МИХНЯ	
ГАРАНТІЇ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ	75
Анастасія ОЛЕФІР	
ПРИНЦИПИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗУВАННЯ В СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ.....	77
Дарина ПАВЛОВА	
ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ЗАКОНОДАВСТВА, ЩО РЕГЛАМЕНТУЄ ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ.....	80
Марія ПАСАТ, Ярослава РЯБЧЕНКО	
ОСОБЛИВОСТІ СКЛАДУ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ЩОДО ПРАВ НА ОБ'ЄКТИ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ	83
Христина ПЕРЕЙМА	
ЩОДО АКТУАЛЬНИХ ПИТАНЬ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕДУРИ НАБУТТЯ ГРОМАДЯНСТВА УКРАЇНИ.....	85
Катерина ПРОКОПОВА	
ІННОВАЦІЙНІ ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ НА ПРИКЛАДІ ДОСВІДУ ЄС	88
Поліна ТРЕГУБОВА	
АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ	90
Марія УЛАНСЬКА	
ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ НАДАННЯ ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	93

Дар'я ЦЕБРО

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРИТЯГНЕННЯ ДО АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ ПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ	96
--	----

Микита ЧЕРВЯКОВ

ВІЙСЬКОВИЙ СУД УКРАЇНИ – КРОК ДО ЗРАЗКІВ НАТО	98
---	----

Олена ШЕВЕРА

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНІ.....	102
---	-----

ПОДАТКОВЕ ПРАВО

Ангеліна АНДРСЄВА

ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДІВ УНИКНЕННЯ ПОДВІЙНОГО ОПОДАТКУВАННЯ	105
---	-----

Софія ІВАЩУК

ОПОДАТКУВАННЯ ФОП ПІД ЧАС ВІЙНИ.....	107
--------------------------------------	-----

Єлизавета ЧЕРНЕЦЬКА

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОВЕДЕННЯ ПЕРЕВІРОК СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ	110
---	-----

ФІНАНСОВЕ ПРАВО

Тетяна ГЕРГУЛЕНКО

МІЖНАРОДНИЙ ДОГОВІР ЯК ДЖЕРЕЛО ФІНАНСОВОГО ПРАВА.....	113
--	-----

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

Валерій БАРЖАК

ОСОБЛИВОСТІ ЛІКВІДАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ У ПЕРІОД ВОЄННОГО ЧАСУ	116
--	-----

Лілія БУЛКО

ОСОБЛИВОСТІ НЕДОБРОСОВІСНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ.....	119
--	-----

Владислав ДУДКА

ЗДІЙСНЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ	121
--	-----

Софія ЖУКОВСЬКА

БАНКРУТСТВО ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: ЯК ВІДШУКАТИ ПОЗИТИВ В ПРОЦЕДУРІ	124
---	-----

Вікторія ПОПОВИЧ	
ПРАВОВА ПРИРОДА ТА ПОНЯТТЯ ФРАНЧАЙЗИНГУ	127
Анна ХОМ'ЯК	
ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО РЕЖИМУ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	129
Катерина ЧЕЧКІНА	
ПІДСТАВИ ЗАСТОСУВАННЯ ШТРАФНИХ САНКЦІЙ У СФЕРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ	132

ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО, ЗЕМЕЛЬНЕ ТА АГРАРНЕ ПРАВО

Юлія КОВАЛЬОВА	
ПОРЯДОК СТВОРЕННЯ ШТУЧНИХ ВОДОЙМ НА ТЕРИТОРІЇ ПРИВАТНОЇ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ	135
Ангеліна КОГУТ	
ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА НАВКОЛИШНЄ ПРИРОДНЕ СЕРЕДОВИЩЕ В УМОВАХ ВІЙНИ	137
Анна ХОМ'ЯК	
АГРАРНІ ПРАВОВІДНОСИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ	140
Анна ХОМ'ЯК	
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СІМЕЙНИХ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ БЕЗ СТАТУСУ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ	143
Вікторія ШМИГА	
ДЕЯКІ НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АГРАРНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ	145

ТРУДОВЕ ПРАВО

Ірина ЖУК	
ДИСЦИПЛІНАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ	148
Карина ЗУБ	
ДИСКРИМІНАЦІЯ В ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ: СПОСОБИ ПРОТИДІЇ ТА ЗАХИСТУ	152
Аліна ІСІЧЕНКО	
МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦЕВЛАШТУВАННІ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ	156

Валерія СИЧ	
ТРУДОВИЙ АБО ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ ДОГОВОРИ: ОСОБЛИВОСТІ РОЗМЕЖУВАННЯ	158
Вікторія ТКАЧОВА	
ЩОДО ОНОВЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО КОЛЕКТИВНІ УГОДИ ТА ДОГОВОРИ.....	161

МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

Анна ХОМ'ЯК	
НАДІМПЕРАТИВНІ НОРМИ У МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ	165
Тетяна ЯМНЕНКО	
СТАТУС БІЖЕНЦЯ ТА ТИМЧАСОВИЙ ЗАХИСТ: ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ.....	167

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО ТА ПРАВО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ, ГУМАНІТАРНЕ ПРАВО

Владислав БІЛОУС	
ГІБРИДНА ВІЙНА, ТЕРМІН ЯКОГО НЕМАЄ У МІЖНАРОДНОМУ ГУМАНІТАРНОМУ ПРАВІ	171
Артем ІВАНОВ	
ПРЕВЕНТИВНА ДИПЛОМАТІЯ В РАМКАХ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ.....	173
Тамерлан КЕРІМОВ	
ЗБРОЙНА АГРЕСІЯ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА	175
Сергій КІДАЛОВ, Наталія КІДАЛОВА	
ЄВРОПЕЙСЬКІ ПРАКТИКИ НАЛЕЖНОГО УПРАВЛІННЯ ВІДХОДАМИ.....	179
Юлія КОВАЛЬОВА	
РЕГУЛЮВАННЯ КЛОНУВАННЯ ЛЮДИНИ В ПРАВІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА УКРАЇНИ	181
Катерина ОРМОШ	
ВЗАЄМОДІЯ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА З МІЖНАРОДНИМ ПРАВОМ ПРАВ ЛЮДИНИ В СИТУАЦІЯХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ	184
Вікторія ОХРІМЕНКО	
РОЛЬ І ЗАВДАННЯ МІЖНАРОДНОГО СУДУ ООН.....	187

Ірина ЯТЧИШИНА	
ОСОБЛИВОСТІ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДЕРЖАВ	190
Olena STOTSKA, Farina HENKEL	
FLÜCHTLINGSHILFE DES DEUTSCHEN ROTEN KREUZES FÜR MENSCHEN AUS DER UKRAINE	193
Olena STOTSKA, Farina HENKEL	
BEERDIGUNG VON TOTEN MILITÄRBEDIENSTETEN: VERGANGENE ERFAHRUNGEN UND GEGENWÄRTIGE PRAXIS.....	196

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС, КРИМІНАЛІСТИКА ТА ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

Максим БЕЗУГЛИЙ	
ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ	199
Анна БОРИСЕНКО	
МЕДІАЦІЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ВАРТО ЧИ НІ?	201
Світлана БОРОДІНА	
СКРІНШОТ ЯК ДОКАЗ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ...	204
Ольга ГОНЧАРУК	
ЗАПОБІГАННЯ КОРИСЛИВИЙ ЗЛОЧИННОСТІ.....	208
Олена ЄВДОКІМОВА	
ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ У ЗВ'ЯЗКУ З ПРИЙНЯТТЯМ БІЛЬШ М'ЯКОГО ЗАКОНУ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ.....	211
Анастасія ЄВЧЕНКО	
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАСАД КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА.....	215
Єгор ЗАВ'ЯЛОВ	
КОЛАБОРАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ У СФЕРІ ОСВІТНИХ ПОСЛУГ..	218
Олександра ЗАХАРІЯ	
ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛІСТИКИ В ЕПОХУ НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	220
Анатолій КОВАЛЬСЬКИЙ	
ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ « СТЕЛСІНГ»: УКРАЇНА ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД.....	223

Максим ПИСЬМЕННИЙ

ПОНЯТТЯ СУБ'ЄКТА КРИМІНАЛЬНОГО
ПРАВОПОРУШЕННЯ В СУЧАСНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ
ПРАВІ УКРАЇНИ 226

Гліб РИБАЛКО

ПОЗБАВЛЕННЯ ГРОМАДЯНСТВА ВНАСЛІДОК ВЧИНЕННЯ
ЗЛОЧИНУ 228

Ірина РИХЛЕВИЧ

ДИСКУСІЙНІ ПОГЛЯДИ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ
ОБСТАВИН, ЩО ВИКЛЮЧАЮТЬ КРИМІНАЛЬНУ
ПРОТИПРАВНІСТЬ ДІЯННЯ 231

КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

Андрій ГАЛАЙ, Яна ТОКАРЬ

КОЛІЗИЯ У НАДАННІ ТРИВАЛИХ ПОБАЧЕНЬ У КОЛОНІЇ
З «ЦИВІЛЬНИМ ПОДРУЖЖЯМ» 236

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС

Сергій АБРАМОВ

ЧИ ЗДАТНИЙ СУДОВИЙ ІМУНІТЕТ ДЕРЖАВИ
У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ, ЗАХИСТИТИ РОСІЮ ВІД
ПОНЕСЕННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗЛОЧИНИ ПРОТИ
УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ? 242

Артур АКУЛОВ

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ 244

Анастасія АНТОНЕНКО

ДО ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ
ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ 247

Ксенія АРТЕМЕНКО, Валерія БОРИЩАК

ВДОСКОНАЛЕННЯ РЕГУЛЮВАННЯ ІНСТИТУТУ
СПАДКУВАННЯ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ 249

Анжеліка БАЛИБІНА

ВИСЕЛЕННЯ З ПРЕДМЕТА ІПОТЕКИ БЕЗ НАДАННЯ
ІНШОГО ПОСТІЙНОГО ЖИТЛА 252

Дарина БУХОВА

ПРАВОВА ПРИРОДА ДОГОВОРУ АУТСОРСИНГУ 255

Ксенія ВАРБАНЕЦЬ ПЕРСПЕКТИВА ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ЕВТАНАЗІЇ В УКРАЇНІ КРИЗЬ ПРИЗМУ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ.....	257
Вероніка ГАРКУША ЕЛЕКТРОННИЙ ПРАВОЧИН, ЙОГО СУТНІСТЬ, ОСОБЛИВИ РИСИ ТА ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ.....	260
Ксенія ДАДИКІНА РЕНТНІ ПРАВОВІДНОСИНИ: ОСОБЛИВОСТІ ТА НЕДОЛІКИ....	262
Данило ЖИДКОВ АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ РОЗМІРУ ТА ПОРЯДКУ ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ ФІЗИЧНИМ ОСОБАМ	264
Сергій КАЗАНЦЕВ КОМАНДИТНЕ ТОВАРИСТВО ТА ЙОГО УЧАСНИК: СПОСОБИ «РОЗЛУЧЕННЯ»	268
Катерина КІЗІЛОВА УСИНОВЛЕННЯ ДИТИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	273
Анастасія КРИКУН ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ.....	275
Анастасія КРИКУН ПРОБЛЕМАТИКА ДОГОВОРУ ДОВІЧНОГО УТРИМАННЯ.....	278
Катерина КШЕВІНСЬКА, Максим ТИТОВ СУБ'ЄКТИ ТА ОБ'ЄКТИ АВТОРСЬКОГО ПРАВА	281
Вікторія ЛАВРІНЕНКО ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПИСЬМОВОЇ ФОРМИ ДОГОВОРУ ПОЗИКИ.....	283
Катерина ЛОГВІНОВА СУПЕРФІЦІЙ ТА ЕМФІТЕВЗИС:СУЧАСНІСТЬ	286
Андрій ОЛІЙНИКОВ ПОНЯТТЯ ДРІБНОГО ПОБУТОВОГО ПРАВОЧИНУ ТА ЙОГО ОЗНАКИ	288
Катерина ПРИГОДА ЗАХИСТ ПРАВ КЛІЄНТІВ ПРИ ОРЕНДІ ІНДИВІДУАЛЬНОГО БАНКІВСЬКОГО СЕЙФУ	290
Софія ПРУДНІКОВА АСПЕКТИ СТРОКІВ ПРИЙНЯТТЯ СПАДЩИНИ НА ПРИКЛАДАХ РІЗНИХ КРАЇН	293
Дар'я ПУШКАРЕНКО ДЕЯКІ АСПЕКТИ МИРОВОЇ УГОДИ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	296

Злата РОСОМАХА ПРОБЛЕМИ СПАДКУВАННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ	299
Нікіта САНЖАРЕВСЬКИЙ ПРИНЦИП СВОБОДИ ДОГОВОРУ	301
Валерія СЛЕСАРЕНКО ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРЕДСТАВНИЦТВА ЗА ДОВІРЕНІСТЮ	304
Анастасія СПИРИДОНОВА ФІКЦІЇ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ.....	307
Владислав ТАРАН ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ АВТОРСЬКОГО ПРАВА	309
Євгенія ТУПИЦЬКА ПОНЯТТЯ ПРУДЕНЦІЙНОГО НАГЛЯДУ, ЯК СПОСОБУ АДМІНІСТРАТИВНОГО ЗАХИСТУ ПРАВ УЧАСНИКІВ КРЕДИТНИХ ВІДНОСИН.....	311
Єва ФАРИГА ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ СМАРТ-КОНТРАКТІВ У ДОГОВІРНИХ ВІДНОСИНАХ.....	314
Ірина ШЕВЧУК ДЕЯКІ НАПРЯМКИ СПРОЩЕННЯ СУДОВИХ ПРОЦЕДУР У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ ЯК ШЛЯХ ДО УДОСКОНАЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА.....	317
Оксана ЯВОРСЬКА МЕДІАЦІЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ	319
Оксана ЯВОРСЬКА ОБМЕЖЕННЯ СВОБОДИ ДОГОВОРУ: НАЦІОНАЛЬНИЙ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД	322
Віктор ЯНИШЕН ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЛОМБАРДІВ.....	325
Валентина БОРИСОВА, Ірина МАЛІНОВСЬКА ДО ПРОБЛЕМИ ОХОРОНИ ОБ'ЄКТІВ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ	332

СІМЕЙНЕ ПРАВО

Ірина САВЧЕНКО АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ В УКРАЇНІ	337
--	-----

Марія ХОМЕНКО	
ЛЮБОВ І ПРАВО.....	339
ЮРИДИЧНА КЛІНІЧНА ОСВІТА	
Яна БАРАБАШ	
РОЛЬ ЮРИДИЧНИХ КЛІНІК У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ	342
Ірина БОГАТЮК	
ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІАЦІЇ В ДІЯЛЬНОСТІ ЮРИДИЧНИХ КЛІНІК	345
Катерина КУЦ	
МЕДІАЦІЯ В КРАЇНАХ АНГЛО-САКСОНСЬКОГО ПРАВА ЯК ШЛЯХ УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА В УКРАЇНІ.....	348
Сергій ПОЛТАВЕЦЬ	
ДІЯЛЬНІСТЬ ЮРИДИЧНОЇ КЛІНІКИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	351
Анастасія РОМАНОВА	
ЧИ ПОВИНЕН ГОСПОДАР ВІДШКОДОВУВАТИ ШКОДУ ЗАВДАНУ НАПАДОМ СОБАКИ?	353
Марія САМОЙЛЕНКО	
МЕДІАЦІЯ ЯК МЕТОД ВТРУЧАННЯ У КОНФЛІКТ В ОРГАНАХ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ	356
Регіна СКРИПНИК	
АКТУАЛЬНІСТЬ НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ.....	360
Каріна ТРУФАНОВА	
ВАЖЛИВІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ЮРИДИЧНИХ КЛІНІК В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	363
Ірина ШЕВЧУК	
ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРІВ У ВОЄННИЙ ЧАС: МЕДІАЦІЯ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ СПОСІБ	365
Дар'я ШУКАЛОВА	
ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЮРИДИЧНИХ КЛІНІК УКРАЇНИ.....	367

Наукове видання

АКТУАЛЬНІ ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Збірник тез наукових доповідей і повідомлень
XVI Всеукраїнської науково-практичної конференції вчених,
практикуючих юристів, аспірантів та студентів

(19 листопада 2022 р.)

Видається в авторській редакції

Комп'ютерна верстка *А. Т. Гринченка*

Підписано до друку 18.11.2022.
Формат 60×84/16. Папір офсетний. Гарнітура Times.
Обл.-вид. арк. 20. Ум. друк. арк. 22,3. Тираж 100 прим.
Вид. № 3067

Видавництво «Право»
Національної академії правових наук України
та Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
вул. Чернишевська, 80-А, Харків, 61002, Україна
Тел./факс (057) 716-45-53
Сайт: <https://pravo-izdat.com.ua>
E-mail для авторів: verstka@pravo-izdat.com.ua
E-mail для замовлень: sales@pravo-izdat.com.ua
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції — серія ДК № 4219 від 01.12.2011

Виготовлено у друкарні ТОВ «ПРОМАРТ»,
вул. Весніна, 12, Харків, 61023, Україна
Тел. (057) 717-25-44
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції — серія ДК № 5748 від 06.11.2017